

รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง

การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านแม่สา
ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

PARTICIPATORY MANAGEMENT OF MAESA COMMUNITY
CULTURAL CENTER PONGYANG SUB – DISTRICT, MAERIM
DISTRICT, CHIANGMAI PROVINCE, THAILAND.

โดย

วีระพล ทองมา

2552

รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อริม
จังหวัดเชียงใหม่
PARTICIPATORY MANAGEMENT OF MAESA COMMUNITY CULTURAL
CENTER PONGYANG SUB – DISTRICT, MAERIM DISTRICT, CHIANGMAI
PROVINCE, THAILAND.

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย

ประจำปี 2552

จำนวน 220,000

หัวหน้าโครงการ

นายวีระพล ทองมา

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

วันที่ 29 สิงหาคม 2552

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนงานวิจัยประจำปี 2552 จากสภาวิจัยแห่งชาติ(วช.) โดยการสนับสนุนจากสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องจากการอนุเคราะห์และช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ และองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง ที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ และความสะดวกในการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างดี นอกจากนี้ต้องขอขอบคุณประชาชนและนักศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของคณะพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ได้สละเวลาในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ร่วมประชุมเสวนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งสมาชิกและประชาชนที่ได้มอบวัตถุศิลปสำหรับตกแต่งและจัดวางไว้ในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้ผลงานวิจัยชิ้นนี้มีความสมบูรณ์และเป็นจริงมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณหน่วยงานและบุคลากรต่าง ๆ ทั้งที่ได้กล่าวนามและไม่ได้กล่าวนามมา ณ โอกาสนี้อย่างสูงยิ่ง

รองศาสตราจารย์ ดร.วิระพล ทองมา

ผู้วิจัย

สารบัญเรื่อง

เรื่อง	หน้า
สารบัญตาราง	(ก)
สารบัญภาพ	(ข)
สารบัญภาคผนวก	(ค)
บทคัดย่อ	1
ABSTRACT	3
บทที่ 1 บทนำ	4
ปัญหาการวิจัย	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย	8
นิยามศัพท์	9
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง	10
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ	10
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมโดยชุมชน	19
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชนเผ่าม้ง	28
ชุมชนม้งบ้านแม่สา	
ภาคสรุป	48
กรอบแนวคิดในการวิจัย	49
สมมติฐาน	51
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	52
สถานที่ดำเนินการวิจัย	52
ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	53
ตัวแปรและการวัดค่าตัวแปร	53
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	54
การทดสอบเครื่องมือ	56
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	57
การวิเคราะห์ข้อมูล	58

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	59
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	60
ตอนที่ 1 พรรณนาศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	61
บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	
1. โครงสร้างการปกครอง	76
2. ความเชื่อและศาสนา	61
3. การปลูกบ้านสร้างเรือน	62
4. วัฒนธรรมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว	67
5. ความเชื่อและพิธีกรรมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา	80
6. ความเชื่อ เรื่องไสยศาสตร์ ชุมชนม้งบ้านแม่สา	86
7. ความเชื่อ ขี้ห้าม และมารยาททางสังคม	91
8. วัฒนธรรม ประเพณี ชนเผ่าม้งบ้านแม่สา	98
ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนด้วยการรวบรวม ออกแบบและสร้างสื่อความหมายเพื่อการถ่ายทอดที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล	131
• สำรวจข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำมาวางแผนดำเนินงานวิจัย	132
• การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน เพื่อประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการสร้าง และพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชน	134
• การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วม (ครั้งที่ 1)	136
• การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วม (ครั้งที่ 2)	139
• การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วม (ครั้งที่ 3)	141
• การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อการพึ่งพาตนเอง	144

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
● การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน(ครั้งที่ 1) เพื่อประชุมชี้แจงและระดมสมองจากกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมหาวิธีการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชน	147
● การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน(ครั้งที่ 2) การออกแบบศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	149
● การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน(ครั้งที่ 3) การรวบรวมวัตถุศิลปสำหรับจัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	162
ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยชุมชนบนพื้นที่สูงในจังหวัดเชียงใหม่	172
● ลักษณะส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ	172
● ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการวางแผน (P = plan)	182
● ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการดำเนินงาน (D = do)	184
● ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการตรวจสอบ (C = check)	186
● ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไข (A = act)	188
● เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	190
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	192
สรุปผลการวิจัย	192
อภิปรายผล	196
ข้อเสนอแนะ	198
บรรณานุกรม	201

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 วัตถุศิลป์ด้านอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน	165
2 วัตถุศิลป์ด้านเครื่องมือทางการเกษตร	168
3 วัตถุศิลป์ด้านวัฒนธรรมประเพณี	170
4 จำนวนและร้อยละของประชาชนตามลักษณะส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ	180
5 ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล ในขั้นตอนการวางแผน (plan)	183
6 ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล ในขั้นตอนการดำเนินงาน (do)	185
7 ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนการติดตามตรวจสอบ (check)	187
8 ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไข (act)	189
9 ค่าคะแนนเฉลี่ยรวมระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ บริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชน	191
10 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน (analysis of variance : ANOVA)	191

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 วงจร PDCA	12
2 ขั้นตอนการทำกิจกรรมกลุ่มสร้างคุณภาพ	18
3 ปัจจัยการมีส่วนร่วม	21
4 กระบวนการการมีส่วนร่วม	22
5 เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม	23
6 ปฏิทินการท่องเที่ยวศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่	46
7 แผนที่ตั้งหมู่บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	47
8 กรอบแนวความคิดในการวิจัย (conceptual framework)	50
9 ประดูทางเข้าหลักของบ้าน	64
10 เสาหลัก/เสากลางบ้าน	65
11 ผนังบ้านที่ตรงข้ามกับประตูหลัก	65
12 เตาไฟใหญ่	66
13 เตาไฟเล็ก	66
14 ป้ายสื่อความหมาย “ตำนานคอยผากล่อง”	67
15 คอยผากล่อง	67
16 รอยพระพุทธรบาท	68
17 พื้นที่ทางการทำการเกษตรของหมู่บ้านแม่สา	69
18 สุกรที่เกษตรกรนำมาเลี้ยงอยู่ภายในหมู่บ้านแม่สา	70
19 สวนลิ้นจี่ในพื้นที่บ้านแม่สา	71
20 สวนมะเขือเทศพันธุ์โทมัส	71
21 การให้ความรู้เกี่ยวกับ “ชาโยเต้” ผักเศรษฐกิจของชุมชนบ้านแม่สา	72
22 การเยี่ยมชม และศึกษาดูงานกล้า ผักกาดขาวปลี (ดูย)	72
23 แปลงเพาะปลูกผักกาดขาวปลี (ดูย)	72
24 ไร่ข้าวโพดอาหารสัตว์	73
25 ไร่มันฝรั่ง อายุประมาณ 3 เดือน	73
26 กระเทียมต้น	74

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
27 โรงเรือนพริกหวาน ผลผลิตที่ชาวบ้านปลูก ควบคุมดูแลโดยศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านแม่สาใหม่	74
28 สมุนไพรที่พบเห็นโดยทั่วไปภายในพื้นที่บ้านแม่สา	76
29 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	77
30 พริกหวานที่กำลังเตรียมส่งให้กับมูลนิธิโครงการหลวง	77
31 ภาพโรงสีข้าวไฟฟ้าพลังงานน้ำ	78
32 เครื่องสีข้าวที่ปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุด	79
33 ป่าดงเชิงบ้านแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	82
34 ผู้อาวุโส (หมอผีประจำหมู่บ้าน) บุคคลคนเดียวที่สามารถเปิดและปิดประตู ทางเข้าป่าดงเชิง	85
35 สถานที่ประกอบพิธีป่าดงเชิง	85
36 พิธีกรรมการอ้วนึ่ง (การทำผีหรือลงผี)	86
37 น้่อง (จี้วะนึ่ง)	88
38 แก้วอี่ในการนึ่งทำผี (จ้องนึ่ง)	88
39 เหยียญกัษัตริย์ (จื่อเน้ง)	89
40 ตะแหวล สัญลักษณ์ที่บงบอกให้เขารู้ว่าไม่ควรเข้าไปในบ้าน เพราะเจ้าของบ้านกำลังอยู่กรรมของมั่ง	92
41 งานปีใหม่มั่ง บ้านแม่สา ปี 2551	95
42 ชนเผ่ามั่งบ้านแม่สาในวันขึ้นปีใหม่มั่ง	97
43 เครื่องแต่งกายของชนเผ่ามั่งชาวและมั่งลาย	104
44 การแต่งกายของเด็กชายมั่ง	105
45 เครื่องประดับของชนเผ่ามั่ง	105
46 ห่วงคอเงิน	106
47 การตีมีด	106
48 เครื่องเป่าลมกับกองถ่าน	107
49 มีดค้ำม้วนหรือมีดปลายแหลม (เจ้าะปลือ)	108
50 มีดค้ำยาว (เม้าจ้าว)	108

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
51 ขวาน (เต่า)	108
52 เคียวเกี่ยวข้าวมัด	109
53 การเขียนผ้าลายเทียน	109
54 ใบส้มใช้ในการย้อมผ้าหลังการเขียนลวดลายของผ้าเขียนลายเทียน	110
55 หม้อต้มจี๊ซึ้ง	112
56 ขั้นตอนในการเขียนผ้าเขียนลายเทียน	112
57 การปักและจัดกลีบกระโปรง	112
58 กระโปรงผ้าใยกันขง	113
59 เส้นใยกันขง	114
60 ดินคั่ว เครื่องมือเฉพาะในการพันเส้นใยกันขง	114
61 การปั่นเส้นใยกันขงให้เป็นเกลียว	115
62 ขั้นตอนการทำผ้าใยกันขง	115
63 กระบุง (เก๋อว)	115
64 กระด้ง (ว้าง)	116
65 หม้อข้าว (จู่)	116
66 กระซอน (ซัวะจี)	116
67 ชุ้มไก่ (เต๋อะคาร์)	117
68 กรงขังลูกไก่	117
69 หีบใส่ผ้า (แม่ลอง)	117
70 กระบุง (เก๋อว) ใช้เมื่อต้องออกไปทำงานในไร่	118
71 ขัน (ฝักเต๋า)	118
72 เครื่องทอผ้าใยกันขง	118
73 ครกกระเดื่อง (จู่-cug)	119
74 รางตำขนมมั้ง (ดั่งจั่ว)	119
75 เครื่องโม่ข้าวโพด (เย-yeb)	120
76 กระด้งแขวนคอสัตว์	120
77 เครื่องรีดผ้าใยกันขง	120

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
78 เครื่องโกล	121
79 ชั่วคว่ำ	121
80 ลิ่นทอง เครื่องดนตรีประเภทเป่าของชนเผ่าม้ง	121
81 แคนม้ง เครื่องดนตรีประเภทเป่าของชนเผ่าม้ง	123
82 ขลุ่ย เครื่องดนตรีประเภทเป่าของชนเผ่าม้ง	125
83 การเล่นเกมช่างของเด็กม้ง	127
84 การโยนลูกช่วงในวันขึ้นปีใหม่ม้ง	128
85 รถล้อเลื่อน	130
86 ป้ายศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งหลังเดิม ซึ่งมีความชำรุดเสียหาย	133
87 ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง หลังเดิม	133
88 สภาพอาคารทั้งภายในและภายนอกที่เตรียมจัดสร้างพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	134
89 ตำรวจและวางแผนการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรม	135
90 ชาวบ้าน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้าร่วมการประชุมรับฟัง แลกเปลี่ยน และเสนอความคิดเห็น	135
91 นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ “การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ”	137
92 บรรยาการการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วม	137
93 ประชาชนชาวบ้านและผู้เข้าร่วมการอบรมออกสำรวจพื้นที่ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน	138
94 ประชาชนชาวบ้านและผู้เข้าร่วมการอบรม ร่วมกันอภิปรายและสรุปผลของข้อมูล	138
95 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม (การเป่าลิ่นทอง)	138
96 ผู้เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการโดยไปศึกษาดูงานที่ชุมชนบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	139
97 ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรม ร่วมกันระดมความคิด	140
98 ประธานชมรมการท่องเที่ยวบ้านผานกกก ได้ให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรม	140
99 บรรยาการในที่ประชุมและการมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านแม่สา	142

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
100 นายวิชัย ภูศิริพัฒนานนท์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่สาตัวแทนชาวบ้าน ร่วมเสนอความคิดเห็นในการสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	140
101 ผู้เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 3	140
102 ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ	145
103 ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมจากชุมชนบ้านแม่สา ร่วมกันระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ชนเผ่าม้ง	146
104 ตัวแทนกลุ่มบ้านแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ นำเสนอผลงาน หลังการระดมความคิดในกลุ่ม	146
105 การประชุมชี้แจงและระดมความคิดเห็นในการออกแบบและสร้าง ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	147
106 เจ้าหน้าที่ฝ่ายมัณฑนากร นำเสนอรูปแบบการจัดแสดงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมภายในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	148
107 ประชาชนในชุมชนเข้าร่วมการประชุม เพื่อการมีส่วนร่วมกันในการ สร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	148
108 ประชาชนในชุมชนร่วมเสวนา เสนอความคิดเห็นในการออกแบบจัด สร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	148
109 ประชุมปรึกษาหารือและชี้แจงเกี่ยวกับการออกแบบ(design) ศูนย์วัฒนธรรมชุมชน	150
110 การประชุมเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการการรวบรวมวัตถุศิลป์	151
111 แพลนและตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง	152
112 มุมสูงด้านที่ 1 ตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง	153
113 มุมสูงด้านที่ 2 ตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง	153
114 มุมสูงด้านที่ 3 ตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง	154
115 มุมสูงด้านที่ 4 ตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง	154
116 ส่วนที่ 1 พื้นที่จัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน 1	155
117 ส่วนที่ 1 พื้นที่จัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน 2	156
118 ส่วนที่ 2 พื้นที่จัดแสดงภาพถ่ายกิจกรรม, ตำแหน่งที่ตั้ง และพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน	157

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
119 ส่วนที่ 3 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศภายในบ้านของคนในชุมชน (ประตูทางเข้า)	158
120 ส่วนที่ 3 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศ ภายในบ้านของคนในชุมชน (พื้นที่ปรุงอาหาร)	159
121 ส่วนที่ 3 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศภายในบ้านของคนในชุมชน (พื้นที่เก็บพืชผลการเกษตร)	159
122 ส่วนที่ 4 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศงานหัตถกรรมในท้องถิ่น (ตีมีด)	160
123 ส่วนที่ 4 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศงานหัตถกรรมในท้องถิ่น (ย้อมผ้าและการเขียนผ้าลายเทียน)	161
124 ตัวอย่างวัตถุศิลป์ที่ได้รับจากการบริจาค	162
125 ผู้เข้าการประชุมเวทีชาวบ้าน เพื่อรวบรวมวัตถุศิลป์	163
126 คณะกรรมการรวบรวมวัตถุศิลป์ชี้แจงเกี่ยวกับวัตถุศิลป์ที่รวบรวมมาได้	163
127 การจัดทำบัญชีรายชื่อวัตถุศิลป์ โดยมีชาวบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูล	164
128 ผู้ช่วยนักวิจัยสัมภาษณ์ประชาชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการออกแบบ และสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชน	165
129 ป้ายศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมเฝ้ามั่งบ้านแม่สา	172
130 การจัดแสดงภาพถ่ายของประชาชนที่ต้อนรับการเสด็จเยี่ยมชมชุมชนของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	172
131 การจัดแสดงภาพถ่ายกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน	173
132 หุ่นจัดแสดงชุดประจำเผ่ามั่ง	173
133 การจัดแสดงเครื่องเงินเผ่ามั่ง	174
134 การจัดวางแสดงเครื่องดนตรีประจำเผ่ามั่ง	174
135 การจัดแสดงห้องครัวของชนเผ่ามั่ง	175
136 ป้ายสื่อความหมายภายในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนแม่สา	175
137 แบบจำลองภูมิประเทศชุมชนบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	176
138 แผนที่แสดงเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติบ้านแม่สา	177

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
139 การจัดแสดงเครื่องจักสาน	178
140 คณะผู้วิจัยและคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง	178

(ค)

สารบัญภาคผนวก

ภาคผนวก	หน้า
ก แบบสัมภาษณ์	206
ข ผลการทดสอบเครื่องมือ	216

การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านแม่สา
ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
**PARTICIPATORY MANAGEMENT OF MAESA COMMUNITY
CULTURAL CENTER PONGYANG SUB – DISTRICT,
MAERIM DISTRICT, CHIANGMAI ROVINCE,
THAILAND.**

วีระพล ทองมา
WEERAPON THONGMA

รองศาสตราจารย์ คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่ 50290

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พรรณนาศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ 2) พัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชน และ3)เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากผู้อาวุโสและปราชญ์ชาวบ้านของชุมชนจำนวน 12 ราย และสมาชิกของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่สาจำนวน 50 ราย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2551 – มิถุนายน 2552 จากนั้นได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อผลการวิจัยทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา มีอาชีพหลักคือ การทำการเกษตรแบบยังชีพ ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยายโดยมีสมาชิก 2 หรือ 3 ครอบครัวใน 1 หลังคาเรือน ชุมชนบ้านแม่สานั้นประกอบด้วยม้งสองกลุ่ม คือ 1) ม้งเดอหรือที่เรียกว่าม้งขาว และ 2) ม้งจา หรือที่เรียกว่าม้งลาย ซึ่งม้งทั้งสองกลุ่มมีภาษาพูดที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองกลุ่มสามารถสื่อสารซึ่งกันและกันได้ และโดยปกติมักจะใช้ภาษาพูดของม้งขาวมากกว่า สำหรับหลักการหรือประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา บางครั้งก็ขัดแย้งกันบ้างในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้นำชุมชนร่วมกับผู้อาวุโสในชุมชนได้พยายามช่วยกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว ให้ชนเผ่าทั้งสองกลุ่มอยู่

ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สำหรับกรณีของการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่สาบนั้น สมาชิกของศูนย์ได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนการจัดเตรียมศูนย์วัฒนธรรมชุมชน (plan) โดยเฉพาะขั้นตอนในการตัดสินใจ การแสดงความคิดเห็น และการออกเสียงสำหรับคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ยังได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎและระเบียบต่าง ๆ ของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนด้วยเช่นกัน ส่วนในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ (do) นั้น ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการออกแบบและวางตำแหน่งวัตถุศิลป์ รวมทั้งการให้ยืมและบริจาควัตถุศิลป์ เพื่อนำไปจัดแสดงไว้ในบริเวณศูนย์วัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ สมาชิกศูนย์ยังมีส่วนร่วมในการแก้ไขแบบแปลนและการจัดวางวัตถุศิลป์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน รวมทั้งการรับทราบถึงจำนวนนักท่องเที่ยว วันเวลาที่จะมาเยี่ยมชมศูนย์อยู่เป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีส่วนในการประเมินและให้ข้อเสนอแนะสำหรับการนำเสนอข้อมูลของมัลลเทศก์ท้องถิ่นด้วยเช่นกัน (check) สำหรับขั้นตอนของการปรับปรุงแก้ไข (act) การสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมนั้น สมาชิกมีส่วนร่วมในการปรับปรุง ตกแต่งทั้งภายในและภายนอกอาคารของศูนย์ การดูแลรักษาและปรับสภาพของหัตถกรรมหรือวัตถุศิลป์ต่าง ๆ ให้เหมือนกับสภาพจริงมากที่สุด รวมทั้งสมาชิกยังได้มีการพัฒนาทักษะในการให้ข้อมูล ความรู้ และมารยาทตามประเพณีอันดีงามของชนเผ่าม้ง ผ่านไปยังมัลลเทศก์ท้องถิ่น ซึ่งมีความสามารถในการใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้อีกด้วย

สำหรับการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกที่มีต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ด้วยการใช้สถิติ F-test พบว่าสมาชิกมีระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการบริหารจัดการที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ABSTRACT

This research aimed to do the following; 1) describe arts and culture of Hmong tribe of Maesa Community Cultural Center, Pongyan sub-district, Maerim district, Chiangmai province, 2) investigate local participation of Maesa community in the management of Maesa Community Cultural Center and 3) compare level of local participation Maesa Community Cultural Center Management. Interview schedule was used for collecting data from 12 local 50 members of Maesa Community Cultural Center (MCCC). Interview schedules were also used for the collecting of data during January- March, 2009. The data were analyzed through the Statistical Package for the Social Sciences : SPSS/PC+.

Results of the research revealed that Maesa community was a Hmong community having subsistent farming as their main career. They had extended families with two or three families living in the same house. There are two Hmong clans; 1) Hmong Der, also known as “White Hmong” and 2) Hmong Jua, also known as “Black or Deep Blue Hmong”. There are two dialects of the Hmong language, White Hmong and Black Hmong, both of which are spoken within Hmong communities. However, the White Hmong dialect is more commonly used. The Hmong observe certain traditional principles in dealing with disputes and conflicts within the community. The community leaders, together with lineage leaders, are responsible for the resolution and decision-making process the aim of which is to reconcile both parties so that they may be able to live together in the same community afterwards. In case of the management of Maesa Community Cultural Center, it was found that members of the MCCC participated in the planning of the Community Cultural Center preparation (Plan). They took part in discussion, presentation of ideas, and they also voted in the selection of the Community Cultural Center Committee as well as the determination of rules and regulations of the center. For the aspect of the Community Cultural Center implementation (Do), it was found that members of the center participated in the center implementation; particularly on positioning, collecting, donating, lending handicrafts for exhibition in the center, and making signboards. Moreover, (Check) members of the MCCC participated in designing and decorating the center. They also perceived a total number of tourists visiting the center, date and time that tourists visited, as well as supervised local tour guides behaviors and etiquette. In case of the improvement on the preparation of the Community Cultural Center. (Act), members of the MCCC participated in the improvement of landscape and the decoration of Maesa Community Cultural Center as well as the maintenance of the handicrafts. They were also developed on the skills of information provision, knowledge and etiquette of the local guides.

The results also showed significance differentiation among levels of participation in all four phases of management (PDCA). It was found by F – test at $\alpha = 0.05$.

บทที่ 1

บทนำ

(INTRODUCTION)

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดและรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่พยายามจะออกจากกระแสการท่องเที่ยวแบบมวลชนทั่วไป (mass tourism) ที่ให้เกิดผลกระทบในแง่ลบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของถิ่นที่นักท่องเที่ยวไปเยือน ดังนั้นผู้คนจึงพยายามหาทางออกและแสวงหาวิธีการในการท่องเที่ยวแบบใหม่ขึ้นมา การพัฒนาที่เน้นด้านภูมิปัญญาสร้างสรรค์และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่มีการซื้อขายวัฒนธรรมและชีวิตผู้คนซึ่งนำเสนอในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (cultural tourism) ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวควรเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น การท่องเที่ยวประเภทนี้จะก่อให้เกิดความรู้และภูมิปัญญาสำหรับนักท่องเที่ยว และจะสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น สิ่งสำคัญประการแรกของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือ การศึกษา การเรียนรู้ การเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นมรดกของถิ่นที่นักท่องเที่ยวไปเยือน ยิ่งกว่านั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2530) อ้างใน สันติ สุโรบล และคณะ (2546: 42) ระบุว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยวและเกิดกิจกรรมจากการท่องเที่ยวเกื้อหนุนให้เกิดการกระจายรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่น แต่ต้องไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวในเรื่องสถานภาพบทบาทและหน้าที่ วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นใดก็ตามจะต้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น หากมองว่าวัฒนธรรมเป็นสินค้าที่ขายให้กับนักท่องเที่ยวได้แล้ว สิ่งที่ทำไปนั้นช่วยทำให้เกิดสำนึกในความเป็นไทยเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง เพราะการเอารูปแบบของวัฒนธรรมไปปรับใช้การท่องเที่ยวมากกว่าที่จะรักษาให้สัมพันธ์กับชีวิต หากไม่ได้อยู่กับวัฒนธรรมด้วยชีวิต จะไม่สามารถรักษาวัฒนธรรมนั้นไว้ได้เพราะขาดจิตใจในการเป็นเจ้าของ ยิ่งกว่านั้น ยศ สันตสมบัติ (2547: 7) กล่าวว่า การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมิติทางวัฒนธรรมเป็นการให้ความเคารพแก่อัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีวิถีชีวิตแตกต่างกันออกไป มุมมองทางวัฒนธรรมเน้นการให้ความเคารพแก่ศักดิ์ศรีและสิทธิในการเป็นมนุษย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ มิใช่มองคนเป็นสัตว์ประหลาดและเปิดโอกาสให้การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการละเมิดจาง้วงความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนในทางตรงกันข้ามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งเน้นให้ชุมชนในท้องถิ่นมีความสำนึกและภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของ ชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ วัฒนธรรมและประเพณีของตน สามารถอธิบายให้คน

นอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นว่ามีความสวยงามและมีคุณค่าอย่างไร เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันเป็นบ่อเกิดแห่งความเข้าใจและเอกภาพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของมนุษย์ การเข้ามาของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากยังได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสังคมวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการในวิถีชีวิตเกี่ยวกับเงินตราและการบริโภค ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีหารายได้ของชาวบ้าน โดยการปล่อยให้เด็กกลายมาเป็นขอทานเพื่อขอเศษเงินและขนมจากนักท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้ศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนคุณค่าลงไป ปัญหาเหล่านี้ เป็นแรงผลักดันให้ ชุมชนท้องถิ่นละทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิมและหันมายึดอาชีพรับจ้างและบริการ นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น การแพร่ระบาดของลัทธิบริโภคนิยมยังส่งผลให้ความสำคัญของชุมชนถูกแทนที่ด้วยการลอกเลียนวิถีชีวิต การแต่งกายและการบริโภคตามอย่างนักท่องเที่ยวและสังคมภายนอกส่งผลให้ชุมชน พึ่งพาตัวเองอีกไม่ได้ต่อไป ความพยายามในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในทุกรูปแบบกลายเป็นการจบบ้างต่อวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่น การที่นักท่องเที่ยวไม่ให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์และจารีตประเพณี การแต่งกายในลักษณะที่ไม่เหมาะสม การมีพฤติกรรมทางเพศที่ผิดกาลเทศะ รวมไปถึงการขอให้ชาวบ้านประกอบพิธีกรรมหรือการละเล่นบางอย่างให้นักท่องเที่ยวชมซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีเหล่านั้นถูกบิดเบือนและสูญเสียคุณค่าและความหมายดั้งเดิมลงไป

ปัญหาการวิจัย

(Research Problem)

ปัญหาพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีอยู่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสร้างเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนที่สามารถจัดการทรัพยากรและธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีความสำคัญในศักดิ์ศรีทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของตน สามารถพัฒนาศักยภาพในการจัดการชีวิตของตนเองและความสัมพันธ์กับพลังภายนอกได้ในอนาคต หมู่บ้านม้งแม่สาส์เป็นหมู่บ้านหนึ่งของประชาชนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง และเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยม้งน้ำเงิน (ม้งสาย) และม้งขาว ซึ่งโดยประชาชนเผ่าม้งยังมีชีวิตแบบดั้งเดิม เช่นการทำข้าวซ้อมมือ การละเล่นเครื่องยังชีพและหัตถกรรม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ซึ่งถ้าไม่รวมกันอนุรักษ์และรักษาไว้ อาจจะไม่หลงเหลือให้คนรุ่นใหม่ได้ดูชม โดยเฉพาะการที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้เข้าเยี่ยมชมและเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมโยคนภายในชุมชนมีแนวโน้มที่จะรับวัฒนธรรมจากภายนอกมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ วรรณา วงษ์วานิช (2539: 244) ระบุว่า การท่องเที่ยวไทยประสบปัญหา

หลายประการ ทั้งนี้เพราะนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาสู่แหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการสร้างงานในท้องถิ่นรวมทั้งการบริการ การค้าขาย สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ (economic) สิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (social and cultural environment) ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (nature environment) ทำนองเดียวกัน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2548: 214) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนในด้านลบ ด้านความไม่เสมอภาคในการพัฒนา และกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ ปัญหาการแก่งแย่งผลประโยชน์กันของชุมชน ค่าครองชีพและราคาที่ดินในพื้นที่ท่องเที่ยวสูงกว่าพื้นที่อื่น นอกจากนี้ ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2537) อ้างใน วีระพล ทองมา (2548: 41) ระบุว่า การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม ในด้านการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และค่านิยมของสังคมชุมชนท้องถิ่น การขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นกับคนนอกพื้นที่ ปัญหาการหลอกลวงเอาเปรียบนักท่องเที่ยว การลดคุณค่าดั้งเดิมของงานศิลปหัตถกรรม การทำลายศิลปวัตถุ ปัญหาการขายบริการทางเพศและปัญหายาเสพติด ยิ่งกว่านั้น คลอสเนอร์ วิลเลียม (2545: 28) ได้กล่าวถึง รายงานของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ เกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ ในปี พ.ศ. 2539 ระบุว่า ประเทศไทยได้สูญเสียไปมากในการที่จะทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว แบบทารุณ ไร้อนาคตและ ไร้เสียง การกระจายรายได้ได้ถูกเบี่ยงเบนไปเพื่อประโยชน์ของอภิสิทธิ์ชน การตระหนักถึงอันตรายของการเจริญเติบโตอย่างไม่สมดุล การไม่เท่าเทียมในด้านรายได้และการทำลายสิ่งแวดล้อม เมื่อประชาชนในชนบทได้แสวงหาทางที่จะแสดงออกอย่างเปิดเผยถึงความต้องการ ความกังวลใจและความทุกข์ยากเดือดร้อนเพื่อที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อการอยู่รอด โดยเฉพาะ เบญจวรรณ วงศ์คำ (2546: 216) ได้ระบุว่า การยืนอยู่บนลำแข้งของตัวเองในการจัดการใด ๆ ก็แล้วแต่ ถ้าเป้าหมายนั้นลงไปสู่ชุมชน ชาวบ้านจะทำอย่างไรที่เกิดกระบวนการตัดสินใจขึ้นมาได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นั้นจะเกิดขึ้นโดยกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน การนำมาสู่การจัดการ และการนำมาสู่การตัดสินใจ เพื่อที่จะทำให้เกิดทางออก กระบวนการจัดการที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชนได้นั้นต้องยึดหลักว่า คนจะเรียนรู้จากสิ่งที่เขาเห็น สิ่งที่เขาผ่านหูผ่านตา ซึ่งเป็นกระบวนการการเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติและนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้ การจัดการที่จะทำให้เกิดปัญญา ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเป็นการเรียนรู้แบบรู้เท่าทันกัน

จากประเด็นดังกล่าวผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะร่วมกับประชาชนภายในท้องที่ ซึ่งเป็นชนเผ่าม้งหาวิธีการอนุรักษ์และรักษาวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษให้กับชนรุ่นใหม่ได้พบเห็นและศึกษาเรียนรู้ ด้วยการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนชาวเขาเผ่าม้ง รวมทั้งพัฒนาธรรมศิลป์วัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อสื่อให้นักท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมชุมชนได้เรียนรู้

และเข้าใจในวิถีชีวิตทั้งวัฒนธรรมชาวเผ่าม้งให้เป็นที่รู้จักของบุคคลอื่น ๆ นอกจากนี้ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงใหม่ และประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(Objectives of the Study)

การวิจัยเรื่องการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. พรรณนาศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
2. พัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนด้วยการรวบรวม ออกแบบและสร้างสื่อความหมาย เพื่อการถ่ายทอดที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
3. เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(Expected Result)

1. ประชาชนโดยเฉพาะคณะกรรมการและสมาชิกชมรมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านแม่สา ร่วมกับนักวิจัยวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) ของทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม
2. ประชาชนชุมชนบ้านแม่สาได้สร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้และเป็นแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน
3. ผู้วิจัยซึ่งเป็นคณาจารย์และผู้บริหารของคณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้หลักสูตรการฝึกอบรมและวิธีการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรมเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่สา ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นหลักสูตรมาตรฐานสำหรับชุมชนเผ่าม้งอื่น ๆ ต่อไป

ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย (Scope and Limitation of the study)

ขอบเขตการวิจัย

1. การดำเนินโครงการครั้งนี้เป็นการศึกษาการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชาวเผ่าม้ง บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
2. ประชากรศึกษาในการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ คือ ประชาชนชาวบ้านภายในชุมชนชาวไทยเผ่าม้ง จำนวนทั้งสิ้น 12 คน และประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 50 คน เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ (questionnaire-interview) การสังเกตการณ์ (observation techniques) และการบันทึกภาคสนาม (field trip record)
3. การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาในการดำเนินการตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 ถึงกันยายน พ.ศ. 2552 เป็นระยะเวลา 1 ปี

ข้อจำกัดการวิจัย

1. การดำเนินงานโครงการครั้งนี้ เป็นการพัฒนาในพื้นที่ บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นผลการดำเนินการจึงไม่สามารถนำไปใช้เปรียบเทียบกับสถานที่ หรือจังหวัดอื่นได้
2. เนื่องจากภาษาที่ใช้ในการสื่อสารมีความแตกต่างกัน ในการรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการ ทำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่ที่เป็นผู้สูงวัยเป็นบุคคลสำคัญในการให้ข้อมูลในมีข้อจำกัดในการใช้ภาษา และมีนักศึกษาบางส่วนที่เข้ามาช่วยการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนั้นเพื่อความถูกต้องของข้อมูล จึงขึ้นอยู่กับความสามารถ และความเข้าใจของชาวบ้าน และผู้ที่ช่วยสัมภาษณ์

นิยามศัพท์ (Definition of Terms)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม(cultural tourism) หมายถึง เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมหรือชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นจัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดี รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นให้มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 : 16)

การมีส่วนร่วมโดยชุมชน(local community participation) หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจทุกระดับและทุกรูปแบบของกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะในบริบทของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบแนวความคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือกการบริหารจัดการและการประเมินผลของแผนงาน ตลอดจนโครงการที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นหรือสูงขึ้น (Franklyn Lisk ระบุใน ชินรัตน์ สมสืบ, 2539 : 23)

การจัดการ (management) หมายถึง การผสมผสานการใช้ทรัพยากร บุคคล เงินทุน วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี และเทคนิควิธีการให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรหรือหน่วยงานหรือชุมชน โดยทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ โดยทั่วไปกิจกรรมการจัดการจะดำเนินไปตามกระบวนการหรือขั้นตอน ภายได้ผลประโยชน์ขององค์กรและผลประโยชน์ของบุคคลควบคู่กันไป ซึ่งกระบวนการการประสานกิจกรรมหรืองานเข้าด้วยกัน จนทำให้งานสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภายได้การดำเนินงานของคนภายในองค์กร ประกอบด้วย 1)กระบวนการ(process) 2)ประสิทธิภาพ(efficiency) และ 3)ประสิทธิผล(effectiveness) (Robbins and Coulter อ้างใน รัตนา สายคณิต, 2547 : 17)

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง (REVIEW OF RELATED LITERATURE)

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเพื่อความกระจ่างชัดในปัญหาและสามารถดำเนินการวิจัยได้อย่างถูกต้อง จึงครอบคลุมเนื้อหาดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมโดยชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชนเผ่าม้ง

ภาคสรุป

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

ความหมายของการจัดการ

วิญญู พิชญกานต์ (2545: 31) กล่าวว่า การบริหาร เดิมเป็นความหมายที่มาจากคำว่า Administration และคำว่า การจัดการ มาจากคำว่า Management อย่างไรก็ตามคำทั้งสองนี้ใช้แทนกันได้ แต่หากพิจารณาถึงความนิยมนิยามว่า การจัดการ (Management) มักจะหมายถึง การจัดการทางธุรกิจมากกว่าการบริหารจัดการของภาครัฐ หรือคำว่า management หมายถึงการจัดการให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้ ส่วนคำว่า Administration หมายถึงการจัดการเกี่ยวกับนโยบายในส่วนของการจัดการที่สูงกว่าระดับการดำเนินงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Griffin (1997: 4) อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2545: 18) ได้ให้ความหมายของคำว่า การบริหารจัดการ (management) หมายถึง ชุดของหน้าที่ต่าง ๆ (a set of functions) โดยกำหนดทิศทางการประโชชน์จากทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพ (efficient) หมายถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า (cost effective) ส่วนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (effective) หมายถึง การตัดสินใจอย่างถูกต้อง (right decision) และมีการปฏิบัติการได้สำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้นผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงต้องมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กัน สำหรับ ชนงกรณ์ กุณฑบุตร (2547: 2) ได้ระบุว่า การจัดการต้องประกอบด้วยคนสองคนร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน และผู้จัดการและผู้บริหารคือผู้ที่ประสานทรัพยากร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยมุ่งหวังว่าจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่ง เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2546: 2) กล่าวว่า การจัดการ

หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารปฏิบัติเพื่อบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ โดยอาศัยบุคลากรและทรัพยากรทางการบริหาร หากจะพิจารณาในมุมกว้างแล้วจะพบว่าการจัดการประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการคือ

1. กระบวนการของการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน
2. การบรรลุเป้าหมายขององค์การ
3. การทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยผสมผสานบุคลากรและ

ทรัพยากรทาง การบริหารเข้าด้วยกัน

Robbins and Coulter อ้างใน รัตนา สายคณิต (2547: 15) ได้ให้ความหมายของการจัดการ (management) ไว้ว่า กระบวนการประสานกิจกรรมหรืองานเข้าด้วยกัน ทำให้งานสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลภายใต้การดำเนินงานของคนอื่น ได้แก่

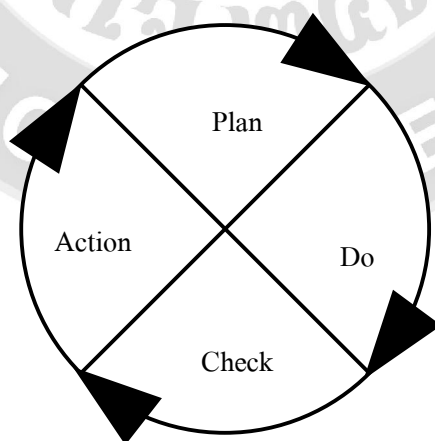
1. กระบวนการ (process) หมายถึง งานหลักหรืองานที่สำคัญที่ผู้บริหารหรือผู้จัดการจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้องค์การสามารถดำเนินงานได้สำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ซึ่งหน้าที่สำคัญได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การชักนำ และการควบคุมเป็นต้น
2. ประสิทธิภาพ (efficiency) หมายถึง ความพยายามทำการเพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุดจากทรัพยากรจำนวนหนึ่ง หรือเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนหนึ่งโดยใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด โดยลดความสูญเสียการใช้ทรัพยากรอย่างเปล่าประโยชน์ สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพ เกี่ยวข้องกับการทำให้ถูกต้อง (doing things right)
3. ประสิทธิภาพ (effectiveness) หมายถึง ความพยายามทำกิจกรรมที่ทำให้้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ เช่น วัตถุประสงค์ของการประกอบธุรกิจ คือ กำไร ดังนั้นกิจกรรมที่ดำเนินการก็จะมุ่งไปในทิศทางที่จะทำให้้องค์กรได้รับกำไร สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพ เกี่ยวข้องกับการทำสิ่งที่ถูกต้อง (doing the right things)

จากความหมายของการจัดการที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการ คือ การผสมผสานการใช้ทรัพยากรบุคคล เงินทุน วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยีและเทคนิควิธีการให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์การ โดยทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ โดยทั่วไปกิจกรรมการจัดการจะดำเนินไปตามกระบวนการหรือขั้นตอน ภายใต้ผลประโยชน์ขององค์การและผลประโยชน์ของบุคคลควบคู่กันไป

หลักการจัดการงานแบบ PDCA

สุวรรณ สุทธิขจรกิจการ (2545: 2) กล่าวว่า PDCA เป็นวิธีปฏิบัติที่เป็นขั้นตอน เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาการทำงานให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและเชื่อถือได้ ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดแผน การนำแผนไปปฏิบัติ การตรวจสอบสิ่งที่ได้กระทำลงไป และการตั้งมาตรฐานในการปฏิบัติงาน PDCA คือ การยกระดับของการบริหาร ซึ่งสอดคล้องกับ ศุภชัย อาชีวะระงับโรค (2547: 11) ได้กล่าวถึง ไขว้งจร PDCA เพื่อปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่องทุกครั้งที่ วงจรหมุนครบรอบก็จะเป็นแรงส่งให้หมุนในรอบต่อไป วิธีการใหม่ ทำให้เกิดการปรับปรุง และ ถูกจัดทำเป็นมาตรฐานงาน ซึ่งจะทำให้มีการพัฒนาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เริ่มจากการปรับปรุง ก่อนที่จะก้าวไปสู่การปรับปรุงที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ขั้นตอนทั้ง 4 ของวงจร PDCA ประกอบด้วย การวางแผนอย่างรอบคอบ เพื่อการปฏิบัติ แล้วจึงตรวจสอบผลที่เกิดขึ้น วิธีการปฏิบัติใดมีประสิทธิภาพมากที่สุดก็จัดเป็นมาตรฐาน ก็ต้องมองหาวิธีการปฏิบัติใหม่หรือความพยายามให้มากขึ้นกว่าเดิม ซึ่ง พิชิต สุขเจริญพงษ์ (2541: 27) ระบุว่า หลักการปฏิบัติการสร้างกลุ่มคุณภาพ จะนำหลักวงจร PDCA เข้ามาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด ขึ้น ซึ่งหลักวงล้อของเดมิงจะประกอบด้วยกิจกรรม 4 ประการที่กลุ่มสร้างคุณภาพจะต้องปฏิบัติ คือ

1. การวางแผน (plan: P)
2. การปฏิบัติ (do: D)
3. การตรวจสอบ (check: C)
4. การปรับปรุงแก้ไข (action: A)

ภาพที่ 1 วงจร PDCA

ที่มา: วรภัทร์ ภูเจริญ (2543: 80)

พิชิต สุขเจริญพงษ์ (2541: 27-30) ได้กล่าวไว้ว่า วงจร PDCA เป็นหลักที่เสริมการปฏิบัติกลุ่มสร้างคุณภาพให้มีประสิทธิภาพ ภายใต้หลักเกณฑ์ที่ว่า กิจกรรมใดถ้าต้องการให้บรรลุถึงความสำเร็จและสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นให้มีประสิทธิภาพจะต้องมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสำหรับการใช้หลักวงจร PDCA ในการสร้างคุณภาพ จะอยู่ในขั้นของการจัดตั้งกลุ่มสร้างคุณภาพแล้วจึงนำหลัก PDCA เข้ามาใช้ในการปฏิบัติกับกลุ่มสร้างคุณภาพ ซึ่งแบ่งขั้นตอนการปฏิบัติการสร้างกลุ่มสร้างคุณภาพ ดังนี้

1. ขั้นตอนการจัดตั้งกลุ่มสร้างคุณภาพ

กลุ่มสร้างคุณภาพจะเกิดขึ้นได้สิ่งสำคัญ คือ จะต้องมีการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติกลุ่มสร้างคุณภาพด้วยการจัดอบรมปูพื้นความคิด พื้นฐานในหลักการปฏิบัติกลุ่มสร้างคุณภาพ ขั้นตอนการปฏิบัติกลุ่มสร้างคุณภาพและขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรมการสร้างคุณภาพชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติกลุ่มสร้างคุณภาพ เมื่อพนักงานตลอดจนผู้บริหารเกิดความศรัทธามองเห็นคุณประโยชน์ของกิจกรรมการสร้างคุณภาพแล้ว ประกาศนโยบายกิจกรรมการสร้างคุณภาพให้ทราบโดยทั่วกัน พร้อมกันนั้นก็สร้างบรรยากาศให้ทุกคนสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มสร้างคุณภาพโดยสมัครใจ สร้างคำขวัญและสัญลักษณ์ เป็นการกระตุ้นพนักงานให้เกิดความคิดในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งจะจดทะเบียนกลุ่มสร้างคุณภาพ

2. ขั้นตอนการปฏิบัติในกลุ่มสร้างคุณภาพ

เมื่อจัดตั้งกลุ่มสร้างคุณภาพได้แล้ว ผู้นำกลุ่มสร้างคุณภาพและผู้ประสานงานจะต้องแนะนำและสร้างบรรยากาศแห่งความพอใจในกลุ่มผู้ปฏิบัติกิจกรรม สร้างคุณภาพด้วยความเต็มใจ โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น พลังสมอง พลังกาย พลังใจ ที่จะเข้าปฏิบัติงาน ทั้งนี้เน้นไปยังความสามัคคีเป็นหลัก จากนั้นนำหลักวงล้อของเดมมิงเข้ามาเสริมกับเทคนิคการสร้าง ดังนี้

2.1 ขั้นการวางแผน (plan) โดย George R. Terry อ้างใน ธาณี พิทักษ์ผล (2548:1) ได้ให้คำนิยามของคำว่า การวางแผน หมายถึง การเลือกสรรและสร้างความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริง ตลอดจนตั้งข้อสมมุติฐานและการใช้สมมุติฐานที่เกี่ยวข้อง กับอนาคตเพื่อที่จะสรรหาและจัดรูปของกิจกรรมที่เชื่อว่าจะทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ ซึ่งสอดคล้องกับ William H. Newman ได้ให้นิยามของคำว่า การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไรในอนาคต กล่าวคือ แผนก็คือการกำหนดการกระทำ อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ล่วงหน้า โดยเฉพาะ ศลิษา ภมรสติชัย (2547: 49) กล่าวว่า เป็นขั้นแรกของการวางแผน ซึ่งประกอบด้วยการศึกษากระบวนการหรือปัญหา การระบุปัญหา และการวางแผนเพื่อการแก้ไข การกำหนดเป้าหมายในการปรับปรุง

คุณภาพและวิธีการเพื่อให้ได้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ นอกจากนั้น ศุภชัย อาชีวะระงับโรค (2547: 11) ได้กล่าวไว้ว่า ขั้นตอนการวางแผนซึ่งครอบคลุมถึงการกำหนดกรอบหัวข้อที่ต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งรวมถึงการพัฒนาสิ่งใหม่ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน โดยระบุงการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้ แล้วกำหนดทางเลือกในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างชัดเจน โดยเฉพาะ พิชิต สุขเจริญพงษ์ (2541: 27-30) อธิบายว่า การควบคุมคุณภาพจะสำเร็จตามจุดมุ่งหมายถึงคำว่าคุณภาพได้ก็ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันคิดพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างให้หมดไป และได้ระบุถึงหลักการปฏิบัติการวางแผนการสร้างคุณภาพมีขั้นตอนดังนี้ คือ

2.1.1 การระบุถึงปัญหาที่ต้องการปรับปรุง เป็นงานขั้นแรกของการปฏิบัติการสร้างคุณภาพ ซึ่งทุกคนจะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น

2.1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อคุณลักษณะการกระจายของกระบวนการผลิต หรือสาเหตุของสิ่งที่ต้องการปรับปรุงว่ามีการกระจายมากน้อยเพียงใด มีสาเหตุเนื่องจากอะไร เพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงสาเหตุการกระจายของผลิตภัณฑ์ในกระบวนการผลิต หรือสาเหตุของสิ่งที่ต้องการปรับปรุง ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้ควรที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะที่อ่านง่ายและสะดวกต่อการปฏิบัติ เช่น ใช้ตารางตรวจสอบแผนภูมิ หรือแบบสอบถามในการหาสาเหตุ หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ควรจะมีการจำแนกข้อมูลออกเป็นกลุ่ม เพื่อสะดวกต่อการสร้างแผนภูมิแก้างปลาและเสนอต่อที่ประชุม

2.1.3 การกำหนดหัวข้อและแสดงภาพของปัญหา หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วในขั้นตอนนี้จะเป็นการสร้างแผนภูมิ เช่น แผนภูมิแก้างปลา แผนภูมิควบคุม และ กราฟ เพื่อใช้กำหนดสาเหตุของความบกพร่อง ตลอดจนแสดงภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับงานที่ทำอยู่ และเมื่อทราบถึงปัญหาแล้ว ต่อไปจะเป็นการระดมความคิดถึงปัญหา เพื่อเลือกปัญหาบางจุดขึ้นมาแก้ไขปรับปรุง แล้วกำหนดหัวข้อในการแก้ไขปรับปรุง

2.1.4 การกำหนดเป้าหมายที่แน่นอน การตั้งเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญของการทำกิจกรรมการสร้างคุณภาพ ดังนั้นหลังจากกำหนดหัวข้อเลือกปัญหาที่จะปรับปรุงแก้ไข ขึ้นต่อไปจะต้องกำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติงาน ซึ่งการกำหนดเป้าหมายนั้น สมาชิกทุกคนจะต้องยอมรับและมีความรู้สึคิดว่าสามารถกระทำกิจกรรมนั้นสำเร็จตามเป้าหมาย

2.1.5 การเลือกวิธีการแก้ไขปรับปรุง เมื่อทราบถึงสาเหตุของปัญหาและกำหนดปัญหาที่จะปฏิบัติภายใต้เป้าหมายที่แน่นอนแล้ว ในขั้นนี้จะเป็นขั้นของการที่จะระดม

ความคิดความสามารถของสมาชิกทุกคนในการที่จะเลือกวิธีการแก้ไขปัญหามาให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเวศน์ มหารัตน์สุกุล (2546: 16) ได้ระบุว่าการวางแผนเป็นกระบวนการเตรียมชุดของการตัดสินใจสำหรับการกระทำในอนาคต ด้วยวิธีทางที่ดีที่สุด ได้แก่

1. ทำอะไร (what)
2. ทำเมื่อไหร่ (when)
3. ทำที่ไหน (where)
4. ทำไมต้องทำ (why)
5. ทำอย่างไร (how)
6. ใครทำ (who)
7. มีค่าใช้จ่ายเท่าใด (how much)

2.2 ขั้นการปฏิบัติ (do) หลังจากได้ดำเนินการขึ้นวางแผนแล้ว ในขั้นต่อไปนี้จะ เป็นขั้นของการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้อาณัติของแต่ละสาเหตุ และวิธีการแก้ไขปรับปรุงที่เลือกมาปฏิบัติจากแผนภูมิ ซึ่งถ้าเป็นงานที่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหของสาเหตุด้วยกลุ่มก็สามารถลงมือปฏิบัติได้เอง หากไปเกี่ยวข้องกับหน่วยอื่นหรือกลุ่มอื่น ก็ให้แจ้งผู้บริหารดำเนินการให้หน่วยนั้นร่วมมือแก้ไขประสานงานกัน ดำเนินงานจนอย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกัน ศลิษา ภมรสถิตย์ (2547: 49) ได้กล่าวไว้ว่าเป็นการ นำแผนซึ่งกำหนดไว้ในขั้นตอนแรกไปทดลองปฏิบัติและวัดผลที่เกิดขึ้น ในขั้นนี้ควรจะมีการ ประกาศให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องได้ทราบถึงแผนและวิธีปฏิบัติ ตลอดจนให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่ง ศุภชัย อาชีวะระงับโรค (2547: 11) ระบุไว้ว่า ขั้นตอนการปฏิบัติ คือ การลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผน ในขั้นนี้ต้อง ตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่าได้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งใจหรือไม่ พร้อมกับสื่อสารให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบด้วย เพื่อจะได้มั่นใจว่าโครงการปรับปรุงเกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด

2.3 ขั้นการติดตามและประเมินผล (check) เมื่อทดลองแก้ไขปัญหามาในขั้นการปฏิบัติ แล้ว ในขั้นนี้จะต้องทำการตรวจสอบติดตามผลงานที่ปฏิบัติไป ด้วยการเปรียบเทียบการทำงานก่อนการปฏิบัติงานและหลังปฏิบัติงานให้ผลแตกต่างกันเล็กน้อยเพียงใด ถ้าได้ผลตามเป้าหมายหรือสูงกว่าเป้าหมายให้นำผลที่ได้จัดทำเป็นมาตรฐานการทำงานเพื่อใช้สำหรับการปฏิบัติงาน แต่ถ้าไม่ได้ผลตามเป้าหมายหรือต่ำกว่าเป้าหมายให้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศุภชัย อาชีวะระงับโรค (2547: 11) ได้กล่าวว่า ขั้นตอนของการตรวจสอบ คือ การประเมินผลที่ได้รับจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การปฏิบัติงานสามารถบรรลุ

เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ ข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบจะเป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินงานในขั้นต่อไป

2.4 ขั้นการปรับปรุงแก้ไข (action) ขั้นนี้เป็นผลมาจากขั้นตอนการตรวจสอบ ถ้าได้ผลตามเป้าหมายหรือสูงกว่าเป้าหมายก็นำผลการปฏิบัติ มาจัดทำเป็นมาตรฐาน และถ้าได้ผลต่ำกว่าเป้าหมายก็ให้รีบแก้ไขปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพขึ้น แล้วจึงจัดทำเป็นมาตรฐานงานในการปฏิบัติเพื่อเสนอรายงานผลงาน ขณะที่ ศลิษา ภมรสถิตย์ (2547: 49) ได้อธิบายไว้ว่า ขั้นตอนนี้เป็น การนำแผนซึ่งผ่านการทดสอบและแก้ไขแล้ว ไปปฏิบัติงานเพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพ เมื่อขั้นตอนนี้เสร็จสิ้นลงจะมีการประเมินผล ของการนำไปปฏิบัติจนเป็นที่พอใจ หลังจากนั้นจะมีการกลับไปยังขั้นตอนแรกของวงจรเพื่อระบุปัญหาใหม่และกำหนดแผนเพื่อใช้ในการแก้ไข ปัญหาต่อไป การปฏิบัติเช่นนี้สามารถทำให้เกิดการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (continuous improvement) ของการผลิตสินค้าและบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศุภชัย อาชีวะระงับโรค (2547: 11) ได้กล่าวว่า เป็นขั้นตอนของการดำเนินการให้เหมาะสมจะพิจารณาผลที่ได้รับจากการตรวจสอบ ซึ่งมีอยู่ 2 กรณีคือ ผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามแผนที่วางเอาไว้ ก็ให้นำแนวทางหรือกระบวนการปฏิบัตินั้นมาจัดทำให้เป็นมาตรฐาน พร้อมทั้งหาวิธีการปรับปรุงให้ดีขึ้นไปอีก ซึ่งหมายถึง สามารถบรรลุเป้าหมายได้เร็วกว่าเดิม เสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าเดิม หรือทำให้คุณภาพดียิ่งขึ้น หากเป็นกรณีที่สองหรือไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ควรนำข้อมูลมาวิเคราะห์และพิจารณาว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไปนี้

1. มองหาทางเลือกใหม่ที่จะเป็นไปได้
2. ใช้ความพยายามให้มากขึ้นกว่าเดิม
3. ขอความช่วยเหลือจากผู้รู้
4. เปลี่ยนเป้าหมายใหม่

แนวทางในการปรับปรุงงานสามารถทำได้โดย จัดแบ่งงานออกตามหน้าที่ให้มีความชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อนกัน กิจกรรมใดสามารถรวมเข้าด้วยกันได้ควรรวมไว้ด้วยกัน เพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนของงาน งานใดที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกันควรแยกออกจากกันเพื่อมิให้เกิดการปิดความรับผิดชอบ การตัดงานบางอย่างออกไปควรแน่ใจว่าได้ว่าเป็นงานที่ไม่สำคัญอีกต่อไป และจะไม่เกิดงานนั้นตามมามากอีกในอนาคตเพื่อลดข้อผิดพลาดลง จะช่วยให้การปฏิบัติงานนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะที่ สุวรรณ สุทธิขจรกิจกร (2545: 3) กล่าวว่า การติดตามผลอย่างต่อเนื่องและปรับปรุงแก้ไขตลอดเวลา เพื่อให้ได้ตามเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ แบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอนย่อยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 P (plan) การคัดเลือกหัวข้อที่ต้องการศึกษา

- 1.1 ต้องเป็นเรื่องที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานตน
- 1.2 สอดคล้องกับนโยบายของบริษัท

1.3 รวบรวมหัวข้อปัญหา

1.4 ประเมินและคัดเลือกหัวข้อปัญหาสำคัญต้องการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

1.5 กำหนดหัวเรื่องที่ต้องปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ถูกคัดเลือก

ขั้นตอนที่ 2 ทำความเข้าใจปัญหาอย่างถ่องแท้ เพื่อดึงเป้าหมายที่จะทำ

2.1 นำหัวข้อปัญหามากำหนดลักษณะที่จะใช้ในการควบคุม หรือกำหนดว่าจะใช้อะไรเป็นตัววัดว่าการแก้ไขเป็นไปตามเป้าหมายและประสบความสำเร็จ

2.2 ตรวจสอบที่มาของปัญหา

2.3 กำหนดเป้าหมายที่เป็นการตอบคำถาม

ขั้นตอนที่ 3 การวางแผนทำกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการกำหนดว่าจะต้องทำอะไร เมื่อไหร่ โดยเริ่มวางแผนกิจกรรม ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 จนถึงขั้นตอนที่ 7

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์สาเหตุ

ขั้นตอนที่ 4 เป็นขั้นตอนการนำหัวข้อปัญหามาวิเคราะห์หาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหานั้น เทคนิคที่ใช้หาสาเหตุ โดยใช้วิธีระดมความคิด แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ (brainstorming) เพื่อหาสาเหตุของการเกิดปัญหาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ขั้นตอนที่ 5 D (do) การกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหา และนำไปปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 5 ให้หาเอาสาเหตุของปัญหาที่ได้จากทุกขั้นตอน มาหาวิธีการแก้ไขปัญหา ใช้วิธีระดมความคิดแบบอิสระแล้วคัดเลือกเอาวิธีที่ดีที่สุด โดยต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของรายจ่าย เวลาที่ต้องใช้ ความยากง่ายในการแก้ไข และการสนับสนุนจากหัวหน้า

ขั้นตอนที่ 6 C (check) ประเมินผลการแก้ไขปัญหา

ขั้นตอนที่ 6 หลังจากนำวิธีการแก้ไขปัญหาในขั้นตอนที่ 5 ไปปฏิบัติตามเวลาที่กำหนดแล้ว ก็ต้องตรวจสอบผลว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ ดังนั้นจะต้องมีการเก็บข้อมูลก่อนแก้ไข เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลหลังการแก้ไข และต้องดูว่าการแก้ไขทำให้เกิดผลดีและผลเสียอีกหรือไม่ การตรวจสอบผล วิเคราะห์ผลต้องทำเป็นระยะ เพื่อจะได้มีการปรับปรุงวิธีการหรือแผนการปฏิบัติการใหม่ให้สอดคล้องตลอดเวลา

ขั้นตอนที่ 7 A (action) จัดทำเป็นมาตรฐานปฏิบัติ และควบคุมระบบ

ขั้นที่ 7 จากการตรวจสอบยืนยันผลที่ได้จนมั่นใจว่าวิธีที่ใช้แก้ปัญหาได้ถึงรากของปัญหาตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ขั้นต่อไปคือการจัดทำมาตรฐานการทำงานใหม่ให้พนักงานทุกคนนำไปปฏิบัติ

7.1 แสดงวิธีการทำงานใหม่อย่างชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย

7.2 ได้รับการอนุมัติจากหัวหน้า

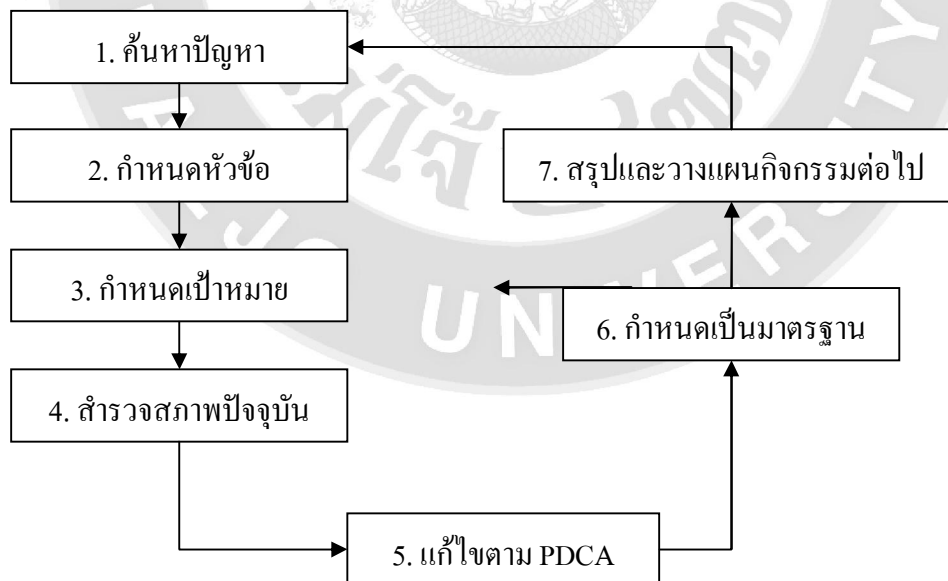
7.3 ทำให้มั่นใจว่าทุกคนทราบถึงมาตรฐานใหม่โดยการจัดฝึกอบรม

7.4 ตรวจสอบตามระยะเวลาที่กำหนดอย่างสม่ำเสมอ

7.5 วางมาตรการแก้ไข หากไม่มีการปฏิบัติตามมาตรฐานที่ได้กำหนด

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2546: 153) กล่าวว่า การปรับปรุงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุงงานที่เป็นอยู่หรือกระทำอยู่แล้วให้มีสภาพดียิ่งขึ้นกว่าเดิม เป็นการแก้ไขปัญหาหรือความบกพร่องที่ได้รับการร้องเรียนหรือตำหนิจากเจ้านาย และมีข้อสังเกตว่าหน่วยงานควรมีการปรับปรุงงาน มีข้อชี้บอกที่สามารถสังเกตได้ดังนี้

1. ประสิทธิภาพการทำงานลดต่ำลงเป็นระยะเวลานานพอสมควรซึ่งมิได้เกิดจากปัจจัยหรือตัวแปรอย่างใดอย่างหนึ่งในช่วงระยะเวลาหนึ่ง
2. กระบวนการทำงานเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ผิดพลาดไปจากเป้าหมายที่ต้องการ หลายครั้ง
3. ขวัญและกำลังใจของพนักงานลดลง
4. การติดต่อสื่อสารผิดพลาด เกิดความไม่เข้าใจระหว่างผู้ปฏิบัติ อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งได้
5. ผู้ปฏิบัติงานเกิดความรู้สึกเชิงซ้ำ ซากแรงกระตุ้นในการทำงาน ไม่เห็นความสำคัญของงาน

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการทำกิจกรรมกลุ่มสร้างคุณภาพ

ที่มา: สุมน มาลาสิทธิ์ (2546: 75)

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมโดยชุมชน

ความหมายของการมีส่วนร่วมโดยชุมชน

คำว่า การมีส่วนร่วม ได้มีผู้ให้ความหมายหลากหลาย ตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ในขณะที่ World Health Organization/UNICEF (1978: 11) อ้างอิงในปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 136) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญของการเข้าร่วมพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท สอดคล้องกับ สมยศ นาวิการ (2545: 1) กล่าวว่า การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการของการให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของบุคคล การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ไขปัญหาของการบริหาร ที่สำคัญ การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ การบริหารแบ่งอำนาจหน้าที่ให้เข้ากับผู้ได้บังคับบัญชา ประการสุดท้าย การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมต้องการให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจ สำหรับ Erwin Williams อ้างอิงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2536: 93) ระบุว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมคือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชนแก้ปัญหาร่วมกันกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่ Franklyn Lisk (1985) อ้างอิงใน ชินรัตน์ สมสืบ (2539: 23) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมโดยชุมชนไว้ว่า เป็นการเข้าร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจทุกระดับและทุกรูปแบบของกิจกรรม ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง และโดยเฉพาะในบริบทของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบ แนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือก การบริหาร การประเมินผลของแผนงานและโครงการที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น ยิ่งกว่านั้น Franklyn Lisk ยังได้เพิ่มเติม ความหมายของการมีส่วนร่วม 3 ประการคือ

1. อิทธิพลของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร (allocation) และการใช้ประโยชน์ (utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิต

2. เกี่ยวข้องกับความจำเป็นที่การเข้าร่วมของประชาชนในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะสร้างโอกาสด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อยกระดับรายได้และการจ้างแรงงานและเพิ่มการกินดีอยู่ดี

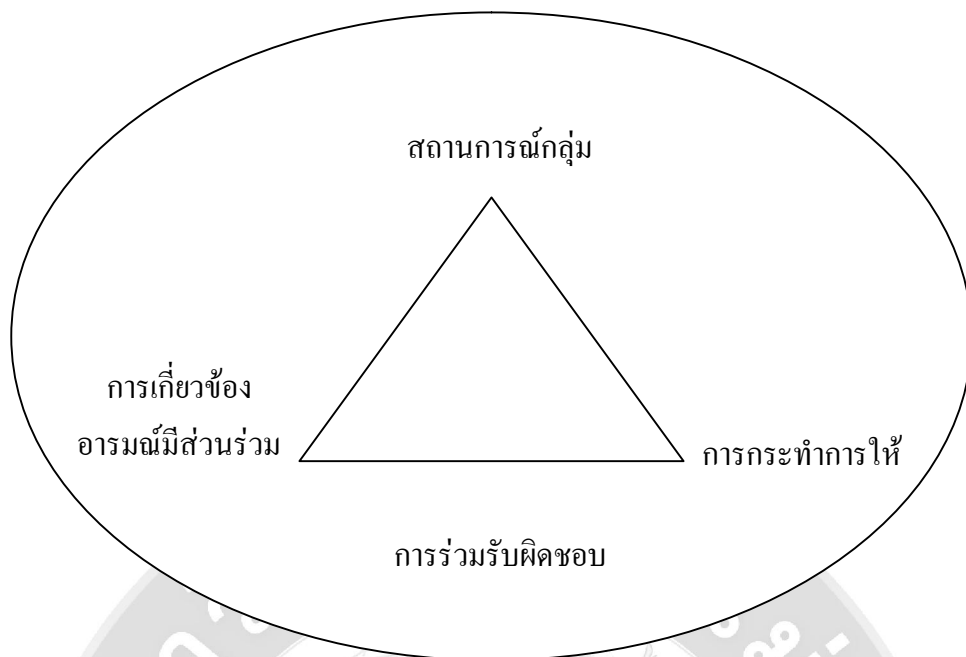
3. การมีส่วนร่วมที่ตอบสนองต่อสิ่งที่จะเข้าถึงการปรับปรุงให้ได้รับผลประโยชน์เพื่อการผลิต การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมืองนำมาซึ่งการกระจายอำนาจ ทางการบริหาร ทรัพยากรไปสู่ระดับท้องถิ่น การตัดสินใจของประชาชนจะมีได้และได้รับการปฏิบัติตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 183) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย จากความหมายดังกล่าว การมีส่วนร่วมจึงประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์นั้นเป็นการข้องเกี่ยวทั้งตัว (self) ไม่ใช่เฉพาะเพียงแต่เกี่ยวข้องด้านกายหรือทักษะ กล่าวคือ ผู้มีส่วนร่วมจะมีส่วนเกี่ยวข้องทางจิต (ego-involved) ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการงาน (task-involved)

2. การกระทำการให้เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้บังเกิดความเกี่ยวข้องด้านจิตใจและอารมณ์แล้ว ก็เท่ากับเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มโดยเหตุนี้การมีส่วนร่วมจึงเป็นมากกว่าการยินยอม (consent) ที่จะกระทำตามคำสั่ง ซึ่งเป็นการกระทำโดยปราศจากการยินยอม พร้อมใจ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางอารมณ์และจิตใจ คือมี การติดต่อสื่อสารทั้งไปและกลับระหว่างบุคคลนั้นและกลุ่ม

3. การร่วมรับผิดชอบ เมื่อเกิดการเกี่ยวข้องด้านจิตใจ อารมณ์ และได้กระทำการให้แก่สถานการณ์กลุ่มแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วยเพราะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง (self involved) กับกลุ่มและต้องการเห็นผลสำเร็จของการทำงานนั้นด้วย จึงเกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกับกลุ่ม

ภาพที่ 3 ปัจจัยการมีส่วนร่วม
ที่มา: ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 184)

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า

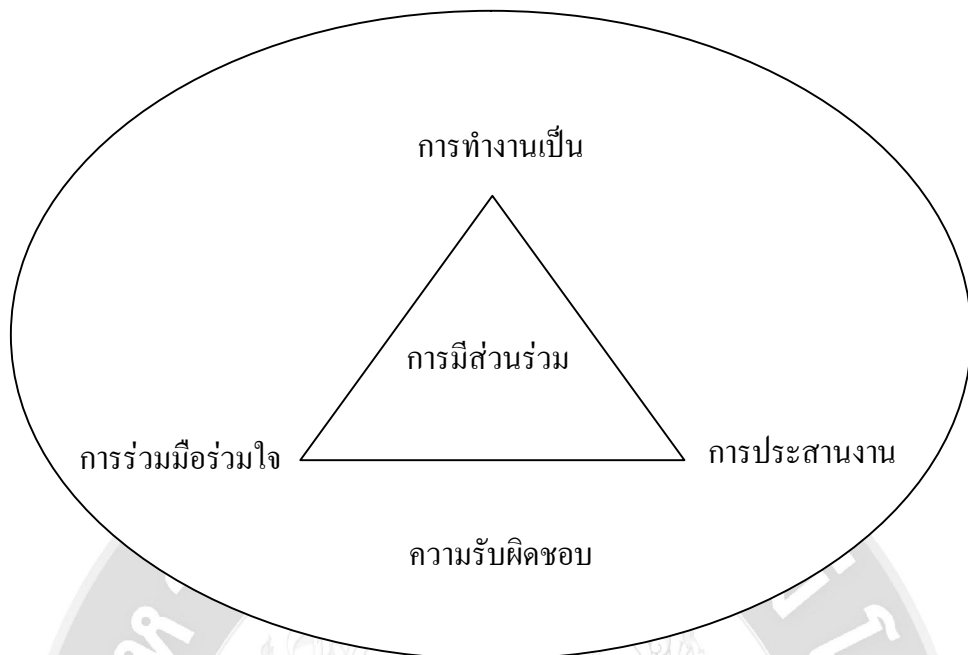
การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ

Participation = Cooperation + Coordination + Responsibility

ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อ
บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

การประสานงาน หมายถึง ห่วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการ
ทำกิจกรรมหรืองาน

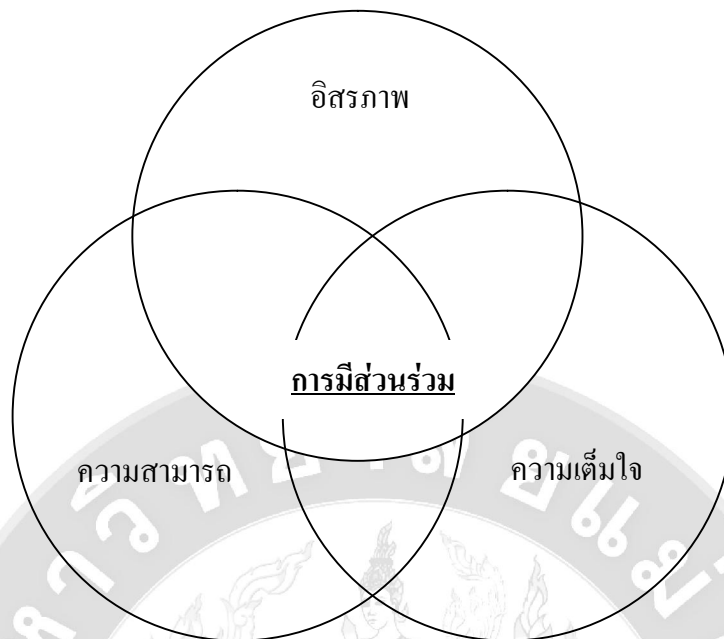
ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการกระทำงานและในการทำให้
เชื่อถือไว้วางใจ

ภาพที่ 4 กระบวนการการมีส่วนร่วม
ที่มา: ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 185)

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 185) ได้ระบุให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การมีส่วนร่วมอาจหมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ ความร่วมมือร่วมใจ การกระทำงานดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะและเหมาะสม การประสานงาน กับทั้งกระทำงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้วางใจ ความรับผิดชอบ การพัฒนาจะต้องเริ่มต้นจากประชาชน (start where the people are) และประชาชนต้องช่วยตนเอง นั่นคือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมเริ่มต้นช่วยตนเองได้นั้นประชาชนต้องมีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นเสียก่อน คือ ต้องมีเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการได้แก่

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (freedom to participation)
2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (ability to participation)
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (willingness to participation)

ภาพที่ 5 เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม
ที่มา: ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 186)

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมโดยชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาได้รับการยอมรับและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นมีได้ขึ้นอยู่กับการริเริ่มหรือการวางแผนโดยรัฐ แต่ความสำเร็จนั้นอยู่ที่ประชาชนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเป็นทางการในรูปแบบหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์การเข้าร่วมอย่างชัดเจน พลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้งานพัฒนา และบรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมนั้น จะให้ความสำคัญกับคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนามากขึ้น คือ ให้ความสนใจต่อการพัฒนาคน แทนการพัฒนาวัตถุและให้ชุมชนริเริ่มการพัฒนา โดยปราศจากการสั่งงานของรัฐ โดยเฉพาะ สุวัฒน์ คงแป้น (2544: 225) ได้ให้แนวคิดของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะ

1. ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมกันวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. ในลักษณะที่เป็นกระบวนการการมีส่วนร่วมโดยความหมายทางการเมือง นอกจากจะเป็นการส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของประชาชนหรือเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มแล้ว ยังจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาของรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักหรือกล่าวได้ว่า เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้กับประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

เจมส์ คี บีนทอง (2526) อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 138) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรม การปฏิบัติงาน การร่วมกันรับผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล ยิ่งกว่านั้น นันทิยา หุตานุวัตรและณรงค์ หุตานุวัตร (2546: 64) ระบุว่า การมีส่วนร่วมเป็นตัวบ่งชี้ประการหนึ่งของความรอดของกลุ่ม เพราะการมีส่วนร่วม (participation) จะทำให้เกิดความเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ความเป็นเจ้าของทำให้เกิดพันธะผูกพัน (commitment) ของคนที่เข้ามาร่วม หรืออีกนัยหนึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่มจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและเกิดพันธะผูกพัน เกิดความต้องการเข้ามาทำงานในกลุ่มหรือช่วยเหลือกิจกรรมของกลุ่มตลอดจนถึงสัตยาตต่อกลุ่ม ส่วนสำคัญที่เป็นช่องทางหนึ่งของการมีส่วนร่วมของทุกคนคือการร่วมทุนในกิจการของกลุ่ม ซึ่งอยู่ในรูปการถือหุ้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกจะเกิดขึ้นได้มากเมื่อกลุ่มมีกิจกรรมที่เอื้อให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมงานประชุมใหญ่เป็นงานที่หลอมรวมความรู้สึกของสมาชิกให้มีความเป็นเจ้าของมากขึ้น และการมีส่วนร่วมของผู้นำและสมาชิกในกลุ่มจึงเป็น องค์ประกอบสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งจะปรากฏในทุกขั้นตอนของการทำงานของกลุ่ม อันตั้งแต่การคิด การตัดสินใจ การกระทำ และการรับผลประโยชน์ ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหาและความต้องการของตนเองโดยเฉพาะในขั้นตอนของการแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2527: 145) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาและวิจัยชุมชนหรือชาวบ้านในกรอบของการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ เป็นผู้ดำเนินการ รวมถึงการเป็นผู้จัดการการพัฒนาเอง ไม่ใช่ผู้รับการพัฒนาหรือผู้ถูกกระทำอีกต่อไป อย่างน้อยที่สุดก็เป็นเพื่อนร่วมงาน (partner) ที่เป็นเจ้าของงานร่วมกัน จึงต้องเป็นไปด้วยความรู้สึกได้เสียอะไรในการพัฒนา ดังนั้น ในกระบวนการพัฒนาชาวบ้านจึงต้องร่วมกันกับพัฒนากร ในการดำเนินการพัฒนาและการตรวจสอบเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์การ ขณะที่ วิมล จิโรจน์พันธุ์ และคณะ (2548: 85-86) ได้อธิบายว่า

องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น (involvement of local community or people participation) มีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติตามแผน การได้รับประโยชน์และติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมารักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย ซึ่ง Cohen and Uphoff (1977) อ้างใน สรรเสริญ ทองสมนึก (2542: 54) ระบุถึง การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปว่า การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจได้เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนปฏิบัติการ (implementation) ด้วยเช่นการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา การตัดสินใจยังเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (benefits) และการประเมินผล (evaluation) ในกิจกรรมพัฒนานั้นด้วย จะเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่ก็ยังเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการและผลประโยชน์ก็มาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้น ซึ่งการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วยการคิดริเริ่มตัดสินใจดำเนินการและการตัดสินใจปฏิบัติการ ในขณะที่ นำชัย ทนุผล (2529) อ้างใน ปิยะรัตน์ ทองธานี (2544: 28) ระบุว่า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดเพราะประชาชนไม่มีบทบาทในการระบุปัญหาและความต้องการของเขาแล้ว โครงการ ที่ออกมาก็จะไร้ประโยชน์ เพราะโครงการที่วางออกมาไม่ได้สนองตอบความต้องการที่แท้จริงของประชาชน อีกทั้งประชาชนจะมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรมก็จะไม่ประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่วางเอาไว้ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง โครงการที่วางไว้ก็สามารถดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายได้โดยง่าย เพราะประชาชนจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาให้พวกเขาเองได้

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วยการบริหารการใช้ทรัพยากร การประสานความร่วมมือ ในทำนองเดียวกัน นำชัย ทนุผล (2529) อ้างใน ปิยะรัตน์ ทองธานี (2544: 28) อธิบายว่า เมื่อประชาชนมีความ รู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมแล้ว ผลที่ตามมาคือการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่วางไว้ นอกจากนั้นแล้วการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนในรูปของทรัพยากรที่ประชาชนในชุมชนมีอยู่ตามกำลังความสามารถของประชาชน แทนที่จะใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยจากภายนอกของชุมชนเสียทั้งหมด การดำเนินกิจกรรมร่วมกันนี้ จะเป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกัน

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) เป็นขั้นตอนที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัตถุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับทางเศรษฐกิจคือ จะเกิดการสร้างงาน การพัฒนาอาชีพการท่องเที่ยว เกิดระบบตลาด ระบบผลิตรายได้ เป็นแหล่งรายได้ และครอบครัวชุมชนจะมีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับทางสังคม คือ การพัฒนาทางสร้างสรรค์ในสังคม การติดต่อที่มีรูปแบบมากขึ้น มีการสร้างสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบแก่ประชาชนในชุมชน ระบบสาธารณูปโภค และการบริการสังคม เช่น ความปลอดภัย และการมีระเบียบ อิศระของสังคมที่จะได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและประเมินผล ซึ่ง เกสเน จูทาวิจิตร (2548: 224) ได้ระบุว่า การประเมินผล คือ กิจกรรมการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ แปลผล เพื่อตัดสินใจกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการนั้น บรรลุผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ควรปรับปรุงอย่างไร เพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินการครั้งต่อไป ขณะที่ Richard Locke and Christopher Bartlett อ้างใน ฌัฐยา สตินตระการผล (2548: 82) กล่าวถึง การประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นวิธีที่เป็นทางการประเมินว่า คนกำลังทำงานได้ดีแค่ไหน ในแง่ของเป้าหมายที่ได้รับมอบหมาย โดยจุดมุ่งหมายของวิธีการนี้คือ ทั้งเพื่อสื่อสารเป้าหมายของบุคคล เพื่อกระตุ้นให้เกิดผลการปฏิบัติงานที่ดี และเพื่อให้ข้อมูลป้อนกลับ รวมถึงเพื่อแก้ไขผลการปฏิบัติงานที่ยังไม่ดี โดย พิกุล สิทธิประเสริฐกุล (2547: 23) ได้กล่าวถึง การประเมินผล คือการผสมระหว่างแผนงาน การจัดการกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวขององค์กรจะเป็นแรงผลักดันให้กิจกรรมประเมินผลดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีหลักการสำหรับการประเมินผลดังนี้

1. การประเมินผลมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงการทำแผนของแผนงานและการนำแผนนั้น ไปสู่การปฏิบัติการประเมินผลมีส่วนช่วยในการตัดสินใจของแผนงานและการกำหนดยุทธศาสตร์ในทุกระดับ

2. การออกแบบประเมินผลต้องนำไปสู่การปฏิบัติได้ ดังนั้น การประเมินผลจึงต้องให้ข้อมูลที่สอดคล้อง และสามารถปฏิบัติได้

3. การประเมินผลในแต่ละกรณีต้องการเครื่องมือที่เหมาะสมกับข้อมูลที่ต้องการมาเก็บวิเคราะห์ และเหมาะสมกับความต้องการของผู้ที่จะเอาไปใช้ ควรเป็นข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพที่ได้มาจากหลายแหล่งที่มา

4. การประเมินผลควรจรรวบรวมผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้เสียจากแผนงานในทุกระดับ การเข้าร่วมจะทำให้เข้าใจจุดประสงค์และกระบวนการของการประเมิน รวมไปถึงการยอมรับผลที่ได้จากการประเมิน อันจะนำไปสู่การนำผลการประเมินนี้ไปใช้ต่อไป

5. กระบวนการประเมินควรได้ระดับมาตรฐานของจริยธรรมในการวิจัย ผู้เข้าร่วมการประเมินควรสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อใช้ในการประเมิน โดยไม่กลัวจะเกิดผลเสียต่อตนในภายหลัง

6. การวางแผนการติดตามและการประเมินผลช่วยเพิ่มคุณค่าของขั้นตอนการออกแบบของแผนงาน สามารถทำแผนงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการระบุผลที่ต้องการบรรลุจากแผนงาน

7. การประเมินผลควรเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ถูกประเมิน เพราะการประเมินเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการจำแนกประเด็นสำคัญที่ต้องการทำการประเมิน การแปลผลและการใช้ประโยชน์จากผลที่ได้ เป็นส่วนสำคัญต่อการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ และการวิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อถือได้

กฐิน ศรีมงคล (2542: 55-56) ระบุถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอันชอบธรรมของทุกคนที่ต้องการขอให้การยอมรับและยกย่อง โดยการใช้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออกเกี่ยวกับการปรับปรุงวิถีชีวิตของเขา

2. งานพัฒนาเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเป็นจำนวนมาก จำเป็นจะต้องให้คนหมู่มากเหล่านี้มีสิทธิมีเสียงในการแสดงออก

3. กลยุทธ์ทั้งหลายในการพัฒนาที่ผ่านมา ยังไม่สามารถส่งผลถึงกลุ่มประชาชนผู้ด้อยโอกาสและยากจน จึงจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่ โดยการใช้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้น

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของการปฏิบัติงานเป็นกลุ่มหรือของกลุ่ม (group action) เป็นผลมาจากความรู้สึกผูกพันของสมาชิกแต่ละคนที่เข้ามาร่วม เพื่อพิทักษ์ประโยชน์ของเขาและในขณะเดียวกันก็ได้ประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วย การมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

5. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นตัวชี้วัดของการพัฒนาชุมชน ยิ่งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ยิ่งแสดงว่าประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากยิ่งขึ้น

6. ประชาชนย่อมรู้ดีว่าตนเองกำลังต้องการอะไร มีปัญหาอะไร และอยากจะแก้ปัญหายังไร ถ้าให้โอกาสแก่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา ย่อมช่วยให้โครงการสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้ดีกว่า

7. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติทางสังคม (social action) เป็นไปอย่างสงบสันติ ก่อให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีระเบียบ เป็นระบบและเป็นที่ยอมรับทุกฝ่าย

8. เป็นนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบันที่ให้ทุกโครงการลงสู่ชนบท ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตามแนวคิดของการพัฒนา

จากความหมายของการมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง โอกาสของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของตนเองและเป็นหลักในการตัดสินใจ ซึ่งประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในด้านการวางแผน (plan) การมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ (do) การมีส่วนร่วมในด้านตรวจสอบติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย (check) และการมีส่วนร่วมในด้านปรับปรุงแก้ไขงานที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ (action) เป็นโอกาสของประชาชนที่จะเสริมสร้างพลังอำนาจระดับขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร มีอำนาจในการควบคุมกิจกรรมด้วยตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชนเผ่าม้ง

ประวัติความเป็นมาของชนเผ่าม้ง (History of the Hmong people)

ม้งหรือเผ่าม้งเป็นชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในประเทศจีน เวียดนาม พม่า ลาว และประเทศไทย เรียกตนเองว่า “ม้ง” แบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่คือ เผ่าขาว เรียกตนเองว่า “ม้งเตี๋ย” และเผ่าดำหรือเผ่าม้งน้ำเงิน เรียกตนเองว่า “ม้ง จั่ว” จัดอยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาจีน-ทิเบต (โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง, 2545: 10)

ชาวเผ่าม้ง เป็นสาขาหนึ่งของชนชาติจีน มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในมณฑลไคเจา, มณฑลยูนนาน อพยพเข้ามาอยู่ในมณฑลกว๋างสี, มณฑลยูนนานกว่า 500 ปีแล้วมาแล้ว เล่ากันว่าเดิมอยู่บนภูเขาทางทิศใต้ของมองโกเลีย แล้วเคลื่อนย้ายเข้ามาแผ่นดินตอนกลางของประเทศจีนมีอาณาจักรและกษัตริย์ปกครองเป็นของตนเองต่างหาก ชาวจีนเคยเรียกว่าชนชาติฮั่น

ภายหลังเกิดทำศึกสงครามกันกับจีน พวกชาวเผ่าม้งผู้ไม่ได้พ่ายแพ้เลยออกจากมณฑลไคเจา, มณฑลยูนนาน ลงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้และทางทิศใต้ คือมณฑลยูนนานและ

มณฑลกวาสี ต่อมาเข้ามาอยู่ในเขตเวียดนามเหนือ, ประเทศลาวตอนกลางและตอนเหนือ, รัฐบาลของสหภาพพม่า กับในเขตประเทศไทย ตามสถิติของมหาวิทยาลัยเยลว่า ปัจจุบันมีชนชาติแม้วอยู่ในดินแดน 5 ประเทศกว่า 8,000,000 คน (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545: 420)

บรรพบุรุษของแม้วอาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเหลือง เมื่อราว 2,000 ปีก่อนคริสตกาล สมัยนั้นพวกแม้วเคยต่อต้านการขยายตัวของพวกจีนอย่างทรหด ภายหลังการต่อสู้ที่ยืดเยื้อซึ่งผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะหลายครั้งหลายหน ในที่สุดแม้วก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และถูกให้ยอมรับวัฒนธรรมจีน อย่างไรก็ตามก็ตีพวกแม้วจำนวนมากได้ถอยร่นเข้าไปอยู่ในท้องที่ซึ่งยากแก่การเข้าถึง ในสมัย 1,000 ปี ต่อมา คือในสมัยขงจื้อ เอกสารจีนเล่มหนึ่งได้กล่าวถึงชนพวกนี้ว่า เป็น “พวกอนารยชนแห่งขุนเขา” และเป็นพวกกบฏที่พึงรังเกียจของจีน ดูเหมือนว่าในระยะแรกของการรวมเป็นเผ่าพันธุ์นั้นชนพวกนี้ได้สร้างวัฒนธรรมประจำเผ่าของตนไว้อย่างมั่นคงแล้ว ซึ่งยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ (กรมประศาสน์, 2509: 5)

ขจี้กัษ บุษย์พัฒน์ (2538: 23-24) กล่าวว่า ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 23 และ 24 ชาวเขาเผ่าแม้วได้มุ่งอพยพมาทางใต้เข้าสู่ตั้งเกียและประเทศญวน ตามธรรมดาพวกแม้วได้ครอบครองอาณาบริเวณภูเขาด้วยความสงบแต่เมื่อถูกคุกคามก็จะตอบโต้อย่างดุเดือด ใน พ.ศ. 2403 พวกแม้วได้ทำความปราชัยให้แก่กองทัพญวนใกล้เมืองฟูเย่นมินห์ แต่ต้องหยุดยั้งลงเพราะญวนนำกำลังทางใต้มาเพิ่มเติม อย่างไรก็ตามก็ดูเหมือนว่าพวกแม้วได้ถอนตัวออกจากที่ราบ ซึ่งมีอากาศชื้นโดยความสมัครใจของพวกเขานเอง เนื่องจากไม่สามารถทนต่ออากาศในเขตร้อนได้ และค่อยๆถอยกลับขึ้นภูเขาและได้อยู่ต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ก็มีแม้วอีกจำนวนหนึ่งที่อพยพเข้าสู่พม่าและได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณภูเขาเช่นเดียวกัน

พวกแม้วได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมาเอง ส่วนใหญ่อพยพมาจากลาว และมีอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากพม่า แม้วจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยมีความเกี่ยวพันกับแม้วชาวในภาคใต้ของจีน ซึ่งได้อพยพเข้าสู่ตั้งเกียและภาคเหนือของลาวเป็นจำนวนมากในระหว่างศตวรรษที่ผ่านมา

ชาวแม้วในไทย

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2545: 424-429) กล่าวว่า ชาวแม้วซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทยเวลานี้ได้อพยพเข้ามาทางเขตประเทศลาวมากกว่าทางด้านรัฐบาลของสหภาพพม่า มีจำนวนประมาณ 50,000 คน มากกว่าชาวเขาเผ่าอื่น แต่เป็นรองชาวกะเหรี่ยงหรือชาวยาง ชาวแม้วนั้นอยู่ตามพรมแดนด้าน

ตะวันออกและด้านทิศตะวันตกของภาคเหนือและภาคกลาง ชาวแม้วเหล่านี้อยู่บนภูเขาสูงตั้งแต่ 4,000 ฟุตขึ้นไป นับว่าอยู่สูงกว่าชาวเขาทุกเผ่า ชาวแม้วในไทยอพยพเข้ามาอยู่ราว 60 ปีมาแล้ว

ชาวแม้วในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 3 เผ่า คือ แม้วขาว, แม้วดำ กับแม้วลาย ทั้ง 3 เผ่านี้มี ภาษา วัฒนธรรม ขนบประเพณีความเป็นอยู่คล้ายคลึงกันมากจนแทบไม่ทราบว่าเป็นชาวแม้วเผ่าไหน มีต่างกันบ้างเพียงเครื่องแต่งกาย

แม้วขาว ทั้งชายหญิง มีแถบผ้าสีขาวติดทาบอยู่ปลายแขนเสื้อ ผู้หญิงสวมกระโปรงสีขาว ไม่มีลวดลาย มีจำนวนมากกว่าแม้วดำและแม้วลาย พวกที่อาศัยอยู่บนดอยปุย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ใกล้กับพระธาตุดอยสุเทพเป็นแม้วขาว พวกนี้ย้ายทั่วไปในจังหวัดเชียงใหม่, เชียงราย, น่าน, แพร่, ตาก ฯลฯ

แม้วดำ ชอบแต่งกายด้วยชุดสีดำมากกว่าสีอื่น ผู้ชายสวมเสื้อเปิดให้เห็นท้อง ชอบตั้งบ้านเรือนอยู่ตามพรมแดนไทย และมีอยู่ประปรายในเขตจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ น่าน ฯลฯ

แม้วลาย ผู้ชายสวมเสื้อยาวถึงเอวไม่เปิดพุงอย่างผู้ชายแม้วขาว แม้วดำ กางเกงสีดำถึงตาตุ่ม เป้ากาง ผู้หญิงสวมกระโปรงจีบเป็นดอกสี่เหลี่ยมสีขาวเล็กๆ โปกศีระด้วยผ้าลาย มีอยู่ในตำบลบ่อหลวง อำเภอฮอด, อำเภออมก๋อย, อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปาย, อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และชายแดนจังหวัดน่าน แม้วลายในแขวงเชียงขวาง, แขวงคำม่วนนั้น ผู้หญิงมีแขนเสื้อพาดแถบลายเป็นบ้างๆ บางคนสวมเสื้อลายดอก

ชาวแม้วชอบตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขาสูงที่มีอากาศเย็น ห่างไกลจากหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าอื่น แต่ตอนที่ปลูกสร้างบ้านเรือนนั้นเป็นพื้นที่ลาดลงมาจากยอดเขาด้านหลังเขา ไม่ชันนัก อยู่ใกล้กับต้นลำธารสามารถไปตักน้ำขึ้นมาหรือต่อรางไม้ไผ่ลงมาใกล้กับตัวหมู่บ้านได้สะดวก

บ้านเรือนปลูกเป็นโรงติดกับพื้นดิน ยกพื้นสูงเพียงที่นอน นอกนั้นเป็นพื้นดิน ฝาเรือนใช้ไม้ฟากตั้ง พวกมีฐานะดีใช้ไม้กระดานซึ่งดอกลิ่มทำเป็นบางๆ แล้วนำมาดอกลิ่มลงไปในดินราว 1 สอก ตั้งเรียงกันขนานด้วยไม้ไผ่ข้างล่างข้างบน ส่วนหลังคานั้นใช้ไม้ไผ่ผ่าครึ่งตามทางยาว เลาะข้อออกวางประกบกันคว่ำอันหนึ่ง หายอันหนึ่ง บางหมู่บ้านมุงหลังคาด้วยใบคาหรือใบก่อ ภายในบ้านมีเตาไฟอยู่พื้นดิน ตรงกลางสำหรับผิงไฟ, วางน้ำชา ใช้เป็นที่รับแขก กับมีเตาไฟใช้ดินก่อสำหรับวางกระทะต้มผักให้หมูและใช้ทำอาหารด้วย ครกตำข้าวอยู่ในบ้านทางด้านหน้า ข้างๆ ครกยกขึ้นสูง 1 สอก ใช้เป็นที่เก็บข้าวไร่, ข้าวโพดและเครื่องใช้ในการเพาะปลูก วางกระบอกล้างข้าว ข้างฝาใกล้กับประตูหลัง มีแท่นบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษหรือผีเรือนอยู่ข้างฝาตรงกลาง และที่พื้นดินหน้าแท่นบูชานี้เอง เวลาแขกมาพักนอนด้วยจะนำเอาเสื้อลำแพนมาปูให้แขกนอน ส่วนที่นอนเจ้าของบ้าน บุตรชายหญิง ยกพื้นสูงจากพื้นดินราว 1 สอก แบ่งเป็น 3-4 ห้อง ตั้งอยู่ระหว่าง

ประตุน้ำกับประตูหลังบ้าน การปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวแม้วต่างคนต่างทำ มักไม่ช่วยเหลือกัน นอกจากเป็นญาติพี่น้องบุตรหลานที่สนิทเท่านั้น

ม้งหรือแม้ว

เนื่องจากชาวเขาเผ่าม้งหรือแม้ว เป็นนักต่อสู้มาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เคยเป็นชนชาติที่มีความยิ่งใหญ่พอสมควร ในประวัติศาสตร์อดีตของชาวม้ง มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในลักษณะที่ต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติขาดความช่วยเหลือจากโลกภายนอก และมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันต่อๆ มาเป็นของตนเอง จึงดูเหมือนว่าชาวม้งมักจะไม่มี ความไว้วางใจคนแปลกหน้ามากนัก ดังนั้นการที่จะเข้าไปให้ความช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่ต้องกระทำด้วยความจริงใจ และค่อยเป็นค่อยไป แต่ในปัจจุบันชาวม้งหรือแม้วมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น โดยเฉพาะกับคนพื้นราบ เรามักจะพบเห็นชาวม้งลงจากคอยเข้ามาหาซื้อข้าวของเครื่องใช้ หรือติดต่อค้าขายทำธุรกิจกับคนเมืองมากขึ้น

ชาวม้งหรือชาวแม้ว มีลักษณะนิสัยเป็นกลุ่มชนที่มีความขยันขันแข็ง มีความอดทนเป็นพิเศษ ชีวิตประจำวันตามปกติ พวกเขาแทบจะไม่มีเวลาว่างจากการทำงานเลยทั้งชายและหญิง นอกจากงานในไร่แล้ว ผู้ชายยังต้องรับผิดชอบในการซ่อมแซมบ้านเรือน วัสดุ เครื่องมือ เครื่องใช้ ในครัวเรือน ตลอดจนการติดต่อ ค้าขาย ทำธุรกิจกับคนภายนอก เมื่อว่างจากงานก็จะออกไปล่าสัตว์นำมาเป็นอาหารบ้าง

สำหรับผู้หญิงแม้ว นอกจากงานในไร่แล้วจะต้องรับผิดชอบในเรื่องจัดหาอาหารเลี้ยงสัตว์ ทำความสะอาดเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ยามว่างก็จะเย็บปักถักร้อย ประดิษฐ์ลวดลายต่างๆ ลงบนผ้าเอาไว้ใช้ตัดเย็บใส่เสื้อผ้า เป็นต้น

ปัจจุบันชาวม้งเริ่มมีการปรับเปลี่ยนค่านิยม ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมและวัฒนธรรมของสังคมภายนอกมากขึ้น

โดยปกติตามจารีตประเพณี สังคมของแม้ว มีการสืบสกุลทางฝ่ายชาย บุตรชายจะเป็นผู้สืบทอดทำที่ทางพิธีกรรมต่างๆ ต่อจากบิดา การแต่งงานจะถูกรับรู้ในลักษณะความหมายของการซื้อเมีย เพราะฝ่ายชายจะต้องจ่ายค่าสินสอด ซื้อตัวเจ้าสาว ออกมาจากครอบครัวมาเป็นสมาชิกแรงงานใหม่ในครอบครัวของฝ่ายชาย และไม่ว่าจะในกิจกรรมใดๆ ก็ตามส่วนใหญ่ฝ่ายชายจะเป็นผู้ชี้ขาดตัดสินใจเป็นเสียงสุดท้าย

เหตุผลสำคัญที่สุดที่ผู้ชายแม้วจะพิจารณาเลือกหญิงสาวมาเป็นคู่ครอง คือ ต้องมีความขยันขันแข็งและแข็งแรง ส่วนความสวยนั้นมาเป็นอันดับรอง ในทำนองเดียวกันหากหนุ่มแม้วคนไหนขี้เกียจ ดัดจริต ก็ย่อมยากจะหาหญิงสาวมาเป็นภรรยาได้ เพราะลักษณะนิสัยของแม้ว จะต้องเป็นบุคคลที่ขยันต่อการทำงานอย่างจริงจัง (สมัย สุทธิธรรม, 2541: 31-34)

ระบบการปกครองหมู่บ้าน

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทางทหารระหว่างไทย-สหรัฐ (2512 : 55) กล่าวว่า บุคคลที่มีความสำคัญสูงสุดในหมู่บ้านคือ หัวหน้าหมู่บ้าน เนื่องจากวงศ์ตระกูลที่นับถือพี่น้องทางฝ่ายชายเป็นกลุ่มความร่วมมือที่ใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน ในหมู่บ้านประกอบด้วยสมาชิกของวงศ์ตระกูลเดียวกัน ผู้อาวุโสของวงศ์ตระกูลมักจะได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านและเมื่อหัวหน้าหมู่บ้านสิ้นชีวิตลง ลูกชายผู้อาวุโสสูงสุดของเขามักจะเป็นผู้สืบตำแหน่งแทน ซึ่ง ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ (2538: 32-33) ระบุว่า ถ้าหัวหน้าคนใดที่ทางราชการพิจารณาเห็นว่ามีความสมบัติน่าที่จะแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านตามกฎหมายได้ ก็จะมีสารตราตั้งให้มีฐานะเป็นผู้ใหญ่บ้านตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ในทางปฏิบัติทางราชการจะไม่แต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาซ้อนทับกับหัวหน้าหมู่บ้าน แม้ว่ากฎหมายจะเปิดช่องให้มีการแต่งตั้งซ้อนได้อย่างเต็มที่ก็ตาม ทั้งนี้เพราะถ้าหากกระทำเช่นนั้นแล้วก็จะก่อให้เกิดความยุ่งยากในการปกครองหมู่บ้าน กล่าวคือ การปกครองบังคับบัญชาในหมู่บ้านจะขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันจะนำไปสู่การขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างผู้นำทั้งสองฝ่าย ซึ่งในที่สุดอาจเกิดความไม่สงบเรียบร้อยระส่ำระสายขึ้นในหมู่บ้านแห่งนั้นได้

ในกรณีที่หมู่บ้านประกอบด้วยวงศ์ตระกูล (แซ่) 2 หรือมากกว่านั้นขึ้นไป หัวหน้าหมู่บ้านอาจมีมากกว่าหนึ่งคน หรือไม่ก็หัวหน้าวงศ์ตระกูลที่ใหญ่ที่สุด หรือมีอำนาจอิทธิพลมากที่สุด ในหมู่บ้านอาจได้รับเลือกเป็นหัวหน้า แต่ก็บางกรณีเช่นเดียวกันที่บรรดาศักดิ์ตระกูลที่เป็นฝ่ายข้างน้อยในหมู่บ้านร่วมมือกันเลือกหัวหน้าซึ่งเป็นสมาชิกของวงศ์ตระกูลที่เป็นฝ่ายเสียงข้างน้อย

ในกรณีที่มีการขัดแย้งกันระหว่างคนในวงศ์ตระกูลเดียวกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับร่างกายหรือทรัพย์สินก็ตาม ผู้มีอำนาจในการตัดสินข้อขัดแย้งนี้ได้แก่กลุ่มผู้อาวุโสของตระกูลนั้นๆ การตัดสินถือเป็นเสร็จเด็ดขาดไม่สามารถนำมาอุทธรณ์ต่อหัวหน้าหมู่บ้านได้ ส่วนจะนำเรื่องรามายังอำเภอหรือจังหวัดก็แล้วแต่ยอมกระทำได้ แต่ไม่ค่อยปฏิบัติกัน หากมีการขัดแย้งหรือพิพาทกันระหว่างคนต่างตระกูล จะมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นตัดสินข้อพิพาท คณะกรรมการนี้คู่พิพาทจะตั้งเอง หรือจะให้หัวหน้าหมู่บ้านตั้งก็ได้ ถ้าหากคู่กรณีจะตั้งเอง แต่ละฝ่ายจะต้องเลือกจำนวนเท่ากัน และจะเลือกคนในตระกูลเดียวกันไม่ได้ แต่ไม่ห้ามถ้าจะเลือกเอาคนในตระกูลของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยปกติฝ่ายหนึ่งจะเลือกประมาณ 3-5 คน เมื่อรวมทั้งสองฝ่ายก็มีจำนวนประมาณ 6-10 คน ฝ่ายที่แพ้คดีจะถูกลงโทษด้วยการปรับไหม โดยจะแบ่งค่าปรับออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งจะเป็นของหัวหน้าหมู่บ้าน ส่วนที่เหลือจะแบ่งให้ผู้ชนะคดีครึ่งหนึ่ง และที่เหลือจะแบ่งในระหว่างคณะกรรมการที่ได้รับเลือกขึ้นมาคนละเท่าๆกัน

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทางทหารระหว่างไทย-สหรัฐ (2512: 41) ได้ระบุเกี่ยวกับระบบสังคม ได้ดังนี้

วงศ์ตระกูล ระบบวงศ์ตระกูล มีอิทธิพลครอบคลุมการจัดระเบียบกลุ่มสังคม และทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมแม่ โดยเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงพฤติกรรมต่างๆ ทางสังคมการเมือง เศรษฐกิจและศาสนาของแม่เข้าไว้ด้วยกัน กล่าวกันว่าวงศ์ตระกูล (หรือแซ่) ของแม่มี 11 วงศ์ตระกูลด้วยกันคือ ยี่ง ลี ซอง วัง เม่า เก้า ฮู วู โล (เลา) คิน และยาง โครงสร้างวงศ์ตระกูลของแม่นับถือและสืบวงศ์ตระกูลญาติฝ่ายผู้ชาย กล่าวคือลูกชายจะเป็นสมาชิกของตระกูลของ (แซ่) บิดา ลูกสาวจะเป็นสมาชิกของตระกูลของพ่อจนถึงเวลาแต่งงานแล้วจึงกลายเป็นสมาชิกของตระกูลสามี ตระกูลเป็นกลุ่มทางสังคมที่สมาชิกจะต้องแต่งงานกับคนภายนอกกลุ่ม

แต่ละตระกูลย่อมจะมีพิธีกรรมศาสนาของตัวเอง ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันมาก น้อยกับตระกูลย่อยอื่นๆ เมื่อสมาชิกของวงศ์ตระกูลที่มาจากแดนไกลพบกัน แต่ละฝ่ายจะไถ่ถามกันว่าหาพิภพบุรุษคนไหนเพื่อจะได้กำหนดได้ถูกว่าอยู่ในตระกูลย่อยของวงศ์ตระกูลเดียวกันหรือเปล่า ในทางปฏิบัติกลุ่มที่อยู่ภายในตระกูลย่อยของวงศ์ตระกูลเดียวกัน เมื่อแยกกันอยู่ระยะเวลานานก็จะมีพิธีกรรมทางศาสนาของตนต่างหากและในที่สุดก็กลายเป็นตระกูลอื่นไป อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าตระกูลย่อยของวงศ์ตระกูลในท้องถิ่นหนึ่งมักจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มของตัวเองทำให้เกิดการแบ่งแยกจากกลุ่มอื่น ในด้านที่มีพิธีกรรมทางศาสนาต่างกันกับตระกูลย่อยอื่นๆ ในวงศ์ตระกูล แต่ละกลุ่มตระกูลย่อยก็ถือได้ว่ามีความสัมพันธ์ทางเชื้อสายอยู่ในวงศ์ตระกูลเดียวกัน

ความสัมพันธ์ในครอบครัว หน่วยรากฐานของโครงสร้างสังคมแม่ได้แก่ครอบครัวซึ่งไม่ได้รวมเฉพาะผู้ที่อยู่ภายใต้หลังคาเรือนเดียวกันเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจของหัวหน้าครอบครัวเดียวกันด้วย องค์ประกอบของครัวเรือนอาจประกอบขึ้นด้วยตั้งแต่ครอบครัวแรกเริ่ม อันประกอบด้วยพ่อแม่และลูกๆ ที่ยังไม่ได้แต่งงาน จนถึงครอบครัวขยายของญาติพี่น้องฝ่ายชายอันได้แก่ พ่อแม่ ลูกชายที่แต่งงานแล้ว ภรรยา บุตร ลูกชายและลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานและมีบุคคลอื่นๆ ที่อยู่ในความอุปการะ จำนวนสมาชิกของครอบครัวอาจมีตั้งแต่ 2-30 คน

ครอบครัวหนึ่งจะมีชายผู้มีอาวุโสสูงสุดเป็นหัวหน้าและเป็นผู้นำในครอบครัว สมาชิกคนอื่นจะต้องเชื่อฟัง ในขณะที่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่บุตรชายทุกคนต้องอยู่กับบิดามารดาแยกเรือนไปอยู่ต่างหากไม่ได้ เมื่อบุตรชายคนใดมีภริยาจะต้องนำภริยามาอยู่ด้วย แต่สำหรับบุตรหญิงเมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องไปอยู่กับครอบครัวของสามี เมื่อบิดามารดาทั้งสองสิ้นชีวิตลงบรรดาลูกๆ จึงแยกเรือนไปอยู่กันคนละหลัง เรือนหลังเดินนี้ให้บุตรชายคนหัวปีครอบครองต่อไป ส่วนน้องที่แยกเรือนก็พาภริยาและลูกหลานที่เป็นผู้สืบสกุลของตนติดตามไปอยู่ด้วย

ครอบครัวแม่บางครอบครัวมีจำนวนสมาชิกมากมาย ครอบครัวยุคที่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่จะแยกไปอยู่ต่างหากไม่ได้ การแก้ปัญหาการขัดแย้งในบ้านทำได้โดยต่อบ้านให้กว้างขวาง

ชาวออกไป สมาชิกทุกคนในครอบครัวหนึ่งจะมีความสัมพันธ์ในฐานะญาติ แต่ถ้าญาติที่เป็นสตรีคนใดสมรสไปแล้วความสัมพันธ์ในฐานะญาติก็เป็นอันสิ้นสุดลง และสตรีผู้นั้นต้องออกจากบ้านไปอยู่บ้านสามี แต่คำว่า ป้า อา พี่สาว น้องสาว หลานสาว ก็ยังคงเรียกกันอยู่ แต่ไม่ได้แสดงถึงความ เป็นญาติกัน (ภักดี ชมพุมิ่ง, 2512: 74-75)

พิธีกรรมและความเชื่อ

มั่งหรือแม้จะมีความเชื่อในการนับถือผีอย่างเหนียวแน่นไม่เสื่อมคลาย เช่น ผีที่ สำคัญซึ่งจัดว่าเป็นผู้สร้างสรรค์ดูแลสิ่งทั้งปวงให้แก่มนุษย์ ได้แก่

ผีโซ่ หรือ เข้อยโซ่ หมายถึง เทวดาหรือเทพ ซึ่งเป็นผู้อนุญาตให้คนลงมาเกิด สามารถตัดสินชะตาชีวิตกำหนดอายุของคน

ส่วนผีอื่นๆ ก็มี เช่น หยั่งเฮลล่าฮ์ ซึ่งดูแลมนุษย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบ และถือเช็ง ถือติ เป็นผีเจ้าที่เจ้าทาง เช็ง เต้ เช็งเซอ เป็นผู้ปกครองมนุษย์ ก็ะยั้ง เป็นผีฟ้าผู้สูงใหญ่ที่สามารถให้ลูก แก่สามีภรรยาได้ เป็นต้น เน้ง ถือเป็นผีที่คอยต่อสู้กับผีร้าย ผีเน้ง มีบทบาทสำคัญรักษาคนเจ็บไข้ได้ ป่วยให้หาย ด้า เป็นผีต่างๆ ไปอาจให้ทั้งคุณและโทษ ผีด้า แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ผีเรือนหรือด้าไหวเจ้ เช่น ผีประตู (ด้าของตรง) เป็นผู้ปกป้องรักษาคนและสัตว์เลี้ยงใน ครัวเรือน ผีเตา เรียกว่า ดู้ด้า หรือ แยะด้า เป็นผีเตาเรือนต้นกลาง ผีลี้กะ เป็นผีเรือนที่อยู่ฝาบ้าน ตรงกันข้ามกับประตูหน้าบ้าน เป็นกระดาสีเหลี่ยมสีขาวเท่าฝ่ามือ ลี้กะ ช่วยในการทำมหากินเจริญ ลูกหลานเพิ่มพูน คำขายดี ทำเน้ง หรือผีหิ้งเป็นหิ้งประจำตัวของหมอผีทรง ด้าขอส่อ หรือผีเตาไฟ ใหญ่ ซึ่งมั่งถือว่ามีบุญคุณต่อชีวิตมาก ด้าขอจู้ เป็นผีเตาไฟเล็ก เป็นผู้ให้ความอบอุ่นแก่คนในบ้าน ให้มีความสุข และป้อกั้งเหยอฮ์ตี เป็นผีบรรพบุรุษที่บ่วงกลับไปเป็นส่วนหนึ่งของผีเรือนด้วย สิ่งสถิต อยู่ที่กานพาดระหว่างเสาห้องนอนชิดประตูกับเสาผนังด้านหิ้งผี แต่มีผู้กล่าวว่าผีบรรพบุรุษอยู่ส่วย ปลายของเสาผี

2. ผีทั่วไป ผีชนิดนี้จะสิงอยู่ทั่วไป เช่น ผีป่า ผีจอมปลวก ผีน้ำ ผีดำ และผีเร่ร่อน หิวโหย ออกอยาก ซึ่งเกิดจากคนตายแบบผีไม่มีญาติขาดการทำพิธี เป็นพวกวิญญาณล่องลอยบางที่จะปรากฏ ตัวให้เห็นแล้วหายไป เช่น ด้าปอ (นา) ส่งฮ์ เป็นผีตัวเล็กมีขนรุงรัง กล่าวกันว่ามีตัวตนจริงๆ แขนขา ยาวแก้งก้าง ชอบจับคนกินเป็นอาหาร เป็นผีที่มีภัยให้โทษ ส่วนผี ด้าซ้อ (น) หยั่งฮ์ เป็นผีที่มีหน้าที่ มารับเอาวิญญาณออกจากร่างไปหรือเป็นผีมาคร่าเอาชีวิตมนุษย์ไป เป็นต้น

ชาวเขาเผ่าม้งหรือเผ่าแม้ว จะมีความเชื่อในเรื่องผีนี้มาก และยังเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดอีกด้วย

หมอผี ซึ่งชาวแม้วถือว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจ สามารถติดต่อกับผีและวิญญาณได้ หมอผีหรือเน้ง อาจจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ โดยสามารถพูดติดต่อกับผีต่างๆ ได้เมื่อเวลาเข้าทรง ดังนั้น หมอผีจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชาวแม้ว มีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวแม้วมาก แม้จะมีหัวหน้าหมู่บ้านคอยดูแลทุกข์สุขอยู่แล้วก็ตาม

ในด้านความเชื่อถือ เรื่องผีนี้แม้วมีความเชื่อว่าคนเกิดมา จะต้องมิขวัญอยู่ 3 ขวัญ เรียกว่าปลี ดังนั้นเมื่อเด็กเกิดมาจึงต้องทำพิธีเรียกขวัญทั้ง 3 เข้าร่างเสียก่อนแล้วจึงตั้งชื่อให้ ดังนั้นผู้ใดก็ตามหากขวัญออกจากร่างไปทั้ง 3 ขวัญ ผู้นั้นก็จะตายทันที แต่ถ้าขวัญออกจากร่างไป ขณะเข้านอนหลับอาจจะทำให้ผู้นั้นเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย หมอผีจะต้องทำหน้าที่เชิญให้ขวัญกลับสู่ร่างเดิม

ความเชื่อถือในเรื่องผีและวิญญาณของชาวแม้ว สะท้อนให้เกิดความเคารพยำเกรง ไม่ประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ผิดที่ไม่บังควรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือผู้นั้นคือประตูหน้าบ้าน เสากลาง เตาไฟใหญ่ เตาไฟเล็ก และที่อยู่ของลิก๊ะ (หิ้งผีบ้าน) ซ้องฝาตรงข้าม ประตูหน้าบ้านนั่นเอง โดยแม้วจะมีข้อห้ามกระทำการใดๆ อันเป็นการลบหลู่ เช่น ไม่นั่งบนธรณีประตู ห้ามใช้มีดสับ หรือฟันเสาเล่น ห้ามถ่มน้ำลายใส่เตาไฟ เป็นต้น (สมัย สุทธิธรรม, 2541: 61-64)

แม้วเชื่อว่าบุคคลบางคนซึ่งมีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับผีในลักษณะที่คนธรรมดาไม่สามารถจะทำได้ บุคคลผู้มีความสามารถดังกล่าวคือ “หมอผี” เชื่อกันว่าหมอผีได้รับอำนาจเหนือธรรมชาติจากผีซึ่งเข้าไปสิงอยู่ในตัวของเขา หมอผีสามารถจะมองเห็นผีในขณะที่ตื่นและติดตามผีไปในที่ต่างๆ ได้ ปกติหมอผีจะมีความชำนาญและความรู้ซึ่งคนธรรมดาไม่มี

หมอผีของแม้วจะเป็นผู้หญิงหรือชายก็ได้ เชื่อกันว่า แม้วหมอผีจะได้รับอำนาจมาจากพ่อของเขา หมอผีจะต้องได้รับเลือกจากผี หมู่บ้านหนึ่งอาจมีหมอผีได้หลายคน แต่ก็ไม่มีการแข่งขันกัน อำนาจของหมอผีแต่ละคนมีไม่เท่ากัน ชาวบ้านจะเชื่อหมอผีที่มีอำนาจสูงสุด ถ้าหากหมอผีคนใดปฏิเสธไม่ยอมช่วยเหลือชาวบ้านคนใด ชาวบ้านคนนั้นก็จะไปหาหมอผีอีกคนหนึ่ง ในหมู่บ้านแม้วชาว หมอผีคนใดจะได้รับความเชื่อถือมากน้อยขึ้นอยู่กับความเฉลียวฉลาดในการพูดจาและผลของคำแนะนำของหมอผีคนนั้น

นอกจากหน้าที่สำคัญคือการเช่นสังเวศผีต่างๆ แล้ว หมอผีมีหน้าที่อื่นๆ อีก หมอผีจะมีคนมาขอให้รักษาความเจ็บป่วยโดยขับไล่ผีที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยออกไป ทำนายอนาคตว่าสิ่งต่างๆ ที่ทำลงไปจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ทำการอ่านลงและทำนายความฝันต่างๆ รวมทั้งทำเครื่องรางของศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ หมอผีจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินแท่งหรือเหรียญเงินสำหรับการ

ทำพิธีที่มีความสำคัญ เช่นการรักษาคนที่ป่วยหนัก นอกจากนี้ยังได้รับค่าตอบแทนในการทำนายโชคร้ายหรือโชคดีตลอดจนอธิบายสังหรณ์ต่างๆ แต่แทนที่จะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน หมอผีอาจจะได้รับค่าตอบแทนเป็นอาหาร ผืน หรือเสื้อผ้า

เมื่อไม่ได้ประกอบพิธีศาสนา หมอผีก็ทำหน้าที่อื่นๆ เหมือนสมาชิกของสังคม บทบาททางการเมืองของสังคมหมอผีไม่เป็นที่แน่ชัด หัวหน้าหมู่บ้านบางคนก็เป็นหมอผีมีชื่อเสียงทางด้านการเลี้ยงทาส และขับไล่ผี ในกรณีดังกล่าวอิทธิพลทางการเมืองของหัวหน้าหมู่บ้านก็อาจจะขยายขอบเขตออกไปยังอาณาเขตภายนอกอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในยามที่มีเหตุคับขันในการเลือกที่ตั้งหมู่บ้านหรือเวลาจะย้ายหมู่บ้านซึ่งมีลักษณะสำคัญทางการเมือง อาจถือได้ว่าหมอผีเป็นบุคคลที่มีอิทธิพล (ขจิตชัย บุรุษพัฒน์, 2538: 47)

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2548: 147-148) กล่าวว่า สำหรับในส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อและค่านิยมที่ปฏิบัติการผ่านพิธีกรรม อันมีผลต่อการออกไปสู่ในเมืองแล้วมุ่งมันอดทนเรียนหรือทำงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายกับทั้งยังมีความผูกพันอยู่กับพ่อแม่พี่น้องที่อยู่ในหมู่บ้านบนภูเขา นั้น ความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่รอบตัวและชุมชนเป็นประเด็นที่สำคัญมาก กล่าวคือ ในโอกาสสำคัญต่างๆ เช่น การกินข้าวใหม่ ปีใหม่ งานแต่งงาน การจะออกเดินทางไกล ฯลฯ ชาวเมืองต้องจัดเตรียมอาหารและเหล้าเป็นพิเศษ แล้วเรียกวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว กับผีเรือนและเจ้าที่เจ้าทางมาร่วมรับรู้และร่วมกินดื่ม ก่อนที่สมาชิกในครัวเรือนและคนที่เข้าร่วมจะรับประทานหรือทำกิจกรรมต่อไป นอกจากนั้นแล้วยังมีการเผากระดาษเงินกระดาษทองแก่สิ่งที่ตัวเองนับถือ นั่นๆ ด้วย คนเมืองเชื่อว่าพิธีกรรมดังกล่าวนอกจากสิ่งที่ตัวเองบูชาขึ้นนั้นจะคุ้มครองป้องกันภยันตรายแล้ว ยังจะนำเอาความโชคดีและมั่งมีศรีสุขมาสู่ของตนและครอบครัวด้วย ทั้งนี้ ในระบบความเชื่อของคนเมือง การเผากระดาษเงินกระดาษทองดังกล่าวหมายถึงการเอาเงินทองให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วได้นำไปใช้จ่ายซื้อสิ่งของที่จำเป็น รวมทั้งการจ่ายหนี้สิน กับการนำไปซื้อที่ดินสำหรับอยู่อาศัยและทำมาหากินในโลกของคนตาย ในทางกลับกัน บรรพบุรุษที่ได้รับกระดาษเงินกระดาษทองดังกล่าวจะตอบแทนผู้ให้ที่เป็นลูกหลานในรูปของความมั่งคั่งทางการเงินทอง การทำมาหากิน และดูแลคุ้มครองให้ปลอดภัยอันตรายทั้งปวง

ประเพณีและวัฒนธรรม

สมัย สุทธิธรรม (2541: 39-41) กล่าวว่า ชาวเขาเผ่าม้งหรือแม้ว มีประเพณีและวัฒนธรรมตลอดทั้งความเชื่อเป็นของตนเองสืบมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งในปัจจุบันพวกเขาก็ยังรักษาและยึดถืออยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง เช่น

ประเพณีฉลองปีใหม่ งานฉลองปีใหม่ของม้ง หรือที่เรียกว่า “น่อเป่โจวซ” ซึ่งแปลว่ากินสามสิบ ชาวม้งหรือแม้วจะถือเอาวันสุดท้ายคือ 30 ค่ำ ของเดือน 12 ในทุกปีเป็นวันส่งท้ายปีเก่า (ปฏิทินของไทยจะนับแบ่งเป็น 2 ช่วง ช้างขึ้นช้างแรม ช่วงละ 15 วัน ตั้งแต่ 1 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ แต่ของม้งนับจาก 1 ค่ำ ไปถึง 30 ค่ำเลย)

งานฉลองปีใหม่จะอยู่ในราวปลายเดือนพฤศจิกายน ถึง ธันวาคม ชาวม้งจะประกอบพิธีกรรมต่างๆ ถัดจากวันส่งท้ายปีเก่าไปอีก 3 วันเป็นวันฉลองปีใหม่ ทุกคนจะหยุดทำงานใน 3 วันแรก โดยชายหญิงทุกคนในหมู่บ้านจะได้สวมเสื้อผ้าชุดใหม่ โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะแต่งตัวกันเต็มที่ประดับประดาเครื่องเงินสวยงาม เด็กๆ จับกลุ่มกันมาเล่นลูกข่าง และร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน ในขณะที่เดียวกันหนุ่มสาวจะจับคู่กันโยนลูกช่วง โดยทั้งสองฝ่ายจะอยู่กันคนละแถว โดยรับลูกช่วงระหว่างคู่ของตนเอง ในการเล่นระหว่างหนุ่มสาวถ้าใครแพ้ ก็จะรับเอาสิ่งของที่ติดตัวกันไป เช่น แหวน กำไลมือ ผ้าเช็ดหน้า พอพลบค่ำ ก็มาร้องเพลงแก้เกี้ยว และไถของกินเป็นโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีเวลาพบปะพูดคุยกัน ร้องเพลงโต้ตอบกันอย่างสนุกสนาน

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2545: 443-444) ได้ระบุไว้ว่า งานปีใหม่ หรือเรียกว่า “น่อเป่โจว” หรือ “งานกินฟ้า” ชาวเหนือบางคนเรียก “งานกินวอ” มีกำหนดระหว่าง 3 วันถึง 7 วัน แล้วแต่หมู่บ้านใหญ่หรือเล็กและหมอผีประจำหมู่บ้านกำหนด มักตรงกับตรุษจีน ทุกหลังคาเรือนฆ่าไก่ราว 10 ตัว หมูตัวใหญ่ 1 ตัว ถ้าเป็นหมูตัวขนาดกลาง 3 ตัว เพื่อเซ่นผีเรือนหรือดวงวิญญาณบรรพบุรุษและผีฟ้า

ก่อนวันขึ้นปีใหม่ แม่เต่าชาวแม้วเอาข้าวสารเหนียวมาโม่ทำข้าวปุกหรือขนมข้าวเหนียวก้อนกลมๆ บ้างต้มกลั่นสุราข้าวโพดสุราข้าวเปลือก ยิ่งป็นต้อนรับปีใหม่อดงามนั้นวันไหวทุกคนแต่งกายสวยงามประดับประดาโลหะเงินซึ่งทำเป็นห่วงคอ, กำไลข้อมือ, สร้อยกันหลายอัน เด็กๆ เล่นลูกข่าง ชายหนุ่มหญิงสาวเล่นโยนลูกช่วง เรียกว่า “ปอก อน น้ำ” หรือ “หลู่ป้อ” ในเวลากลางคืนข้างกองไฟ ผู้ใดแพ้แย่งเอาห่วงคอ เงินหรือกำไลข้อมือของอีกฝ่ายหนึ่ง

เวลาไถ่กิน ชายหนุ่มหรือหญิงสาวต้องร้องเพลงให้ฟัง เอาหมากัดกันยืนดูเป็นที่สนใจสนุกสนาน ผู้ชายเป่าแคนหรือ “แก้ง” เดินรำยั้วตัวก้าวไปทางซ้ายที ก้าวไปทางขวาที ในท่าทางลีลาอันคล่องแคล่วว่องไวได้จังหวะกับเสียงเป่าแคน ชายหนุ่มหญิงสาวร้องเพลงรักโต้ตอบกันเลี้ยงสุราอาหารผู้ไปเยี่ยมเยียนถึงบ้านเรือน ทำบุญทานเสื้อผ้าให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วโดยเอากิ่งไม้ปักเป็นราวแล้วพาดเสื้อผ้าเอาไว้

งานกินข้าวใหม่ หลังจากเกี่ยวข้าวไร่ทั้งรวงและฟ่อนฟางนำมาเก็บไว้ยังยุ้งข้าวในไร่แล้วเริ่มตำเสียงมาสู่ยุ้งข้าวในหมู่บ้านขนาดพอรับประทาน ก็จัดพิธีกินข้าวใหม่ พิธีนี้เรียกว่า

“น่อม่อเปลี่งซี่” ตกราวเดือนตุลาคม ฆ่าไก่หรือหมูขนาดเล็กเช่นควงวิญญูณบิถามารดาปู่ย่าตา
ทวดของตนพร้อมกับผีฟ้าด้วย

สมัย สุทธิธรรม (2541: 41-53) กล่าวว่า **ประเพณีการเกิด** หลังจากช่วยกันทำคลอด
ออกมาแล้ว หากเป็นชายจะเอารกไปฝังบริเวณเสาผีบ้าน ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่าเสาฮีด
เหนี่ยววิญญูณบรรพบุรุษ หากเป็นผู้หญิงก็จะนำรกไปฝังไว้ใต้เตียงห้องนอนของพ่อแม่เด็กสามวัน
จะทำพิธีเรียกขวัญและตั้งชื่อให้เด็ก แต่ถ้าเด็กเสียชีวิตภายใน 3 วัน ก่อนที่จะทำพิธีเรียกขวัญ ก็จะนำ
ศพไปฝังอย่างง่าย ๆ เพราะถือว่ายังไม่เป็นคนโดยสมบูรณ์ มารดาหลังคลอดจะต้องกินข้าวกับไก่
หรือไข่ตลอดระยะเวลานั้น

ประเพณีการตาย สำหรับมั้งเมื่อคลอดลูกออกมาพ้น 3 วัน ไปแล้ว จะถือว่าเป็นคน
อย่างสมบูรณ์ ไปจนเฒ่าจนแก่ และหากมีการตายลงก็จะมีพิธีจัดงานศพซึ่งจะดำเนินไปตาม
ประเพณี ยิ่งถ้าเป็นศพผู้สูงอายุผู้อาวุโสมีบุตรหลานมาก พิธีก็จะจัดให้ยิ่งใหญ่ตามไปด้วย

เมื่อมีการตาย เขาจะนำศพไปชำระล้างให้สะอาดแล้วแต่งตัวให้ใหม่ และมีผู้ทำพิธี
ส่งศพหรือสวดส่งวิญญูณให้ เพื่อบอกทางไปสู่บ้านเก่า หลายคนในหมู่บ้านจะทำหน้าที่ต่างกันไป
เช่น ทำแคร่วางศพ แล้วส่งคนไปแจ้งข่าวให้ญาติในที่ต่างๆ ให้รู้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเก็บศพไว้
บ้านหลายวัน เพื่อรอญาติ โดยนำแคร่ศพมาไว้ที่ฝาบ้านด้านหิ้งผีบรรพบุรุษซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับ
ประตูหน้าบ้าน หันศีรษะไปทางเตาไฟใหญ่ บางทีจะมีผ้าแดงปิดหน้าศพด้วย

จากนั้นจะทำพิธีฆ่าไก่เพื่อไก่ตัวนี้จะได้นำวิญญูณผู้ตายไปสู่เมืองผีระหว่างนี้ญาติ
ผู้หญิงจะผลัดกันมาร้องให้ข้างศพเป็นระยะ บรรดาแขกที่มาร่วมงานจะนำเงินมาช่วย จัดบูชา
การวศพ วันละ 4 ครั้ง หากผู้ตายมีหนี้สินญาติพี่น้องก็จะใช้กินในวันนั้นทันที

โดยประเพณีบุตรสาวทุกคนจะต้องเย็บปักผ้าสวยงามให้กับบิดามารดาคนละผืน
ผ้าเหล่านั้นจะถูกนำมาเย็บประกอบกันเป็นชุดให้สวยเมื่อเวลาสิ้นชีวิตลง บุตรชายที่แต่งงานแล้วทุก
คนจะต้องฆ่าวัวมาเลี้ยงแขกในงานศพคนละ 1 ตัว เป็นอย่างน้อย เพราะฉะนั้นผู้ตายที่มีบุตรชาย
หลายคน จึงมีงานศพที่ใหญ่โตหลายวัน แต่ถ้าตายด้วยโรคระบาดก็จะนำไปฝังทันที

ใครก็ตามที่เข้าไปยังบ้านงานศพจะกล่าวคำว่า เหม็น ไม่ได้ เพลงแคนที่ใช้เป่าใน
งานศพห้ามนำไปเป่าในโอกาสอื่นเพราะถือว่าไม่เป็นมงคล เช่นการใช้กลองตีในงานศพ ในหมู่บ้าน
หนึ่งๆ อาจจะมีกลองงานศพอยู่ใบเดียวเมื่อเสร็จงานแล้ว ไม่ควรนำมาตีเล่นเด็ดขาด ควรนำส่งคืน
เมื่อเสร็จงาน ดังนั้นงานรื่นเริงอื่นๆ ของชาวม้งจึงมักจะไม่ใช่กลองตีไม่ว่าจะเป็นกลองอะไรก็ตาม

เมื่อถึงเวลานำศพไปฝังชาวบ้านก็จะช่วยทำโลงศพเตรียมเอาไว้ก่อนแล้วหามมัด
เลาะอ้อมหมู่บ้านออกไปหามนำศพผ่านกลางหมู่บ้านเด็ดขาดและเมื่อฝังศพแล้วห้ามไปรบกว่นหรือ
ทำลายหลุมศพ เพราะเชื่อว่าผู้ตายอาจจะทำให้ลูกหลานอยู่ข้างหลังประสบความเดือดร้อนต่างๆ ได้

การฝังศพ ถ้าเป็นศพผู้อาวุโสจะถูกฝังไว้ตามไหล่เขา ห้ามนำศพอื่นไปฝังในระดับเดียวกัน

ประเพณีการเกี่ยวสาว หลังจากว่างเว้นงานในไร่หรือหลังฤดูเก็บเกี่ยว เราจะพบหนุ่มสาวชาวม้งไปเกี่ยวพาราสีกัน ในยามค่ำคืนซึ่งโดยปกติแล้วชายหนุ่มและหญิงสาวม้งจะไม่พึงเกี่ยวพาราสีกันในที่สาธารณะหรือต่อหน้าผู้คน โดยเฉพาะผู้ใหญ่ซึ่งถือเป็นการไม่ให้เกียรติผู้ใหญ่ การเกี่ยวพาราสีกันจะกระทำในเวลากลางวันได้ก็ต่อเมื่อถึงเทศกาลฉลองปีใหม่ที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวม้งมาสนุกรื่นเริงกัน ด้วยการเล่นโยนลูกช่วง พร้อมกับพูดคุยกัน แต่โดยทั่วไปเมื่อหนุ่มพึงใจในสาวคนใดแล้ว เขามักจะแอบไปหาสาวที่บ้านยามดึก รอนจนพ่อแม่พี่น้องของหญิงสาวกลับจึงแอบไปกระซิบที่ข้างห้องนอนด้านนอก พูดจาอ่อนหวานให้สาวคนรักออกมาพบตนข้างนอก หรือเป่า “จาง” เรียกเบาๆ การเกี่ยวสาวหรือชวนสาวออกมาพลอดรักกันนั้น ถ้าพูดเสียงดังหากพ่อแม่สาวได้ยินเข้า ฝ่ายชายจะถูกดุด่าหาว่าไม่ให้เกียรติผู้ใหญ่ จึงต้องนั่งเฉยเสีย หากไปได้ถึงก็อาจจะถูกปรับอีกด้วย

การไปแบบกระซิบบอกรักกับหญิงสาวของหนุ่มม้ง อาจจะพยายามอยู่หลายครั้ง บางทีก็ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่หากฝ่ายสาวมีความพึงพอใจต่อหนุ่มแล้ว เธอก็จะออกมาพบชายหนุ่มข้างนอก และพากันไปพลอดรักอยู่ตามสวนทิวพุ่มไม้จนดึก หรือบางทีอาจอยู่กันจนสว่างได้ฟ้าห่มผืนเดียวกัน

เพราะฉะนั้นการมีเพศสัมพันธ์กันก่อนแต่งงานในสังคมชาวม้งหรือมั่ว จึงไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญอะไร สำคัญที่สุดอย่ากระทำการใดกันภายในบ้าน เพราะถือว่าจะทำให้ผีเรือนโกรธเคือง เป็นการผิดเสียอย่างมาก

ประเพณีแต่งงาน หรือพิธี “หยั้วป้อเหนียะ” คือ “การซื้อภรรยา” นอกจากนี้ยังมีความหมายว่า “ไหว้เจ้” หรือดื่มเหล้า จากเจรจาคำตัวเรียกว่า “ไห้ (ง) เก” การนัดการหนีตามกัน หรือการไปสู่ขอเพื่อนำไปสู่การแต่งงานจะถือว่าสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมีการจ่ายสินสอดกันเรียบร้อย แล้ว ซึ่งอาจจะเป็น 1 ปี หรือ 2 ปี หลังจากหลุดไปแล้ว จึงจะจ่ายค่าสินสอดหมด

การแต่งงานคือการส่งเต่าแก่ไปสู่ขอ ซึ่งจะต้องกำหนดวงเงินค่าสินสอดและเวลาที่นำมาชำระไปพร้อมๆ กันเลย

พิธีแต่งงาน มักนิยมจัดที่บ้านหญิงสาว ในตอนเช้าโดยฝ่ายชายเป็นผู้จัดหาหมูและไก่มาฆ่าเลี้ยงแขกเป็นจำนวนสองเท่าของฝ่ายหญิง จากนั้นก็อัญเชิญผีบ้านมากินไก่เครื่องเซ่น เต่าแก่ทั้งสองฝ่ายนั่งดื่มเหล้าและรับประทานไก่ที่โต๊ะเช่น ไหว้ผีบ้าน ญาติพี่น้องเจ้าบ่าวจะยืนพร้อมกันต่อหน้าเต่าแก่ กราบไหว้และวานเต่าแก่ให้จัดการพิธีแต่งงานให้สำเร็จด้วย จากนั้นจะเป็นการกราบ

ไหว้ผีบ้านผีบรรพบุรุษ ตามลำดับคือ ผีลี้กะ (ผีบรรพบุรุษ) ผีเตาไฟ ผีเสาเรือน ผีเตาไฟเล็ก และผีประตูบ้าน เมื่อเสร็จพิธีแล้วเผาแก้และเจ้าบ่าวก็เตรียมค่าสินสอดมาจ่ายกัน

เงินสินสอดปกติเป็นเงินแถบหรือเงินรูปของพม่าหรืออินเดีย (ปัจจุบันเป็นเงินบาทไทย) ตกประมาณ 250 รูป ถึง 400 รูป เงินสินสอดนี้บิดามารดาของฝ่ายเจ้าสาวมิได้รับไว้เพียงผู้เดียว จะต้องแบ่งให้ญาติพี่น้องในสัดส่วนที่แตกต่างกันไปแล้วแต่เห็นสมควร

ส่วนสินสมรส เมื่อเสร็จพิธีแต่งงานแล้ว ในวันรุ่งขึ้น บิดามารดาเจ้าสาวจะมอบสินสมรส เช่น วัว หมู ห่วงคอและเสื้อผ้า ให้แก่คู่สมรส โดยผ่านทางเผาแก้ฝ่ายชาย หรืออาจจะมอบเงินสดเท่าจำนวนสิ่งของเป็นการทดแทนก็ได้ ถ้าหากบ้านอยู่ห่างไกลกัน

ค่าสินสอดซื้อภรรยานี้ บิดามารดาฝ่ายชายจะเป็นผู้จัดการหาให้บุตรเอง แต่สำหรับผู้ที่เคยแต่งงานหรือมีภรรยาอยู่แล้ว เมื่อต้องการแต่งงานอีก จะต้องหาค่าสินสอดด้วยตนเอง

การแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกายของชาวเขาเผ่าม้งหรือแม้ว ทั้งสองกลุ่มจะมีลักษณะแตกต่างกันที่บ้านเล็กน้อย ซึ่ง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (2531: ออนไลน์) ได้ระบุไว้ดังนี้

แม้วน้ำเงิน หรือ แม้วลาย ชาย นิยมใช้ผ้าสีดำหรือสีน้ำเงินเข้ม เสื้อแขนยาวจรดข้อมือ ขลิบขอบข้อมือด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงิน ชายเสื้อสั้นระดับเอวเป็นเสื้อแบบไม่มีคอ ปกสาบเสื้อด้านขวาจะป้ายลงมาทับซีกซ้ายของตัวเสื้อ ตลอดแนวสาบเสื้อจะใช้ด้ายสีและผ้าสีปักลวดลายต่างๆ สะดุดตามาก กางเกงสีเดียวกับเสื้อ มีลักษณะขากว้างมากแต่ปลายขาแคบลงส่วนที่เห็นเด่นชัดคือเป้ากางเกงจะหย่อนยานลงมาจนต่ำกว่าระดับเข่า รอบเอวจะมีผ้าสีแดงเย็บทับกางเกงไว้ผ้าแดงจะมีความยาวประมาณ 4-5 เมตรที่ชายทั้งสองข้างปักลวดลายสวยงาม การพันผ้าแดงจะพันหลายทบและห้อยชายทั้งสองไว้ด้านหน้าอวลวดลายปักกลุณคนหนุ่มจะนิยมคาดเข็มขัดเงินทับผ้าแดง เพื่อมิให้ผ้าแดงคลายออกง่าย

สำหรับผู้หญิงเสื้อจะเป็นสีดำหรือสีน้ำเงิน แขนยาวขลิบขอบแขนด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงินชายเสื้อยาวจะถูกปิดทับด้วยกระโปรงเวลาสวมสาบเสื้อด้านซ้ายและขวาจะปักลวดลายหรือขลิบด้วยผ้าสีและปักลวดลายตลอดแนวที่โผล่พ้นชายกระโปรงออกมา คอปกเสื้อเป็นทรงกลม ห้อยพับไปด้านหลัง ด้านหนึ่งของคอปกจะมีการประดิษฐ์ลวดลายสวยงามอวดฝีมือกันอย่างเต็มที่ ลักษณะคอปกจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นทั้งรูปทรงและการพับปกที่มีลวดลาย ไว้ด้านในหรือด้านนอก ตัวกระโปรงเย็บจีบตลอดตัวโดยเป็นผ้า 3 ชั้นเย็บต่อกัน ท่อนบนเป็นผ้าขาวล้วน ท่อนกลางเป็นผ้าที่เขียนลายด้วยขี้ผึ้งแล้วนำไปย้อมเป็นสีน้ำเงินเกิดเป็นลวดลายตลอดท่อน และท่อนล่างเป็นผ้าสีน้ำเงินเข้มหรือดำใช้ผ้าก๊วนและปักลวดลายเป็นระยะไปตลอดท่อน

แม้ว่าชายเสื้อเป็นสีน้ำเงินหรือดำแขนยาวจรดข้อมือขลิบขอบข้อมือด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงิน ชายเสื้อจะสั้นกว่าเมื่อน้ำเงิน มีการประดับลวดลายน้อยกว่า กางเกงเป็นสีเดียวกับเสื้อ แต่เป็นกางเกงจีน แตกต่างจากเมื่อน้ำเงินอย่างชัดเจน ที่เอวจะมีผ้าแดงแบบเดียวกับเมื่อน้ำเงิน คาดทับกางเกงและอาจมีเข็มขัดเงินคาดทับอีกชั้นหนึ่งเช่นกัน ที่คอมักจะสวมห่วงเงินรอบคอหลายห่วง

ตั้งคมและชีวิตประจำวัน

ชีวิตในปัจจุบันของชาวม้งได้มีการติดต่อสัมกับคนเมืองมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ในทางธุรกิจการค้าระหว่างกัน แต่พวกเขาก็ยังรู้สึกว่าการมองในเชิงที่ด้อยกว่า หรือต่ำกว่าอยู่นั่นเอง

สำหรับความสัมพันธ์กับชนชาวเขาเผ่าอื่นๆ มั้ง จะถูกมองว่ามีความรู้สึกนึกคิดที่เหนือกว่าเผ่าอื่นๆ ปกติการติดต่อสัมพันธ์กับชนเผ่าอื่นจะเป็นในรูปแบบของนายจ้างติดต่อกับลูกจ้างไปทำไร่

เมื่อเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวม้งมักรักษาด้วยการเซ่นไหว้ผีเช่นบ้านหลังใดมีคนเจ็บป่วย ในอดีตเขาจะฆ่าสุนัขเอาหัวเสียบปลายไม้ไผ่ยาว ปักให้พื้นตัวบ้าน เอาหัวสุนัขมัดกับเชือกผูกโยงไว้ที่ประตูหน้าบ้าน เอาปีกไก่หัวไก่แขวนไว้ที่หลักไม้ข้างทางเดินนอกหมู่บ้าน เช่นผีป่า เพื่อให้หายเจ็บป่วย แต่ในปัจจุบันชาวม้งหันมาสนใจการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันมากขึ้น (สมัยสุทธธรรม, 2541: 55-57)

ชุมชนม้งบ้านแม่สา

ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านแม่สา

ที่ตั้งและลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านม้ง (แม้ว) แม่สา ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณหุบเขาใกล้ลำห้วยสายเล็กๆ มีภูเขาล้อมรอบ มีอาณาเขตติดต่อโดยรอบ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับบ้านโป่งแยงนอก หมู่ที่ 2 ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
- ทิศใต้ ติดกับบ้านห้วยแม่นาไทร ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่
- ทิศตะวันออก ติดกับเขตบ้านแม่เมะ ต.แม่แรม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
- ทิศตะวันตก ติดกับเขตบ้านผานกกก และ บ้านห้วยม่วง ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

จากเส้นทางแม่ริม - สะเมิง เลี้ยวซ้ายมือตรงกิโลเมตรที่ 12 เข้าไปอีก 7 กิโลเมตร แต่สภาพทางเป็นลูกรังและสูงชัน ต้องใช้รถขับเคลื่อน 4 ล้อเท่านั้น ชาวบ้านมีความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณีความเป็นจริงของการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ ตลอดจนงานศิลปหัตถกรรมของชาวเขา

วิถีชีวิตชาวม้งบ้านแม่สา

ณัฐดี พิชิตศัตรูพ่าย (2552: ออนไลน์) กล่าวว่า แม่สาเป็นหมู่บ้านม้งที่ตั้งอยู่ หมู่ 6 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ มีบ้างที่สร้างด้วยคอนกรีต ซึ่งอยู่ออกจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 35 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง ไปตามทางหลวงหมายเลข 107 (เชียงใหม่ - ฝาง) ถึงอำเภอแม่ริมที่ ก.ม. 17 เลี้ยวซ้ายเข้าสู่

สายแม่ริม - สะเมิง ถนนหมายเลข 1096 ถึงวัดโป่งแยงนอก เลี้ยวซ้ายไปตามถนนอีก 8 กิโลเมตร
เส้นทางมีทั้งที่เทคอนกรีตและทางดินเลาะไปตามเชิงเขา

ลักษณะทางภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีความชันค่อนข้างสูง อุณหภูมิเฉลี่ย 23 องศาเซลเซียส บ้านแม่สาเป็นหนึ่งในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เป็นสถานที่ที่ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรแห่งหนึ่งใน
จังหวัดเชียงใหม่

ชุมชนบ้านแม่สาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ประชากรทั้งหมดเป็นชาวม้ง 2 กลุ่มคือ ม้ง
ลายและม้งขาว มีวิถีการดำรงชีวิตที่คล้ายกันในบางอย่างเช่น อาชีพเกษตร ศาสนาพุทธ จะมีบ้าง
ที่วัฒนธรรมและพิธีกรรมแตกต่างกัน เช่น เครื่องแต่งกาย แต่ปัจจุบันลักษณะการแต่งกายชุดประจำ
เผ่าของแต่ละกลุ่มถูกกลืนและมีเอกลักษณ์เหมือนกัน ชาวม้งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านแม่สาเมื่อปี
2505 ปัจจุบันเป็นเวลา 50 ปีแล้ว ณ เวลามีประชากรทั้งสิ้น 1,074 คน จำนวน 125 หลังคาเรือน
โดยมีผู้ใหญ่บ้านคอยดูแลทุกข์สุขของชุมชน

วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านแม่สา ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เมื่อ
ประชากรเพิ่มขึ้น พื้นที่ในการเพาะปลูกไม่เพียงพอประกอบกับที่อยู่อาศัยเป็นคอกไหล่เขา เกิด
ปัญหาตามมาคือ ชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ทำให้ป่าถูกทำลายไปมาก อีกทั้ง
ปัญหาทางเศรษฐกิจ รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ทำให้คุณภาพชีวิตแย่ลง จุดนี้เองที่ทำให้เกิด
โครงการหลวงแม่สาในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ยังมีการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ป่า โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน
คือ 1. พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ห้ามให้คนเข้าไปล่าสัตว์หรือไปเพาะปลูก เพื่อรักษาดินน้ำไว้ให้ชุมชนมี
น้ำดื่ม น้ำใช้ที่เพียงพอต่อความต้องการ 2. พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกในครัวเรือน เช่น ผักสวนครัว 3.
พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชยืนต้น เช่น ต้นลิ้นจี่ เป็นต้น

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สา เป็นโครงการพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรชาวเขาปลูก
พืชผักเมืองหนาวแทนการปลูกฝิ่นและส่งเสริมให้เกษตรกรชาวเขาเลี้ยงหมู และไก่พันธุ์พื้นเมือง
เพื่อบริโภคเป็นอาหาร นอกจากนี้เพื่อสาธิตและส่งเสริมให้ชาวเขารู้จักวิธีการใช้พื้นที่สำหรับ
การเกษตรบนที่สูงที่ถูกต้องตามหลัก

ส่วนใหญ่การทำเกษตรของชาวบ้านจะเพาะปลูกได้ดีในช่วงฤดูฝนและอาศัย
แหล่งน้ำจากประปาภูเขา แต่เนื่องจากแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ทางกรมชลประทานจึงได้จัดสร้าง อ่าง
เก็บน้ำไว้บนคอกโดยปล่อยลงสู่ถังเก็บน้ำของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาและถังเก็บน้ำของ

เกษตรกร ซึ่งแต่ละครั้งสามารถใช้ในการเพาะปลูกได้ประมาณ 4 – 5 วัน แต่จะขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง

ช่วงหน้าแล้งส่วนมากจะเป็นช่วงพักเก็บแรงเพื่อเตรียมทำการเกษตรรอบต่อไป ในช่วงปลายเดือนเมษายนเป็นต้นไปจนหมดฤดูฝน เพราะช่วงนี้เป็นหน้าล้นจี่ ในแต่ละปีจะเก็บผลผลิต 1 ครั้งต่อปี ต้นล้นจี่มีอายุประมาณ 10 -20 ปี นอกจากนี้ทางศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สา ยังมีการอนุรักษ์ดินและน้ำโดยส่งเสริมปลูกไม้ล้มลุกในฤดูหนาว เช่น สดอเบอร์รี่ มะเขือเทศ ซาโยเต้ (ขอดฟักแม้ว) แตงกวา ฟักทอง เป็นต้น โดยปลูกสลับชนิดกัน ปลูกสลับเป็นแถบกับหญ้าแฝกหรือตะไคร้ อีกทั้งส่งเสริมให้มีการทำไร่แบบขั้นบันไดเพื่อลดการพังทลายของหน้าดิน

โครงการหลวงจะช่วยเกษตรกร ที่มีผลผลิตมากที่เหลือจากความต้องการในตลาด เพื่อช่วยให้เกษตรกรมีรายได้ และไม่ต้องนำผลผลิตไปทิ้งเป็นการเสียเปล่า โดยจะรับไว้เพื่อทำการแปรรูปในรูปแบบต่างๆ เช่น น้ำผักมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปในตราสินค้า “ตราคอยคำ” ได้แก่ น้ำมะเขือเทศ มะเขือเทศเชื่อม ผักคองสามารถ แตงกวาคองเครื่องเทศ ข้าวโพดอ่อน ผักแห้ง อนามัย กะหล่ำปลีหวาน กระเทียมอบแห้ง แครอทอบแห้ง เป็นต้น สามารถหาซื้อได้ตามร้านสะดวกซื้อทั่วไป เช่น เซเว่นอีเลว่น เป็นต้น

นอกจากบ้านแม่สาอยู่บนพื้นที่ส่งเสริมการเกษตรแล้ว ยังเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรภายในตัวอีกด้วย ที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง จะมีกิจกรรมนำท่องเที่ยวโดยการนำชมสถานที่ต่างๆ ชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ชาวม้ง และงานฝีมือเช่น การทอผ้า-เครื่องนุ่งห่ม ผ้าที่ทอนำมาจากใยกล้วยซึ่งเป็นภูมิปัญญาชนเผ่าที่สืบทอดกันมาเป็นหลายชั่วอายุคน

ถ้าไปเที่ยวช่วงปลายปีจะเห็นการละเล่นของชาวม้งที่นิยมเรียกว่าประเพณีปีใหม่ม้ง จัดช่วงต้นเดือนมกราคมของทุกปี ชมการละเล่นพื้นบ้าน การขับเสภา การละเล่นลูกข่าง การโยนลูกช่วงและการแต่งกายชุดประจำเผ่าที่สวยงามหลากหลายลวดลาย และที่ขาดไม่ได้จากการไปเที่ยวในแต่ละที่ นั่นก็คือของฝาก ของฝากที่สามารถนำไปฝากคนที่บ้านคือ หัตถกรรมผ้าปัก ผ้าทอ ผ้าเขียนเทียน เครื่องเงินชาวเขา เป็นต้น

การท่องเที่ยวที่หมู่บ้านแม่สา

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

- ชมวัฒนธรรม ประเพณีของชาวม้ง ที่บ้านม้งแม่สาเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ ประชากรในพื้นที่เป็นชาวเขาเผ่าม้ง มีทั้งม้งน้ำเงิน (ม้งลาย) และม้งขาว ซึ่งยังคงมีวิถีแบบเก่าให้เห็น เช่น การละเล่น เครื่องมือยังชีพ และหัตถกรรมต่าง ๆ เทศกาลงานประเพณี

เทศกาลงานประเพณี

- ประเพณีปีใหม่ (เทศกาลกินวอ) ประมาณเดือนธันวาคม ชาวบ้านจะแต่งตัวประจำเผ่าใส่เครื่องประดับที่สวยงามในงานมีการละเล่นโยนลูกช่วง (ลูกบอลผ้า) และการเล่นลูกข่าง เป็นที่สนุกสนาน ระหว่างหนุ่มสาวงาน

- วันแข่งเม็ง

- พิธีกรรมป่าดงแซง (ป่าอนุรักษ์) เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ห้ามไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่าและล่าสัตว์ในบริเวณกำหนด เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่ง ในการรักษาป่าไม้ ดินน้ำลำธาร และสัตว์ป่า

ท่องเที่ยวเชิงเกษตร

- ภายในศูนย์ชมแปลงสาธิตพืชผักเมืองหนาว ผักกาดหอมห่อ เบบีแครอท และข้าวโพดหวานสองสี

- ชมแปลงปลูกพริกหวานระบบไร้ดิน (Hydroponics) ที่บ้านศรีม่วงคำ

- ชมสวนลิ้นี่ ที่ปลูกลดหลั่นกันตามความลาดชันของไหล่เขา นับพันต้นที่หมู่บ้านม้งแม่สา

ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ

- เส้นทางผาห้อยผากล่อง ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร เป็นบริเวณที่มีตำนานเล่าขานถึงขบวนแห่ศพขุนหลวงวิลังคะ มาตามสันเขาดอยสุเทพ - ปุย เมื่อขบวนแห่แตกขบวนได้ได้ทิ้งเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแห่ศพไว้ ปัจจุบันจึงเห็นก้อนหินมีลักษณะคล้าย กลอง และฉาบ ระหว่างทางจะพบดอกไม้ต่าง ๆ เช่น กล้วยไม้ ลิลลี่ป่า กุหลาบพันปี นอกจากนี้ยังมีสัตว์ต่างๆ เช่น ซาลาแมนเดอร์

- เส้นทางธรรมชาติ "ป่าดงแซง" ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ระหว่างทางมีพันธุ์ไม้ป่า เช่น หวาย ไม้สน ป่าไผ่ ลิลลี่ป่า และมีร่องรอยของสัตว์ป่าให้เห็นตลอดทาง

- ถ้ำธาตุ เป็นถ้ำหินปูนขนาดเล็ก มีตำนานเกี่ยวกับลำแสงประหลาดเชื่อกันว่าเป็น "ธาตุ" (พระธาตุ)

สถานที่พัก

- บ้านพักรับรองศูนย์แม่สา พักได้ 15 คน

- บ้านพักนักท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่สา พักได้ 15 คน

- บ้านพักแบบ Home stay 10 หลัง

- นอกจากนี้ยังมีที่พักพร้อมรถนอนให้เช่า ถ้าท่านนำเต็นท์มาเองคิดค่าบำรุงสถานที่

- สถานที่ทางเดินที่บริเวณลานกว้างภายในหมู่บ้าน

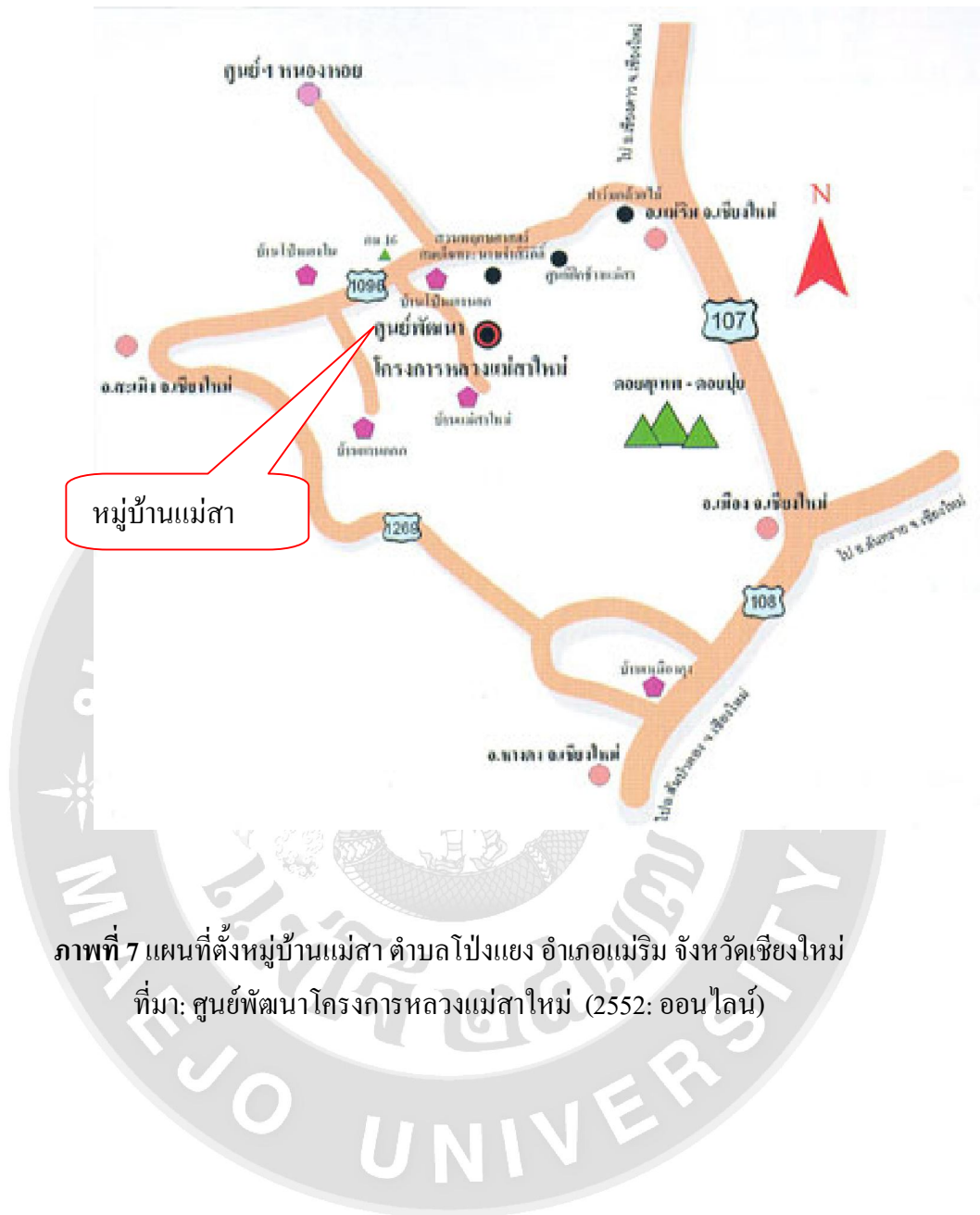
ของฝาก

- สินค้าหัตถกรรม ได้แก่ ผ้าทอโยกัญชง ผ้าปัก เครื่อง และเครื่องจักรสาน
- สินค้าเกษตรกรรม ได้แก่ ถั่วลิสง ข้าวโพดหวาน ผักหวานสองสี

(ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สา, 2552: ออนไลน์)

ผลิตภัณฑ์จากศูนย์ฯ	ระยะเวลา											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ผักกาดหอมห่อ					●	●	●	●	●	●	●	●
ผักกาดหอมห่อ					●	●	●	●	●	●	●	●
ผักกาดหวาน						●	●	●	●	●	●	●
แบบแครอท	●	●	●		●	●	●	●	●	●	●	●
แครอท	●	●	●		●	●	●	●	●	●	●	●
ยอดชาโยเด	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
พริกหวานเขียวแดงเหลือง							●	●	●	●	●	●
ข้าวโพดหวานสองสี	●	●	●		●	●	●	●	●	●	●	●
ถั่วลิสง				●	●	●					●	●
เทศกาลงานประเพณี												
ปีใหม่เมือง	●											●
พิธีกรรมเช่นป่าดงช้าง	●											
เลี้ยงผีบรรพบุรุษ(เซ่งเม้ง)	●											
สถานที่ท่องเที่ยว												
มากลอง	●	●							●	●	●	●
ป่าดงช้าง	●	●	●	●					●	●	●	●

ภาพที่ 6 ปฏิทินการท่องเที่ยวศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่

ภาคสรุป

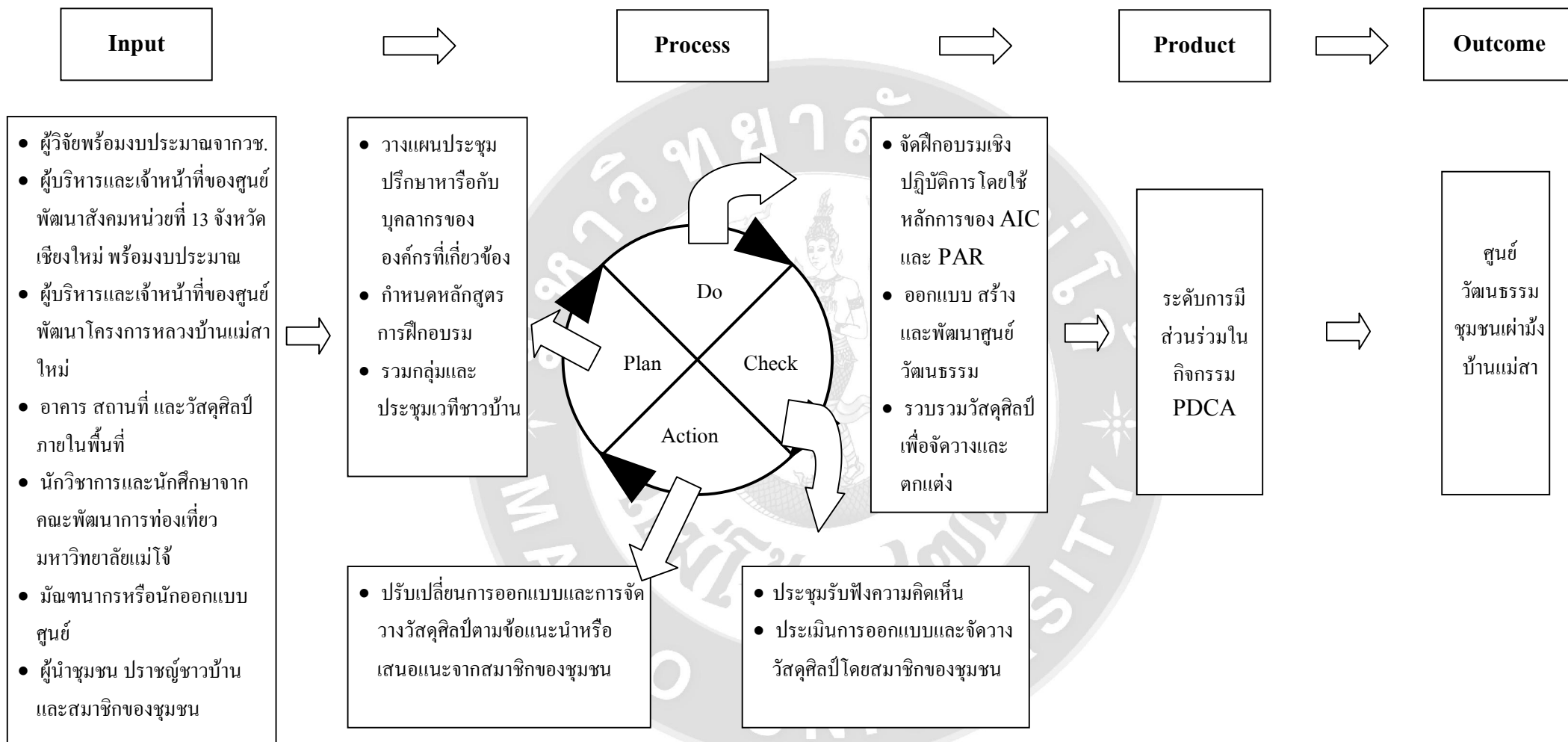
ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดทำโครงการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูง โดยอยู่บนพื้นฐานความคิดการพัฒนาโดยชุมชนในการดำเนินงานทุกขั้นตอนอย่างแท้จริง ในกระบวนการการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา ซึ่งให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของชุมชนที่บอกเล่าเรื่องราวอดีตและแสดงความเป็นตัวตนของตัวเอง ยิ่งกว่านั้นศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในองค์ประกอบหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีแนวคิดและรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญาและไม่ทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม แทนที่ชุมชนจะเป็นฝ่ายตั้งรับและรอให้กระแสวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาแล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ชุมชนต้องกำหนดทิศทางของชุมชนเอง เพื่อดำรงความภาคภูมิใจและความเป็นตัวตนของตนเอง และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยชนรุ่นใหม่เป็นผู้ถูกถ่ายทอดและเป็นผู้สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามไว้บนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและจารีตประเพณีที่สืบทอดต่อไป

อย่างไรก็ตาม การวางแผนเชิงกลยุทธ์โดยมีการวิเคราะห์ทุกด้านอย่างรอบคอบแล้ว แต่ก็เชื่อว่าจะเป็นหลักประกันความสำเร็จเสมอไป อาจเกิดความล้มเหลวก็เป็นได้ ขึ้นอยู่กับการจัดการของสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ซึ่งเป็นกิจกรรมของสมาชิกเพื่อชุมชน เพราะเมื่อนำไปสู่การปฏิบัติยังต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมของอีกหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการปฏิบัติ ปัจจัยเทคนิค เครื่องมือในการติดตามและประเมินผล เพราะบางครั้งเจ้าหน้าที่ของภาครัฐและเอกชนซึ่งเป็นบุคคลภายนอกเป็นผู้เคยชินในสิ่งที่ชุมชนไม่เห็นด้วย แต่จำใจต้องดำเนินการตามและอาจเกิดผลกระทบทางลบมากกว่าทางบวก ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา โดยการมองจากศักยภาพของวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้สมาชิกของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการทั้ง 4 ประเด็นได้แก่ การมีส่วนร่วมในด้านการวางแผน(plan) การมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้(do) การมีส่วนร่วมในด้านการตรวจสอบติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย(check) และการมีส่วนร่วมในด้านการปรับปรุงแก้ไขงานที่ปฏิบัติให้ไปตามเป้าหมายที่วางไว้(action) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับแนวทางการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนให้บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptual framework)

การศึกษากิจการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแม่สา นั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยตามหลักการบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ PDCA ในกระบวนการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแม่สา ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน(plan) การดำเนินการ(do) การตรวจสอบ(check) และการปรับปรุงแก้ไข(action) โดยให้มีผลกระทบทางวัฒนธรรมน้อยที่สุด พร้อมทั้งยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนด้วยการส่งเสริมรายได้

ภาพที่ 8 กรอบแนวความคิดในการวิจัย (conceptual framework)

สมมติฐาน
(hypothesis)

- ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา ทั้ง 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (plan) การปฏิบัติ (do) การตรวจสอบ (check) และ การปรับปรุงแก้ไข (act) มีความแตกต่างกัน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

(RESEARCH METHODOLOGY)

การดำเนินการวิจัยเรื่องการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา อำเภอมะรุ จังหวัดเชียงใหม่ ได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การบันทึกภาคสนาม และจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่สา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมชนเผ่าม้งและอธิบายถึงวัสดุศิลปะต่างๆ ตลอดจนการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังรายละเอียด ดังต่อไปนี้

สถานที่ดำเนินการวิจัย

(Local of the Study)

สถานที่สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ หมู่บ้านแม่สา หมู่ที่ 6 ตำบลโป่งแยง อำเภอมะรุ จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านชนเผ่าม้งหลังเดิมนั้นชำรุดทรุดโทรม ขาดการดูแลเอาใจใส่ และไม่มีการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรมที่ดีเท่าที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณพร้อมด้วยอาคารสถานที่ในการจัดสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนชนเผ่าม้งบ้านแม่สา ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่รวบรวมวัสดุศิลปะ เผยแพร่ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม วิถีชีวิตอันดีงามของชุมชนเผ่าม้ง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชนเผ่าม้งให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ก่อเกิดประโยชน์ในด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมชนเผ่าม้งให้คงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และดำรงสืบต่อไปชั่วรุ่นลูกหลาน

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง **(Population and Sampling Procedures)**

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านแม่สา หมู่ที่ 6 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีประชากรทั้งสิ้น 1,761 คน ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน 324 ครัวเรือน โดยมีประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ซึ่งมีเพศชายจำนวน 526 คน และเพศหญิง 445 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 971 ราย (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2545 ระบุในวีระพล ทองมา และ นวนจันทร์ ทองมา, 2551 : 64 – 66) แต่อย่างไรก็ตามก็ตาม ตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้รวบรวมข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน รวมทั้งผู้อาวุโสภายในชุมชนจำนวน 12 ราย รวมทั้งประชาชนที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งในระยะเริ่มแรก จำนวน 50 ราย ดังนั้นผลการศึกษาในเรื่องประวัติความเป็นมาและเรื่องราวต่าง ๆ ด้านวัฒนธรรมของชุมชนได้มาจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มแรกคือ 12 ราย ส่วนการดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนตามหลักการของ PDCA นั้น ได้รวบรวมข้อมูลผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่สองคือ สมาชิกของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนจำนวน 50 ราย ซึ่งนับว่าเป็นตัวแทนของประชาชนในชุมชน

ตัวแปรและการวัดค่าตัวแปร **(Variables and Measurement)**

การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชุมชน โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการทุกขั้นตอน เริ่มจากการมีส่วนร่วมในด้านการวางแผน(plan) การมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้(do) การมีส่วนร่วมในด้านการตรวจสอบ ติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย (check) และการมีส่วนร่วมในด้านการปรับปรุงแก้ไขงานที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ (action) บนฐานคิดที่ว่าชุมชนเป็นเจ้าของศูนย์วัฒนธรรม และเป็นผู้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยนำเอาทรัพยากรด้านวัฒนธรรมชาวไทโยเผ่าม้งเป็นฐานการผลิตและเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยชนรุ่นใหม่เป็นผู้ถ่ายทอดและเป็นผู้สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามไว้บนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน และจารีตประเพณีที่สืบทอดต่อไป เพื่อให้เกิดการสืบสานทางวัฒนธรรมและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยมีกิจกรรมสำคัญดังนี้

1. การวางแผน(plan) โดยการจัดประชุมชาวบ้าน การชี้แจงวัตถุประสงค์ การหาแนวทางในการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม การพิจารณาคัดเลือกแต่งตั้งคณะกรรมการชมรม การกำหนด

กฎระเบียบ ข้อบังคับสำหรับนักท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของสมาชิกและการแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นต้น

2. การดำเนินการ(do) เช่นการออกแบบตกแต่งทั้งภายในและภายนอกศูนย์วัฒนธรรมชุมชน การฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรม การรวบรวม การบริจาค หรือการให้ยืมวัสดุศิลป์ รวมทั้งการจัดวางและตกแต่งวัสดุศิลป์ เป็นต้น

3. การตรวจสอบติดตามผล(check) โดยการรับทราบความคืบหน้าของการออกแบบและการตกแต่งศูนย์วัฒนธรรมโดยผู้มีความรู้หรือผู้อาวุโสได้เสนอแนะหรือชี้แนะให้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เป็นไปตามความเชื่อและประเพณี รวมทั้งวัฒนธรรมของชนเผ่า

4. การปรับปรุงแก้ไข(action) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ทั้งภายในและภายนอกศูนย์วัฒนธรรม การตกแต่ง จัดลำดับการวางวัสดุศิลป์ตามคำแนะนำของผู้รู้ภายในชุมชน ตลอดจนการจัดทำสื่อความหมายด้านวัฒนธรรม ด้วยการฟังก้อนเสนอแนะและปรับปรุงตามความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนภายในชุมชน สำหรับการวัดค่าของตัวแปรนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดการมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมของการจัดการทั้ง 1)ขั้นตอนการวางแผน(plan) 2)ขั้นตอนการดำเนินงาน(do) 3)ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล(check) และ 4)ขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไข(action) ได้ 3 ระดับตามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลโดย 1 คะแนนเท่ากับมีส่วนร่วมในระดับน้อย 2 คะแนน มีส่วนร่วมในระดับมาก และ 3 คะแนน มีส่วนร่วมในระดับมาก จากนั้นนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ค่าคะแนนเฉลี่ยดังต่อไปนี้

ซึ่งค่าคะแนนเฉลี่ย	หมายถึง
2.35 – 3.00	มีส่วนร่วมในระดับมาก
1.68 – 2.34	มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง
1.00 – 1.67	มีส่วนร่วมในระดับน้อย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(The Research Instrument)

ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบของ แบบสัมภาษณ์ ถึงโครงสร้าง(semi - structure interview) โดยมีคำถามปลายเปิดและปลายปิด ร่วมกับเทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีการดังนี้

1. การสัมภาษณ์ (interview) ได้ใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการแบ่งกลุ่มข้อมูลที่ต้องการเก็บออกเป็น 4 ด้าน คือ กลุ่มประวัติชุมชน กลุ่มวิถีการเกษตร กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรม และกลุ่มวัฒนธรรม ประเพณี โดยให้แต่ละกลุ่มมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูล และให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ส่วนคำถามที่ใช้เป็นคำถามที่ไม่เป็นทางการมากเกินไป เพื่อสร้างความเป็นกันเองในระหว่างการสนทนา อีกทั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการและเป็นจริงมากที่สุด โดยใช้ทั้งในรูปแบบสัมภาษณ์รายบุคคล (individual interview) การอภิปรายกลุ่ม (focus group discussion) การสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสมของสถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์

2. การสังเกตการณ์ (observation techniques) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่สามารถมองเห็นตามธรรมชาติของชุมชน และเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) ในการเข้าไปศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านแม่สา และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้งร่วมกัน

3. การบันทึกภาคสนาม (field trip record) เป็นการบันทึกรายละเอียดของข้อมูลจากการออกภาคสนาม ทั้งการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ในการดำเนินโครงการ นอกจากนี้ยังมีเทคนิคการเก็บข้อมูลด้วยกล้องถ่ายรูปและกล้องวิดีโอ เพื่อบันทึกภาพและเหตุการณ์กิจกรรมต่างๆ รวมถึงการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูล แล้วนำมาประกอบการเขียนรายงาน

4. การจัดฝึกอบรมและจัดประชุมเวทีชาวบ้าน เป็นอีกเทคนิคและวิธีการหนึ่งสำหรับถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้วิจัย นักวิชาการ และประชาชนภายในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้เทคนิคของ Appreciation Influence and Control. (AIC) ร่วมกับ PAR : (Participatory Action Research)

การทดสอบเครื่องมือ

(Pre – testing of the Instrument)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการนำไปใช้ จึงจำเป็นต้องทดสอบคุณภาพตามแนวทางของพวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2540) ซึ่งระบุในวิระพล ทองมา และนวนจันทร์ ทองมา (2551 : 72) ดังนี้

1. การทดสอบความตรงของเนื้อหา(Content validity) ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ จากนั้นเสนอต่อนักพัฒนาการและนักวิชาการของศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งวัตถุประสงค์การวิจัยแล้ว พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขตามที่นักวิชาการเสนอแนะ

2. การทดสอบความเชื่อมั่น(reliability) โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบจากนักวิชาการไปทดสอบกับประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านแม่สา ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน 30 ราย จากนั้นนำผลของการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ของ Cronbach (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540 : 125) ซึ่งมีสูตรในการทดสอบดังนี้

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left\{ \frac{1 - \sum s_i^2}{s_t^2} \right\}$$

α	หมายถึง	สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น
n	หมายถึง	จำนวนข้อ
s_i^2	หมายถึง	ค่าความแปรปรวนแต่ละข้อ
s_t^2	หมายถึง	ค่าความแปรปรวนทั้งฉบับ

ผลการทดสอบเครื่องมือได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.943 ซึ่งถือว่าสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้คือ 0.70 จึงสามารถนำแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวไปเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่วิจัยได้ (รายละเอียดในภาคผนวก ข)

วิธีการรวบรวมข้อมูล (Data Gathering)

1. การตรวจเอกสาร งานวิจัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในลักษณะของข้อมูลมือสองหรือทุติยภูมิ(secondary data) เกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และประเพณีของชาวไทยเผ่าม้ง ประวัติความมาและความเชื่อของชุมชนบ้านม้งแม่สา จากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำ และผู้อาวุโสในชุมชน

2. ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research : PAR) เพื่อให้ทราบถึงศิลปะและวัฒนธรรมชาวไทยเผ่าม้ง บ้านแม่สา ร่วมกันสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมโดยใช้ภูมิปัญญาของชุมชน มีการฝึกอบรมและศึกษาดูงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเผ่าม้งที่ประสบผลสำเร็จ วางแผนการดำเนินงานของศูนย์ มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ตลอดจนประเมินผลการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยอาศัยเทคนิคแบบ AIC ดังต่อไปนี้

2.1 Appreciation คือ ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุม/ฝึกอบรม จัดเวทีชาวบ้านได้มีการยอมรับและชื่นชมในวัฒนธรรมชนเผ่าของตนเอง จนทำให้ตระหนักและรักหวงแหนในความเป็นชนเผ่าที่มีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังช่วยกระตุ้นให้ประชาชนภายในชุมชนแต่ละรุ่นให้เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความศรัทธาในภูมิปัญญาของผู้อาวุโส ทั้งการประยุกต์ภูมิปัญญาดั้งเดิมให้เชื่อมโยงต่อเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมยุคใหม่ตามความเชื่อของคนหนุ่มสาว ซึ่งจะช่วยลดช่องว่างระหว่างภูมิปัญญากับนวัตกรรมใหม่ๆ ให้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว

2.2 Influence คือ การระดมความคิดสร้างสรรค์ของคนภายในชุมชนในการสร้างและออกแบบ รวมทั้งรวบรวมวัสดุศิลปด้านวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.2.1 สัมภาษณ์ข้อมูลที่แท้จริงจากประชาชนที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต ตลอดจนประวัติความเป็นมาของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง และเชื่อถือได้ให้มากที่สุด

2.2.2 ประชุมเวทีชาวบ้าน/ฝึกอบรม รวมทั้งการจัดประชุมกลุ่มย่อยโดยทางผู้วิจัยได้เชิญวิทยากรจากศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ นักศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอกเข้าร่วมประชุมและเป็นวิทยากรที่เล็งเห็นในการฝึกอบรมชาวบ้านในหลักสูตรการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.2.3 ประสานงานและงบประมาณพร้อมทั้งอาคารและสถานที่ในการจัดทำ สร้างและออกแบบศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง จากศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่

2.2.4 จัดให้มีการศึกษาและดูงานด้านการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งและเผ่าอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้ประชาชนได้เห็นภาพและเกิดแนวคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับการจัดการศูนย์วัฒนธรรมภายในชุมชนของตนเอง

2.2.5 ออกแบบศูนย์วัฒนธรรม เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะ จัดตั้งกลุ่มและรวบรวมวัสดุศิลปะจากสมาชิก รวมทั้งประชาชนภายในชุมชน

3. Control โดยการกำหนดตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งให้มีความรับผิดชอบต่อการดำเนินการศูนย์ด้วยสมาชิกเอง มีการประเมินผลการทำงานมีส่วนร่วมในขั้นตอนหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของการบริหารจัดการศูนย์ โดยอาศัยหลักการ P D C A (Plan, Do, Check, Action) เพื่อให้สมาชิกของศูนย์รวมทั้งประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง จนมีจิตสำนึกว่าศูนย์วัฒนธรรมนั้น ทุกคนภายในชุมชนเป็นเจ้าของ รักและหวงแหนสมบัติทางวัฒนธรรมชิ้นนี้ให้อยู่คู่กับชุมชนเผ่าม้งตราบนานเท่านาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

(Analysis of Data)

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลในแบบสัมภาษณ์ แล้วนำข้อมูลที่ได้อาจจัดหมวดหมู่ รวบรวมค่าต่าง ๆ เพื่อบันทึกลงรหัส (coding form) แล้วนำข้อมูลไปวิเคราะห์หาค่าสถิติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ทางสถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Sciences: SPSS) ดังนี้

1. สถิติบรรยาย(descriptive statistics) เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิตและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น สำหรับการบรรยายข้อมูลต่าง ๆ ทั้งลักษณะกายภาพ วัฒนธรรม วัสดุศิลปะ การแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนภายในชุมชนต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

2. สถิติอนุมาน(inferential statistic) เพื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ของการจัดการศูนย์วัฒนธรรมตามหลักการของ P D C A นั้น ได้ใช้สถิติ ANOVA (F - test) ในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของระดับการมีส่วนร่วมดังกล่าว

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

(Research Duration)

การวิจัยในครั้งนี้ได้ใช้ระยะเวลา 1 ปี คือ ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2551 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ.2552

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

(RESEARCH AND DISCUSSION)

การดำเนินโครงการครั้งนี้มุ่งศึกษาถึง วิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพรรณนาถึงศิลปะและวัตถุศิลป์ ทางด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชนเผ่าม้ง โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ประเพณีชุมชน วิถีการเกษตร ความเชื่อและพิธีกรรม และวัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนบ้านแม่สาในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง และทราบถึงความพึงพอใจ ของประชาชนในชุมชนที่มีต่อการพัฒนาและการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง บ้าน แม่สา โดยผู้ให้ข้อมูลในการดำเนินงาน คือ ประชาชนบ้านแม่สา โดยนำเสนอในรูปแบบของคำบรรยาย และความเรียง แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 พรรณนาศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนด้วยการรวบรวม ออกแบบ และสร้างสื่อความหมายเพื่อการถ่ายทอดที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 1

พรรณานิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา

ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

1. โครงสร้างการปกครอง

ชุมชนบ้านแม่สา มีการปกครองเป็น 2 ลักษณะ คือ (นายทวิศักดิ์ กรกิตติการ และนายเน่ง ถนอมวรกุล, สัมภาษณ์วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552)

1. แบบทางการ คือระบบการจัดการปกครองโดยองค์กรของรัฐหรือระบบราชการโดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำหมู่บ้าน มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการ 6 ฝ่าย และมีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ช่วยกันดูแลและพัฒนาหมู่บ้าน ในหมู่บ้านแม่สาได้แบ่งเขตการปกครองเป็น 6 เขต หรือ 6 คุ่ม เพื่อให้ง่ายแก่การปกครองและการพัฒนา โดยคณะกรรมการ 6 ฝ่ายมีดังนี้

- ฝ่ายปกครอง
- ฝ่ายพัฒนาหมู่บ้าน
- ฝ่ายสาธารณสุข
- ฝ่ายแม่บ้าน
- ฝ่ายเยาวชน
- ฝ่ายรักษาความสงบ

2. แบบไม่เป็นทางการ หรือ การปกครองตามโครงสร้างตระกูลแซ่ เป็นการปกครองที่ยึดหลักของกลุ่มตระกูลแซ่เป็นสำคัญ ซึ่งจะมีผู้รู้ผู้อาวุโสที่ได้รับการยอมรับนับถือของตระกูลแซ่เป็นผู้นำควบคุมดูแลคนในตระกูลแซ่ ชุมชนบ้านแม่สาประกอบด้วยตระกูลแซ่ 4 ตระกูล คือแซ่โซ่ง แซ่ท้าว แซ่ย่าง และ แซ่หาง (นายทวิศักดิ์ กรกิตติการ และ นายเน่ง ถนอมวรกุล, สัมภาษณ์วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552)

2. ความเชื่อและศาสนา

ชุมชนแม่สามีการนับถือศาสนาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลักคือ ศาสนาคริสต์และศาสนาแบบดั้งเดิมนับถือบรรพบุรุษ โดยประชากรประมาณ 50% ยังคงนับถือบรรพบุรุษ และประชากรอีก 50% จะนับถือศาสนาคริสต์

3. การปลูกบ้านสร้างเรือน

สมัย สัทธรรม (2541:17-23) ระบุว่า ชาวเขาเผ่าม้งนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขาสูง ถ้ายอดเขาสูงมีที่ราบพอ พวกเขาก็จะปลูกบ้านเรือนกันทั้งหมู่บ้าน แต่ถ้าไม่มีที่ราบพอพวกเขาก็จะปลูกบ้านเรือนกระจายลงกันตามลาดชันเขา

ลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การตั้งบ้านเรือนของชาวม้ง ควรจะเป็นเนินเขาที่ลาดลงแต่ไม่ลาดชันจนเกินไปมีลักษณะเป็นการตั้งหมู่บ้านอยู่ในหุบเขา ปลายเนินที่ลาดลงไปจะต้องมีลำน้ำไหลผ่านตลอดปี ถัดจากลำห้วยควรมีแนวเขาสองลูกตั้งสลับกัน กล่าวกันว่าหากตั้งหมู่บ้านได้ทำตามลักษณะนี้จะทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความสุข และร่ำรวยมากขึ้น

ชาวเขาเผ่าม้งจะปลูกบ้านติดกับพื้นดินโดยใช้ดินเป็นพื้นเรือน ยกพื้นสูงเพียงที่นอน วัสดุที่ใช้สร้างบ้านเรือนมักจะเป็นของที่ได้ตามท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ไม้ไผ่สับฟาก หรือไม้แผ่นมาทำเป็นฝาเรือน เสาจะใช้ไม้เนื้อแข็ง หลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือใบตอง เช่น ใบเหียง ใบก่อ นำมาเย็บเป็นตับๆ หรือใช้ไม้ไผ่ผ่าครึ่งประกบกัน

การจะสร้างบ้านเรือนที่ตรงไหน ชาวม้งมักจะมีการเสี่ยงทายล่วงหน้าก่อน ว่าทำเลไหนจะเหมาะสมแก่การปลูกบ้านหรือไม่ เพราะถ้าหากที่ตั้งตัวบ้านมีทำเลไม่เหมาะสม อาจจะทำให้มีเหตุร้ายเกิด ความไม่สงบสุขต่างๆ ได้ เช่น การปลูกบ้านควรจะต้องหันหน้าบ้านออกไปทางลาดของภูเขาซึ่งมักจะลาดลง ติดกับตัวบ้านมักจะมีคอกม้า คอกหมู และเล้าไก่ ชาวม้งส่วนใหญ่จะไม่นิยมทำรั้วบ้านอย่างพวกเหี้ย หรือลือซอ

3.1 ลักษณะความแตกต่างบ้านเรือน

ลักษณะภายในของบ้านระหว่างม้งขาว และม้งลาย ก็จะแตกต่างกันออกไป เช่น บ้านม้งขาว ซึ่งจะมีอยู่ 2 ประตู คือ ประตูด้านหน้าและประตูด้านหลัง และสำหรับม้งลายจะมีประตูบ้านเพียงประตูเดียว สำหรับประตูด้านหน้าของบ้านชาวม้ง หรือที่เค้าเรียกกันว่าประตู ขอตังต๋าส์

ขอตังต๋าส์ จะเป็นประตูสำคัญ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ จะต้องเข้าออกประตูนี้ ส่วนประตูด้านข้างบ้านซึ่งเรียกว่า ขอตังต๋าว ประตูนี้เป็นประตูที่ไม่ค่อยจะมีความสำคัญทางพิธีกรรมมากนัก แต่ทั้งสองประตูก็สามารถเดินเข้าออกในชีวิตประจำวันได้ ถัดจากประตูด้านหน้าทางซ้ายมือ มักนิยมทำเป็นห้องนอนของสมาชิกภายในบ้าน โดยหัวหน้าครอบครัว (พ่อ – แม่) มักจะนอนห้องแรก ถัดเข้าไปจะเป็นห้องนอนลูกชายลูกสาว หากมีสมาชิกหลายคนในบ้านอาจจะเพิ่มห้องนอนทางด้านขวาของประตูก็ได้ แต่ปกติจะเป็นที่เก็บเมล็ดพันธุ์พืช หรือยุ้งข้าว และเป็นที่ตั้งของครกกระเดื่องสำหรับตำข้าว

ถัดเข้าไปในกลางบ้าน จะมีเตาไฟเล็กหรือ **ขอจู้** ใช้สำหรับหุงหาอาหารหรือนั่งจิบน้ำชาพักผ่อนคุยกันของคนในบ้าน พื้นที่เตาไฟเล็กนี้ใช้เป็นที่รับแขก นั่งพูดคุยกันหน้าเตาไฟ ต่อไปก็

เป็นประตูด้านข้าง คือ ประตูขอตรงส้วและเตาไฟใหญ่หรือ **ขอส่อ** พร้อมเครื่องครัวเกือบอยู่ท้ายครัว

ลักษณะภายในบ้านของแม่ไฉย ที่แตกต่างกันกับแม่ขาวก็คือ บ้านจะมีประตูด้านหน้าด้านเดียว เรียกว่า ขอตรงคั้งฮั (แต่จะทำประตูข้างเพื่อความสะดวกในการเข้าออกด้วยก็ได้) ฝาผนังประตูไม่มีการหักมุมเข้าไปจากแนวชายคา และเตาไฟเล็กสำหรับรับแขกจะอยู่บริเวณด้านขวาของประตู พร้อมกับห้องรับแขก

ลักษณะของบ้านม้งทั้งสองนี้เป็นลักษณะตามประเพณีทั่วไปแต่ไม่ได้เป็นกฎตายตัวในการปฏิบัติ เช่น บ้านบางหลังอาจจะไม่มีเตาไฟใหญ่หรือไม่มีครกกระเดื่อง บางบ้านอาจจะเก็บขี้ข้าวหรือเมล็ดพันธุ์ไว้นอกบ้านก็ได้

ตามประเพณีการสร้างบ้านม้งมักจะทำหลังคาขึ้นคลุมออกมาเลยประตู และไม่นิยมทำหน้าต่าง ฉะนั้นภายในบ้านจึงค่อนข้างจะมีมืด แต่ก็มียหลายหลังเจาะหน้าต่างบานเล็กๆ เอาไว้ระบายอากาศเช่นกัน

การย้ายที่อยู่ส่วนใหญ่ชาวม้งมักจะไม่ค่อยย้ายที่อยู่กันมากนัก (ไม่เหมือนชาวเขาเผ่าอื่นๆ) แม้บางทีอาจมีการอพยพหรือย้ายหมู่บ้านไปแล้วก็อาจจะย้ายกลับมาอยู่ที่เดิมก็ได้ เพราะสภาพการเป็นอยู่มักจะอยู่กันเป็นกลุ่มเป็นหมู่เครือญาติ หลายครอบครัว แต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกอาศัยอยู่รวมกันมากๆ และไม่นิยมการแยกเรือน ยิ่งบ้านเรือนใดมีลูกหลานมากหัวหน้าครอบครัวก็จะสุขสบาย ดังนั้นการย้ายที่อยู่ของม้งจึงมักเกิดน้อย หรือหากมีก็จะชักจูงให้ละถิ่นฐานบนภูเขามาอยู่พื้นราบ ยิ่งเป็นการยากมาก

3.2 ลักษณะตัวบ้าน

ตัวบ้านปลูกค่อมอยู่บนพื้นดินที่ทึบแน่น วัสดุส่วนใหญ่ใช้ไม้เนื้ออ่อน ผนังกันระหว่างห้องหรือบ้านทำใช้ลำไม้ไผ่ ฝาผนังเป็นแผ่น หลังคามุง ด้วยหญ้าคา หรือใบจาก แต่เสาจะเป็น ไม้เนื้อแข็ง แปลนเป็นแบบง่ายๆ ตัวบ้านไม่มีหน้าต่าง เนื่องจากอยู่ในที่อากาศหนาวเย็น ใกล้กับประตูหลักจะมีเตาไฟเล็ก และแคร่ไม้ไผ่สำหรับนั่งหรือนอน เอาไว้รับแขก กลางบ้านจะเป็นที่ทำงานบ้าน เข้าไปในสุด ด้านซ้ายจะเป็นเตาไฟใหญ่สำหรับทำอาหารเลี้ยงแขกจำนวนมาก และเอาไว้ต้มอาหารหมู บางบ้านจะมีครกไม้ใหญ่สำหรับตำข้าวเปลือก มีลูกโม่หินสำหรับบดข้าวโพด แป้งถั่วเหลือง ใกล้กับที่ทำงานจะมีกระบอกล้างมือใ้รงน้ำตั้งอยู่ สำหรับหมู่บ้านฝั่งซ้ายมักจะกันเป็นห้องนอนของพ่อแม่กับลูก

3.3 ฝิเรือนหรือด้าไหเว้

ฝิประตู่ (ด้าของตรัง) เป็นผู้ปกป้องรักษาคนและสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน ฝิเสา เรียกว่า คู้ด้า หรือ แยะด้า เป็นฝิเสาเรือนต้นกลาง ฝิสีเกะ เป็นฝิเรือนที่อยู่ฝาบ้านตรงกันข้ามกับประตูหน้าบ้าน เป็นกระดาศี่เหลี่ยมสี่ขาวเท่าฝามือ สี่เกะ ช่วยให้ทำมาหากินเจริญ ลูกหลานเพิ่มพูน คำขายดี ทำเน้ง หรือฝิหึ่งเป็นหึ่งประจำตัวของหมอฝิทรง ด้าขอส้อ หรือฝิเตาไฟใหญ่ ซึ่งมั่งถื่อว่ามีบุญคุณต่อชีวิตมาก ด้าขอจู้ เป็นฝิเตาไฟเล็ก เป็นผู้ให้ความอบอุ่นแก่คนในบ้านให้มีความสุข และป้อกึ่งเหยอฮ์สึ เป็นฝิบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปเป็นส่วนหนึ่งของฝิเรือนด้วย สิ่งสถิตอยู่ที่คานพาดระหว่างเสาห้องนอนชิดประตูกับเสาผนังด้านหึ่งฝิ (แต่มีคนกล่าวว่าฝิบรรพบุรุษอยู่ส่วนปลายของเสาฝิ)

3.4 ความเชื่อก่อนที่จะปลูกบ้านเรือน

จากการสัมภาษณ์นายทวีศักดิ์ กรกิตติการ และ นายเน้ง ฌนอมวรกุล (สัมภาษณ์วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552) กล่าวว่า มั่งจะมีการเสี่ยงทายพื้นที่ที่จะมีการปลูกบ้านเรือนก่อน เพื่อครอบครัวยจะได้มีความสุขและร่ำรวย โดยกระทำดังนี้ เมื่อเลือกสถานที่ได้แล้ว จะขุดหลุมหนึ่งหลุมแล้วนำเม็ดข้าวสารจำนวนเท่ากับสมาชิกในครอบครัวโรยลงในหลุม แล้วโรยข้าวสารอีกสามเม็ดแทนสัตว์เลี้ยงเสร็จแล้วจะจูดรูปบูชาฝิเจ้าที่เจ้าทางเพื่อขออนุญาต และเอาขามมาครอบก่อนเอาดินกลบรุ่งขึ้นจึงเปิดดู หากเมล็ดข้าวยังอยู่เรียบก็หมายความว่า ที่ดังกล่าวสามารถปลูกสร้างบ้านเรือนได้

ภาพที่ 9 ประตูทางเข้าหลักของบ้าน

ภาพที่ 10 เสาหลัก/เสากลางบ้าน

ภาพที่ 11 ผนังบ้านที่ตรงข้ามกับประตูหลัก

ภาพที่ 12 เตาไฟใหญ่

ภาพที่ 13 เตาไฟเล็ก

4. วัฒนธรรมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว

4.1 ประวัติความเป็นมาของคอยผากล่องและผาจึง

จากการสัมภาษณ์นายทวิศักดิ์ กรกัฏฐการ และ นายเน่ง ถนนวรกุล (สัมภาษณ์วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552) กล่าวว่า ในสมัยอดีตนั้นตามตำนานเล่าขานขุนหลวงวิรังคะ (เจ้าลัวะ ตามตำนานเล่าว่าขุนหลวงวิรังคะเป็นชายที่มีรูปร่างหน้าตาที่ไม่ค่อยดีนัก) ได้ตกหลุมรักเจ้านางจามเทวี เจ้าผู้ครองนครลำพูนได้มีการพนันกันเกิดขึ้นว่าถ้าขุนหลวงวิรังคะ ยิ่งธนูไปตกยังเมืองลำพูนได้พระนางยินดีที่จะตกลงเป็นคู่ครองด้วย ขุนหลวงวิรังคะเป็นผู้ที่มีคาถาอาคมสูงพระนางจามเทวีคิดว่ายังงี้ก็ต้องตกเป็นของขุนหลวงวิรังคะ พระนางจึงหาวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้คาถาเวทมนต์ของขุนหลวงวิรังคะเสื่อม ตามตำนานเล่าว่า พระนางได้ใช้ประจำเดือนแต่ด้วยวิธีการใดก็ไม่แน่ชัด บางคนเล่าว่าได้ใส่ในหมาก พลุ ให้ขุนหลวงวิรังคะเคี้ยวกิน บางคนเล่าว่าป้ายที่หมวกที่ขุนหลวงวิรังคะสวมใส่จนทำให้ขุนหลวงวิรังคะเสื่อมลงไม่สามารถที่จะยิ่งธนูไปตกยังเมืองลำพูนได้ พระนางจามเทวีจึงรอดตัวจากการเป็นคู่ครองขุนหลวงวิรังคะ ในคราวนั้น สำหรับกลองและฉิ่งนั้นเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ตรีประกอบการทำพิธีในอดีตนั้นกลองและฉิ่งสามารถดีและมีเสียงดังจริง และต้องเสื่อมสลายไปเพราะการเข้ามาตีของหญิงมีครรภ์ ทำให้กลองและฉิ่งไม่สามารถใช้งานได้

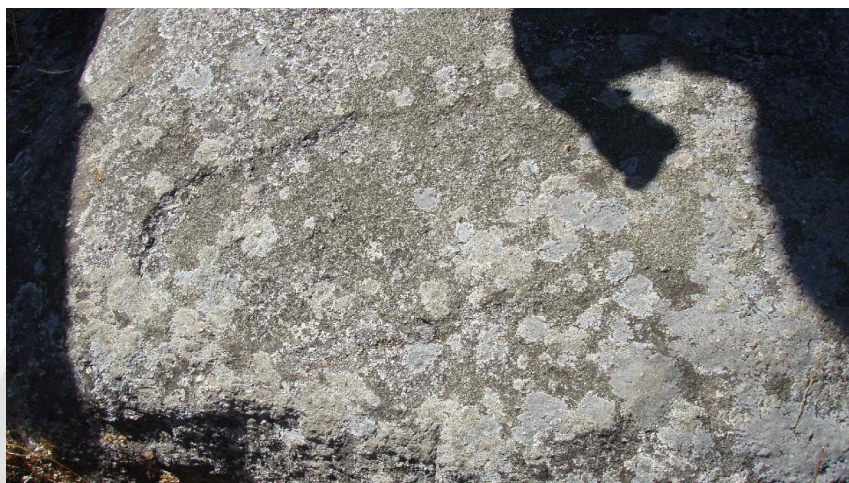
ภาพที่ 14 ป้ายสื่อความหมาย “ตำนานคอยผากล่อง”

ภาพที่ 15 คอยผากล่อง

4.2 ประวัติความเป็นมาของรอยพระพุทธรบาท

ในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังพื้นที่บริเวณนี้ ได้เดินจาริกแสวงบุญและได้เดินผ่านเหยียบก้อนหินเป็นรูปฝ่าเท้า ที่เชื่อแบบนี้ก็เพราะว่ารอยเท้านี้ไม่เหมือนกับรอยเท้ามนุษย์ธรรมดา คือ มีลักษณะที่ใหญ่เกินกว่ารอยเท้ามนุษย์ทั่วไป นิ้วเท้าเรียวยาวเท่ากันสม่ำเสมอเหลือไว้ให้เป็นทีเคารพสักการะของชาวบ้าน

ภาพที่ 16 รอยพระพุทธรบาท

4.3 วิธีการเกษตร ชนเผ่าม้งบ้านแม่สา

การเกษตรหมู่บ้านแม่สา ในอดีต จนถึงปัจจุบัน

บ้านแม่สา เป็น หมู่บ้านม้ง (เป็นชาวเขาเผ่าหนึ่ง ทางภาคเหนือของไทย และประเทศใกล้เคียง) โดยจัด อยู่ในกลุ่มของชาวไทยภูเขา ในอำเภอแม่ริม ตอนเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมาตั้งหมู่บ้านใหม่ ปี พ.ศ.2510 ที่ย้ายมาจากหมู่บ้านแม่สาเก่า เนื่องจาก ปัญหาการขาดแคลนน้ำ และในปี 2524 ได้มีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ทำให้ชาวม้ง หมู่บ้านแม่สาเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานและเป็น ชุมชนม้งที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ

เนื่องจากพื้นที่เป็นพื้นที่หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานฯ ชาวบ้านแม่สา จึงได้รับอนุญาตให้ทำการเกษตรได้เฉพาะในพื้นที่จำกัด ซึ่งได้ทำกินอยู่ก่อนที่จะประกาศเป็นเขตอุทยาน ในอดีตชาวบ้านจะปลูกฝิ่น และทำไร่เลื่อนลอย แต่ในช่วงปี 2513 ได้มีการปราบปรามยาเสพติด และการปลูกฝิ่น ตามพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยในปัจจุบัน ชาวบ้านทำสวนลิ้นจี่ ปลูกข้าวโพด ผักกาด แครอท กะหล่ำปลีและมันฝรั่งทดแทน

ภาพที่ 17 พื้นที่ทางการทำการเกษตรของหมู่บ้านแม่สา

การดำเนินชีวิต และความอยู่รอดของชาวบ้าน บ้านแม่สา

ด้วยน้ำพระหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเห็นความสำคัญและทรงห่วงใย การดำรงชีวิตของประสพนิกรชาวไทยบนพื้นที่สูง เป็นพระกรุณาสูงยิ่งที่ทรงมีโครงการหลวง เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ และที่นี้เป็นหนึ่งในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงชื่อ โครงการหลวงแม่สาใหม่ จึงทำให้ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น มีอาชีพเสริมและสามารถยกระดับชีวิตให้ดีขึ้น

แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

มูลนิธิโครงการหลวง (2552: ออนไลน์) ระบุว่า การทำการเกษตรของชาวบ้านจะเพาะปลูก ได้ดีในช่วง ฤดูฝน และอาศัยน้ำจากประปาภูเขา แต่เนื่องจากแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ทางกรมชลประทานจึงได้จัดสร้างอ่างเก็บน้ำไว้บนดอยโดยปล่อยลงสู่ถังเก็บน้ำของเกษตรกร ซึ่งแต่ละครั้ง สามารถใช้ในการเพาะปลูกได้ประมาณ 4-5 วันแต่ละขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง ยิ่งกว่านั้น ฉัฐวดี พิษิตศัตร์พ่าย (2552: ออนไลน์) ระบุว่า ช่วงหน้าแล้ง ปลายเดือนเมษายน – ไปจนหมดฤดูฝน จะเป็นช่วงการเก็บแรงเพื่อเตรียมการทำการเกษตรต่อไป เพราะช่วงนี้เป็นหน้าแล้งจึง จะเก็บผลผลิต 1 ครั้งต่อปี และยังมีการอนุรักษ์ดิน และน้ำโดยการส่งเสริมปลูกไม้ล้มลุกในฤดูหนาว เช่น สตอเบอรี่ มะเขือเทศ ซาโยเต้ (ยอดฟักแม้ว) แตงกวา ฟักทอง เป็นต้นผลผลิตที่ได้บางส่วนจะเก็บไว้บริโภค ภายในครัวเรือน และบางส่วนส่งเก็บมูลนิธิพัฒนาโครงการหลวง

อาชีพและสภาพทางเศรษฐกิจ

จากการสัมภาษณ์ นายพ่าย กรกิตติการ (สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2552) เนื่องจาก สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านแม่สา เป็นป่าเขาไม่มีพื้นที่ราบ ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพการ

เกษตรกรรม ซึ่งเป็นการใช้พื้นที่ปลูกน้อยจากการส่งเสริมของโครงการหลวงเพื่อป้องกันการรุกราน การทำลายแผ้วถางป่า เขตพื้นที่ทำกินส่วนใหญ่เป็นการปลูกลิ้นจี่มากที่สุด เพราะดินบริเวณเหล่านี้ เป็นลักษณะของดินแดง สามารถปลูกลิ้นจี่ได้มากกว่าพันธุ์ไม้ผลชนิดอื่นๆ และรองลงมาจากลิ้นจี่ คือพืชเมืองหนาว เช่นกะหล่ำปลี (ผักกาดลู้ย) ซาโยเต้ พริกหวาน กะหล่ำ เป็นต้น ซึ่งจะปลูกใน บริเวณที่เป็นดินดำ ซึ่งในบริเวณดินดำนี้นับว่าเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแร่ธาตุที่พืชผัก ต้องการทำให้พืชผลบริเวณนี้เจริญเติบโตได้เป็นอย่างดี และทำให้มีพืชผลออกสู่ตลาดได้มากขึ้น

ฤดูกาลในการทำการเกษตรของชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์ นายเต่ง ทรงกิตติกุล (สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2552) กล่าวว่า ช่วงที่ 1 กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม เป็นช่วงของการปลูกและการเก็บผลผลิตจากลิ้นจี่ ช่วงที่ 2 กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม เป็นช่วงของการปลูกพืชผักเมืองหนาว เช่นกะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี ซาโยเต้ และรวม ไปถึงข้าวโพดไร่ เพราะช่วงนี้เป็นช่วงควบระหว่างฤดูฝน การปลูกข้าวไร่ และผักบางชนิดจึงต้อง อาศัยน้ำฝนในการทำการเกษตร จึงมีการสร้างอ่างเก็บน้ำหมู่บ้าน

ชาวบ้านบ้านแม่สากับการปศุสัตว์

นอกจากนี้ ธีรวิทย์ พิชิตศัตรูพ่าย (2552: ออนไลน์) ระบุว่าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้าน แม่สาได้ส่งเสริมให้เกษตรกรชาวเขาเลี้ยงหมู และไก่พันธุ์พื้นเมืองแทนการปลูกฝิ่น สัตว์ที่หมู่บ้าน แม่สาจะเลี้ยงหมูดำและไก่ โดยการเลี้ยงจะเลี้ยงหมูในคอกยกพื้นสูงประมาณ 50 เซนติเมตร เพื่อ รักษาความสะอาดของคอกหมู และไม่ส่งกลิ่นรบกวนเมื่อเทียบกับการทำคอกแบบติดดิน เพราะทำ ความสะอาดได้ง่ายกว่า และการเลี้ยงหมูของชาวบ้านเป็นการเลี้ยงเพื่อนำมาเป็นอาหารประเภท โปรตีน และรวมไปถึงไก่พันธุ์พื้นเมืองที่ชาวบ้านเลี้ยงด้วยไม่ได้เลี้ยงไว้เพื่อทางเศรษฐกิจ

ภาพที่ 18 สุนัขที่เกษตรกรนำมาเลี้ยงอยู่ภายในหมู่บ้านแม่สา

พืชผัก และไม้ผลทางเศรษฐกิจของเกษตรกรบ้านแม่สา

พืชผัก และไม้ผลที่เป็นพืชผลทางเศรษฐกิจของเกษตรกรบ้านแม่นั้นมีต้นกำเนิดมาจากโครงการหลวงบ้านแม่สา ซึ่งได้มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านหมู่บ้านแม่นั้นได้ทำสวน ลิ่นจี่ (มีการปลูกมากที่สุด) การปลูกข้าวโพด ผักกาด แครอท กระหล่ำปลี มะเขือเทศ กระเทียมต้น มันฝรั่ง แตงกวา ฟักทอง สตอเบอร์รี่ พริกหวาน และชาโยเต้ (ยอดฟักแม้ว) มาจนถึงปัจจุบัน และยังเป็นการยกระดับชีวิตคนในชุมชนให้ดีขึ้น

ภาพที่ 19 สวนลิ่นจี่ในพื้นที่บ้านแม่สา

ภาพที่ 20 สวนมะเขือเทศพันธุ์โทมัส

ภาพที่ 21 การให้ความรู้เกี่ยวกับ “ชาโยเต้” ผักเศรษฐกิจของชุมชนบ้านแม่สา

ภาพที่ 22 การเยี่ยมชม และศึกษาดูงาน ผักกาดขาวปลี (ลู้ย)

ภาพที่ 23 แปลงเพาะปลูกผักกาดขาวปลี (ลู้ย)

ภาพที่ 24 ไร่ข้าวโพดที่แก่ตัวจัด พร้อมเป็นอาหารให้กับสัตว์

ภาพที่ 25 ไร่มันฝรั่ง อายุประมาณ 3 เดือน

ภาพที่ 26 กระเทียมดั้น

ภาพที่ 27 โรงเรือนพริกหวาน ผลผลิตที่ชาวบ้านปลูก ควบคุมดูแลโดย
ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านแม่สาใหม่

สมุนไพรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์ นายทวีศักดิ์ กรกิตติการ (สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2552) กล่าวว่า ภายในพื้นที่หมู่บ้านแม่สา นั้นมีความอุดมสมบูรณ์ของสมุนไพรไม้นานาพันธุ์ และรวมถึงของสมุนไพรหลากหลายชนิด ซึ่งสมุนไพรที่พบเห็นทั่วไปภายในพื้นที่ คือ “ตังกิ” เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้สำหรับด้มไล่ไก่ “สาบเสือ” เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้สำหรับการห้ามเลือดในบริเวณที่แผลเป็นแผลสด “ยาอ้วน” เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้สำหรับด้มไล่ไก่จะทำให้เจริญอาหาร “เงินเต้า” เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้สำหรับรักษาโรคทั่วไป เช่น หวัด ไอ คลื่นไส้ แก้ปวดซึ่งสมุนไพรเหล่านี้แต่ละชนิดนั้นล้วนแล้วแต่มีคุณค่ามากมาย

ภาพที่ 28 สมุนไพรที่พบเห็นโดยทั่วไปภายในพื้นที่บ้านแม่สา

โครงการหลวงกับหมู่บ้านแม่สา

โครงการหลวงเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการสร้างงานด้านการเกษตรกรรม ได้แก่ พืชผัก ดอกไม้และไม้ผลเมืองหนาวให้กับชุมชน ชาวเขาภาคเหนือของไทยให้มีอาชีพที่เหมาะสมมีรายได้และมีถิ่นฐานมั่นคงไม่เร่ร่อนไปตัดไม้ ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติอย่างที่ผ่านมา

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านแม่สา (2552: ออนไลน์) ระบุว่า ความโดดเด่นของ โครงการหลวงแห่งนี้ก็คือ ความงดงามตามธรรมชาติบนภูเขาสูง อากาศสบายๆ จนถึงหนาวเย็น ความเงียบสงบและเรียบง่ายไม่วุ่นวายจากมลพิษภายในเมือง มีการดำเนินงานด้านการเก็บเกี่ยว และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของพืชผักเศรษฐกิจปลอดสารพิษ มีดอกไม้เมืองหนาวที่สวยงามเบ่งบานชูช่ออวดโฉมหลากหลายสีสันอยู่ในแปลงผลิต แปลงทดลอง วิจัยและสาธิต หรือการปลูกในโรงเรือนที่ควบคุมสิ่งแวดล้อมตลอดจน โรคและแมลง เส้นผ่าของโครงการหลวงทุกแห่งใน ภาคเหนือจึงทำให้ทุกคนที่ไปเห็นแล้วต้องยอมรับถึงความงดงามน่าหลงใหลกลายเป็นหนึ่งใน แหล่งท่องเที่ยวที่จะต้องแวะไปชื่นชมสักครั้งเพื่อการพักผ่อนในธรรมชาติอย่างแท้จริง

หน่วยงานในเครือกาญจนาภิเษก (2552: ออนไลน์) ระบุว่าในระยะเริ่มต้นศูนย์พัฒนา โครงการหลวงแม่สาใหม่ เน้นการส่งเสริมพืชล้มลุกที่สามารถให้ผลตอบแทนได้รวดเร็ว ชาวบ้าน ไม่ค่อยยอมรับ เพราะรายได้ต่ำกว่าการปลูกฝิ่น แต่เนื่องจากการปราบปรามการปลูกฝิ่น ชาวบ้านจึง หันมายอมรับ พืชที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ ให้การส่งเสริม และกรมชลประทาน ดำเนินการจัดทำระบบชลประทานซึ่งเป็นระบบประปาภูเขาสำหรับการเกษตรการอุปโภคและ บริโภค เนื่องจากพื้นที่ของหมู่บ้านบวรวิร คือ แม่สา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่มากพอ ทำให้ การทดลองปลูกไม้ผลเมืองหนาวไม่ได้ผล เกษตรกรส่วนใหญ่จึงปลูกลิ้นจี่ ที่สามารถให้ผลผลิต และรายได้ไม่แพ้ไม้ผลเมืองหนาว ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ วิถีชีวิตของชาวเขาเผ่าม้งที่ มีหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีครอบครัวที่มั่นคงกลายเป็นพลังของสังคมได้ เช่นเดียวกับ โครงการหลวงอื่น ๆ อีกหลายแห่งที่เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แล้วยังคงงามและเต็มไปด้วยเสน่ห์แห่ง ธรรมชาติที่ได้รับการกล่าวขานถึงมากที่สุดในปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (2552: ออนไลน์) ระบุว่าปี 2517 ศูนย์พัฒนาโครงการ หลวงแม่สาใหม่ได้เริ่มต้นดำเนินงานร่วมกับสถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้เชียงใหม่ ในเขต หมู่บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้ใช้พื้นที่แห่งนี้ ดำเนินการ ทดลองวิจัยพืชผักเมืองหนาว และผลิตเมล็ดพันธุ์พืชผักเมืองหนาว ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สา ใหม่ เริ่มงานส่งเสริมอาชีพให้แก่เกษตรกรชาวเขา ให้มีรายได้ทดแทนการปลูกฝิ่น โดยการส่งเสริม การปลูกพืชผักเมืองหนาว โดยแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ผักต่างๆ เช่น มันฝรั่ง ผักกาดหางหงส์ สลัด แด

รอต กระหล่ำปลี ผักกาดขาว ผักกาดหอมห่อ ปืต กระเทียมต้น และต้นหอมญี่ปุ่น ส่งเสริมการปลูก
ไม้ผล คือ ลิ้นจี่ และไม้ตัดดอก คือ เบญจมาศ นอกจากนี้ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ ยังได้
ให้การสนับสนุนปฏยาป้องกันกำจัดศัตรูพืชตลอดจนคำแนะนำต่างๆ

ภาพที่ 29 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

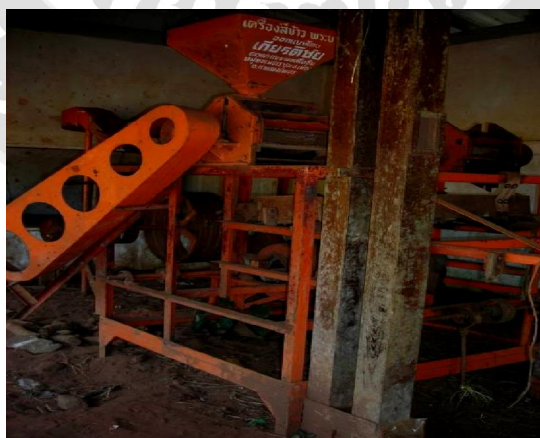
ภาพที่ 30 พริกหวานที่กำลังเตรียมส่งให้กับมูลนิธิโครงการหลวง

โรงสีข้าวไฟฟ้าพลังงานน้ำตามโครงการพระราชดำริ

จากการสัมภาษณ์นายอาวุธ หนองวรกุล (สัมภาษณ์วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552) กล่าวว่า โรงสีข้าวพลังงานน้ำตามโครงการพระราชดำริ จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2518 มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นโรงสีข้าวกลางประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านที่เข้ามาใช้บริการสามารถนำแกลบกลับไปใช้ประโยชน์อื่นๆ ได้ลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งข้าวไปสีที่อื่น ซึ่งในสมัยนั้นโรงสีข้าวพลังน้ำแห่งนี้ถือเป็นโรงสีข้าวขนาดใหญ่ และมีคุณภาพ เพราะวัสดุที่ทำเป็นหลักที่มีความแข็งแรงทนทานสามารถสีข้าวได้เป็นจำนวนมากใน 1 วันที่ต่อท่อจากภูเขาด้านหลัง และมีอ่างเก็บน้ำบริเวณมาใช้ในการสีข้าว มีถังปั่นน้ำด้านข้างโรงสีข้าวเพื่อนำเพื่อแปรสภาพเป็นพลังงานให้เครื่องจักรสีข้าว ตลอดระยะเวลา 12 ปีที่ได้ใช้ประโยชน์จากโรงสีข้าวพลังน้ำ แต่เนื่องจากขาดการดูแลและบำรุงรักษา จึงทำให้ไม่สามารถใช้งานต่อไปได้บวกกับการขาดแคลนน้ำจึงทำให้โรงสีแห่งนี้เสียและใช้การไม่ได้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 เป็นต้นมา และปัจจุบันชาวบ้านต้องขนข้าวไปสีในเมือง และยังต้องมีค่าใช้จ่ายในการขนส่งอีกด้วย

ภาพที่ 31 ภาพโรงสีข้าวไฟฟ้าพลังงานน้ำ

ภาพที่ 32 เครื่องสีข้าวที่ปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุด

5. ความเชื่อและพิธีกรรม ชาวเผ่าม้งบ้านแม่สา

อะภัย วณิชประดิษฐ์ (2548: ออนไลน์) กล่าวว่า การที่บรรพบุรุษชาวเผ่าม้งต้องอพยพออกจากแผ่นดินประเทศจีนในช่วงพุทธศตวรรษ 2390 -2420 เพราะถูกชาวจีนแย่งชิงที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน กับได้รับผลกระทบจากการขยายอำนาจของรัฐบาลซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ปักกิ่ง ทำให้บรรพบุรุษของชาวเผ่าม้งบ้านแม่สาได้อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนล้านนา โดยบางส่วนได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ในประเทศพม่าระยะหนึ่ง ก่อนที่จะอพยพเข้าประเทศไทยในทศวรรษ 2470 แล้วโยกย้ายมาปักหลักอยู่ร่วมกันในพื้นที่ดอยสุเทพ-ปุยในเวลาต่อมา ทั้งนี้ ภายใต้เงื่อนไขของชุมชนท่ามกลางป่าเขาและวิถีการผลิตเพื่อยังชีพที่ยาวนาน พิธีบูชาเทพ “ถือติ” (Thwv Tim) หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพื้นที่เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นภูมิปัญญาของชาวเผ่าม้งที่มีรากฐานเชื่อมสัมพันธ์กันระหว่างระบบความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติกับวิถีการผลิต ซึ่งยังคงมีการประยุกต์และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ในยุคสมัยของการบุกเบิกและวิถีการผลิตที่ยังชีพของชุมชนม้งในป่าเขาก่อนทศวรรษ 2500 พวกเขาต้องเสี่ยงภัยรอบตัว นับแต่ความเสียหายอันเกิดจากภัยอันตรายจากสัตว์ป่าที่มีต่อผู้คน สัตว์เลี้ยง และพืชผักในไร่ รวมไปถึงโรคติดต่อและการปล้นจี้ของคนต่างชาติพันธุ์ในฐานะเป็นเจ้าถิ่น ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้นำชุมชนชาวเผ่าม้งในยุคนี้ต้องพึ่งพาอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเทพถือติ เพื่อของความคุ้มครองให้พืชพันธุ์ธัญญาหาร สัตว์เลี้ยง และผู้คนปลอดภัยจากสัตว์ป่าดุร้าย ภัยธรรมชาติ และภัยทางสังคมในขณะนั้น

กระทั่งเมื่อชาวเผ่าม้งได้อาณานิคมของทหารญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองไว้เพื่อป้องกันตัว ประกอบกับการเพิ่มจำนวนประชากรและการพัฒนาโดยรัฐในเวลาต่อมา ทำให้ชาวเผ่าม้งมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนนอกชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะรัฐไทยทำการปกครองหมู่บ้านและส่งเสริมให้ปลูกพืชเงินสดทดแทนฝิ่นที่แต่เดิมเคยออกใบอนุญาตให้ปลูกอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ตลอดจนการเข้ามาของศาสนาคริสต์ในชุมชนม้ง ทำให้รูปแบบของพิธีถือติในบางชุมชนได้ถูกยกเลิกไป แม้ว่าระบบความเชื่อถือติจะยังคงถูกผนวกเข้ากับพิธี “เฟยเห่ง” (Fev Yeem) ในขณะที่ยังคงสืบทอดพิธีถือติ โดยปรับบทบาทของพิธีทั้งสองเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้สอดคล้องกับภาวะที่วิถีชีวิตถูกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเชิงพาณิชย์มากขึ้น ในขณะเดียวกันรัฐก็เริ่มขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์เข้าไปทับซ้อนกับพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้าน นโยบายของรัฐที่ถกเถียงเช่นนี้นำไปสู่การก่อเกิดความขัดแย้งในหลายระดับ ในที่สุดผู้นำพิธีกรรมในชุมชนม้งบ้านแม่สาจึงประยุกต์ความศักดิ์สิทธิ์ของเทพถือติมาทำหน้าที่จัดการพื้นที่ป่าชุมชนในฐานะเป็นกฎเกณฑ์จัดการทรัพยากรของชุมชน ในขณะเดียวกันการขอความคุ้มครองวิถีการผลิต

และควบคุมความเป็นอยู่ของชุมชนจากเทพถือศีลก็ได้รับการผลิตซ้ำให้มีบทบาทสอดคล้องกับปัญหาทางสังคมตามสถานการณ์ด้วย ดังนั้นการประกอบพิธีถือศีลของชุมชนในแต่ละบริบทของยุคสมัยจึงสะท้อนถึงการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชุมชนผ่านการปรับประยุกต์บทบาทใหม่ให้พิธีถือศีลคงสภาพอย่างเป็นพลวัต

ดังนั้น ถือศีลจึงเป็นระบบความเชื่อและพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับวิถีชีวิตของชาวม้งกับเป็นภูมิปัญญาในฐานะเป็นสถาบันชุมชนที่มีบทบาทจัดการทรัพยากรธรรมชาติและควบคุมทางสังคมมาโดยตลอด และที่มากไปกว่านั้นคือยังสะท้อนวิถีคิดของชาวม้งในการปรับใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพื่อสร้างสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์แก่คนในชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับที่เหนือไปจากระดับชุมชนท้องถิ่น

ส่วนนายวินัย ภูสิริพัฒนานนท์ (สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2552) กล่าวว่า ในช่วงปี 2533 แกนนำชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันจัดตั้ง ชมรมอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติบ้านแม่สาขึ้น โดยชมรมส่งเสริมให้ชาวบ้าน ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยออกกฎหมายหมู่บ้าน เพื่อลงโทษผู้กระทำความผิด ทั้งการตัดไม้ และล่าสัตว์ นอกจากนั้น ก็ยังเพิ่มพื้นที่สีเขียว โดยการปลูกป่ารอบๆ หมู่บ้าน โดยเฉพาะในพื้นที่ต้นน้ำ เพื่ออนุรักษ์แหล่งน้ำ ใกล้เคียง หมู่บ้านไว้ใช้ โดยมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของชุมชน เป็นป่าฝืนน้ำ เรียกว่า “ป่าดงเซ่ง” ซึ่งจะทำพิธีสักการะทุกปี เพื่อขอให้ช่วยปกป้องรักษาหมู่บ้านและรักษาป่า

ดงเซ่ง, ป่าชุมชน, ป่าอนุรักษ์

นริศ พนากำเนิด (2552: ออนไลน์) ระบุไว้ว่า ชุมชนม้งมีความเชื่อว่าสรรพสิ่งล้วนแล้วแต่มีเจ้าของ หากจะใช้ก็ต้องมีการขออนุญาตหรือขอมาก่อน เช่น ป่าเขามีเจ้าป่าเจ้าเขา ต้นไม้มีเทพรักษาและนางไม้ เป็นต้น เมื่อก่อนนี้ทรัพยากรธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์อยู่ ชุมชนม้งอยู่กันเป็นชุมชนขนาดเล็กๆ ยังมีสัตว์ป่าดุร้ายต่างๆ เข้ามาทำอันตรายชาวบ้าน พืชผลและสัตว์เลี้ยง ผู้นำและชุมชนจึงร่วมหารือกันแล้วให้ตัวแทนของแต่ละครอบครัวร่วมกันคัดเลือกต้นไม้ที่มีทรงพุ่มใหญ่ สวยงาม เป็นไม้เนื้อแข็ง อายุยืน แผ่กิ่งก้านสาขาดี ขนาดลำต้นใหญ่ไม่น้อยกว่าหนึ่งคนโอบขึ้นไปเป็นไม้อะไรก็ได้ และรอบบริเวณที่ต้นไม้ขึ้นจะต้องสมบูรณ์ไม่ถูกทำลาย แล้วเรียกต้นไม้นี้ว่า "ต้นดงเซ่ง" แล้วชาวบ้านทุกคนในชุมชนจะมารวมตัวกันทำพิธีกรรมดงเซ่ง ณ บริเวณต้นไม้ต้นนี้ หลังจากนั้นชาวม้งจะถือว่าต้นดงเซ่งเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน และเข้าใจตรงกันว่ารอบบริเวณต้นดงเซ่งนี้เป็นพื้นที่ต้องห้ามไม่มีการใช้ประโยชน์ เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ชุมชนและเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลาย

ภาพที่ 33 ป่าดงเชิงบ้านแม่สา อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

พิธีกรรมเซ่นไหว้ “ดงเซ่ง” ตามประเพณีของชุมชนม้งบ้านแม่สา (Hmong Traditional "Ntoo Xeeb" Offering Ceremony)

พิธีกรรมป่าดงเซ่ง (ป่าอนุรักษ์) เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ห้ามไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่าและล่าสัตว์ในบริเวณกำหนด เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่ง ในการรักษาป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร และสัตว์ป่า และยังมี ความเชื่อเกี่ยวกับป่าดงเซ่งว่าถ้าคุณแต่งงาน คุณไฉ่ยังไม่มียูกถ้ามาไหว้มาขอลูกที่ต้นไม้ไฉ่ นี้ก็จะได้ลูก สมหวังดังตั้งใจ

พิธีกรรมดงเซ่งเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ได้ปฏิบัติ สืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานโดยกระทำกันระหว่างวันขึ้น 3 - 6 ค่ำเดือนยี่ ทางจันทรคติ หรืออยู่ช่วงระหว่างประมาณเดือนธันวาคม - มกราคม ของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงปีใหม่ของพี่น้องชาวม้ง ซึ่งนับเป็นเวลาที่ทุกคนในชุมชนว่างเว้นจากการงานอาชีพที่ได้ตรากตรำทำกันมาตลอดทั้งปีและอยู่บ้านกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตากัน ชาวบ้านแต่ละบ้านจะร่วมกันจัดการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมเซ่นไหว้ดงเซ่ง ซึ่งประกอบด้วย

1.) หมู 1 ตัวแล้วไปรวมตัวกันที่บริเวณคันดงแข่งของหมู่บ้าน (หรือหากเป็น หมูเพศผู้ 1 ตัว ก็จะเรียกรายเงินกันทั้งหมู่บ้านเพื่อไปซื้อ ทั้งชุมชนใช้ตัวเดียว)

2.) เหล้า

3.) ข้าว

4.) น้ำชา รูป 3 ดอก เทียน 1 ชุด กระดาษเงิน กระดาษทอง จำนวนหนึ่ง (ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนเงินทอง) ซึ่งเป็นพิธีกรรมของชุมชน ซึ่งจะมีทั้งเด็ก ผู้หญิง คนแก่ในชุมชนมารวมตัวกัน เมื่อได้ฤกษ์เวลาที่ดี พ่อหมอหรืออาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม (ซึ่งจะเป็นผู้อาวุโสรุ่นที่ 3 เท่านั้น) ก็จะเริ่มทำพิธีกรรมเช่นไหว้ โดยชาวบ้านแต่ละบ้านจะนำเอาเครื่องเซ่นทั้งหลายมารวมกันไว้ที่คันดงแข่ง จากนั้นพ่อหมอก็จะเป็นคนบอกเจ้าป่าเจ้าเขา เทพยาคาฟ้าดินทั้งหลายในสากลโลกใบนี้ให้มาร่วมพิธีกรรมและรับของเซ่นไหว้ที่ชาวบ้านทั้งหลายนำมาถวายและกล่าวคำปฏิญาณร่วมกันว่า "พวกเราทั้งหลายขอให้สัจย์ปฏิญาณว่าจะไม่รุกร้าเข้าไปในเขตพื้นที่แห่งนี้ที่ทุกคนได้ตกลงร่วมกันและขอให้เทพยาคาฟ้าดินเจ้าป่าเจ้าเขาทั้งหลายที่มาน ณ ที่นี้เป็นสักขีพยาน

รวมทั้งปกป้องรักษา คุ่มครอง ทุกคนในชุมชนให้อยู่อาศัยกันอย่างสงบสุข ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย สัตว์ร้ายทั้งหลายไม่มาเบียดเบียน หากผู้ใดล่วงละเมิดขอให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานาหรือถูกสัตว์ร้ายทำอันตราย" เมื่อกล่าวเสร็จ พ่อหมอก็จะเป็นตัวแทนชาวบ้านถวายเครื่องเซ่นทั้งหมดและเผากระดาษเงินกระดาษทอง จากนั้นทุกคนจะทำความเคารพหรือคารวะรอบคันดงแข่งพร้อมกัน 1 ครั้ง เพื่อแสดงว่าทุกคนในชุมชนยอมรับ และ ปฏิบัติตามคำปฏิญาณ ที่ได้กระทำร่วมกัน ณ ที่แห่งนี้ หลังจากเสร็จการทำพิธีกรรมแล้ว ทุกคนที่มาร่วมพิธีกรรมก็จะนำเอาอาหารที่ตนเองเตรียมมา เอามารวมกันแล้วให้พ่อหมอมานั่งตรงหน้าคันดงแข่งแล้วชาวบ้านทุกคนก็จะทำการคารวะพ่อหมอ 1 ครั้ง จากนั้นทุกคนก็จะร่วมกันรับประทานอาหารเหล่านั้นร่วมกัน ระหว่างทานอาหารกันก็มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันและกันอย่างเป็นกันเอง หลังจากรับประทานอาหารเสร็จจึงค่อยแยกย้ายกันกลับบ้านตัวเอง

สำหรับมูลเหตุจูงใจให้ประชาชนชาวม้งได้ร่วมกันทำพิธีกรรมนี้นั้น นายวินัย ภูสิริพัฒนานนท์(สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2552)ระบุว่า ด้วยปัจจุบันผืนป่า สัตว์ป่า อากาศ และแหล่งน้ำทั้งหลายที่อยู่รอบๆชุมชนกำลังได้รับผลกระทบจากหลายๆด้านอย่างเช่น การใช้พื้นที่มากขึ้น ผืนป่าลดลง แหล่งน้ำน้อยลง คนใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น อันเนื่องจากการพัฒนากระแสหลักตามแนวนโยบายแห่งรัฐ ทำให้ชุมชนม้งปรับเปลี่ยนระบบการผลิตแบบพึ่งพาตนเองเป็นการผลิตเชิงเศรษฐกิจ รวมทั้งค่านิยมใหม่ๆจากตะวันตกอันเป็นวัตถุนิยม คนเริ่มเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น เบียดเบียนกันมากขึ้นทางผู้นำและเยาวชนบางส่วนจึงได้ปรึกษากันเพื่อหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาลักษณะนี้อาจจะแก้ไขไม่ได้ทั้งหมดก็แก้ไขได้เล็กๆน้อยๆก็ยังดีจึงไปสะดวกอยู่ที่พิธีกรรมดงแข่ง ซึ่งชาว

มั่งเอง ก็ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานแล้วและยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ อันเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่มีบทบาทต่อความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด และภูมิปัญญาของพรพบุรุษชุมชนมาช้านาน สมควรที่จะได้รับการฟื้นฟูและใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มั่งสืบทอดไป ด้วยว่า ดันดงซึ่งเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ป่ารอบบริเวณดันดงซึ่งจะถูกอนุรักษ์และเป็น เขตหวงห้ามเป็นป่าสมบูรณ์เหมาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าทั้งหลายไม่ว่าน้อยหรือใหญ่ แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันของชุมชน หมู่บ้านเครือข่ายสิ่งแวดล้อมมั่งได้ใช้พิธีกรรมดง ช้างมาช่วยจัดการทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเกิดผลขึ้นเป็นรูปธรรมแล้วในหลายพื้นที่และอีกหลายพื้นที่ ที่กำลังจะเกิดผล ซึ่งหมู่บ้านที่เกิดผลเป็นรูปธรรมแล้วก็คือ

1.บ้านแม่ยะน้อย หมู่ที่ 18 ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ หลังจากฟื้นฟู "ดงช้าง" ทำให้มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นรอบบริเวณป่าดงช้างประมาณ 200 ไร่ มีสัตว์ป่าน้อยใหญ่กลับเข้ามาอยู่มาก ขึ้น อาทิ ชะนี นกขอ ซึ่งเคยหายไปจากชุมชนแห่งนี้ไปนาน

2.บ้านแม่สา หมู่ที่ 6 ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ หลังจากฟื้นฟู "ดงช้าง" พื้นที่ป่า เพิ่มขึ้นประมาณ 50 ไร่ ชุมชนสนใจการอนุรักษ์มากขึ้น ชุมชนคืนพื้นที่ป่ามากขึ้น ปริมาณแหล่ง น้ำของชุมชนเพิ่มขึ้น

3.บ้านหนองหอยเก่า ต.แม่แรม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ หลังจากฟื้นฟู "ดงช้าง" พื้นที่ป่า เพิ่มขึ้นประมาณ 20 ไร่ ชาวบ้านในชุมชนสนใจการอนุรักษ์และดูแลรักษาป่ากันมากขึ้น

4.บ้านแม่ตะละ หมู่ที่ 6 ต.ฮ้างเมิน อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ หลังจากฟื้นฟู "ดงช้าง" ทำให้ พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นประมาณ 50 ไร่ ชาวบ้านร่วมมือกันอนุรักษ์พื้นที่ป่ามากขึ้น

จากตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมนี้ น่าจะเป็นตัวอย่างให้อีกหลายชุมชนมีกำลังใจที่จะร่วมมือกัน ฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาและรักษาสีเขียวของชุมชนให้ยั่งยืนสืบทอดไปเพื่อให้เรา ลูกหลานได้ใช้กันสืบทอดไป

นอกจากนี้ นายวินัย ภูศิริพัฒนานนท์ (สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2552) กล่าวว่า ดันไม้ ดงช้าง เป็นเหมือนตัวแทนของการยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยจะเลือกต้นไม้ที่มีความเจริญเติบโตและสมบูรณ์ ที่สุด อยู่สูงสุดของป่า มีลำต้นเด่นสง่า ตรง และ แผ่กิ่งก้านสาขาปกคลุม สร้างร่มเงา สังเกตได้อีกว่า จะมีรากที่แผ่ออกมาเขตออกไป เหมือนท่านจะคอยดูแลรักษา ปกป้องผืนป่า ซึ่งเป็นความเชื่อที่มี อิทธิพลต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก ดังมีเรื่องเล่าจากผู้นำทางที่ว่า ในสมัยก่อนเกิดสงครามโลก ครั้งที่ 2 เกิดการอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ ชาวบ้านจึงหาที่พึ่งเพื่อยึดเหนี่ยวทางจิตใจจึงได้เกิดความ เชื่อในการบนบานสานกล่าวกับต้นไม้ให้เกิดความสงบสุขและเป็นจังหวะที่สงครามสงบ จึงทำให้ ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ต้นไม้นี้มีความศักดิ์สิทธิ์ จึงยึดถือ และกราบไหว้มาจนถึงปัจจุบัน

การเดินทางขึ้นไปนั้น จะใช้เวลาประมาณ 30 นาที ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ผ่านอ่างเก็บน้ำของหมู่บ้าน โดยเชื่อมต่อท่อประปา เพื่อจ่ายน้ำลงมาแก่ชาวบ้าน ตลอดการเดินทางจะพบกับธรรมชาติที่คงความสมบูรณ์ของพรรณไม้ อาทิ ต้นสา (ซึ่งเป็นชื่อของที่มาของชุมชน เป็นพืชที่ต้องอาศัยน้ำ มีความสวยงาม และเจริญเติบโตได้ดีในป่า หากนำลงมาปลูกที่ด้านล่างจะไม่เจริญเติบโตมากนัก)

ทั้งนี้โอกาสที่จะสามารถเข้าไปไหว้ขอพรจากป่าดงแห่งนี้ไม่ได้หาได้ง่ายนัก เนื่องจากบุคคลที่สามารถพาเข้าไปด้านในซึ่งพื้นที่ดังกล่าวถูกล้อมล้อมด้วยรั้วและประตูนั้น คือ ผู้อาวโศ (หมอผีประจำหมู่บ้าน) เท่านั้น ซึ่งท่านมีความสำคัญและเป็นที่เคารพนับถือของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง จะเป็นคนเดียวที่สามารถเปิดและปิดประตูทางเข้า

ภาพที่ 34 ผู้อาวโศ (หมอผีประจำหมู่บ้าน) บุคคลคนเดียวที่สามารถเปิดและปิดประตูทางเข้าป่าดงเชิง

ภาพที่ 35 สถานที่ประกอบพิธีป่าดงเชิง

6. ความเชื่อ เรื่องไสยศาสตร์ ชุมชนม้งบ้านแม่สา

มูลนิธิกระจกเงา โครงการพิพิธภัณฑสถานชาวเขา (2552 : ออนไลน์) กล่าวว่าม้งมีความเชื่อว่าพิธีไสยศาสตร์เหล่านี้จะช่วยให้อาการเจ็บป่วยได้ถูกต้องและทำการรักษาได้ผล เพราะความเจ็บป่วยทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นผลมาจากการผิผี ทำให้ผีเดือดดาลมาแก้แค้นลงโทษให้เจ็บป่วย จึงต้องใช้วิธีจัดการกับผีให้คนไข้หายจากโรค หากว่าคนทรงเจ้ารายงานว่าคนไข้ที่ล้มป่วยเพราะขวัญหนี ก็จะต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับเข้าสู่ร่างของบุคคลนั้น แต่การที่จะเรียกขวัญกลับมานั้น จะต้องมีการพิธีกรรมในการปฏิบัติมากมาย บางครั้งบางพิธีกรรมก็มีความยุ่งยากในการปฏิบัติ แต่ม้งก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคเหล่านั้น ม้งเชื่อว่าการที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง โดยไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน นั่นคือความสุขอันยิ่งใหญ่ของม้ง ฉะนั้นม้งจึงต้องทำทุกอย่างเพื่อเป็นการรักษาให้หาย จากโรคเหล่านั้น ซึ่งพิธีกรรมในการรักษาโรคของม้งนั้นมีอยู่หลายแบบ ซึ่งแต่ละแบบก็รักษาโรคแต่ละโรค แตกต่างกันไป การที่จะทำพิธีกรรมการรักษาได้นั้นต้องดูอาการของผู้ป่วยว่าอาการเป็นเช่นไร แล้วจึงจะเลือกวิธีการรักษาโดยวิธีใดถึงจะถูกต้อง

ภาพที่ 36 พิธีกรรมการอ้วนึ่ง (การทำผีหรือลงผี)

6.1 พิธีกรรมการอ้วนึ่ง (การทำผีหรือลงผี)

การอ้วนึ่งนั้นมีอยู่ 3 ประเภท คือ

- 1.) การอ้วนึ่งข่อยข้าวะ
- 2.) การอ้วนึ่งเกร่ทั้ง
- 3.) การอ้วนึ่งไซโย

ซึ่งการอ้วนนิ่งแตกต่างกันออกไป การรักษาก็แตกต่างกันไปด้วย การจะอ้วนนิ่งได้เมื่อมีคนในครอบครัวเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุเป็น การรักษาอีกประเภทหนึ่ง ดังนั้นมันมักจะนิยมอ้วนนิ่งเพื่อการเรียก ขวัญที่หายไปหรือมีผีพาไปให้กลับคืนมาเท่านั้น ซึ่งมันเชื่อว่าการเจ็บป่วยเกิดจากขวัญที่อยู่ในตัวหายไป

คนร่างทรง พ่อหมอ ฉ่าเปา เป็นเจ้าทรงประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่หมอคู่ประจำหมู่บ้าน โดยเสี่ยงทายจากกระดูกไก่ ส่วนขาบน 2 ขา และ จะทำนายจากกระดูก เล็ก 2 รู

ถ้ามีรู ปรากฏขึ้นติดกัน 2 รู จะทำนายได้ว่า บุคคลนั้นจะเกิดเคราะห์ร้าย หรือ อาจป่วย

ถ้ามีรู ปรากฏขึ้นห่างกัน 2 รู จะทำนายได้ว่า จะไม่เกิดเหตุร้ายใด ๆ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

1. ไม้คู่เสี่ยงทาย (ก๊วะ)

ทำมาจากไม้หรือเขาสัตว์ต่าง ๆ มีลักษณะพิเศษ คือ หากว่าทำจากไม้ ไม้ นั้นจะต้อง เป็นหน่อไม้ที่โผล่พ้นจากดินชนิดหนึ่ง จึงจะตัดเอาไปทำไม้คู่เสี่ยงทายได้ แต่ถ้าทำจากเขาสัตว์ จะต้องเป็นเขาสัตว์ที่แก่ตายเอง เพราะ มันมีความเชื่อว่า ก๊วะ นั้นเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับผีปู้ผีย่า ดังนั้นจะต้องมีความศักดิ์สิทธิ์และมี ความแม่นยำในการติดต่อสื่อสาร (ก๊วะ ใช้สำหรับอ้วนนิ่งเท่านั้น)

ดังนั้น มันจึงไม่นิยมทำไม้คู่เสี่ยงทายจาก เขาสัตว์ที่ถูกยิงตาย ก๊วะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างคนกับผีปู้-ผีย่าได้ทุกกรณี การใช้ก๊วะติดต่อระหว่างคนกับผีโดยทั่ว ๆ ไปนั้นสามารถที่จะปรากฏผลดังนี้ คือ

ถ้าหงายทั้งคู่	หมายถึง	ภาษาคนติดต่อกับผีหรือคนตายไม่ได้
ถ้าคว่ำทั้งคู่	หมายถึง	ภาษาคนติดต่อกับผีหรือคนตายได้แต่ผีไม่ยอมรับ
ถ้าคว่ำอัน หงายอัน	หมายถึง	สามารถติดต่อกับผีได้ และผีก็ยอมรับเอาของนั้น ๆ ไปกินไปใช้ด้วย

2. ฆ้อง (จ๊วะเน้ง)

เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่มันใช้ในการประกอบพิธีการทำผี หรือการอ้วนนิ่ง ซึ่งอุปกรณ์ชนิดนี้มีความสำคัญมาก ในการทำผีจะขาดไม่ได้เลย และเป็นสัญญาณในการบ่งบอกว่าการอ้วนนิ่งเกิดขึ้น หากได้ยินเสียงฆ้อง (จ๊วะเน้ง) นี้ก็แสดงว่าบ้านหลังนั้นมีการอ้วนนิ่ง เพื่อรักษาคนป่วยในครอบครัวนั้น ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่ใช้อยู่ แต่ละขั้นตอนในการทำผีจะลดขบวนกลงไปบ้าง ในส่วนที่ไม่สำคัญเท่าไรนัก แต่จะยึดในส่วนที่สำคัญไว้เท่านั้น

ภาพที่ 37 ม้อง (จ๊วงเน้ง)

3. แก้วในการนั่งทำผี (จ๊วงเน้ง)

เป็นอุปกรณ์ที่คนม้งใช้ในการทำผีหรือการอ้วเน้ง ซึ่งการทำผีทุกครั้งจะต้องมีแก้วสำหรับคนที่เป้นพ่อหมอนั่งขณะทำผี เพื่อช่วยลดความเมื่อยล้าของพ่อหมอ ในการทำผีหรือการอ้วเน้ง ซึ่งแก้วหรือจ๊วงเน้งนั้นมีความสำคัญมากในการอ้วเน้งจะขาดไม่ได้ และแก้วในการนั่งทำผีนั้นจะช่วยให้พ่อหมอมีสมาธิในการทำผีดีขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้ม้งยังใช้ในการอ้วเน้งอยู่ ไม่ได้สูญหายไป

ภาพที่ 38 แก้วในการนั่งทำผี (จ๊วงเน้ง)

4. เหยียญกษัตริย์ (จ๊วงเน้ง)

เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ม้งใช้ในการทำผี (อ้วเน้ง) ซึ่งเหยียญกษัตริย์ หรือจ๊วงเน้งนั้นเป็นหัวใจสำคัญในการติดต่อสื่อสารระหว่างโลกมนุษย์กับยมโลก ซึ่งม้งจะทำพิธีทำผี (อ้วเน้ง) แต่ครั้งนั้นเป็นการรักษาโรคต่าง ๆ ของผู้ป่วย ดังนั้นม้งจำเป็นต้องมีเหยียญกษัตริย์นี้ เพื่อในการติดต่อกับยมโลก หรือถือได้ว่าเป็นอุปกรณ์สำหรับในการเดินผ่านด่าน แต่ละด่านเพื่อเข้าไปถึง ยมโลก

และตกลงกับยมโลก เพื่อที่จะให้ยมโลกยอมรับเงื่อนไขต่าง ๆ ซึ่งเงื่อนไขนั้นก็จะมียุ่ว่า ถ้ายมโลกยอมรับ เงื่อนไขแล้วจะบำเหน็จรางวัลให้กับยมโลก หรือผีปู้ ผีย่าต่าง แต่ผีต่างเหล่านี้ต้องทำให้คนป่วยนั้นหายจากโรคเหล่านี้โรคที่เป็นอยู่ ฉะนั้นการอ้วเน็งของมั่งจะขาดเหรียญกษัตริย์ไม่ได้เลย มีความจำเป็นมาก ซึ่งในปัจจุบันนี้มั่งยังคงใช้อยู่ และยังคงประกอบพิธีกรรมในการรักษาคนป่วยเหล่านี้อยู่

ภาพที่ 39 เหรียญกษัตริย์ (จื่อเน็ง)

6.2 พิธีกรรมการรักษาคนตกใจ (การไช้เจง)

เป็นการรักษาอีกประเภทหนึ่งของมั่ง การไช้เจงจะกระทำเมื่อมีคนป่วยที่ตัวเย็น เท้าเย็น ใบหูเย็น มือเย็น ซึ่งมั่งเชื่อว่าการที่เท้าเย็น มือเย็นหรือตัวเย็น เกิดจากขวัญในตัวคนได้หล่นหายไป หรือไปทำให้ผีกลัว แล้วผีก็เกลียดทำให้บุคคลนั้นไม่สบาย

มีวิธีการรักษาดังนี้

พ่อหมอจะนำเอาขิงมาวนตามเส้นประสาท ได้แก่ บริเวณปลายจมูกตรงไปที่หน้าผาก นวดแล้วย้อนกลับไปไปที่ใบหู แล้ว นวดบริเวณหน้าผากไปที่ใบหูซ้ำ 3 ครั้ง จากนั้นเปลี่ยนเป็นการนวดที่เส้นประสาทมือ คือจะนวดที่ ปลายนิ้วมือไล่ไปที่ข้อมือทำซ้ำทุกนิ้วมือ แล้วรวมกันที่ข้อมือนวด และหมุนรอบที่ข้อมือ ซึ่งขณะนวดต้องเป่าคาถาด้วย และบริเวณฝ่าเท้าให้นวดเหมือนกัน ต้องทำซ้ำกัน 3 ครั้ง ซึ่งการรักษาไช้เจงนี้จะทำการรักษา 3 วัน เมื่อเสร็จจากการรักษาแล้ว ถ้าอาการไม่ดีขึ้นก็หาวิธีอื่น ๆ มารักษาต่อ เช่น อ้วเน็งหรือการสุปริ เป็นต้น

พิธีกรรมการปิดกวาดสิ่งที่ไม่ดีออกไป (การหรือซู่)

เป็นการรักษาอีกวิธีหนึ่งของมั่งที่จะปฏิบัติในช่วงขึ้นปีใหม่เท่านั้น คือในหนึ่งรอบปีที่ผ่านมาครอบครัวจะเจอสิ่งที่ไม่ดี ดังนั้นจึงมีการหรือซู่เพื่อปิดเป่าหรือกวาดสิ่งที่ไม่ดีให้ออกไปจากบ้าน และตัวบุคคลหรือเป็นการปิดเป่ากวาดโรคภัยไข้เจ็บออกจากตัวบุคคลหรือออกจากบ้านให้หมด เพื่อที่จะรับปีใหม่ที่เข้ามา และต้อนรับสิ่งดี ๆ ที่กำลังจะมาในปีถัดไป พิธีกรรมนี้มั่งจะทำทุกปี และคนในครอบครัวต้องอยู่ให้ครบทุกคนไม่ให้ขาดคนใดคนหนึ่ง

(แต่หากว่าคนในครอบครัวนั้น เกิดไปทำงานต่างจังหวัดและไม่สามารถที่จะกลับมาร่วมพิธีกรรมนี้ได้ ผู้ปกครองของครอบครัวต้องนำเสื้อผ้าของคนที่ไม่อยู่มาร่วมพิธีกรรมให้ได้ หากไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมนี้ มั่งเชื่อว่า ที่ไม่ดีจะติดตัวไปยังปีถัด ๆ ไป และทำอะไรก็ไม่เจริญ)

6.3 พิธีกรรมการรักษาด้วยการเป่าด้วยน้ำ (การซ้อแฉ๊ะ)

เป็นการรักษาอีกประเภทหนึ่งของมั่ง การซ้อแฉ๊ะจะเป็นการกระทำเมื่อมีคนในครอบครัวที่ป่วยร้องไห้ไม่หยุด และตกใจมากเป็นพิเศษ โดยไม่รู้สาเหตุ หรือเหมือนว่าคนป่วยเห็นอะไรสักอย่างที่ทำให้เขากลัวมาก

มีวิธีการรักษาดังนี้

คนที่เป่าพ่หอมหรือแม่หอม จะให้คนป่วยอาการดังกล่าวไปนั่งใกล้กับกองไฟหรือเตาไฟ แล้วเอาถ้วยหนึ่งใบ ใส่ น้ำให้เรียบร้อยมาตั้งไว้ข้าง ๆ พ่หอมหรือแม่หอม คือ ผู้ที่จะทำการรักษาจะใช้ตะเกียบคู่หนึ่งหนีบก้อนถ่านที่กำลังรูกไหม้เป็นสีแดงขึ้นมา แล้วเป่าก้อนถ่าน จากนั้นเริ่มท่องคาถา แล้วนำก้อนถ่านก้อนนั้นไปวนบนหัวของคนป่วย ขณะวนนั้นก็สวดคาถาด้วย เมื่อวนเสร็จก็จะเอาก้อนถ่านก้อนนั้นไปใส่ในถ้วยที่เตรียมไว้ พร้อมกับปิดฝาด้วย ให้ทำซ้ำกันแบบนี้สามรอบเมื่อเสร็จแล้วจับมือคนป่วยขึ้นมาเป่าพร้อมท่องคาถา เมื่อเสร็จสิ้นแล้ว จะเอามือชุบน้ำที่อยู่ในถ้วยขึ้นมาลูบหน้าของคนป่วย หรือลูบแขนคนป่วย เมื่อทำเสร็จแล้วอาการของคนป่วยจะทุเลาลง มั่งจะนำวิธีรักษานี้มาใช้ในการรักษาคนไข้ที่ตกใจมาก และปัจจุบันนี้มั่งก็ยังคงยึดถือ และปฏิบัติกันอยู่ แต่ก็มีบ้างที่อาการหนักมากจนไม่สามารถที่จะรักษาให้หายขาดได้ แล้วจึงจะนำไปรักษาที่โรงพยาบาลต่อไป

6.4 พิธีกรรมการห่มประตู่ผี (อวะบัวจ้อง)

เป็นพิธีกรรมที่มั่งกระทำเพื่อรักษาคนทั้งหมดในบ้านหลังนั้นให้ปราศจากโรคภัยโดยมีวิธีการรักษา ดังนี้ ซึ่งการประกอบพิธีกรรมห่มประตู่ผีนั้นจะทำในตอนกลางคืนเท่านั้น อันดับแรกคือจะมีการกล่าวปิด และกล่าวเปิดประตู จากนั้นจะมีการฆ่าหมูแล้วต้มให้สุก จากนั้นก็กล่าวปิดประตู แล้วนำ หมูที่ต้มสุกนั้นมาหั่นให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ จัดไว้ตามจานที่วางไว้ 9 จาน ซึ่งแต่ละจานจะใส่ชิ้นเนื้อไม่เหมือนกัน โดย

งานที่ 1	ใส่มือซ้ายหมุและหัวข้างซ้าย
งานที่ 2	จะใส่ขาขวาหมุกับหัวข้างขวา
งานที่ 3	จะใส่ขาซ้ายหมุกับคางซ้ายหมุ
งานที่ 4	ใส่มือขวาหมุกับคางขวาหมุ
งานที่ 5	ใส่มือซ้ายหมุ
งานที่ 6	ใส่ขาขวาหมุ
งานที่ 7	ใส่ขาขวาหมุกับใบหู 5 ขึ้น
งานที่ 8	ใส่มือขวาหมุ
งานที่ 9	ใส่จมูกและหางหมุ

7. ความเชื่อ ข้อห้าม และมารยาททางสังคม

มารยาททางสังคมที่ชาวเขาเผ่าม้งพึงมีต่อกันเพื่อสร้างความเข้าใจ และความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ส่วนมากเป็นข้อปฏิบัติที่ได้รับแนวคิดมาจากค่านิยมเบื้องต้นในวัฒนธรรมประจำเผ่า มารยาทที่สำคัญได้แก่

1. มารยาทในการเยี่ยมบ้าน

แขกที่มาเยี่ยมบ้านแม่วหรือม้งนั้นจะต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของม้งให้รู้ก่อนที่จะไปเยี่ยมบ้านแม่วหรือม้ง เพื่อจะได้ไม่เสียมารยาท แขกที่ต้องการเข้าไปเยี่ยมบ้านม้งนั้นเมื่อเข้าไปถึงบ้านที่ ท่านต้องเข้าไปสนทนาด้วยนั้นจะต้องปฏิบัติ เมื่อแขกเดินไปถึงหน้า ประตูบ้านม้งนั้น ถึงแม้จะเห็นว่าประตูบ้านจะปิดหรือเปิด ก็ต้องตะโกนถามคนในบ้านก่อนว่า “ใจจื้อใจ” เป็นการถามเพื่อขออนุญาตเข้าบ้านม้ง (คำว่า ใจจื้อใจ นั้นมีความหมายว่า ขออนุญาตให้เข้าไปได้หรือไม่) ถ้ามีเสียงตอบในบ้านมาว่า “จื้อใจ” แสดงว่าเจ้าของบ้านม้งขอมอบอนุญาตให้เข้าบ้านได้ (คำว่า จื้อใจ นั้นหมายความว่า อนุญาตให้เข้าบ้านได้) แต่ถ้ามีเสียงตอบรับ ว่า ใจ แขกที่มาเยี่ยมบ้านไม่ควรเข้าไป เพราะอาจทำให้ผิดผี เพราะบ้านม้งนั้นอาจจะประกอบพิธีกรรมอยู่ก็ได้ในขณะนั้น แต่ถ้าบ้านหลังนั้นเปิดประตูไว้แต่ไม่มีเสียงตอบรับ ไม่ควรถือสิทธิ์เข้าไปในบ้านม้งควรจะฝากข้อความไว้กับคนบ้านใกล้เคียง ถ้าในกรณีที่แขกมาเยี่ยมบ้านนั้นแล้วเจอกัน แล้วบ้านไม่ใจ ม้งจะมีการต้อนรับอย่างดีโดย ถ้าเป็นแขกที่ไม่ใช่ญาติกันม้งจะมีการต้อนรับด้วยน้ำชาหรือเหล้า ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างแขกคนนั้นกับคนในครอบครัวนั้น มารยาทในการรับเครื่องรับรองจากเจ้าของบ้าน แขกจะต้องดื่มหรือลองมือรับประทานอาหารหลังจากที่เจ้าของบ้านให้ พร้อมกับเจ้าของบ้าน แขกที่จะต้องคำนึงถึงกับเจ้าของบ้านม้ง จะต้องปฏิบัติดังนี้ แขกจะต้องนอนในที่ที่เจ้าของบ้านจัดเตรียมให้เท่านั้น คือ ม้งจะมีการจัดเตรียมที่นอนให้กับแขกไว้ใกล้กับเตาไฟเล็ก

การปักค้ำคั่นอยู่ในบ้าน

ระหว่างที่อยู่ในบ้านพักม้งนั้น แยกควรจะหลีกเลี่ยงอาหารที่ต้องห้ามดังนี้ และจะต้องไม่กระทำการที่เป็นอันขัดแย้งกับความคิดเห็นของเจ้าของบ้าน เช่น ม้งกลุ่มแซ่ “ลี หรือ รี” จะไม่บริโภคม้ามของสัตว์ทุกชนิด ม้งกลุ่มแซ่ “ย่าง” จะไม่บริโภคหัวใจของสัตว์ทุกชนิด ม้งกลุ่มแซ่ “ว่าง” จะต้องไม่นำผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในป่า มารับประทานในบ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อและเป็นมารยาทของม้งที่ปฏิบัติต่อกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้

ข้อควรสังเกตในการเยี่ยมบ้านม้ง

หากแยกไปเยี่ยมบ้านม้งแล้วพบประตูปิดแล้วมีไม้หรือกิ่งไม้ หรือตะแหวแขวนอยู่ชายคาหน้าบ้าน แยกก็最好不要เข้าไปรบกวนเรียกเจ้าของบ้าน เพราะเจ้าของบ้านกำลังอยู่กรรม หรือ “ใจ” อยู่ การใจหรืออยู่กรรมของม้งนั้น ม้งถือว่าเป็นการหลีกเลี่ยงการเจ็บป่วยอย่างหนึ่ง (ชโลพร อนุมวรกุล, สัมภาษณ์วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552) ถ้าหากว่า เจ้าของบ้านมีบุคคลใดคนหนึ่งเกิดไม่สบายขึ้นมา ม้งถือว่า ขวัญ หรือ ปลี้ อยู่ไม่ครบ ดังนั้นจึงต้องมีการทำผี หรือ อ้วนนิ่งเพื่อเป็นการรักษาคนป่วยในครอบครัวนั้น ดังนั้นเมื่อหมอผีจะอ้วนนิ่งหรือทำผีเรียบร้อยแล้ว หมอผีจะเป็นคนที่บอกว่าควรจะอยู่กรรม หรือ ใจ จะกำหนดระยะเวลาของการอยู่กรรม หรือ ใจ เลือกวันที่ควรจะอยู่กรรมด้วย เมื่อบ้านนั้นอยู่กรรมบ้านนั้นจะมีไม้ หรือ กิ่งไม้แขวนไว้ที่หน้าประตูเพื่อเป็นการเตือนหรือบอกให้ผู้อื่นรับรู้ หากว่าแยกที่มาเยี่ยมบ้านนั้นไม่ทราบ เกิดไปตะโกนถามคนในบ้านนั้นจะทำให้ผีเอาขวัญของคนป่วยในบ้านนั้นไป และจะต้องมีการทำผีหรืออ้วนนิ่งใหม่อีกครั้ง โดยจะปรับแยกที่มาเรียกนั้นเป็นค่าปรับหรือเป็นสัตว์ที่จะต้องมาทำผีหรืออ้วนนิ่ง อีกครั้ง

ภาพที่ 40 ตะแหว สัญลักษณ์ที่บงบอกให้แยกรับรู้最好不要เข้าไปในบ้าน เพราะเจ้าของบ้านกำลังอยู่กรรมของม้ง

2. มารยาทในการร่วมพิธีกรรม

มั่งมีข้อกำหนดในเรื่องการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกันตามความเชื่อของแต่ละแซ่สกุลย่อย พิธีกรรมหนึ่งๆที่มีชื่อเหมือนกันและมีจุดประสงค์อย่างเดียวกัน อาจจะมีรูปแบบการประกอบพิธีกรรมแตกต่างกันในสกุล ฉะนั้นถ้ามีการเข้าร่วมในพิธีกรรมใดๆก็ตาม ถ้าเป็นพิธีกรรมต่างแซ่ต่างสกุลต่างกัน คนที่เป็นเจ้าของงานหรือเจ้าของพิธีกรรมนั้นจะต้องอธิบายถึงการวางตัวที่เหมาะสมให้กับแขกที่มาร่วมพิธีกรรมนั้นให้ทราบโดยทั่วกัน มารยาทในการร่วมงานพิธีศพเป็นพิธีกรรมที่มั่งให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ หากว่าเจ้าของบ้านมีงานศพขึ้น มั่งที่เป็นเครือญาติจะต้องมีการแบ่งหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมให้สมบูรณ์เรียบร้อย ดังนั้นแขกที่จะมาร่วมพิธีกรรมในงานศพนั้นจะต้องปฏิบัติดังนี้ จะต้องไม่แสดงพฤติกรรมรังเกียจสภาพศพที่เห็น เพราะมั่งจะนิยมไม่นำศพใส่ในโลงศพ ทำให้แขกที่มาร่วมงานจะเห็นสภาพศพที่ขึ้นอืดจนน่าเกลียดมาก ศพบางศพจะเน่า และกลิ่นจะโผล่ออกมาให้เห็นเลย ดังนั้นแขกที่มาร่วมจะต้องไม่แสดงพฤติกรรมเหล่านี้ออกไป

การร่วมงานปีใหม่

งานปีใหม่เป็นเทศกาลอย่างหนึ่งของชนเผ่ามั่งที่จัดขึ้นในทุกๆรอบปี ซึ่งจะจัดขึ้นในระหว่าง ขึ้น 1 ค่ำเดือน หนึ่งของทุกปี ซึ่งตรงกับเดือนธันวาคมของทุกปีมั่งทุกหลังคาเรือนจะต้องมีการฆ่าหมูเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองงานปีใหม่ร่วมกัน การฆ่าหมูนั้นเป็นการสรรสัณฑ์ร่วมกัน และเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษด้วย ดังนั้นแขกที่มาเยี่ยมบ้านมั่งนั้นมั่งจะมีการต้อนรับเป็นอย่างดี และมั่งจะมีการต้อนรับโดยเอาเหล้ามารับแขก ซึ่งแก้วที่นำมาใส่เหล้านั้นจะเรียกว่า แก้วแม่วัว กับ แก้วลูกวัว ดังนั้นหากว่าเจ้าของบ้านเอาแก้วแม่วัวให้กับแขกดังนั้นแขกจะต้องดื่มก่อนและต้องดื่มให้หมด ถ้าไม่หมดมั่งถือว่าเป็นการรังเกียจกัน ดังนั้นถ้าแขกดื่มไม่หมดมั่งถือว่าแขกคนนั้นไม่ยอมมีความสัมพันธ์กับตนหรือไม่ให้เกียรติกับเจ้าของบ้าน ดังนั้นจึงถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างแขกกับเจ้าของบ้านขาดจากกัน แต่ถ้าเจ้าของบ้านเอาแก้วลูกวัวให้แขก แขกได้รับแก้วลูกวัวแล้วจะต้องดื่มแก้วเหล้าให้หมด แต่ถ้าไม่สามารถที่จะดื่มหมดก็สามารถที่จะให้คนอื่นมาช่วยดื่มแก้วเหล้าลูกวัวนี้แทนตัวเองได้ และความสัมพันธ์ระหว่างแขกกับเจ้าของบ้านยังคงเหมือนเดิมหรือแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น มารยาทระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่

มารยาทเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่จะช่วยสร้างการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่ มั่งมีรูปแบบหรือพื้นฐานของมารยาทที่สำคัญคือ

1. ผู้น้อยจะต้องยอมรับฟังความคิดเห็น คำชี้แนะและแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่
2. ผู้น้อยหรือสมาชิกในหมู่บ้านจะได้รับการดูแล หรืออุปถัมภ์ จากผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่
3. ให้สิทธิในการตัดสินเด็ดขาดแก่ผู้ใหญ่เท่านั้น

ข้อห้าม

ชาวเขาเผ่าม้งมีความยึดมั่นในข้อปฏิบัติเฉพาะประจำกลุ่ม ประจำแซ่สกุลของตนเอง มั้งแต่ตระกูลหรือแต่ละแซ่มายู่ร่วมกัน เป็นชุมชนหมู่บ้านม้ง ทุกคนต่างก็จะตระหนักถึงข้อปฏิบัติให้อยู่ในกรอบ ซึ่งข้อกำหนดหรือข้อปฏิบัติมีดังนี้

1. สมาชิกม้งที่มีนามสกุลเดียวกัน จะแต่งงานด้วยกันไม่ได้ ถ้าจำเป็นต้องแต่งงานกันจริงๆ จะต้องให้หญิงและชายคู่กรณี ทำพิธีตัดญาติก่อน แล้วจึงจะแต่งงานกันได้

2. พฤติกรรมคบชู้ชายเป็นข้อห้ามอย่างเคร่งครัด ถ้าสาวม้งที่ยังไม่แต่งงานนั้น มีสิทธิ์ที่จะเลือกคบชายใดก็ได้ สิทธิคบชายนั่นขึ้นอยู่กับฝ่ายสาวม้ง แต่ถ้าสาวม้งแต่งงานกับชายม้งเมื่อไหร่แล้ว สาวม้งไม่มีสิทธิ์ในการพุดคุยหรือไปไหนมาไหนกับชายใด ถือว่าเป็นการทำผิดวัฒนธรรมของม้ง ฉะนั้นสาวม้งที่แต่งงาน จะต้องปฏิบัติหน้าที่แทนแม่สามีทันที และจะต้องตื่นก่อนทุกคนในครอบครัว เตรียมหาอาหารให้กับทุกคนในครอบครัว และสัตว์เลี้ยงด้วย จะเห็นว่าสาวม้งจะทำงานหนักมาก ฉะนั้นชายม้งสามารถ ที่จะหาภรรยาเพิ่มก็ได้ ขึ้นอยู่กับความยินยอม ของฝ่ายภรรยาและชายม้งจะแอบมีเพศสัมพันธ์กับหญิงที่แต่งงานแล้ว เช่นหญิงที่เป็นหม้ายที่มีความยินยอมเท่านั้น

3. ชายหญิงม้งจะต้องไม่แสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงความรู้สึกชอบพอกันต่อหน้าพ่อ-แม่ของฝ่ายหญิงเด็ดขาดหรือในที่สาธารณะ

4. ห้ามไม่ให้ชายอื่นที่ไม่ใช่ม้งอยู่กับสาวม้งตามลำพังสองต่อสองในที่ลับตา

5. ห้ามให้พี่ชายม้งแต่งงานกับน้องสะใภ้

6. ห้ามแขกมีเพศสัมพันธ์ในบ้านม้งที่เข้าไปอาศัยอยู่

7. ห้ามดื่กลองโดยพลการเด็ดขาด เพราะการดื่กลองนั้นถือว่าเป็นเสียงสัญญาณของงานศพที่มีคนตาย ในหมู่บ้าน ซึ่งกลองเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ใช้ในงานศพของม้ง และจะใช้ประกอบกับแคน

8. ห้ามยิงปืนโดยเด็ดขาด เพราะการยิงปืนนั้นม้งถือเป็นสัญลักษณ์ การยิงปืนเพื่อให้คนรอบข้างทราบว่าในบ้านหลังนั้นมีการตายเกิดขึ้น ดังนั้นม้งจึงห้ามไม่ให้มีการยิงปืนในหมู่บ้านเด็ดขาด

9. ห้ามใช้เงินในวันขึ้นปีใหม่ 1 วันซึ่งจะมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในวันนี้จึงไม่ให้ใช้เงินเพราะม้งมีความเชื่อว่าจะทำให้การทำมาหากินในปีถัดไปไม่ได้ผลเท่าที่ควร หรืออาจจะจนก็ได้

10. ห้ามบริโภคอาหารที่เป็นข้อห้าม เช่น มังลิ จะไม่รับประทานมังของสัตว์ทุกชนิด มังย่าง จะไม่รับประทานหัวใจของสัตว์ทุกชนิด มังแซ่ว่าง จะต้องไม่นำผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวจากป่าหรือธรรมชาติมาบริโภคในบ้านเด็ดขาด

11. ห้ามทุกคนในบ้านเล่นหิ้งบูชาของหมอผีแม่หมอ ซือก้า (กระดาศาที่แขวนไว้ตามผนังบ้านตรงกลางบ้านๆหนึ่งหลังจะมีหนึ่งอันแสดงถึงที่อยู่ของผีบ้านผีเรือน)

12. เวลาบ้านไหนเข้ากรรมห้ามคนภายนอกที่ไม่ใช่สมาชิกในบ้านเข้าเรียกขานแล้วสมาชิกในบ้านห้ามไม่ให้ออกนอกบ้านขบถขับไล่ของมีคม

13. เวลาทำพิธี บัวโร (npua luas) ห้ามผู้หญิงเดินมาดู (พิธีนี้คือการเส้นไหมให้แก่วัว ปลูกข้าว ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารทุกชนิด)

ภาพที่ 41 งานปีใหม่ม้ง บ้านแม่สา ปี 2551

พื้นที่ต้องห้ามตามความเชื่อของชาวม้งในหมู่บ้านแม่สา(นายบรรณ นอมวรกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552)

1. เขตป่าดงแซ้ง (Ntoo Xeeb)

เป็นที่ใช้ในการประกอบพิธีของชาวม้ง ซึ่งมีการสืบทอดมาช้านาน การประกอบพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีจะเชิญเทพมา 4 องค์ มาเป็นผู้คุ้มครองคนในชุมชน พิษพันธุ์ สัตว์เลื้อย และผืนป่า สัตว์ป่าที่อยู่ในอาณาบริเวณของหมู่บ้านหลังจากทำพิธีแล้ว ห้ามมิให้มีการบุกรุกทำลายป่า หรือตัดไม้ และห้ามเข้าไปล่าสัตว์ป่าโดยเด็ดขาด ถ้าไม่ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะเกิดภัยต่อตนเองและชุมชน มีการทำพิธีกรรมนี้ทุกช่วงเทศกาลปีใหม่ม้ง

2. เขตป่าเฮ้าแด่ (Hauv dej)

เป็นป่าต้นน้ำ ห้ามทำลายป่าและล่าสัตว์ บางหมู่บ้านจะทำพิธีตั้งเฮ้าแด่ (Teehauv dej) เพื่อให้เทพคุ้มครองต้นน้ำให้มีความความอุดมสมบูรณ์และน้ำไหลตลอดปี เป็นการแสดงความเคารพต่อธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีพระคุณต่อเราตลอดเวลา ในการทำพิธีจะใช้ไก่ตัวหนึ่งตัว รูปเทียน เหล้า ข้าวสุก และกระดาศเงินกระดาศทอง เช่น ไหว้เทพเจ้าผู้คุ้มครองทุก ๆ ปี

3. เขตป่าช้า (Toj ntxa)

เป็นบริเวณที่เป็นสุสาน ฝังศพวิญญาณของบรรพชน บริเวณนี้ห้ามกระทำการใดๆ ทั้งสิ้น ถ้าใครฝ่าฝืนจะได้รับเคราะห์กรรมและก็จะเกิดภัยแก่ลูกหลานด้วย ฉะนั้นบริเวณป่าช้าห้ามกระทำใดๆ รวมทั้งป่าไม้ ที่ดิน สัตว์ป่า ที่อยู่ในบริเวณนั้นด้วย

4. ป่าคอยสามม่อน (Roob xab Cum)

ป่าที่มีคอยสามม่อนหรือคอยสามง่ามจะเป็นบริเวณที่ต้องห้ามในการทำเกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย เพราะถือว่าเจ้าที่หรือผีแรงมากคนไม่สามารถจะต้านทานได้

5. ป่าบริเวณก๊วดอย (เดอะ / Dawm)

เป็นบริเวณที่อยู่กึ่งกลางระหว่างเขาสองลูกมาชนกัน บริเวณนี้ไม่เหมาะสมสำหรับการเกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย เพราะถือว่าเป็นทางเดินผ่านของผีป่า ผีร้าย

6. ป่าบริเวณห้วยส่งผี (hav Xa dab)

เป็นบริเวณที่ต้องห้าม เพราะเป็นที่ส่งผีร้ายที่ก่อความทุกข์และเป็นผีสงฆ์เด็กที่คลอดแล้วตาย จึงห้ามเข้าใกล้และผ่านบริเวณนี้ เพราะกลัวจะถูกผีร้ายเข้าทำร้าย จึงทำให้ป่าบริเวณนี้ไม่ถูกทำลาย

7. บริเวณน้ำออกฐ (Qhovdej txhawv)

ห้ามเข้าใกล้และเล่นน้ำหรือเอาไม้แห้ง หรือเอาก้อนหินขว้างไปในรูน้ำนั้นเพราะถือว่าเจ้าของแรงมาก ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บได้ง่าย

8. ป่าที่มีเถาวัลย์ขึ้นพันไปทางซ้ายของต้นไม้

เป็นบริเวณที่ต้องห้ามสำหรับที่จะอยู่อาศัย และทำมาหากิน เพราะเชื่อว่าผีร้ายอาศัยอยู่ คนจะไม่สามารถอยู่ที่นี่ได้

9. หลงล้ม (Hav iav)

เป็นบริเวณที่มีน้ำและตลอดปี ดินเป็นเลนหล่มเชื่อว่าบริเวณนี้จะเป็นที่อยู่อาศัยของผีร้าย และสิ่งชั่วร้ายต่างๆ จึงห้ามไม่ให้ทำการเกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย

10. บริเวณอ่างข้างหรือหนองน้ำ (Pag-Zaj)

เชื่อว่าเป็นที่อยู่อาศัยของพญานาควังถือว่าเทพเส้าตัวว่า (Se thaj tuam vaj) ไม่เหมาะสมในการสร้างบ้านเรือนและทำการเกษตรกรรมใกล้ๆ หนองน้ำ เพราะจะไปรบกวนพญานาคทำให้คนเราเจ็บป่วยได้

11. บริเวณน้ำลอด (Qhov dej saug)

เป็นบริเวณที่สายน้ำมุดหายไปหรือโพรงหิน ซึ่งไม่รู้สายน้ำจะออกตรงไหน เชื่อว่าเป็นที่อยู่ของพญานาคและสิ่งชั่วร้าย ห้ามไปเล่นหรือเอาก้อนหินขว้างลงไปในรูน้ำ

12. บริเวณหน้าผาหรือถ้ำ (Qhov tsua , Pob tsua)

ห้ามไม่ให้คนไปถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือทำสิ่งที่ไม่ดีบริเวณนั้น ถ้าใครทำถือว่าไม่เคารพนับถือเจ้าที่บริเวณนั้น จะทำให้ไม่สบายได้

13. บริเวณที่เป็นหน้าดินพังทลาย (Tsa toj pob)

เป็นบริเวณต้องห้ามหญิงมีครรภ์และคนที่มีขวัญอ่อน เพราะถ้ามียี่ร้ายอาศัยอยู่ ถ้าหญิงมีครรภ์หรือคนขวัญอ่อนเข้าไป ยี่ร้ายนั้นจะทำให้ลูกในท้องแท้งได้ และไม่สบายขึ้นมา

14. บริเวณเขาแทงกัน (Roob sib nyom)

เป็นบริเวณที่เขาสองลูกมาชนกัน โดยลูกหนึ่งขวางทางอยู่แล้วอีกลูกหนึ่งแทง บริเวณนี้จะห้ามไม่ให้อาศัยอยู่และทำมาหากิน เพราะเชื่อว่าเจ้าที่ซัดกันไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อคนเราอยู่อาศัยก็จะเกิดลักษณะเช่นนั้นด้วย (นายบวร ถนอมวรกุล, สัมภาษณ์วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552)

ภาพที่ 42 คนเผ่าม้งบ้านแม่สาในวันขึ้นปีใหม่ม้ง

8. วัฒนธรรม ประเพณี ชนเผ่าม้งบ้านแม่สา

8.1 ประเพณีขึ้นปีใหม่และการละเล่น

ประเพณีขึ้นปีใหม่หรือประเพณีฉลองปีใหม่ ซึ่งเป็นงานรื่นเริงของชาวม้งของทุก ๆ ปี จะจัดขึ้นหลังจากได้เก็บเกี่ยวผลผลิตในรอบปีเรียบร้อยแล้ว และเป็นการฉลองถึงความสำเร็จในการเพาะปลูกของแต่ละปี ซึ่งจะต้องทำพิธีบูชาถึงผีฟ้า ผีป่า ผีบ้านที่ให้ความคุ้มครอง และดูแลความสุขสำราญตลอดทั้งปี รวมถึงผลผลิตที่ได้ในรอบปีด้วย ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะทำการฉลองกันอย่างพร้อมเพรียงกันหรือตามวันและเวลาที่สะดวกของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งโดยมากจะอยู่ในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ประเพณีฉลองปีใหม่ม้งนี้ชาวม้ง เรียกกันว่า “น่อเป็โจวฮ้อ” แปลตรงตัวได้ว่า “กินสามสิบ” สืบเนื่องจากชาวม้งจะนับช่วงเวลาตามจันทรคติ โดยจะเริ่มนับตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ไปจนถึง 30 ค่ำ (ซึ่งตามปฏิทินจันทรคติจะแบ่งออกเป็นข้างขึ้น 15 ค่ำ และข้างแรม 15 ค่ำ) เมื่อครบ 30 ค่ำ จึงนับเป็น 1 เดือน ดังนั้นในวันสุดท้าย (30 ค่ำ) ของเดือนสุดท้าย (เดือนที่ 12) ของปีจึงถือได้ว่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ช่วงวันฉลองปีใหม่ส่วนใหญ่จะตกอยู่ประมาณช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม ในวันดังกล่าวหัวหน้าครัวเรือนของแต่ละบ้าน จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อความเป็นสิริมงคลของครัวเรือน ถัดจากวันส่งท้ายปีเก่าไป 3 วัน คือวันขึ้น 1 ค่ำ 2 ค่ำ และ 3 ค่ำ ของเดือนหนึ่ง จัดเป็นวันฉลองปีใหม่อย่างเป็นทางการ ซึ่งทุกคนจะหยุดหน้าที่การงานทุกอย่างในช่วงวันดังกล่าวนี้ และจะมีการจัดการละเล่นต่าง ๆ ในงานขึ้นปีใหม่ เช่น การละเล่นลูกช่วง การตีลูกข่าง การร้องเพลงม้ง (มูลนิธิกระจกเงา โครงการพิพิธภัณฑชาวม้ง, 2552 : ออนไลน์)

8.2 ประเพณีห่อเต้า

จากการสัมภาษณ์นายวิชัย กุสริพัฒนานนท์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่สาน้อย (สัมภาษณ์วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552) ได้กล่าวว่า ประเพณีห่อเต้า ในหนึ่งปีจะมีประเพณีห่อเต้าเพียง 1 ครั้ง ซึ่งจะทำหลังจากวันปีใหม่อีก 9 เดือน แล้วแต่บรรพบุรุษหรือตระกูลว่าจะจัดทำขึ้นเมื่อใด วันไหน ซึ่งบางตระกูลอาจจะแตกต่างกัน ประเพณีห่อเต้านี้จะมีการจัดทำพิธี 1 วัน

พิธีห่อเต้าเป็นพิธีกรรมของชาวม้งที่มีความเชื่อกันว่าเป็นการปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ที่มารังควาน เป็นการปิดเคราะห์ ปิดกรรม ในวันที่มีการทำพิธีนี้จะไม่ให้มีการเล่นของมีคม ทำการอันใดที่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุหรือได้รับบาดเจ็บ

ขั้นตอน/วิธีการ ทำพิธีห่อเต้า

บ้านที่จะทำพิธีจะตัดต้นอ้อมา 3 ต้น จากนั้นก็จะเรียกคนในบ้านมารวมกัน พิธีนี้จะทำขึ้นตั้งแต่เช้ามืดในเวลา 06.00 น. พ่อ (เจ้าของบ้าน) จะพรมน้ำไล่เป่าสิ่งที่ไม่ดีให้คนในบ้าน เสร็จแล้วจะนำต้นอ้อไปไวนอกบ้าน เอาต้นอ้อไปรวมกัน ณ บ้านใดบ้านหนึ่งที่มีการทำพิธีห่อเต้านี้ จากนั้นก็จะตัดต้นตั้ง สูงประมาณ 2 เมตร เอาอ้อไปมัดติดกับต้นตั้ง จะมีพ่อหมอมาทำพิธีและแบก

ต้นอ้อรอบกลุ่มผู้ทำพิธี 7 รอบทำพิธีเสร็จแล้ว จะตัดต้นอ้อและนำไปทิ้งที่ไกลๆ ที่ชาวบ้านไม่นิยมไป เช่นในเขาไกล ๆ ถือว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งอัปมงคลมักจะทำให้เสร็จก่อน 08.00 น. และหลังจากนั้น ก็จะกลับมากินเลี้ยง ในวันนั้นจะมีการกินเจไม่กินหมูหรือกินเนื้อ

8.3 ประเพณีกินข้าวใหม่

มูลนิธิกระจกเงา โครงการพิพิธภัณฑชาวนา (2552 : ออนไลน์) ได้ระบุไว้ว่า ประเพณีกินข้าวใหม่ของม้ง เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยรุ่นทวด รุ่นปู่ ซึ่งม้งจะมีความเชื่อว่าจะต้องเลี้ยง ผีปู่-ผีย่า เพราะช่วงเวลาในหนึ่งรอบปีหรือในหนึ่งปีที่ผ่านมาผีนี้นั้นผีปู่ย่า ได้ดูแลครอบครัวของแต่ละครอบครัวเป็นอย่างดี ดังนั้นจึงมีการปลูกข้าวใหม่เพื่อจะเซ่นบูชา คุณผีปู่-ผีย่ากับเจ้าที่ทุกคน ซึ่งการกินข้าวใหม่จะทำการในเดือน ตุลาคมของทุกปี ข้าวใหม่คือข้าวที่ปลูกขึ้นมาเพื่อที่จะเซ่นถวายให้กับผีปู่-ผีย่า แล้วสุกในระหว่างเดือนกันยายน ถึง ต้นเดือนตุลาคม แล้วจะต้องเก็บเกี่ยวโดยเกี่ยวข้าวที่มีขนาดเล็ก เพราะเกี่ยวที่ใช้เกี่ยวนั้นสามารถที่จะเกี่ยวต้นข้าวได้เพียง 3-4 ต้นเท่านั้น จะเริ่มเกี่ยวได้เมื่อรวงข้าวสุกแต่ยังไม่เหลืองมาก ต้องเกี่ยวตอนที่รวงข้าวมีสีเขียวปนเหลือง เมื่อเกี่ยวเสร็จก็จะนำมานวดให้ข้าวเปลือกหลุดออกโดยไม่ต้องตากให้แห้ง นำข้าวเปลือกที่นวดเรียบร้อยแล้วมาคั่วให้เมล็ดข้าวแข็งและเปลือกข้าวแห้ง เพื่อให้สะดวกในการตำข้าว ในอดีตนั้นนิยมการตำข้าวด้วยโถ้กระเดื่อง เมื่อตำเสร็จเรียบร้อยแล้วนำข้าวมาหุงเพื่อเซ่นไหว้ผีปู่-ผีย่า ซึ่งในการทำพิธีเช่นนี้นั้น สามารถทำได้โดยการนำไก่ตัวผู้มาเซ่นไหว้ตรงผีประจำก่อน

โดยการนำไก่ที่ต้มทั้งตัวมาประกอบพิธีซึ่งตำแหน่งที่จะต้องเซ่นไหว้มี 5 แห่งได้แก่ สี่ก้าง ดั้งขอบุ๊ป ดั้งขอบุด ดั้งขอบ้อง ดั้งจี้ดั่ง ขณะทำพิธีต้องสวดบทสวดเพื่อที่บอกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือได้รับรู้และ เข้ามาทานก่อน เมื่อทำพิธีเสร็จคนในบ้านจะสามารถทานต่อได้ ซึ่งพิธีกินข้าวใหม่นี้ได้สืบทอดมานานหลายชั่วอายุคน

8.4 การเกิด

ในอดีตที่ผ่านมา ม้งมีความเชื่อว่าการตั้งครรภ์เกิดจากผีพ่อแม่ให้เด็กมาเกิด เวลาใกล้คลอดหญิงมีครรภ์จะไม่ไปไหนมาไหนโดยลำพัง จะต้องมีเพื่อนไปด้วยอย่างน้อย 1 คน การคลอดบุตรเป็นไปตามธรรมชาติ โดยหญิงตั้งครรภ์จะนั่งอยู่บนม้านั่งขนาดเล็ก หน้าห้องนอนเอนตัวพิงสามี ปิดประตูบ้านห้ามเด็กเข้าไปยุ่งในบ้าน

หลังจากคลอดเสร็จจะทำความสะอาดเด็ก ตัดรกด้วยกรรไกร ถ้าเป็นเด็กชายจะนำรกไปฝังไว้ที่เสากลางบ้านซึ่งเป็นเสาที่มีผีเสาะสถิตอยู่ เพราะเด็กผู้ชายควรจะรู้เรื่องผี ถ้าบุตรเป็นหญิงจะฝังรกไว้ใต้แคร่นอนของมารดา เพราะต้องการให้ลูกสาวรู้จักรกนวลสงวนตัวและรู้จักการบ้านการเรือน เด็กที่เกิดได้ 3 วัน บิดาจะทำพิธีตั้งชื่อ โดยต้องนำไก่มาเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ 2 ตัว และขอบคุณผีพ่อแม่ที่ส่งเด็กมาเกิด พร้อมทั้งบอกผีบ้านขอให้คุ้มครองเด็ก และรับไว้เป็นสมาชิกของ

ครอบครัวของวงศ์ตระกูล มั่งเชื่อว่าถ้าเด็กที่เกิดมายังไม่ครบ 3 วัน ยังไม่เป็นมนุษย์ หรือยังเป็นลูกผีอยู่ จึงยังไม่ตั้งชื่อให้ หากเด็กนั้นตายลงจะไม่ทำบุญศพให้ตามประเพณีและสามารถนำไปฝังได้เลย

ปัจจุบันนี้แม้ที่ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่บางคนยังมีความเชื่อนี้อยู่ แต่ผู้ที่ได้รับการศึกษา จะไม่ค่อยมีความเชื่อเช่นนี้ แต่เด็ก หรือบุตรที่เกิดมาจะต้องมีการทำพิธีตามประเพณีของม้งทุกประการ ส่วนการเกิดในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่จะไปคลอดที่โรงพยาบาลเท่านั้นม้งจะไม่คลอดเองตามธรรมชาติ เนื่องจากเกรงว่าอาจจะเกิดอันตรายต่อหญิงตั้งครรภ์ได้ด้วย

8.5 การตาย

กรณีที่มีคนตาย จะจัดตั้งศพไว้ที่บ้าน กรณีที่เป็นเด็ก จะเก็บไว้ 2-3 วันถ้าตายในครรภ์ จะเอาเด็กออกจากประตูด่านต่าง หรือถ้าไม่มีประตูด่านต่างจะเจาะรูเอาเด็กกลอดออก เพื่อไม่ให้ผีบ้านผีเรือนรู้ เฒ่าม้งยังคงใช้การฝัง และคูสวงจู้ยในทำเลที่ฝังซึ่งคล้ายๆ กับวัฒนธรรมของจีน

มั่งเชื่อว่าพิธีศพที่ครบถ้วนถูกต้อง จึงจะส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่สุคติ และควรที่จะตายในบ้านของตน หรือบ้านญาติก็ยิ่งดี เมื่อทราบแน่ชัดว่าบุคคลนั้นใกล้เสียชีวิตแล้ว บรรดาญาติสนิทจะมาชุมนุมพร้อมเพียงกัน เพื่อที่จะได้มาดูแลคนที่ใกล้จะเสียชีวิต มั่งมีความเชื่อว่าการตายในบ้านของตนเองนั้น เป็นผู้มียุญมาก เพราะได้เห็นลูกหลานของตนเองก่อนตาย ผู้ตายจะได้นอนตายตาหลับพร้อมกับหมดห่วงทุกอย่าง เมื่อแน่ใจว่าสิ้นลมหายใจแล้ว ญาติจะยิงปืนขึ้นไปบนฟ้า 3 นัด เป็นสัญญาณบอกว่าการตายเกิดขึ้นในบ้านหลังนั้น

ผู้เฒ่าซึ่งเป็นหมอผีจะทำพิธีสวดให้ผู้ตายไปสู่ปรโลก หากว่าพิธีกรรมไม่นาน แสดงว่าวิญญาณของผู้ตายรับรู้ และยินยอมที่จะไปตามทางที่ว่ำนั้น แต่หากว่าพิธีกรรมนาน แสดงว่าวิญญาณของผู้ตายไม่ยอมไป ยังมีความเป็นห่วงลูกหลาน และจะมีการพับกระดาษ กระดาษเงิน กระดาษทอง เพื่อให้วิญญาณของผู้ตายไม่ลำบาก และจะได้มั่งมีศรีสุขในชาตินี้

คืนก่อนวันที่จะนำศพไปฝังจะมีการสวด "ฮา จิด สาย-has txwv xaiw" นิยมทำกันกรณีที่ผู้ตายเป็นผู้ใหญ่ที่มีลูกหลานหรือญาติพี่น้องเยอะ และผู้ตายเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเป็นที่นับหน้าถือตา

วันที่จะนำศพไปฝัง ช่วงเช้าจะให้ลูกหลานของผู้ตายทำความสะอาดอิกรอบ จะมีการฆ่าวัวเพื่อบูชาศพ บางนามสกุล ญาตินำคานมาหามแคร่วางศพออกจากเรือน เพื่อนำไปยังลานที่ได้เตรียมไว้เพื่อทำพิธีกรรมอิกรอบ ซึ่งเรียกว่า "ซื่อ น้ำ-tswm tshaav" แต่บางแห่งจะไม่มีการ "ซื่อ น้ำ-tswm tshaav" เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วญาติจะนำคานมาหามศพไปฝังในสุสาน ในช่วงเวลาประมาณบ่ายคล้อย หรือ 16.00 น.

ขบวนแห่ศพจะมีผู้นำขบวนเดินเป่าแคนไม้ฆางตลอดทาง ตามด้วยสาวถือคบเพลิง เพื่อส่องทางให้ศพ แต่เมื่อนำศพผ่านพ้นเขตหมู่บ้าน สาวจะโยนคบเพลิงทิ้งแล้ววิ่งหนีกลับบ้านไป ซึ่งเชื่อว่า

จะทำให้วิญญาณไม่สามารถย้อนกลับเข้าบ้านได้ เมื่อขบวนถึงสุสาน จะมีผู้เฒ่าสวดทำพิธีอีกครั้งหนึ่ง ศพจะถูกหย่อนลงในหลุมที่เตรียมไว้ จากนั้นญาติจะกลบดินปิดปากหลุม แล้วจัดวางก้อนหินเหนือหลุมศพ รวมทั้งปิดด้วยกิ่งไม้เพื่อไม่ให้สัตว์มาคุ้ยเขี่ยหลุมศพ แล้วจึงจัดการเผากระดูก หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่มอบให้กับศพ เมื่อครั้งจัดพิธีที่บ้านส่วนแควที่ห้ามศพมานั้น จะถูกตัดครึ่งเพื่อไม่ให้กลับบ้านไป พากันอื่นสู่ปรโลกอีก ในระหว่างทางนั้น ห้ามไม่ให้เด็ดดอกไม้ หรือใบหญ้าใด ๆ ทั้งสิ้น เพื่อให้วิญญาณได้ไปสู่สุคติ และห้ามไม่ให้ลูกหลาน หรือญาติร้องไห้ในระหว่างทาง มิฉะนั้นวิญญาณจะกังวลใจในการไปสู่ปรโลก สำหรับศพของผู้มีอายุจะถูกฝังตามไหล่เขา ซึ่งมีสันเขานานอยู่รอบด้าน สันเขาด้านซ้ายหากหันหน้าไปทางทิศตะวันออก จะมีบริเวณฝังศพของญาติฝ่ายหญิง ด้านขวาของสันเขาเป็นของญาติฝ่ายชาย ทิวเขาที่รายล้อมรอบเขาที่ฝังศพ ส่งผลต่อลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยนับจากทิวเขาที่อยู่ด้านซ้ายของศพ เป็นฝั่งที่บอกถึงความเจริญรุ่งเรือง สุขภาพ และความมั่งมีศรีสุข หากมีทิวเขาที่อยู่ด้านซ้ายของศพยาวมากกว่า หรือสูงกว่าอีกฝั่ง แสดงว่าจะมีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่า

มั่งห้ามฝังศพลงในวันคล้ายวันฝังบิดามารดา เพราะเชื่อว่าจะทำให้การทำมาหากินไม่เจริญ และห้ามนำศพอื่นไปฝังในระดับเดียวกันอีก สำหรับศพเด็กนิยมฝังไว้ในบริเวณเดียวกัน เพื่อให้เป็นเพื่อนเล่นกันแก่เหงา มั่งเชื่อว่าเด็กนั้นยังความกลัวผีมาก บางครอบครัวอาจจะล้อมรั้วบริเวณหลุมศพ เมื่อครบ 13 วัน จะมีการทำพิธีปลดปล่อยดวงวิญญาณของผู้ตายให้ไปผุดไปเกิด แล้ว จึงจะสามารถไปดูแลหลุมศพ หรือสร้างสุสาน (ฮวงซุ้ย) ได้ และขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละนามสกุล

ชาวมั่งเชื่อว่าหลุมศพ หรือสุสานที่มีหลุมรกร ๆ เช่น ผักโขม (ที่มีหนาม) จะทำให้ครอบครัวญาติพี่น้องของผู้ตายอยู่ดีมีสุข และถ้าหากมีการเสียชีวิตแบบตายโหง บางนามสกุลญาติจะไม่นำศพเข้าบ้าน แต่จะจัดสุราอาหารออกไปเช่น ไหว้ให้ไกลจากตัวบ้านออกไป ก่อนจะฝังศพ แต่บางนามสกุลก็จัดพิธีในบ้านเช่นเดียวกับศพทั่วไปเช่นกัน

การไว้ทุกข์ ญาติพี่น้องจะไว้ทุกข์ให้ผู้ตายประมาณ 13 วัน และห้ามปฏิบัติกิจบางอย่างซึ่งจะทำให้ผู้ตายไปเกิดไม่ได้ ในปัจจุบันมั่งการนำศพมาบรรจุไว้ในโลงศพ เพื่อให้แขกที่มาแสดงความเสียใจจะได้มีความรู้สึกที่ดีไปด้วยส่วนในอดีตนั้นไม่มีการนำศพมาใส่โลง และจะนำมาใส่แคร่ไม้แทน

8.6 ประเพณีการแต่งงาน

สว่าง ชลนิตียนันท์ (สัมภาษณ์ : 7 กุมภาพันธ์ 2552) การแต่งงานจะแล้วแต่ความคิดของแต่ละคนถ้าพร้อมก็สามารถแต่งได้ แต่จะแต่งในข้างขึ้นเท่านั้น จะไม่นิยมจัดงานแต่งในเดือนแรม

ชาวบ้านเผ่ามั่งผู้หญิงจะเป็นผู้ออกเรือน คือต้องไปใช้ชีวิตและวัฒนธรรมของฝ่ายชาย ก็จะต้องไปนับถือผีของฝ่ายชาย โดยพิธีการแต่งงานฝ่ายชายมาหาฝ่ายหญิงและแจ้งให้พ่อแม่ของฝ่าย

หญิงให้ทราบแล้วพากลับไปอยู่บ้านของฝ่ายชาย 3 วัน โดยฝ่ายหญิงจะไม่กลับบ้านของตนเอง ภายใน 3 วันนี้ ถ้ากลับบ้านจะถือว่าผิดผี

กรณีที่ห้องก่อนแต่งและไม่มีพ่อ ต้องไปคลอดนอกบ้าน หลังจากคลอดเสร็จแล้ว 1 เดือน ถึงจะกลับบ้านได้

มูลนิธิกระจกเงา โครงการพิพิธภัณฑชาวนา (2552 : ออนไลน์) กล่าวว่า เมื่อฝ่ายชายและฝ่ายหญิงรู้จักกันและเกิดรักกัน ทั้ง 2 คนอยากใช้ชีวิตร่วมกัน ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะกลับมาบ้านของตนเอง และฝ่ายชายค่อยมาพาฝ่ายหญิงจากบ้านของฝ่ายหญิง โดยผ่านประตูผีบ้านของฝ่ายหญิง เพราะคนมั่งถือและเป็นวัฒนธรรมของคนมั่ง หลังจากที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงกลับมาถึงบ้านของฝ่ายชาย พ่อ แม่ของฝ่ายชายจะเอาแม่ไก่มาหมุนรอบศีรษะทั้งสองคน 3 รอบเรียกว่า “ หรือข้า ” เป็นการต้อนรับคนทั้งสองเข้าบ้าน ซึ่งฝ่ายชายต้องแจ้งให้ญาติทางฝ่ายหญิงทราบภายใน 24 ชั่วโมง โดยจัดหาคน 2 คน เพื่อไปแจ้งข่าวให้พ่อแม่และญาติทางฝ่ายหญิงทราบ ว่าตอนนี้บุตรชายของเราได้พาบุตรสาวของท่านมาเป็นลูกสะใภ้ของเราแล้ว ท่านไม่ต้องเป็นห่วงบุตรสาว โดยคนที่ไปแจ้งข่าวนั้นคนมั่งเรียกว่า “ แม่โกล้ง ”

พ่อ แม่ฝ่ายหญิงจะแจ้งให้ทางฝ่ายชายว่าทราบไปอีก 3 วันให้ “แม่โกล้ง” มาใหม่ นั้นหมายถึงว่าพ่อ แม่ทางฝ่ายหญิงต้องการจัดงานแต่งงาน สมัยก่อนคนมั่งมักจะอยู่กินด้วยกันก่อนสองถึง 3 เดือนหรืออาจจะเป็นปีแล้วค่อยมาจัดงานแต่ง แต่ปัจจุบันนี้สังคมเปลี่ยนไปตามยุคเทคโนโลยี ทำให้การจัดงานแต่งงานของคนมั่งได้กำหนดจัดงานแต่งงานภายใน 3 วันเป็นที่นิยมกันในปัจจุบัน

การกำหนดงานแต่งงานบางคนอาจกำหนดเมื่อมาแจ้งข่าว คนมั่งเรียกว่า “ ก่างซุน ” แต่บางคนอาจกำหนดหลังจากนั้นประมาณ 2-3 วัน ที่เรียกว่า “ หน้าจ้อจิ้งโจ้ ” พ่อแม่ของฝ่ายชายแม้จะไม่พร้อมแต่เมื่อทางฝ่ายหญิงต้องการก็ต้องพร้อมสำหรับจัดงานแต่งงาน เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายพร้อมจะจัดงานแต่งงานทันที ในงานแต่งงานทางฝ่ายเจ้าบ่าวและทางฝ่ายเจ้าสาวจะผู้นำในการจัดงานแต่ง ฝ่ายเจ้าบ่าวเรียกว่า “ แม่โกล้ง ส่วนฝ่ายเจ้าสาวเรียกว่า “ ป้อมิน ” ซึ่งจะทำหน้าที่ในการประสานงานทั้ง 2 ฝ่ายเพื่อให้งานนั้นดำเนินอย่างราบรื่น การที่ฝ่ายชายจะเดินทางไปบ้านของฝ่ายหญิงนั้นฝ่ายเจ้าบ่าวต้อง หม่าหู่ 1 ตัวเพื่อเป็นการขอบคุณญาติและแขกที่มาในงานแต่งของตัวเอง

ทางฝ่ายพ่อแม่เจ้าสาวหม่าหู่หรือแม่ไก่ก็ได้เพื่อเป็นการขอบคุณแขกและต้อนรับฝ่ายเจ้าบ่าว และจะมีการแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบ เช่น คนทำข้าว คนสับเนื้อ ในงานแต่ง เมื่อฝ่ายเจ้าบ่าวมาถึงบ้านของเจ้าสาว “ แม่โกล้ง ” ทางฝ่ายของเจ้าบ่าวจะถามว่าอยู่บ้านไหม “ เม๊ ปัว จ้อ เซ ” และพ่อแม่ทางฝ่ายหญิงจะตอบว่าอยู่ “ จ้อ ” และจะเปิดประตูให้เข้าบ้าน ทางฝ่ายเจ้าบ่าวจะคารวะญาติและแขกทางฝ่ายหญิงด้วยการคุกเข่าโดยมีเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวคารวะ และหลังจากนั้นพักตามอัยยาศัยและพ่อแม่ทางฝ่ายเจ้าสาวเตรียมอาหารเพื่อให้ฝ่ายเจ้าบ่าวรับประทาน โดยบ้านฝ่ายเจ้าสาวมี

“ กางลื้อ ” เป็นผู้จัดเตรียมการ ก่อนรับประทานอาหารผู้นำ (แม่โก้ง) ของฝ่ายเจ้าบ่าวจะสวดบทสวด ซึ่งมีเนื้อหาว่า “ เราขอขอบคุณสำหรับการต้อนรับและอาหารในมื้อนี้เป็นอย่างมาก ” การสวดบทสวดนั้นเพื่อเป็นการขอบคุณที่พ่อแม่ทางฝ่ายเจ้าสาวมาห้อย่างมีคุณค่าจากนั้นร่วมรับประทานอาหารร่วมกัน และหลังจากรับประทานอาหารเสร็จพักตามอัธยาศัย

เมื่อตักตักผู้นำทั้ง 2 คน คือ “ แม่โก้ง ” และ “ ป้อมิน ” จะประสานงานกันถึงคำสินสอด ในสมัยก่อนคำสินสอดเรียกว่า “ หน่าจื่อเค้าซอ ” ซึ่งหมายถึง ค่าเลี้ยงดูบุตร หรือค่าที่พ่อแม่ชุบเลี้ยงลูก ปัจจุบันนี้อาจจะไม่คุ้นหูและอาจไม่เป็นที่รู้จักกัน

หลังจากนั้นจะมีการตั้งโต๊ะโดยทั้ง 2 ฝ่ายคือ ทางฝ่ายเจ้าสาวและทางฝ่ายเจ้าบ่าว มาได้ คนละ 1 ตัว และหลังจากนั้นนำไปต้มเสร็จนำไปตั้งโต๊ะ “ แม่โก้ง ” และ “ ป้อมิน ” จะสวดบทสวดก่อนจะขึ้นโต๊ะและจะมีการดื่มเหล้า และได้นำหมูมา 1 ตัวด้วย ซึ่งคนมั่งนิยมนำหมูที่นำมาทำพิธีแต่งงานต้องมีน้ำหนักไม่น้อยกว่า 80 กิโลกรัม และไม่ควรกว่า 120 กิโลกรัม ส่วนความใหญ่นั้นคนมั่งนิยมน้อยกว่า 6 เมตร และความสูงไม่เกิน 8 เมตร

8.7 ภาษาม้ง

ภาษาม้งในประเทศไทยแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ ภาษาม้งเขียว หรือ ม้งจั่ว (Hmong Njua) และภาษาม้งขาว หรือ ม้งเตี้ยว (Hmong Daw) แต่ก็ไม่ได้แตกต่างกันมากนักและสามารถฟังเข้าใจ ส่วนภาษาเขียนนั้นใช้ภาษาอังกฤษ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2552: ออนไลน์)

ตัวอย่างของภาษาม้ง

สวัสดิ์	ฮ้อยง
ยินดีต้อนรับ	ขงเจียะตอใจ
ขอบคุณ	ฮัวเจ้า
สบายดีไหม	ป่วน้อกาฮ้อยง
สบายดี	น้อกาฮ้อยง
ลาก่อน	มูฮอดัว
ฉันรักเธอ	กู๋เหนียก้อ
ไปไหนมา	มูต้อหลอ
กินน้ำ	เห่าเดร์
อยากกินน้ำ	สาหาเดร์
อันนี้ราคาเท่าไร	หนัวเกเปเจื้อ
กินข้าวหรือยัง	น้อหมอหล่อจี้เตา

(วิชัย มนัสมนธรรม, สัมภาษณ์วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2552)

8.8 ลักษณะการแต่งกาย

ม้งลายและม้งขาวทั้ง 2 กลุ่ม มีการแต่งกายแตกต่างกัน คือ(พิพิธภัณฑ์ชนเผ่าม้งบ้านผานกกก, 2552: ไม่ระบุหน้า)

กลุ่มม้งลาย : ผู้หญิงจะสวมใส่กระโปรงสั้นผ้าใยถั่วงูขึงเขียนลายด้วยขี้ผึ้ง (Batik) ย้อมสีคราม จับจีบรอบตัว สวมเสื้อผ่าหน้า ประดับลวดลายตรงหน้าอกเป็นแนวกๆ คล้ายครีบบางปลา มีปกคล้ายเสื้อกลาสีเรือตกแต่งเป็นแนวก ปีกลวดลายสวยงาม แต่เวลาสวมใส่จะกลับไว้ด้านใน คาดเอวด้วยผ้าห้อยหน้า ตกแต่งลวดลาย สวยงามในกลุ่มหญิงสาว ส่วนผู้สูงอายุจะใช้สีดำ เวลาคาดเอวจะทิ้งชายเป็นพู่ไปทางด้านหลัง

ผู้ชายสวมกางเกงเป๋ยาวสีดำ เสื้อแขนยาวตัวสั้นตกแต่งช่วงหน้าอก คาดเอวด้วยผ้าปักทิ้งชายไปทางด้านหลัง ด้านหน้าปักตกแต่งลวดลายสวยงามมาก

กลุ่มม้งขาว : ผู้หญิงจะสวมใส่กางเกงยาวสีดำหรือน้ำเงินเข้มในวันปกติ ในโอกาสพิเศษของชุมชนจะสวมกระโปรงผ้าใยถั่วงูขึงสีขาว จัดจีบเล็กๆ รอบตัว สวมเสื้อผ่าหน้า แขนยาวสีดำ มีปกเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมเหมือนกลาสีเรือ เน้นการปักตกแต่งสวยงาม คาดเอวด้วยผ้าห้อยหน้า ตกแต่งลวดลายพิถีพิถัน

ผู้ชาย แต่งกายคล้ายม้งลาย แต่สวมกางเกงเงินขาวยาวสีดำ เสื้อตัวยาวกว่าผู้ชายม้งลาย

ภาพที่ 43 เครื่องแต่งกายของชนเผ่าม้งขาวและม้งลาย

ภาพที่ 44 การแต่งกายของเด็กชายม้ง

ภาพที่ 45 เครื่องประดับของชนเผ่าม้ง

8.9 เครื่องประดับ

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545 : 436) กล่าวว่า ห่วงคอเงิน เป็นเครื่องประดับกายซึ่งทุกคนขาดไม่ได้ไม่ว่าชายหรือหญิง แสดงถึงฐานะและเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวแม้ว ชายหนุ่มบางคนสวมห่วงคอโลหะเงินซ้อนๆ กัน 4-5 อัน ห่วงคออันหนึ่งใช้เงินเหรียญรูปหลอมหล่อตกราว 25 ถึง 30 เหรียญรูป ทำด้วยโลหะเงินแท้ไม่มีเจือปนอย่างเครื่องเงินเครื่องถมที่มีจำหน่ายกันในจังหวัดพระนคร บางคนทำห่วงคอเงินเรียงรายติดกันเป็นชั้นๆ ถึง 4-5 ห่วง ตรงปลายมีสายโซ่เงินห้อยลงมาแขวนแผ่นโลหะเงินสี่เหลี่ยมไว้ที่หน้าอก พวกอยู่ในเขตประเทศลาวทำโซ่เส้นเล็กๆ คดล้อยห้อยลงมานับสิบกว่าสาย ผู้ชายสูงอายุหรือมีภรรยาแล้วไม่นิยมประดับเครื่องแต่งกายมากอย่างชายหนุ่ม มักสวมห่วงคอเงินเพียง 1 อันหรือ 2 อันเท่านั้น

ภาพที่ 46 ห่วงคอเงิน

8.10 งานหัตถกรรมท้องถิ่น

หัตถกรรมท้องถิ่นที่เป็นวิถีชีวิตของประชาชนภายในชุมชนนั้น สามารถจำแนกได้หลายประเภทดังนี้คือ (มูลนิธิกระเจาฯ โครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 2552 : ออนไลน์)

ภาพที่ 47 การตีมีด

1. การตีมีด

การตีมีด ในอดีตมั่งมีความรู้เรื่องการทำมีดอยู่มากมาย ลักษณะมีดของมั่งจะไม่เหมือนกับชนเผ่าอื่น มั่งจะมีการตีมีดตามสภาพการ ใช้งาน ถ้าเป็นงานหนักตัวมีดก็จะมีลักษณะใหญ่ แต่ถ้าใช้ในการดายหญ้า มั่งจะทำค้ำมีดให้ยาวเพื่อสะดวกในการฟันหญ้า หรือถ้าตัดไม้มั่งก็จะทำตัวมีด

ใหญ่ขึ้นด้ามไม่ค่อยยาวเท่าไร เพื่อสะดวกแก่การใช้งาน มั้งจึงได้เชื่อว่าผู้ที่มีความสามารถในการตีมีดเป็นอย่างมาก มีดมั้งจะมีลักษณะพิเศษกว่า คือตัวมีดจะหนา ตรงปลายมีดจะแหลมมาก มีความคมมาก

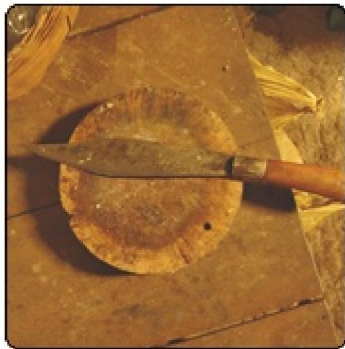
เครื่องเป่าลมกับกองถ่าน เครื่องเป่าลมมีประโยชน์ในการเป่าลมเพื่อให้ถ่านร้อนขึ้น และไม่ดับ สะดวกแก่การเผาไม้ให้ร้อน และสามารถที่จะตีมีดตามรูปแบบที่ต้องการ ซึ่งมีดที่ถูกวัดแบบเรียบร้อยแล้ว จะถูกนำมาเผาให้ความร้อนตัวขึ้น แล้วจึงจะตีมีดให้มีความสวยงาม เครื่องเป่าลมทำมาจากไม้ โดยหาท่อนไม้ที่มีขนาดใหญ่พอสมควร เจาะตรงกลางให้มีช่องว่างในท่อนไม้อยู่ จากนั้นนำเส้นเหล็กมา เอาแผ่นไม้มาทำเป็นฝาปิดตรงด้านหน้าของท่อนไม้ เจาะรู ตรงกลางของแผ่นไม้ที่ใช้ทำเป็นฝา นำเส้นเหล็กที่เตรียมไว้มาสอดใส่เข้าไป จากนั้นจึงนำไปสวมลงไปในท่อนไม้ เวลาที่ตีออกแล้วดันเข้าไปจะมีลมเป็นตัวช่วยเป่า ให้ถ่านที่ติดไฟอยู่ข้างหน้าไม่ต้องดับ

ภาพที่ 48 เครื่องเป่าลมกับกองถ่าน

แบบมีดต่าง ๆ ของม้ง

ซึ่งการตีมีดแต่ละครั้ง มั้งจะต้องมีการนำแผ่นเหล็กที่จะตีเป็นมีด มาวัดตามแบบ มีดตามที่มีดออกแบบไว้ เพื่อสะดวกแก่การใช้งานเพราะมีดมั้ง แต่ละแบบจะมีการนำมาใช้งานคนละด้านกัน มีดจะมีขนาดของตัวมีด หนาก็จะมี การใช้งานที่ค่อนข้างหนัก หรือใช้สำหรับในการตัดสิ่งของที่มีความแข็งแรง ส่วนมีด ที่มีขนาดของตัวมีดบาง และเล็กลงจะใช้ในการตัดสิ่งของที่อ่อนกว่า เช่น ใช้หั่นผักต่าง ๆ ส่วนมีดที่ใช้ในการหั่นเนื้อสัตว์ต่างกันตรงปลายมีดจะมี ลักษณะแหลมมาก ตัวมีดจะมีลักษณะเล็กยาวเรียว เหมาะสำหรับการพกพาไปไหนมาไหนได้สะดวก

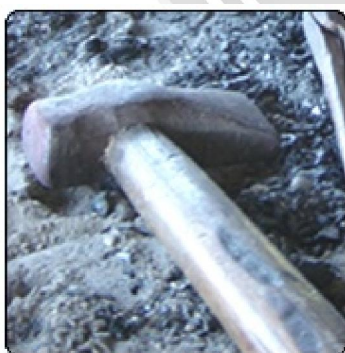
ภาพที่ 49 มีด้ามสั้นหรือมีดปลายแหลม
(เจ้าปลือ)

มีด้ามสั้นหรือมีดปลายแหลม (เจ้าปลือ) ตัวมีดจะมีความยาวประมาณ 15-25 เซนติเมตรตรงปลายมีดจะแหลมและคมมาก วิธีการประดิษฐ์ มีดปลายแหลมหรือมีด้ามสั้นจะนำเส้นเหล็กมาเผาให้แดง เพื่อง่ายต่อการตี แล้วจะตีตามแบบที่มีไว้แล้ว มีด้ามสั้นนี้จะเป็นมีดที่ใช้ในการประกอบอาหารและใช้พกติดตัว เมื่อออกไปล่าสัตว์ในป่า

ภาพที่ 50 มีด้ามยาว (ม้ายั่ว)

มีด้ามยาว (ม้ายั่ว) หรือมีด้ายหญ้าของม้ง มีลักษณะตัวมีดมีความยาว ประมาณ 30 - 45 เซนติเมตร ตรงปลายมีดจะมีลักษณะงอเข้าหาตัวมีดที่คม ส่วนที่ปลายมีดนั้นจะมีลักษณะเหมือนปล้องถือได้ สามารถที่จะนำไม้มาเหลาแล้วสอดเข้าไปข้างใน เพื่อใช้เป็นด้ามจับอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสะดวกแก่การใช้งาน ซึ่งมีชนิดนี้จะใช้ในการด้ายหญ้าเท่านั้น และใช้ตัดต้นไม้ ซึ่งจะสังเกตเห็นว่าขนาดของตัวมีดจะมีความหนากว่ามีดชนิดอื่นๆ มีด้ามยาวนี้จะเป็นมีดคู่ชีพของม้ง เพราะม้งจะใช้มีดนี้ในการทำไร่ตลอดเวลา

ภาพที่ 51 ขวาน (เต่า)

ขวาน (เต่า) ใช้ในการผ่าฟันหรือใช้ตัดต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ ม้งจะทำมาจากเหล็กที่มีขนาดใหญ่เพื่อเหมาะสมแก่การใช้งาน วิธีการตีขวานม้งเริ่มจาก นำท่อนเหล็กมาเผาให้อ่อนตัวแล้ว จากนั้น จะมีการเจาะรู ซึ่งขนาดเจาะรูนั้นจะต้องเผาให้ก้อนเหล็กอ่อนตัวจริง ๆ จึงจะสามารถที่จะเจาะรูได้ หลังจากที่ได้เจาะรูเรียบร้อยแล้ว จะมีการตีตรงปลายขวานให้มีความคม จากนั้นเหลาไม้มาสอดใส่เข้าไป เพื่อเป็นด้ามจับสะดวก และเหมาะกับการใช้งาน

ภาพที่ 52 เคียวเกี่ยวข้าวม้ง

เคียวเกี่ยวข้าวม้ง ทำมาจากเหล็ก ม้งจะมีการตีเคียวเพื่อใช้ในการเกี่ยวข้าวโดยเฉพาะ คือ เคียว ม้งจะมีลักษณะโค้ง ตัวมีจะหนานิดหน่อย ไม่มีรอยหยักด้านในของด้ามที่มีความคม ซึ่งเคียวใช้ในการเกี่ยวข้าวโดยตรงเท่านั้น

ภาพที่ 53 การเขียนผ้าลายเทียน

2. ผ้าเขียนลายเทียน

ชโลพร ถนอมวรกุล (สัมภาษณ์วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2552) ได้กล่าวว่า ในอดีตผ้าเขียนลายเทียนชาวเขาส่วนใหญ่จะใช้ผ้าใยกล้วยงทที่ผลิตเองมาปักเป็นลวดลายต่างๆ ซึ่งลวดลายเหล่านี้ ชาวม้งคิดค้นออกแบบของลวดลายเอง ปกติแล้วชนเผ่าม้งจะมีความประณีตในการคิดลวดลาย และการปักลวดลายต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้จากกระโปรงของม้งที่ทำจากผ้าเขียนลายเทียนกับผ้าปัก และเมื่อมีการปักลายเรียบร้อยแล้ว จะนำมาแปรรูปเป็นเสื้อผ้าที่จะสวมใส่ในเทศกาลปีใหม่ หรือในวันสำคัญต่าง ๆ และสามารถที่จะประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้อย่างอื่นได้ เช่น ถ้วยย่าม กระเป๋าสะพาย กระเป๋าเป้ กระเป๋าใส่สตางค์ ถุงใส่โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้อื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งผ้าปักของม้งจะมีลวดลายที่แตกต่างกันไป และมีชื่อเรียกแตกต่างกัน

อุปกรณ์การทำผ้าเขียนลายเทียน

1. ผ้าดิบธรรมดา ไม่ย้อมสี ความยาวตั้งแต่ 2.0 เมตร - 4.0 เมตร
2. จันทน์ (ปากกาเขียนเทียน)
3. จี๊ฟี่เผาไฟไม่ผสมน้ำ
4. โต๊ะที่ใช้เขียนผ้า ต้องเป็นโต๊ะที่ไม่มีรอยต่อและต้องเรียบเท่ากันเสมอ
5. หม้อต้มจี๊ฟี่ เป็นภาชนะสำหรับอุ่นให้จี๊ฟี่ร้อนอยู่ตลอดเวลา
6. แบบหรือลวดลายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ อาจดัดแปลงโดยการนำเอาศิลปะส่วนตัวและมาผสมผสานลวดลายดั้งเดิม
7. สมุนไพรบางชนิดที่เป็นส่วนผสมในการย้อมสีผ้า
8. ใบม่อส้ม ซึ่งเป็นส่วนผสมหลักในการย้อมสีผ้าหลังการเขียนลวดลาย

ภาพที่ 54 ใบม่อใช้ในการย้อมผ้าหลังการเขียนลวดลายของผ้าเขียนลายเทียน

ขั้นตอนและกรรมวิธีในการเขียนลายและการย้อมสี

ขั้นตอนที่ 1

นำจี๊ฟี่มาละลายหรือต้มให้ร้อน โดยวิธีการดังนี้ นำหม้อต้มจี๊ฟี่ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 10 เซนติเมตร จากนั้นนำจี๊ฟี่ใส่ลงไป นำหม้อจี๊ฟี่ไปอุ่นกับถ่านที่ร้อนจัด จากนั้นจี๊ฟี่ก็จะละลาย รอนจนกว่าจี๊ฟี่ร้อนจัดถึงจะใช้ได้

ขั้นตอนที่ 2

นำผ้าดิบที่ทอได้เรียบร้อย มาสร้างตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดของสี่เหลี่ยมประมาณ 2-3 เซนติเมตร ตารางทุกช่องจะต้องมีขนาดเท่ากัน โดยสร้างตารางให้เต็มผ้าดิบ ต้องใช้ดินสอขีดเส้น

ตาราง หรือปากกาน้ำเงินก็ได้ ไม่ควรที่จะใช้ปากกาสีแดง เพราะปากกา สีแดงเมื่อนำมาขีด หรือสร้างตารางแล้วเวลาซ่อมผ้าใหม่ จะเห็นเส้นตารางเป็นสีแดงอยู่ทำให้ ผ้าไม่สวย จากนั้นนำปากกาเขียนจี๊ฟง โดยนำปากกาไปจุ่มจี๊ฟง แล้วนำมาเขียนลวดลายต่างๆ บนผ้าไหมดิบ ปากกาเขียนจี๊ฟงนั้นเรียกว่า คาต๊ะ ซึ่งคาต๊ะทำจากเหล็กหรือทองเหลือง วิธีการทำ คือ นำแผ่นทองเหลืองหรือแผ่นเหล็กมาวัดเป็นรูปสามเหลี่ยมที่มีขนาดประมาณ 2 เซนติเมตร จากนั้นแล้วนำมาขีดด้านด้านหนึ่งให้เรียบ เหลาไม้ไผ่ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 เซนติเมตร หรือประมาณ 1 เซนติเมตร นำไม้ไผ่มาผ่าปลายด้านใดด้านหนึ่ง แล้วนำแผ่นเหล็กที่ตัดมาเรียบร้อยมา สอดใส่ลงไปในช่วงรอยผ่า แล้วมัดให้เรียบร้อย หลังจากเขียนลวดลายเสร็จ

ขั้นตอนที่ 3

จะนำผ้าไปซ่อมครามให้ดำ เมื่อซ่อมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำไปล้างสีครามนั้นออกให้หมดก่อน โดยที่จะล้างสีครามออกได้นั้นจะมีวิธีการดังนี้ คือ ต้มน้ำร้อนให้เดือด จากนั้นก็นำผ้าที่เขียนลวดลายเสร็จมาแช่น้ำเย็น จากนั้นนำผ้าที่แช่น้ำเย็นออกรอให้แห้งก่อน แล้วนำผ้าที่เขียนลวดลายมาต้มกับน้ำร้อนในกระทะที่ตั้งน้ำไว้ รอสักประมาณ 3-5 นาที พยายามล้างคราบจี๊ฟงออกให้หมด นำไปผึ่งแดดให้แห้ง แล้วก็นำผ้านั้นไปตัดตกแต่งให้สวยงาม โดยที่นำผ้าสีอื่นมาปะชุนให้เรียบร้อยดังนี้ แล้วจึงนำมาจับจีบทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 4

นำผ้าที่ปักเรียบร้อยมาต่อกับผ้าเขียนลายเขียน แล้วจัดกลับให้ตรงกัน จากนั้นรอยจีบนั่นจะต้องเอาด้ายร้อยไว้แน่น เพื่อให้จีบสามารถอยู่ได้นาน และจัดตัวอยู่ตลอดเวลา เมื่อถึงงานเทศกาลปีใหม่จะสามารถนำมาใช้ได้เลย เพราะหากว่ากระโปรงนั้นจับจีบไม่สวย ก็ใส่ไม่สวยเหมือนกัน ดังนั้นเมื่อจับจีบเรียบร้อยแล้วจะต้องเก็บ ประมาณ 1 เดือนเป็นอย่างน้อย เพื่อให้จีบคงทน และสวยงามสามารถนำมาใช้ได้เลย (อรุณทัย เจริญทรัพย์อนันต์, สัมภาษณ์วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2552)

การดูแลรักษา

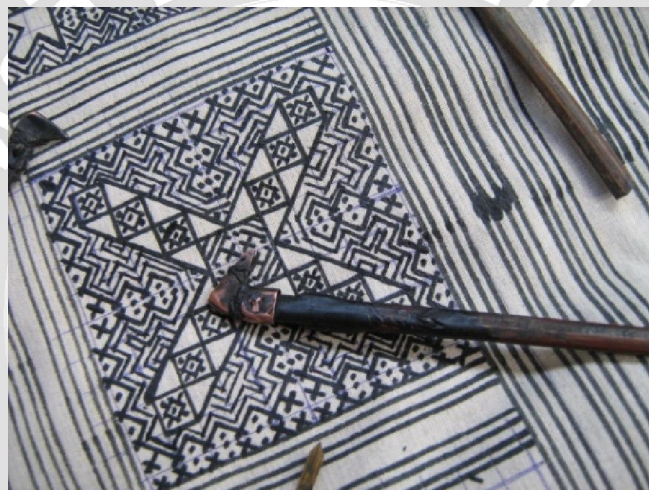
การดูแลรักษาผ้าซ่อมสีม่อฮ่อมนั้น ไม่ควรใช้ผงซักฟอกที่มีส่วนผสมของสารซักคราบ หรือสารฟอกขาว เพราะจะทำให้ลวดลายที่เขียนบนผืนผ้าซีดจางและหลุดลอกออก ควรใช้น้ำธรรมดาในการซัก

หมายเหตุ

- สามารถใช้ผ้าใยกันขงในการทำได้เช่นกัน แต่ไม่ค่อยได้รับความนิยมเนื่องจากต้นทุนการซื้อมีราคาแพง
- ไม่ได้ทำเพื่อการซื้อ-ขาย เนื่องจากทำขึ้นเพื่อใช้เป็นการส่วนตัวและนำมาใช้ในงานพิธีที่สำคัญเท่านั้น

ภาพที่ 55 หม้อต้มขี้ผึ้ง

ภาพที่ 56 ขั้นตอนในการเขียนผ้าเขียนลายเทียน

ภาพที่ 57 การปักและจัดกลีบกระโปรง

ภาพที่ 58 กระโปรงผ้าใยัญชง

3. การทอผ้าใยัญชง

อดีต มังมีการนำผ้าใยัญชงที่ทอเองมาเขียนเป็นลวดลายต่างๆ เพื่อที่จะทำเป็นกระโปรงของผู้หญิงมัง ซึ่งผ้าใยัญชงนั้นทำมาจากเปลือกของเส้นใยัญชงที่แห้งสนิท จากนั้นจะนำมาฉีกออกเป็นเส้นเล็กๆ เพื่อที่จะได้เส้นด้ายที่มีขนาดเล็กเหมาะสมกับการทอผ้า ซึ่งทั่วไปจะนำเส้นใยัญชง ที่แบ่งเป็น 4 ส่วน หรือแบ่งออกเป็นอีก 16-20 เส้น จากนั้นจะนำเส้นใยัญชงไปตำในครกกระเดื่อง เพื่อให้เปลือกนอกที่หุ้มติดกับเส้นใยหลุดออกไป ให้เหลือแต่เส้นใยแท้ๆ เท่านั้น เพราะเส้นใยัญชงแท้จะมีความอ่อนตัว และสะดวกแก่การปั่น

หลังจากที่มีการตำเส้นใยัญชงเรียบร้อยแล้วก็จะนำมาปั่นม้วนเป็นก้อนโดยใช้ตีนคั่ว (ตีนคั่ว เป็นเครื่องมือเฉพาะในการปั่นเส้นใยัญชง) ทำมาจากไม้กลมๆ เส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ 8-10 นิ้ว มีที่ถือทำด้วยหวายถักในขณะที่นำมาปั่นแกนไม้นั้น จะมีการต่อเส้นใยัญชงแต่ละเส้น โดยใช้นิ้วมือขยี้ส่วนปลายของเส้นใยัญชงให้แตกออกเป็นสองเส้น จากนั้นก็จะนำอีกเส้นหนึ่งมาต่อกับเส้นเดิม เมื่อเส้นใยัญชงเต็มแกนแล้วจะคล้ายกับรอกเท้าเงิน จากนั้นจึงถอดไม้ออกเก็บม้วนเส้นใยไว้ นำไปจุ่มน้ำร้อนให้อ่อนตัว แล้วนำไปตีเป็นเกลียว โดยผ่านการเข้าเครื่องตีเกลียวนั่นคือข้าวด้ว เส้นใยที่ผ่านการปั่นเป็นเกลียวแล้วจะกรอไว้ในแกนที่เรียกว่า ชาย ซึ่งเครื่องข้าวด้วเครื่องหนึ่งสามารถที่จะใจแกนเส้นใยัญชงได้ครั้งละ 4 - 6 แกน เมื่อเสร็จก็จะเปลี่ยนชุดใหม่อีก

จากนั้นก็ดึงด้ายออกจากแกนเข้าเครื่องโกลเพื่อเก็บต่อไป จากนั้นนำด้ายเส้นใยัญชงมาฟอกสีและทำให้ด้ายอ่อนตัว โดยนำมาต้มกับน้ำขี้เถ้าประมาณ 4 กาละมัง นำมาร่อนเศษถ่านออก

แล้วผสมน้ำใส่ลงในกระทะใบบัว เอาใจด้ายกัญชงลงต้มจนด้ายนิ่มขกกลง และเอาใจด้ายคลุกกับ
จี๊เถ้า แซ่วัเช่นนั้น เมื่อแห้งสนิทแล้วนำไปต้มกับน้ำจี๊เถ้า แซ่วั 1 คิน ล้างจี๊เถ้าออกให้หมด ตากให้
แห้ง ทำซ้ำเช่นนี้จนกว่าเส้นใยจะขาวจนพอใจ จึงซักให้สะอาด

จากนั้นก็นำเส้นด้ายที่ปั่นเรียบร้อยแล้วมาทอเป็นผ้าใยกัญชง เมื่อทอเรียบร้อยแล้วก็จะนำมา
รีดด้วยก้อนหิน ซึ่งก้อนหินนี้ใช้สำหรับในการรีดผ้าใยกัญชงเท่านั้น หากว่าไม่รีดให้เรียบแล้ว เวลา
นำผ้าใยกัญชงมาเขียนเป็นลวดลายจะไม่สามารถเขียนได้ เนื่องจากมีปมของเส้นด้ายที่ต่อกันด้วย
หากว่าไม่เรียบก็จะเขียนลวดลายได้ไม่สวย (มูลนิธิกระจกเงา โครงการพิพิธภัณฑสถานชาติชาเวา, 2552:
ออนไลน์)

ภาพที่ 59 เส้นใยกัญชง

ภาพที่ 60 ดินดัว เครื่องมือเฉพาะในการปั่นเส้นใยกัญชง

ภาพที่ 61 การปั่นเส้นใยกันขงให้เป็นเกลียว

ภาพที่ 62 ขั้นตอนการทำผ้าใยกันขง

4. เครื่องจักสาน

กระบุง (เก๋อว) kawm เป็นภาชนะของม้งซึ่งทำจากไม้ไผ่โดยนำไม้ไผ่มาสานเป็นลวดลายต่างๆ ประกอบกันเป็นกระบุงหรือเกอะ กระบุงของม้งนั้นมีหลายลักษณะโดยที่ กระบุงจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับชนิดของม้ง ถ้าเป็นกระบุงที่ม้งดำทำ จะมีลักษณะลวดลายที่แตกต่างจากม้งขาว คือ ลวดลายของม้งขาวจะละเอียดกว่าม้งดำ และตัวกระบุงจะมีขนาดเล็กกว่าม้งดำ แต่ที่เหมือนกันคือ วิธีการใช้ คือจะใช้เมื่อต้องออกไปทำงานในไร่

ภาพที่ 63 กระบุง (เก๋อว)

ภาพที่ 64 กระด้ง (ว้าง)

กระด้ง (ว้าง) เป็นอุปกรณ์ที่มั้งใช้ในการล่อนข้าวหรือตากเมล็ดพันธุ์ต่างๆ นอกจากนี้ยังใช้รองในการทำขนม ตัวกระด้งทำมาจากไม้ไผ่ และในการสานกระด้งนั้นจะสานจากส่วนกลางให้เรียบร้อยก่อน แล้วจากนั้นจะทำการตัดขอบและตัดให้โค้งเป็นวงกลม เพื่อที่จะทำสันกระด้งหรือขอบกระด้ง ซึ่งการทำขอบกระด้งนั้นเพื่อให้กระด้งแข็งแรงทนทานกับการใช้งาน ส่วนมากมั้งจะนำไปผึ่งไฟไว้ เพื่อให้เนื้อไม้ไผ่แห้งสนิท สีสวย

ภาพที่ 65 หม้อข้าว (จู้)

หม้อข้าว (จู้) เป็นอุปกรณ์ที่มั้งใช้ในการหุงข้าว ใช้สำหรับครอบครัวที่มีสมาชิกครอบครัวหลายสิบคน หม้อข้าว (จู้) ทำมาจากไม้ไผ่ วิธีการประดิษฐ์คือ จะนำไม้ไผ่ที่เรียบมาไว้ข้างใน จากนั้นก็จะนำไม้ไผ่ที่จะสานไว้ข้างนอก จากนั้นเริ่มสานข้างนอกก่อน แล้วนำไม้ไผ่ที่เรียบ เป็นชิ้นมาประกอบไว้ข้างใน

ภาพที่ 66 กระซอน (ชะวะจี้)

กระซอน (ชะวะจี้) เป็นอุปกรณ์ที่มั้งใช้ในการกรองข้าวหรือใช้ในการกรองน้ำมันต่างๆ เช่น น้ำมันหมูเป็นต้น เป็นอุปกรณ์ที่ทำจากไม้ไผ่ วิธีการประดิษฐ์คือ นำไม้ไผ่ที่มีความหนา 3-5 ซม. เพื่อประกอบกันเป็นวงกลมแล้วนำไม้ไผ่ที่มีความหนา 2-3 ซม. มาทำเป็นเส้นที่วางอยู่ในแนวตั้ง จากนั้นนำไม้ไผ่ที่มีความหนาของเส้นเล็กหนา 1 ซม. เพื่อใช้เป็นตัวสานตามขวางถ้าเส้นไม้ไผ่สามารถที่ต่อตามรอยเดิมได้ ชะวะจี้หรือกระซอนนี้ มั้งจะประดิษฐ์เพื่อใช้งานในการหุงข้าวกับการกรองน้ำมันหมูเป็นต้น

ภาพที่ 67 ชุ่มไก่ (เตอะการ์)

ชุ่มไก่ (เตอะการ์) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการขนไก่ ซึ่งทำจากไม้ไผ่ วิธีการทำคือจะนำไม้ไผ่ มาผ่าเป็นซีกๆ แล้วเหลาให้เรียบร้อย เพื่อมิให้ซีกไม้ไผ่บาดมือ จากนั้นจะนำไม้ไผ่ที่มีขนาดให้ไว้เป็นสัน หรือเป็นรูปทรงไว้ จากนั้นนำไม้ไผ่ที่บางกว่ามาสานตามรูปทรงที่เตรียมไว้ เวลาสานให้สลับสีของไม้ไผ่ รูปทรงจะมีสี่สันที่สวยงาม เมื่อสานได้แล้วจะ ทำประตู่ให้กับชุ่มไก่เพื่อใช้สำหรับปิดเปิด ไม้ให้ไก่ออกจากชุ่มไก่ได้ และสามารถที่จะนำเคลื่อนที่ได้อีก

ภาพที่ 68 กรงขิงลูกไก่

กรงขิงลูกไก่ ใช้ในการขิงลูกไก่ ซึ่งทำมาจากไม้ไผ่ วิธีการทำคือจะนำไม้ไผ่ มาผ่าเป็นซีกๆ แล้วเหลาให้เรียบร้อย เพื่อมิให้ซีกไม้ไผ่บาดมือ จากนั้นจะนำไม้ไผ่ที่มีขนาดให้ไว้เป็นสัน หรือเป็นรูปทรงไว้ แล้วนำมาสาน วิธีใช้ นำลูกไก่ใส่ในกรงแล้วนำไม้ไผ่มาสอดคั่นระหว่างทางออกข้างบน

ภาพที่ 69 หีบไล่ผ้า (แม่ลอง)

หีบไล่ผ้า (แม่ลอง) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับเก็บผ้า หรือของใช้ในอดีตเพราะเนื่องจากในสมัยนั้นยังไม่มีตู้เสื้อผ้าเหมือนกับในปัจจุบัน

ภาพที่ 70 กระบุง (เก๋อว) ใช้เมื่อต้องออกไปทำงานในไร่

5. เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 71 ขัน (ฝักเต้า)

ขัน (ฝักเต้า) เป็นอุปกรณ์ที่มั่งใช้ในการตักข้าวขณะหุงอยู่ และใช้ตักน้ำ นอกจากนี้แล้วยังจะใช้ตักอาหารให้กับสัตว์เลี้ยงด้วย ตัวขันทำมาจากน้ำเต้า วิธีการประกอบคือ นำฝักเต้า ที่แก่เต็มมาตัดหรือแบ่งเป็นสองข้างแล้ว ขูดเมล็ดที่อยู่ข้างในออกให้เรียบร้อย เพื่อความสะดวกและสามารถใช้งานได้ จากนั้นก็จะนำไปผิงไฟไว้เพื่อให้แห้งเต็มที่อีกครั้งหนึ่ง ผิงไว้ 1-2 อาทิตย์ ก็สามารถนำมาใช้ได้เลย

ภาพที่ 72 เครื่องทอผ้าใยกันขง

เครื่องทอผ้าใยกันขง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ทอผ้าใยกันขง สำหรับการจำหน่าย และทอไว้ใช้เองภายในครัวเรือน

ภาพที่ 73 ครกกระเดื่อง (จู้-cug)

ครกกระเดื่อง (จู้-cug) เป็นอุปกรณ์ของม้งที่ใช้ในการตำข้าวเปลือกไว้สำหรับบริโภค ลักษณะของอุปกรณ์มีดังนี้ จู้ทำจากท่อนไม้ ที่มีขนาดใหญ่ โดยเจาะรูให้มีขนาดใหญ่ แต่ต้องไม่ให้รั่ว แล้วฝังไว้ในบ้านหรือนอกตัวบ้านก็ได้ แล้วจะเสาไว้ยึด แล้วนำ ท่อนไม้อีกท่อนหนึ่งที่มีขนาดเล็กลง ที่มีลักษณะเป็นรูปตัวที เพื่อที่จะใช้ในการเหยียบ

ภาพที่ 74 รางตำขนมม้ง (ดั่งจั่ว)

รางตำขนมม้ง (ดั่งจั่ว) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการตำขนมม้ง วิธีการทำหม้อตำขนมม้งคือ หาท่อนไม้ที่มีขนาดที่ใหญ่มาก จากนั้นนำท่อนไม้มาผ่าครึ่งแล้วทำการเจาะ ให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าก็ได้ จากนั้นก็จะนำไปแช่น้ำ 1 วันหลังจากแช่น้ำเสร็จสามารถนำมาใช้ ได้เลย วิธีการทำขนมม้งคือ จะนำข้าวเหนียวที่หุงให้สุกเรียบร้อยแล้ว นำมาเทลงไปในหม้อ ดั่งจั่ว จากนั้นก็จะนำไม้มาตำให้ข้าวเหนียวเหลว จากนั้นก็นำกระดัง (ว้าง) มารอง ไว้ข้าง (ดั่งจั่ว) เพื่อที่จะนำขนมออกจากดั่งจั่ว แล้วนำไปแดงมาตากกระดัง (ว้าง) ให้เรียบร้อย ก่อนที่ขนมลงจากกระดังเพื่อไม่ให้ขนมติดกระดัง (ว้าง) จากนั้นจึงข้าวเหนียวที่ตำแล้ว มาเป็นก้อนๆ แล้วเอาใบกล้วยมาห่อไว้เป็นลูกๆ เก็บไว้กินนานๆ ปัจจุบันนี้การทำขนมจากดั่งจั่วยังมี และจะทำในเทศกาลปีใหม่เท่านั้น

เครื่องโม่ข้าวโพด (เย-ยิบ) เป็นอุปกรณ์ที่มั่งใช้ในการโม่ข้าวโพดให้มีขนาดเล็กกลง เพื่อใช้เป็นอาหารให้กับสัตว์เลี้ยง ลักษณะของอุปกรณ์เครื่องโม่ (เยะ) จะทำจากหินอัคนีที่มีความแข็งแรงมาก ตัดให้เป็นรูปทรงกลม 2 ข้างไว้ทับกัน ส่วนข้างที่อยู่ข้างบนจะเจาะรูตรงกลาง ของหินทรงกลม และด้านข้างของหิน จะทำเป็นที่จับแต่ต้องเจาะรูเพื่อที่ใส่ด้ามให้ เพื่อจะได้หมุนเวลาโม่ข้าวโพดต่างๆ หรือว่าจะเป็นเมล็ดพันธุ์อย่างอื่นที่ต้องการ

ภาพที่ 75 เครื่องโม่ข้าวโพด (เย-yeb)

กระดิ่งแขวนคอสัตว์ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้แขวนคอสัตว์ประเภทวัว และควาย เวลาที่ออกจากคอกเพื่อทำงาน หรือกินหญ้า เวลาขยับจะมีเสียงไม้กระทบ

ภาพที่ 76 กระดิ่งแขวนคอสัตว์

เครื่องรีดผ้าใยกันขง เป็นอุปกรณ์ที่ทำมาจากไม้ มีลักษณะที่กลม และจะมีแผ่นไม้ข้างบนเพื่อเป็นที่เหยียบในการรีด

ภาพที่ 77 เครื่องรีดผ้าใยกันขง

เครื่องโกล เป็นการเข้าลิและการจัดด้ายให้เป็น
ใจ เพื่อให้ง่ายต่อการนาใช้ถักทอ

ภาพที่ 78 เครื่องโกล

ซัวดัว เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นเส้นใยกันขงให้
เป็นเกลียว

ภาพที่ 79 ซัวดัว

6. เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีม้งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท

1. เครื่องดนตรีประเภทเป่า ได้แก่ จิ้งหน่อง "จ่าง" ขลุ่ย และ แคนหรือเม่ง
2. เครื่องดนตรีประเภทตี ได้แก่ กลอง "จิว"

1. เครื่องดนตรีประเภทเป่า

1.1 ลิ่นทอง/ จิ้งหน่อง (จ่าง-Ncas) (คติชนม้ง ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัด
เพชรบูรณ์, 2552: ออนไลน์)

ลักษณะ ทำด้วยโลหะทองเหลือง เป็นแผ่นยาว ปลายและหัวจะแหลม ด้านในโลหะ
ทองเหลืองตัดเป็นเส้นสี่เหลี่ยม ขาวขนานกับกรอบนอกของโลหะทองเหลือง ส่วนท้ายจะตัดขาด
ออกจากโลหะทองเหลือง ส่วนปลายจะไม่ขาด

วิธีเล่น ใช้ปากเป่าแผ่นทองเหลือง และใช้มือตีที่ปลายแหลม ลมจะผ่านแผ่นทองเหลืองที่
อยู่ด้านในจนทำให้เกิดเสียง

โอกาสที่เล่น เล่นในโอกาสหนุ่มจีบสาว หรือใช้เป่าระบายความเครียด

ความเป็นมาและความเชื่อ ใช้เป็นสื่อบอกความหมายถึงคนที่ตนรัก

ภาพที่ 80 ลั่นทอง เครื่องดนตรีประเภทเป่าของชนเผ่าม้ง

มูลนิธิกระจกเงา โครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (2552: ออนไลน์) ระบุว่า จ้างเป็นเครื่องดนตรีคู่กายคู่ใจของหนุ่มสาวม้ง จ้างเป็นเครื่องดนตรีที่ปู่ตาขยายท่านสร้างไว้ และเชื่อกันว่ามีผีสิงอยู่ ใช้เป่าเพื่อระบายความรู้สึกในใจ สามารถเป่าได้หลากหลายรูปแบบ เช่น เราเป็น หนุ่มต้องเดินทางไกลไปเที่ยวสาวก็จะเป่าจ้างทางไกล หรือถ้าเป็นหนุ่มสาวในหมู่บ้านเดียวกันก็จะเป่าอีกแบบหนึ่ง เพื่อแสดงว่าเราเป็นคนคุ้นเคยกัน จ้างนับว่าเป็นเครื่องดนตรีของม้งที่ใช้สื่อรักกัน แต่พอได้มาเป่าจ้างโต้ตอบกัน และทำให้ต่างคนต่างเห็นคุณค่าของแต่ละคน จนเกิดความผูกพัน และรักกัน

การเป่าจ้าง เราจะต้องเป่าชมเชยยกย่องเขา เขาเองก็จะเป่าชมเชยยกย่องเราเช่นกัน ในบางเรื่องราวที่เราต้องการสื่อความรักแต่ไม่กล้าพูดก็จะใช้จ้างเป็นสื่อ เพราะจ้างเป็นเครื่องดนตรีที่สื่อภาษารักได้ด้วย ความนุ่มนวล และไม่ทำให้ผู้สื่อและผู้รับนั้นเกิดความเขินอาย การเรียนรู้ในเรื่องการเป่าจ้างนั้นไม่จำเป็นต้องมีครูสอน เพียงแต่เรียนรู้หลักการนิดหน่อย แล้วก็ฝึกฝนด้วยตนเอง

หลักเกณฑ์ในการเป่าจ้างก็ต้องมีคำขึ้นต้น มีคำที่ใช้แทนนามสกุลที่ต่างกันไป สำหรับเนื้อหาของจ้างนั้นมีหลากหลายเรื่องราว แล้วแต่ว่าจะเป่าพูดถึงเรื่องอะไร อาจจะเป็นเนื้อหาที่คิดเองทำเองก็ได้ แต่ต้องเป็นไปตามหลักการเนื้อหาที่เป่า จะเป็นเรื่องราวที่พรรณนาให้เห็นภาพความสวยงามของสาว เมื่อเทียบกับดอกไม้ใบหญ้า

ดังนี้ในการเกี่ยวพาราสีของม้งนั้นเราจะใช้จ้างเป็นสื่อ ของประเพณีการเกี่ยวพาราสีอย่างหนึ่งของม้ง ก็คือหนุ่มต้องไปหาสาวในยามค่ำคืน ซึ่งสาวนอนในบ้านหนุ่มอยู่ นอกบ้านหนุ่มต้องรู้ว่าสาวนั้นเป็นใคร นอนอยู่ตรงไหน ในยามที่ทุกคนหลับหนุ่มจะค่อย ๆ ไปเรียกสาว สาวเองคงไม่ตอบหนุ่มอย่างง่ายดาย เหมือนที่ทุกคนคิดกัน ถ้าสาวไม่ตอบหนุ่มก็ต้องกลับ หรือไม่ก็ตอบมาว่ายามนี้เวลาดึกแล้ว ทุกคนต้องการพักผ่อน ขออย่าได้มารบกวนเมื่อได้คำตอบเช่นนี้ หนุ่มก็ต้องกลับไปที่บ้าน แล้วหาวิธีที่ให้พูดกับสาวให้ได้รู้จักกัน นั่นคือหนุ่มจะต้องเป่าจ้างที่เป็นบทเพลงรัก

มอบให้สาวเพื่อให้สาวได้เห็นคุณค่าของหนุ่ม แล้วจะมีเสียงตอบออกมาว่า ใครนะเป่าจ่างได้เก่งจังเลย อยากจะรู้จักจริง ๆ การสนทนาจึงเกิดขึ้น จ่างเป็นดนตรีที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกของคนม้งในอดี้อย่างยิ่ง

แคน (Qeej) ภาษาม้งอ่านว่า เหม่ง หรือ qeng ซึ่งแปลว่า แคน หรือ mouth organ
ลักษณะ เหม่ง หรือแคนเป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากลำไม้ไผ่ และไม้เนื้อแข็ง เหม่งประกอบด้วยลำไม้ไผ่ทะลุปล้อง 6 อัน มีลำเล็กห้าลำ ลำใหญ่หนึ่งลำ แต่ละอันมีขนาด และความยาวไม่เท่ากัน แต่ละลำเจาะรู 1 รู แล้วนำมาประกอบเป็นตัวแคน โดยมีเด้าประกอบเป็นตัวแคน โดยมีเด้าเป็นตัวยึดซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ลำไม้ไผ่ที่เลียบอยู่ในเด้า เจาะรูแล้วใส่ลิ้นโลหะที่เป็นทองเหลืองไว้ที่ไม้ไผ่สำหรับเป่าให้เกิดเสียง

วิธีเล่น ใช้นิ้วปัดรูไม้ไผ่ที่เจาะไว้ทั้ง 6 รู แล้วใช้ปากเป่าที่ปลายเด้า ไล่เสียงสูงต่ำได้ตามจังหวะ

โอกาสที่เล่น เล่นในงานศพ และงานรื่นเริงต่างๆ เช่น งานปีใหม่ม้ง สมัยก่อนม้งหนุ่มนำยมใช้เป่าจีบม้งสาว

ความเป็นมาและความเชื่อ ใช้เป่าในพิธีงานศพ เชื่อว่าจะส่งวิญญาณให้เดินทางไปพบกับบรรพชน ใช้ในงานรื่นเริง เพื่อเป็นสื่อบอกความรัก และแสดงถึงความเข้มแข็ง ความสามารถของผู้ชาย

เมื่อเป่าหรือสูดลมเข้าออก จะให้เสียงไพเราะต่อเนื่องกัน ตลอดจนจบตอนของบทเพลง ลำไม้ไผ่แต่ละอันมีชื่อเรียกเฉพาะของตัวเอง เช่น ดีลัว ดีไล ดีเส่ง ดีตือ ดีจู้ คนม้งจะใช้แคน (เหม่ง) ในพิธีงานศพเป็นหลัก โดยเป็นเครื่องนำทางดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่ปรโลก หรือแดนของบรรพบุรุษ ฉะนั้นในธรรมเนียมม้งจึงห้ามมิให้ฝึกเป่าแคนภายในบ้าน ส่วนใหญ่จะฝึกในที่ ๆ ห่างไกลจากหมู่บ้านซึ่งมักจะเป็นที่פקฝังตามไร่สวน

ภาพที่ 81 แคนม้ง เครื่องดนตรีประเภทเป่าของชนเผ่าม้ง

เนื้อเพลงหม่งในพิธีงานศพโดยทั่วไปจะมีลำดับการเป่าดังนี้

ดี^{*} (ntiv) ซึ่งเป็นการ โหมโรง

ปลั้วจี^{*}หม่งจี^{*} จี^{*}ร่ว (pluas cim qeej cim nruag) รวกลองพร้อมกันไปกับเพลงหม่ง

ลือ^{*}หม่งจี้^{*}ร่ว (lwm qab nruag) การลดได้คานที่แขวนกลองของผู้เป่าหม่ง

ซุ^{*}ตัว (xub tuag) เป็นการแนะนำเพลงหม่ง

หมั^{*}ซุ^{*}ตัว (quas xub tuag) เป็นการลงท้ายบทแนะนำเพลง

ย^{*}ซ่า^{*}หม่งตัว (zaj qeej tuag) เริ่มต้นเนื้อเพลง

หมั^{*}ย^{*}ซ่า^{*}หม่งตัว (quas zaj qeej tuag) เป็นการร้ายเนื้อเพลงเพื่อเข้าสู่ปรโลก

หม่ง^{*}ตร้อ^{*}ม้าง (qeej rov qaab หรือ raib leev) เป็นขั้นตอนการกลับจากปรโลก

ย^{*}ชาย^{*}ตร้อ^{*}ย^{*}ชาย^{*}เหนง (zais roj zais neev) เป็นขั้นตอนการกลับเคลื่อนเส้นทางกลับจาก

ปรโลก เพื่อมิให้มีวิญญาณติดตามมาได้

เล่า^{*}หม่ง (xaus qeej) ลงท้ายบทเพลง

ประเภทของบทเพลงที่ใช้ในพิธีงานศพมีดังนี้

หม่ง^{*}ตู^{*}สา (qeej tu sav) เพลงแรกหลังจากผู้ตายได้สิ้นลมหายใจแล้ว

หม่ง^{*}หมั^{*}วะ^{*}เก (qeej qhuab ke) เพลงนำทางดวงวิญญาณไปสู่ปรโลกหรือแดนแห่งบรรพบุรุษ

หม่ง^{*} นเจ^{*}หน่ง (qeej nce neeg) เพลงเคลื่อนย้ายศพขึ้นหิ้ง (แคร่ลอย)

หม่ง^{*}เฮ^{*}ล่อ^{*}เต้อ (qeej hlawv ntawv) เพลงเผากระดาษเงินกระดาษทองให้ผู้ตาย

หม่ง^{*}เฮ^{*}ล่อ^{*}เก้ (qeej sawv kev) เพลงเคลื่อนย้ายศพออกจากบ้าน นอกจากจะใช้ในพิธีงานศพแล้ว ยังมีการใช้หม่ง เพื่อความบันเทิงในงานรื่นเริงต่าง ๆ ด้วย โดยเฉพาะการเต้นรำหม่งในงานฉลองเทศกาลปีใหม่ม้ง ซึ่งบทเพลงหม่ง เพื่อความบันเทิงจะมีลำดับการเป่าดังนี้

ดี^{*} (ntiv) โหมโรง

ซุ^{*} (xub) แนะนำ

นุ^{*} น^{*}ตรือ (nuj nrws) เนื้อเรื่อง

หมั^{*}นุ^{*} น^{*}ตรือ (quas nuj nrws) ทวนเนื้อเรื่อง

ปลั้ว^{*} (pluas) สรุป

เล่า^{*} (xaus) ลงท้าย

ภาพที่ 82 ขลุ่ย เครื่องดนตรีประเภทเป่าของชนเผ่าม้ง

การเป่าขลุ่ย

ขลุ่ยเป็นเครื่องดนตรีอีกประเภทหนึ่งของ ม้งที่ใช้เป่าเรียกหาฤดู และสร้างความจรรโลงใจ ซึ่งขลุ่ยม้งจะทำมาจากกระบอกไม้ไผ่ และท่อพีวีซี จะใช้เป่าแทนความรู้สึกของสภาพจิตใจของผู้ นั้นจะเป่าในวันสำคัญ เช่นงานปีใหม่ของม้งและงานสำคัญอื่น ๆ

6.2 เครื่องดนตรีประเภทตี

กลอง หรือ จั้ว

เป็นเครื่องดนตรีของม้งที่มีลักษณะเป็นกลองสองหน้า หรือหนึ่งหน้าก็ได้ รูปร่างกลมแบน โดยใช้แผ่นหนังสัตว์สองแผ่นมาประกอบ เข้ากับโครงกลองหลอมตัวกลอง ทั้งสองด้านริมขอบของ แผ่นหนังทั้งสองแผ่นจะเจาะรูเป็นคู่ ๆ สำหรับเสียบสลักไม้เล็ก ๆ เพื่อใช้เชือกร้อยสลักไม้ของแผ่น หนังทั้งสองด้านดึงเข้าหากัน ซึ่งจะทำให้แผ่นหนังกลองตึงตัวเต็มที่ เมื่อตีจะมีเสียงดังกังวาน และมี ไม้ตีกลองหนึ่งคู่ หรือสองอันทำจากไม้ด้านหนึ่ง จะเอาฝ่าฟันไว้สำหรับตีกลอง ส่วนด้านที่ไม่มีฝ่า ห่อใช้สำหรับจับ กลองม้งนี้จะใช้เมื่อประกอบพิธีงานศพ การปล่อยผีหรือปลดปล่อยวิญญาณ เท่านั้น

7. อุปกรณ์และการละเล่นของชาวม้ง

ลูกข่าง (เตาต้อลู้)

การเล่นลูกข่าง หรือที่เรียกกันว่า “เตาต้อลู้” เป็นการละเล่นอีกอย่างหนึ่งนิยมเล่นกันในวัน ขึ้นปีใหม่ของม้ง เป็นการละเล่นสำหรับผู้ชายโดยเฉพาะ การเล่นลูกข่างในโอกาสเช่นนี้จะแยกเล่น เป็นวงผู้ใหญ่และวงเด็ก

การเล่นลูกข่างนี้เป็นการละเล่นสำหรับวันขึ้นปีใหม่และในโอกาสทั่วไป เด็กมักจะ
สามารถเล่นลูกข่างได้ทุกวัน แต่ผู้ใหญ่จะนิยมเล่นในยามว่างจริงๆ เช่น ในวันกรรมอันเป็นวันตาม
ความเชื่อของม้งที่จะหยุดการทำงานตลอดวันนั้น ก็จะมีการนำลูกข่างมาเล่นกันด้วย

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น

1. ลูกข่าง ส่วนมากจะทำจากไม้มะยมกลึงมีตะปูเป็นเดือยแหลมตรงกลางคนละ 1 ลูก
2. เชือกยาวประมาณ 40-50 เซนติเมตร ปลายเชือกด้านหนึ่งผูกด้วยไม้ หรือร้อยด้วยฝาเบียร์
3. วงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50-60 เซนติเมตร

จุดประสงค์การเล่น เพื่อความสนุกสนานสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านด้วยกัน
จุดประสงค์การเล่น และเพื่อความสนุกสนานเป็นสำคัญในเทศกาลฉลองวันขึ้นปีใหม่ ในขณะที่
กลุ่มหนุ่มสาวที่ยังโสดมีความสุขและความสนุกสนานมากจากการเล่นลูกข่างอันเป็นวิธีการหนึ่งที่
ช่วยให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสเกี้ยวพาราสีกันได้อย่างใกล้ชิดนั้น เพื่อความสมดุลในชุมชนหนุ่มที่
แต่งงานแล้วหรือมีครอบครัวแล้วก็จะได้รับความสนุกสนานจากการเล่นลูกข่างแทน

วิธีการทำลูกข่าง สำหรับลักษณะของลูกข่าง จะทำมาจากไม้ กล่าวคือจะมีการนำท่อนไม้
ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 - 5 เซนติเมตร ตามความต้องการ และความเหมาะสมของผู้เล่น
นำมาตัดเป็นท่อนๆยาวประมาณท่อนละ 5 นิ้ว แล้วนำไม้ที่ตัดเป็นท่อนนั้นมาทำการตัดแต่งตาม
ต้องการ โดยส่วนหัวจะมีลักษณะทู่ๆ ราบเรียบในขณะที่ส่วนหางหรือส่วนที่ใช้ หมุนยื่นพื้นนั้นจะ
ทำให้มีลักษณะแหลมคล้าย ๆ ดินสอ

วิธีเล่น การเล่นลูกข่างไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น ก่อนเล่นจะขีดวงกลมขนาด 50-60 เซนติเมตร
เมื่อต้องการเล่นก็จะนำไม้ที่ผูกเชือกยาวประมาณสองถึงสามเมตรมาม้วนรอบลูกข่าง โดยมีข้อข้าง
หนึ่งจะถือลูกข่างที่ถูกเชือกหมุนพันรอบไว้ และมืออีกข้างจะถือไม้ที่ผูกเชือกที่หมุนรอบลูกข่างไว้
แล้วเอามือทั้งสองสะบัดไปข้างหน้า พร้อมดึงไม้ที่ผูกเชือกไว้อย่างแรง แล้วลูกข่างจะตกลูกพื้นแล้ว
หมุน ซึ่งในกติกาในการเล่นจะถูกแบ่งออกเป็นสองฝ่าย โดยที่ฝ่ายหนึ่งจะเป็นฝ่ายตีลูกข่างที่กำลัง
หมุนอยู่ของอีกฝ่าย โดยฝ่ายที่ตีนั้นจะต้องพยายามตีลูกข่างให้ถูกมากที่สุด ซึ่งถ้าหากสามารถทำการ
ตีลูกข่างมาก ก็จะสามารถทำการตีต่อไปได้ แต่หากตีไม่ถูกก็ต้องเปลี่ยนมาเป็นฝ่ายหมุนลูกข่างให้อีก
ฝ่ายผลัดไปเป็นฝ่ายตีแทน การเล่นลูกข่างนี้ นอกจากจะได้รับความสนุกสนานจากการเล่นแล้ว ยัง
เป็นการฝึก และทดสอบความแม่นยำทางด้านสายตาด้วยปัจจุบันการละเล่นลูกข่างเริ่มหายไปตาม
วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม การเล่นลูกข่างก็ยังมีให้เห็นอยู่บ้างในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้ง หรือ
เทศกาลต่าง ๆ ของชนเผ่า

ภาพที่ 83 การเล่นเกมของเด็กริม

ลูกช่วง

อุปกรณ์การเล่น

1. ผ้าเช็ดหน้าผืนใหญ่หรือเศษผ้าแห้ง
2. วัตถุที่นุ่ม ๆ รูปทรงวงกลม

วิธีการทำ

1. ใช้ผ้าเช็ดหน้าผืนใหญ่ห่อหุ้มวัตถุที่นุ่ม
2. ผูกชายเป็นช่วง ๆ ให้แน่น
3. สามารถนำมาเล่นได้

การละเล่นลูกช่วง

ในวาระขึ้นปีใหม่มั้งจะมีการละเล่นเพื่อฉลองวันปีใหม่อีกโดยเฉพาะ การเล่นเกมลูกช่วง (ntsum pob) หรือที่เรียกกันว่า “จูเปาะ” ลูกช่วง (pob) มีลักษณะกลมเหมือนลูกบอลทำด้วยเศษผ้า มีขนาดเล็กพอที่จะถือด้วยมือข้างเดียวได้

เมื่อวันขึ้นปีใหม่ซึ่งตรงอยู่ในช่วงธันวาคม หรือมกราคม หลังจากการเก็บเกี่ยวไร่นาสวน สิ้นผ่านไปจะเกิดเทศกาลปีใหม่มั้งเกิดขึ้นโดยบรรดาหนุ่มสาวต่างแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสวยงามและ มักจะเป็นชุดที่เพิ่มตัดเย็บขึ้นใหม่ โดยเฉพาะในหนุ่มสาวจะตกแต่งในลักษณะประดัดประดาไปด้วยเครื่องประดับและผ้าปักที่มีลวดลายสวยงามรวมไปถึงผู้หญิงสาวมั้งจะเป็นผู้ประดิษฐ์ลูกช่วง

การละเล่นลูกช่วง จะแบ่งกลุ่มผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหญิงกับฝ่ายชายโดยที่ก่อนจะมีการละเล่น ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ที่เอาลูกช่วงไปให้ฝ่ายชาย หรือญาติ ๆ ของฝ่ายหญิงเป็นผู้ที่นำลูกช่วงไปให้ฝ่ายชาย เมื่อตกลงกันได้ก็จะทำการโยนลูกช่วงโดยฝ่ายหญิง และฝ่ายชายแต่ละฝ่ายจะยืนเป็น

แถวหน้า กระดานเรียงหนึ่ง หันหน้าเข้าหากันมีระยะห่างกันพอสมควร แล้วโยนลูกช่วงให้กันไปมา และสามารถทำการเล่นกับลูกที่โยนได้

จุดประสงค์ของการเล่น

เพื่อความสนุกสนานเป็นการฉลองปีใหม่ และเป็นการหาคู่ให้กับหนุ่มสาว เพื่อมิตรภาพที่ดีต่อกัน ตามหลักหญิงที่แต่งงานแล้วจะไม่มีสิทธิ์ในการเล่นลูกช่วงอีก เพราะถือว่าผิดตามธรรมเนียมของม้ง ส่วนฝ่ายชายสามารถเล่นได้แต่อยู่ที่ว่าฝ่ายหญิงจะทำการยินยอมเล่นกับตนหรือไม่ แล้วแต่ฝ่ายหญิงสาวคนนั้น การเล่นลูกช่วง ยังเป็นการช่วยฝึกทักษะความชำนาญในการคว้าจับสิ่งของที่พุ่งเข้ามาปะทะใบหน้า อันเป็นการฝึกป้องกันตัวจากสิ่งของที่ลอยมาหาใบหน้าอย่างกะทันหันได้ด้วย ในช่วงระหว่าง การเล่นลูกช่วงหนุ่มสาวที่เล่นลูกช่วงจะร้องเพลงโต้ตอบกัน เพิ่มความสนุกสนานในการเล่น

กติกาการเล่น

กติกาการเล่นและการปรับผู้แพ้ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้เล่นเอง ไม่มีกติกากำหนดตายตัวแต่ประการใด ชาวม้งมีการเล่นลูกช่วงเป็นวัฒนธรรมประจำเผ่ามาช้านานแล้ว คนเผ่าอื่นในไทยไม่มีการละเล่นในทำนองนี้ ม้งได้สืบทอดวัฒนธรรมการเล่นลูกช่วงมาตั้งแต่สมัยที่ยังอาศัยอยู่ในประเทศจีน ซึ่งในสมัยที่ยังอาศัยอยู่ในประเทศจีนนั้น ในทุกๆปีของช่วงเดือนแรกในฤดูใบไม้ผลิ จะมีการเล่น "ระบำดวงจันทร์ (Moon dance)" โดยจะประดิษฐ์จากเศษผ้าสีต่าง ๆ เป็นลูกบอลเล็ก ๆ เรียกว่า ลูกบอลลี เป้าหมายอยู่ที่คนรักของแต่ละคน ลูกช่วงหรือลูกบอลที่ใช้เล่นกันในหมู่บ้าน ม้งในประเทศไทยนั้นบางหมู่บ้านทำด้วยผ้าสีดำ ซึ่งตรงกันข้ามกับม้งในประเทศจีนที่นิยมเล่นลูกบอลที่มีสีสันสดใส

ภาพที่ 84 การโยนลูกช่วงในวันขึ้นปีใหม่ม้ง

รถล้อเลื่อนไม้ (The Wooden Kart Racing)

การแข่งรถล้อเลื่อนไม้ การแข่งขันรถสามล้อจะมีเฉพาะในเทศกาลปีใหม่เท่านั้น จะเป็นการเล่นของเด็ก และผู้ใหญ่ ซึ่งสมัยก่อนม้งไม่มีรถ หรือยานพาหนะใช้ในการเดินทาง และไม่มีของเล่นให้กับเด็ก ๆ ได้เล่นกัน เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากความเจริญมาก ดังนั้นไม่สามารถที่จะหาซื้อของเล่นให้กับเด็ก ๆ เล่นได้ ดังนั้นผู้ใหญ่จึงได้คิดค้นสร้างรถสามล้อขึ้นให้กับ เด็ก ๆ ได้

เล่นกัน ต่อมาจึงได้มีการนำมาแข่งกัน และได้มีวิวัฒนาการที่จะพัฒนาให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อให้ผู้ใหญ่สามารถที่จะเล่นได้ จึงได้มีการประกวดแข่งขันกันว่า รถคันไหนไปไกลที่สุด และรถคันไหนตกแต่งได้สวยงามที่สุด

คุณจันทร์ศิริ วาทหงษ์ ผู้ประสานงานพัฒนาสาธารณสุข มูลนิธิโครงการหลวง (อ้างใน วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2552: ออนไลน์) ได้กล่าวว่า จากการดำรงชีวิตของชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่บนเขาบนคอยตามภาคเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่จะดำรงชีวิตด้วยการอาศัยวัตถุดิบจากป่า ไม่ว่าจะเป็นพื้น น้ำ หรือพืชผักต่างๆ เวลาจะทำการขนย้ายมาเก็บไว้ก็ต้องขึ้นลงเป็นระยะทางหลายกิโลเมตรด้วยการเดิน แต่เมื่อขนส่งด้วยระยะทางไกลขึ้นทำให้ใช้เวลาในการขนส่งมากขึ้น เพื่อให้ได้ทรัพยากรมากขึ้นชาวเขาจึงได้คิดแก้ปัญหาด้วยการหาเครื่องทุ่นแรงด้วยวัตถุดิบที่มีอยู่ในป่า ด้วยเหตุนี้จึงมีการคิดล้อเลื่อนเกิดขึ้น

จากเศษไม้ที่ทิ้งระเกะระกะได้ถูกนำมาดัดแปลงจนเป็นรูปร่างคล้ายรถโกคาร์ท แต่ขึ้นส่วนทุกชิ้นล้วนทำขึ้นจากไม้ทั้งหมดแม้กระทั่งล้อ ตัวรถมีขนาด 1x2 เมตร มีเนื้อที่พอที่จะทำการขนย้ายได้อย่างสบายๆ โดยเรียกง่ายๆ ว่าล้อเลื่อน ไม้แน่นอน จากเดิมที่ใช้แรงคนก็ทุ่นแรงไปได้มาก โดยการของที่ทำมาได้ไต่บนรถล้อเลื่อนไม้แล้วช่วยกันดึงและผลักจนถึงที่ซึ่งสะดวกและได้ประโยชน์ก็ตอนลงมาจากเขาที่สามารถปล่อยล้อเลื่อนไม้ให้ลงมาได้อย่างสบายๆ โดยมีคนบังคับเพียงคนเดียวเท่านั้น ทำให้สามารถประหยัดพลังงานและเวลามากขึ้น

ล้อเลื่อนชาวเขานี้ถือว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวเขามาหลายชั่วอายุคนแล้ว โดยเหล่าชาวเขาได้คิดค้นพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ในปัจจุบันล้อเลื่อนไม้ถูกแทนที่ด้วยรถยนต์และจักรยานยนต์ไปแล้ว เหลือแต่การเล่นและแข่งขันกันเพื่อความสนุกสนาน จากการแข่งขันกันในหมู่เพื่อนฝูงก็กลายมาเป็นการแข่งขันกันระหว่างหมู่บ้านและมีที่ทำว่าจะขยายไปเรื่อยๆ

วัสดุอุปกรณ์

1. เศษไม้ที่ไม่ใช่แล้ว
2. ตะปู
3. ค้อน

วิธีการทำ

1. ต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง ไม้ 3 ท่อน มาประกอบกับล้อ 3 ล้อ ในลักษณะสามเหลี่ยม ล้อที่อยู่ด้านหน้าสุดต้องทำสำหรับให้เท้าเหยียบได้ เพื่อการบังคับทิศทาง และการเบรกรถ
2. ตอกไม้อีกท่อนไว้ตรงกลางสำหรับนั่ง ปรับระดับแล้วแต่ใครจะตัวสั้นหรือตัวยาว เหล่าไม้ ตอกตะปู ใส่ ถอด ทดสอบ ทดลอง ค่อยๆ ประกอบไปที่ละนิดจนกว่าจะพอใจ

ภาพที่ 85 รถล้อเลื่อน

หน้าไม้ (เน่ง)

อุปกรณ์การเล่น

1. ไม้เนื้อแข็ง
2. ตอไม้ไผ่
3. เชือกเหนียว
4. ลีว

วิธีการทำ

นำไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้ชิงชัน มายาวประมาณ 80 ซม. ความกว้างประมาณ 1 นิ้ว ใสด้วยกบ แล้วใช้ขวานถากตรงบริเวณหัวและลำตัวให้ได้รูปทรงตามที่ต้องการ แล้วเจาะตรงกลางตัวเพื่อทำเป็นไกทำร่องสำหรับใส่ลูก

หน้า กว้าง $\frac{1}{2}$ ซม. ลึก 3 ซม. ลึก 3 มม. ความยาวของร่องประมาณ 1 ฟุต แล้วเจาะที่สำหรับใส่ขาหน้าไม้ให้ทะลุ ขาหน้าไม้ทำด้วยตอไม้ไผ่นำมาเหลา มีความยาวประมาณ 1 เมตร เหลาให้เรียวได้สัดส่วนที่ปลายขาบากปลายเพื่อผูกสายแล้วเอาเขาสอดเข้า ให้ทางซ้ายและขวายาวเท่ากันใช้เชือกที่เหนียว เช่น ปอมะนิลา ขึ้นสายไว้มีลักษณะคล้ายคันธนู ลูกหน้าใช้ไม้ไผ่เหลาให้ยาวเล็กเท่า ๆ กัน กันกับแท่งดินสอใช้มีดแหลมตรงปลายตรงกลางบาก ใส่ใบไม้หรือกระดาษเพื่อบังคับทิศทางของลูกหน้า

วิธีการเล่น

ดึงเชือกลงมาเกาะติดกับไกใช้ลูกหน้าที่ตั้งเตรียมไว้แล้วนำร่องซึ่งอาจจะมีจี๊ซิ่ง (จี๊สูด) ติดไว้เพื่อกันการเลื่อนไหลของลูกหน้าเล็งไปยังเป้าที่ต้องการ แล้วเหวี่ยงไก ลูกหน้าจะถูกแรงส่งจากเชือกพุ่งสู่เป้าหมายตามที่เล็งไว้ส่วนมากธนูจะใช้ขึงสัตว์ที่มีขนาดเล็กเช่น นก ลิง กระรอก เป็นต้น (บ้านมหา, 2552: ออนไลน์)

ตอนที่ 2

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรม ชุมชน ด้วยการรวบรวมออกแบบและสร้างสื่อความหมายเพื่อการถ่ายทอด ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิด ตัดสินใจวางแผนงาน การปฏิบัติงาน และติดตามประเมินผลการดำเนินการ ซึ่งการดำเนินงานนั้น ความริเริ่มต้องมาจากประชาชน ร่วมด้วยการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความคิดและแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น และการพัฒนานั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชน เพื่อจะเป็นส่วนผลักดันให้ประชาชนเกิดความรักและช่วยกันดูแลรักษา กล่าวคือ เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกหวงแหนชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชน เผ่ามั่ง บ้านแม่ตานี เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ความรู้ ความสามารถในการคิดและวางแผน รวมถึงร่วมออกแบบศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่ามั่ง ในการดำเนินการวิจัยต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมเวทีชาวบ้าน เพื่อปรึกษาหารือ ร่วมกันคิด ตัดสินใจ และปฏิบัติงานรวมถึงรับผิดชอบการดำเนินการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยมีการดำเนินงาน การประชุมและการฝึกอบรมต่างๆ ดังนี้

1. สํารวจข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนํามาวางแผนดำเนินงานวิจัย
2. การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน เพื่อประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการสร้าง และพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชน
3. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่ามั่งแบบมีส่วนร่วม (ครั้งที่ 1)
4. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่ามั่งแบบมีส่วนร่วม (ครั้งที่ 2)
5. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่ามั่งแบบมีส่วนร่วม (ครั้งที่ 3)
6. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ ชุมชนเข้มแข็งเพื่อการพึ่งพาตนเอง

7. การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน(ครั้งที่ 1) เพื่อประชุมชี้แจงและระดมสมองจากกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมหาวิธีการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชน
8. การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน(ครั้งที่ 2) การออกแบบศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง
9. การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน(ครั้งที่ 3) การรวบรวมวัตถุดิบสำหรับจัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

สำรวจข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำมาวางแผนดำเนินงานวิจัย

วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551

เนื่องด้วยคณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญต่อการจัดตั้งพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและประชาชน ชาวชนคนรุ่นหลัง ฉะนั้นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ออกสำรวจพื้นที่โดยรวมของหมู่บ้าน โดยมีนายวิน เลิศชัยสกุศล (แซ่ย่าง) ปราชญ์ชาวบ้านที่ได้อาสาเป็นผู้นำชมพื้นที่และสถานที่โดยรอบ ซึ่งนายวิน เลิศชัยสกุศล ได้พาทางคณะผู้วิจัยไปยังศูนย์การเรียนรู้เดิม ซึ่งศูนย์การเรียนรู้เดิมอยู่ใกล้กับบริเวณบ้านของตน นายวินยังกล่าวว่า “ศูนย์การเรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชน” เดิมหลังนี้มีความชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก วัตถุศิลปภายในไม่มีการจัดให้เป็นระเบียบ ข้าวของเครื่องใช้กระจัดกระจาย เนื่องจากไม่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแลภายในศูนย์ จากเดิมที่เคยมีการจัดตั้งคณะกรรมการ เลือกตัวแทนกลุ่มชาวบ้าน แต่เพราะไม่มีการบริหารจัดการที่ถูกต้อง รวมทั้งประชาชนในชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการ จึงทำให้ศูนย์วัฒนธรรมชำรุดทรุดโทรม หลังจากนั้น นายวิน เลิศชัยสกุศล ได้พาผู้วิจัยไปยังบ้านของกลุ่มสตรีที่มีการเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายประจำชนเผ่าม้ง เพื่อศึกษาข้อมูลด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชนเผ่าม้งเบื้องต้น จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาวิเคราะห์และจัดทำเป็นโครงการเพื่อเสนอของบประมาณสนับสนุนไปยังศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพิจารณาต่อไป

ภาพที่ 86 ป้ายศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งหลังเดิม ซึ่งมีความชำรุดเสียหาย

ภาพที่ 87 ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง หลังเดิม

**การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน เพื่อประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์
และเป้าหมายของการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชน
ณ หอประชุมบ้านแม่สาบน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2551**

จากการออกสำรวจพื้นที่ของบ้านแม่สา เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2551 และนำเสนอต่อผู้บริหารของศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทางผู้บริหารได้อนุมัติโครงการในหลักการ จากนั้นได้ร่วมกับผู้วิจัยเข้าสำรวจพื้นที่ในชุมชนบ้านแม่สา และประชุมเวทีชาวบ้านเพื่อทราบความต้องการในการจัดทำศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง โดยทางศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ ได้มอบหมายให้คุณธีระ สุรัตน์ หัวหน้าฝ่ายฝึกอบรมของศูนย์ฯ เป็นผู้ประสานงาน

สำหรับการจัดประชุมเวทีชาวบ้าน เพื่อประชุมชี้แจงการสร้าง และพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง โดยได้รับความร่วมมือจากประชาชนบ้านแม่สาที่ร่วมประชุมรับฟังการชี้แจงวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการของการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ซึ่งชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ซักถามข้อสงสัยต่างๆ ซึ่งผลสรุปจากการจัดประชุมเวทีชาวบ้านในครั้งนี้ มีข้อตกลงร่วมกันคือ 1)ชุมชนจะช่วยกันบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรม และเห็นว่าศูนย์วัฒนธรรมของตนนั้นจะต้องคงอยู่คู่กับชุมชนและถ่ายทอดให้กับเยาวชนรุ่นต่อไป 2)ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ จะให้งบประมาณในการตกแต่งสถานที่รวมทั้งมอบอาคารซึ่งเคยใช้เป็นอาคารดำเนินการของศูนย์พัฒนาสังคมที่อยู่ในพื้นที่บ้านแม่สาบน้อยให้กับชุมชนดำเนินการจัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง 3) คณะผู้วิจัยเป็นฝ่ายวิชาการที่จะต้องจัดฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการจัดการศูนย์วัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าคู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 88 สภาพอาคารทั้งภายในและภายนอกที่เตรียมจัดสร้างพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ภาพที่ 89 ดำรงและวางแผนการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรม

ภาพที่ 90 ชาวบ้าน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้าร่วมการประชุมรับฟัง แลกเปลี่ยน
และเสนอความคิดเห็น

การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนผ่านแบบมีส่วนร่วม (ครั้งที่ 1)

ณ ชุมชนบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 9-10 มกราคม พ.ศ. 2552

จากการประชุมเวทีชาวบ้าน เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2551 เพื่อประชุมชี้แจงการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนผ่านแบบมีส่วนร่วม ให้เป็นที่เข้าใจตรงกันระหว่างคณะผู้วิจัยและประชาชนบ้านแม่สา จากนั้นผู้วิจัยจึงได้จัดทำโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนผ่านแบบมีส่วนร่วม(ครั้งที่ 1) โดยเน้นการเรียนรู้ การค้นหาและรวบรวมวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชุมชน โดยการจัดบุคคลภายนอก(outsider) ซึ่งเป็นนักศึกษาในระดับปริญญาตรี สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยวภาคสมทบจำนวน 27 ราย ร่วมกับบุคคลภายในชุมชน(insider)ที่มีความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนจำนวน 20 ราย มาฝึกอบรมร่วมกัน โดยให้นักศึกษากลุ่มนี้พักค้างคืนที่ชุมชนจำนวน 1 คืน โดยแบ่งออกเป็น 4กลุ่ม คือ กลุ่มประวัติชุมชน กลุ่มวิถีการเกษตร กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรม และกลุ่มวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ให้ความรู้ และเป็นผู้นำในการสำรวจข้อมูลต่าง ๆ เพื่อความสะดวกต่อการเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนดำเนินการทำรูปแบบ (design) การจัดทำศูนย์วัฒนธรรมชุมชนผ่านแบบ บ้านแม่สา โดยมีผู้นำความรู้ (ปราชญ์ชาวบ้าน) ดังนี้

1) กลุ่มประวัติชุมชนนั้น มีปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 2 ท่าน คือ

1. นายเน่ง หนองวรกุล
2. นายทวิศักดิ์ กรกิตติการ

2) กลุ่มวิถีการเกษตร มีปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 2 ท่าน คือ

1. นายพชัย กรกิตติการ
2. นายอาวุธ หนองวรกุล

3) กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรม มีปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 3 ท่าน คือ

1. นายเผ่า กรกิตติการ
2. นายฉลองชัย หนองวรกุล
3. นายวินัย ภูสิริพัฒนานนท์

4) กลุ่มวัฒนธรรมประเพณี มีปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 1 ท่าน คือนายวิชัย ภูสิริพัฒนานนท์

การศึกษาชุมชน โดยการเสาะแสวงหาข้อมูลต่างๆ ในชุมชน และใช้วิธีการในการศึกษาทั้งการสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาเอกสารต่างๆ ประกอบ เพื่อให้ข้อมูลตรงกับความ เป็นจริงมากที่สุด นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญ คือ การสร้างสัมพันธ์อันดี ความสนิทสนมที่ต้องให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมมากที่สุด

ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตชนเผ่าม้ง การแสดงประจําชนเผ่าม้ง เช่น การร้องเพลง การรำดาบ การเป่าแคน การเป่าลั่นทอง และการดำข้าวปลูก เป็นต้น

ภาพที่ 91 นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ “การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ”

ภาพที่ 92 บรรยายการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ
การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วม

ภาพ 93 ปราชญ์ชาวบ้านและผู้เข้าร่วมการอบรมออกสำรวจพื้นที่
เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน

ภาพ 94 ปราชญ์ชาวบ้านและผู้เข้าร่วมการอบรม ร่วมกันอภิปรายและสรุปผลของข้อมูล

ภาพ 95 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม (การเป่าลิ้นทอง)

การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วม (ครั้งที่ 2)

ณ ชุมชนบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 7 - 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552

เนื่องจากชุมชนบ้านผานกกก เป็นชุมชนเผ่าม้ง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับชุมชนบ้านแม่สา โดยมี วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกันกับชนเผ่าม้งบ้านแม่สา ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็น ความสำคัญของการได้มาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง โดย เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังนั้นการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 นี้ จึงได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ชุมชนแม่สาได้ศึกษาดูงานในพื้นที่ชุมชนบ้านผานกกกที่ ได้รับมาตรฐาน Homestay ไทย ซึ่งในการฝึกอบรมครั้งนี้ ได้นำนักศึกษาในระดับปริญญาตรี สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยวจำนวน 30 คน ร่วมกับประชาชนในชุมชนแม่สาจำนวน 20 คน โดย แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มประวัติชุมชน กลุ่มวิถีการเกษตร กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรม และ กลุ่มวัฒนธรรม ประเพณี โดยแต่ละกลุ่มจะมีปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นประชาชนในชุมชนบ้านผาน กก กลุ่มละ 1 คน เป็นผู้ให้ความรู้ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องราวด้านวัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมของชน เผ่าม้ง ตลอดจนด้านวัตถุศิลปต่างๆ ทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องจักรสาน งาน หัตถกรรมที่สำคัญของชนเผ่าม้ง เช่น การทอผ้าไหมกัญชง หรือผ้าปักต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 96 ผู้เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการโดยไปศึกษาดูงานที่
ชุมชนบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ดังนั้นการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ นอกจากจะได้ทราบข้อมูลด้านวัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งมากยิ่งขึ้น ยังทำให้ชาวบ้านในชุมชนแม่สา ได้เรียนรู้ถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง รวมทั้งการจัดการบ้านพักแบบ Homestay ที่ได้รับมาตรฐานจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาอีกด้วย

ภาพที่ 97 ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรม ร่วมกันระดมความคิด

ภาพที่ 98 ประธานชมรมการท่องเที่ยวบ้านผานกกก ได้ให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรม

การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วม (ครั้งที่ 3)
ณ ชุมชนบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
วันที่ 9 – 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552

การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ครั้งที่ 3 นี้ มีวัตถุประสงค์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีของชนเผ่าม้ง เพื่อยืนยันกับข้อมูลเบื้องต้นที่เคยสำรวจไว้ เพื่อในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งแรก รวมทั้งเปรียบเทียบกับข้อมูลของชุมชนบ้านผานกกกในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 ซึ่งได้แบ่งกลุ่มข้อมูลในการศึกษาออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มประวัติชุมชน กลุ่มวิถีการเกษตร กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรม และกลุ่มวัฒนธรรมประเพณี ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงของข้อมูล และเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนต่อไป ซึ่งการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ ได้มีนักศึกษาในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว ของคณะพัฒนาการท่องเที่ยวจำนวน 32 ราย ร่วมกับประชาชนในพื้นที่จำนวน 20 ราย รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 8 ราย ที่เป็นวิทยากรรวมทั้งสิ้น 60 ราย โดยในแต่ละกลุ่มมีวิทยากรปราชญ์ชาวบ้านดังนี้

- 1) **กลุ่มประวัติชุมชน** โดยมีวิทยากรที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 2 ราย คือ
 1. นายทวิศักดิ์ กรกัรติการ
 2. นายเน้ง ถนอมวรกุล
- 2) **กลุ่มวิถีการเกษตร** มีวิทยากรที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 2 ราย คือ
 1. นายเต่ง ทรงกิตติกุล
 2. นายอาวุธ ถนอมวรกุล
- 3) **กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรม** มีวิทยากรที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 2 ราย คือ
 1. นายวิชัย ภูศิริพัฒนานนท์
 2. นายบวร ถนอมวรกุล
- 4) **กลุ่มวัฒนธรรม ประเพณี** มีวิทยากรที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 2 ราย คือ
 1. นายวินัย ภูศิริพัฒนานนท์
 2. นางชลไทร ถนอมวรกุล

ภาพที่ 99 บรรยายภายในที่ประชุมและการมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านแม่สา

ภาพที่ 100 นายวิชัย ภูสิริพัฒนานนท์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่สาฯ ตัวแทนชาวบ้าน
ร่วมเสนอความคิดเห็นในการสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

หลังจากนั้นเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งนักศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปราชญ์ชาวบ้านรวมทั้งประชาชนในชุมชนได้เสนอแนวคิดต่าง ๆ จากข้อมูลที่รวบรวมมา ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการ

ดำรงรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และสรุปข้อคิดเห็นและซักถามข้อสงสัยเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานที่เก็บรวบรวมมาทั้งหมด โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.วิระพล ทองมา หัวหน้าโครงการวิจัยร่วมกับเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ และมีนายวิชัย ภูสิริพัฒนานนท์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่สา เป็นที่ปรึกษาและเสนอแนะแนวทางในการที่จะพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว โดยชุมชนที่มีคุณค่าต่อไป

ภาพที่ 101 ผู้เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 3

การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ ชุมชนเข้มแข็งเพื่อการพึ่งพาตนเอง

ณ ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภาคเหนือ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 7-9 เมษายน พ.ศ. 2552

การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร “กระบวนการเรียนรู้ ชุมชนเข้มแข็งเพื่อการพึ่งพาตนเอง” โดย ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับ คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ผู้นำและคนในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนบนพื้นที่สูงมีศักยภาพในการบริหารจัดการชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ ทั้งนี้มีผู้เข้าร่วมอบรมจำนวนทั้งสิ้น 41 คน จากตัวแทน 4 อำเภอ คือ อำเภอแม่แตง อำเภอแม่วาง อำเภอแมริม และอำเภอเชียงดาว โดยมีชุมชนเป้าหมายบ้านแม่สา ซึ่งผู้วิจัยได้ให้คนในชุมชนสมัครและได้ทำการคัดเลือกมาจำนวน 6 ราย เพื่อที่จะให้บุคคลดังกล่าวนำแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้จากการฝึกอบรมไปเป็นแนวทางในการกำหนดแผนสำหรับการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเป้าหมายให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

รายชื่อตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือกและเข้าร่วมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อการพึ่งพาตนเองจำนวน 6 ราย คือ

1. นายทวีศักดิ์ กรกิตติการ
2. นายบวร ฅนอมวรกุล
3. นายบุญยืน ฅนอมวรกุล
4. นายธีรพล ภูสิริพัฒนานนท์
5. นายสกล รัตนดิถกุล
6. นายสุรศักดิ์ รัตนดิถกุล

สำหรับการบรรยายภาควิชาการนั้น หัวหน้าโครงการวิจัย(รศ. ดร. วีระพล ทองมา) ได้มุ่งเน้นใน 4 ประเด็นดังนี้

- 1) แนวทางการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน
- 2) การสร้างและการพัฒนาภาวการณ์เป็นผู้นำชุมชน
- 3) หลักธรรมาภิบาล
- 4) ทูตทางสังคมกับการพัฒนาศักยภาพชุมชน

นอกจากฟังการบรรยายในภาคทฤษฎีแล้ว ยังได้นำผู้เข้ารับการฝึกอบรมไปศึกษาและดูงานเกี่ยวกับการทำการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยฮ่อม

ไคร้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เห็นการปฏิบัติในพื้นที่จริง ด้วยการประยุกต์ทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่เป็นต้น

ภาพที่ 102 ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ

จากนั้นผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการได้สรุปการระดมความคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชนเผ่า ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านทรัพยากรบุคคล/ปราชญ์ชาวบ้าน และด้านวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนซึ่งในที่นี้สรุปเพียงอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านแม่สา ดังนี้

1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย

1. น้ำตกแม่สา
2. ปางช้างแม่สา
3. สวนพฤกษศาสตร์
4. โครงการหลวง
5. หมู่บ้านชาวเขา
6. เขตป่าอนุรักษ์
7. ดำนานคอยผาคลอง
8. สถานที่ชมนก

2) ด้านทรัพยากรบุคคล ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมได้วิเคราะห์ว่า ชุมชนบ้านแม่สา นั้น มีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ในเรื่องต่อไปนี้

1. ผู้มีความรู้ทางเรื่องเครื่องเงิน ได้แก่ สร้อย, แหวน, กำไล, ต่างหู
2. ผู้มีความรู้ทางเรื่องการตีเหล็ก ได้แก่ มีด, จอบ, เสียม, ดาบ
3. ผู้มีความรู้ทางเรื่องยาสมุนไพร ได้แก่ ยารักษา, ยาบำรุง

4. ผู้มีความรู้ทางเรื่องการเขียนผ้าลายเทียน

5. ผู้มีความรู้ทางเรื่องผ้าใยกล้วย

3) ด้านวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเผ่าม้งนั้น ประกอบไปด้วย วัฒนธรรมที่เด่น ๆ คือ

1. ภาษาม้ง

2. ปีใหม่ม้ง

3. พิธีแต่งงาน

4. พิธีตั้งชื่อใหม่

5. การแต่งกาย

6. ประเพณีบูชาป่าดงแซ่ง

7. ประเพณีกินข้าวใหม่

8. ประเพณีดำหัวแบบม้ง

9. ประเพณีสู้ขวัญประจำ
ครอบครัว

ภาพที่ 103 ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมจากชุมชนบ้านแม่สา ร่วมกันระดมความคิด
เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชนเผ่าม้ง

ภาพที่ 104 ตัวแทนกลุ่มบ้านแม่สา อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ นำเสนอผลงาน
หลังการระดมความคิดในกลุ่ม

เพื่อประชุมชี้แจงและระดมสมองจากกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมใน
การสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชน
ณ ศาลาประชาคมชุมชนแม่สาบน้อย
ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

การประชุมเวทีชาวบ้านในครั้งนี้ เป็นการประชุมเพื่อชี้แจง และระดมความคิดจากกลุ่มชุมชนที่สนใจในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง โดยในที่ประชุมผู้วิจัยได้เสนอผลการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ด้านวัฒนธรรมชุมชนให้ที่ประชุมรับทราบ

จากนั้นฝ่ายมัณฑนากรได้นำเสนอรูปแบบของการจัดแสดงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ซึ่งได้จัดเตรียมออกแบบโดยใช้คอมพิวเตอร์ โดยยึดหลักความสอดคล้องของวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นสำคัญ หลังจากนั้นผู้วิจัย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และชาวบ้านได้ร่วมกันสำรวจพื้นที่ในการสร้างศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ซึ่งการดำเนินการออกแบบจัดสร้างศูนย์นั้นต้องได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชนในชุมชน ทั้งเรื่องของการให้คำปรึกษา การให้รายละเอียดข้อมูลต่างๆ ของปราชญ์ชาวบ้านและเป็นที่ปรึกษา ตลอดจนแรงงานในการจัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งในการจัดประชุมเวทีชาวบ้านในครั้งนี้ ทางผู้วิจัยและมัณฑนากรได้ข้อมูลในการนำไปปรับเปลี่ยนการออกแบบ(design) ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง เพื่อนำมาเสนอในที่ประชุมเวทีชาวบ้านต่อไป

ภาพที่ 105 การประชุมชี้แจงและระดมความคิดเห็นในการออกแบบ
และสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ภาพที่ 106 เจ้าหน้าที่ฝ่ายมัณฑนากร นำเสนอรูปแบบการจัดแสดงชนบทรรมนิยม
วัฒนธรรมภายในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ภาพที่ 107 ประชาชนในชุมชนเข้าร่วมการประชุม เพื่อการมีส่วนร่วมกัน
ในการสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ภาพ 108 ประชาชนในชุมชนร่วมเสวนา เสนอความคิดเห็นในการออกแบบ
จัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน (ครั้งที่ 2)

การออกแบบศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ต๋ำใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

การประชุมเวทีชาวบ้าน เรื่องศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ เพื่อเสนอให้ที่ประชุมได้รับทราบถึงการออกแบบ(design)ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งที่ทางคณะผู้วิจัยได้นำไปปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะจากการประชุมเวทีชาวบ้านครั้งที่ผ่านๆ มา เพื่อให้ที่ประชุมพิจารณาอีกครั้ง จากนั้นได้เปิดโอกาสให้ที่ประชุมเวทีชาวบ้านได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการรวบรวมวัตถุดิบ เพื่อทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนภายในชุมชนได้เข้าใจถึงความสำคัญของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง จนเกิดความตระหนักและมีส่วนร่วมในการบริจาควัตถุดิบต่าง ๆ ให้กับคณะกรรมการดังกล่าว โดยในที่ประชุมได้มีการคัดเลือกและแต่งตั้งบุคคลดังรายนามต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการรวบรวมวัตถุดิบ

1. นายเน้ง ศิวภัทรพงศ์ ประธาน
2. นายอาวุธ ถนอมวรกุล รองประธาน
3. นายวิวัฒน์ กรกิจดิการ กรรมการ
4. นายพรชัย ถนอมวรกุล กรรมการ
5. นายเน้ง ถนอมวรกุล กรรมการ
6. นายพิชัย เลิศชัยสกุศล ผู้ประสานงาน
7. นายทวิศักดิ์ กรกิจดิการ เลขานุการ

ภาพที่ 109 ประชุมปรึกษาหารือและชี้แจงเกี่ยวกับการออกแบบ(design) ศูนย์วัฒนธรรมชุมชน

ภาพที่ 110 การประชุมเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการการรวบรวมวัสดุศิลป์

การออกแบบแปลน (Design) การจัดทำศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง บ้านแม่ตา

ผลจากการศึกษาชุมชน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ในชุมชน ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านประเพณีชุมชน ด้านวิถีการเกษตร ด้านความเชื่อและพิธีกรรม และด้านวัฒนธรรม ประเพณี และได้ผ่านการประชุมเวทีชาวบ้านเพื่อให้ข้อเสนอแนะ จากนั้นผู้วิจัยและทีมงานมัณฑนากรได้ปรับปรุง

แก้ไขให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มากที่สุดจนได้มาซึ่งแบบ (design) จำลองในการจัดทำศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แปลนและตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง

แบบแปลนในครั้งนี้ได้แบ่งพื้นที่ออกมาเป็นทั้งหมด 4 ส่วน คือ

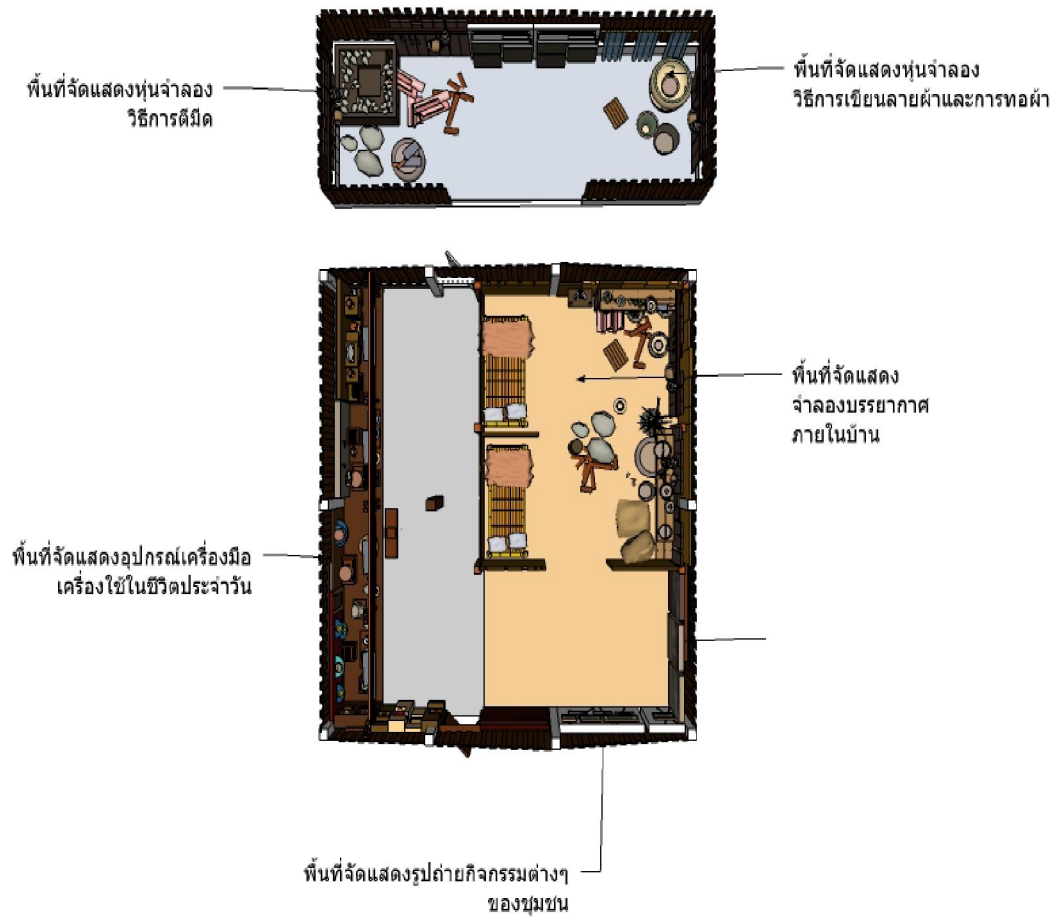
ส่วนที่ 1 พื้นที่จัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ส่วนที่ 2 พื้นที่จัดแสดงภาพถ่ายกิจกรรม, ตำแหน่งที่ตั้ง และพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน

ส่วนที่ 3 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศภายในบ้านของคนในชุมชน

ส่วนที่ 4 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศงานหัตถกรรมในท้องถิ่น

ตัวอาคารที่จะจัดสร้างเป็นศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งนั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ซึ่งในส่วน ของตัวอาคารที่ 1 จากประตูทางเข้าด้านซ้ายมือจะเป็นส่วนของ พื้นที่จัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชนเผ่าม้ง และบริเวณด้านขวามือจะเป็น พื้นที่จัดแสดงภาพถ่าย กิจกรรม ตำแหน่งที่ตั้ง และพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน ถัดไปด้านในสุดจะเป็นพื้นที่จัดแสดง หุ่นจำลองบรรยากาศภายในบ้านของคนในชุมชน และส่วนของตัวอาคารที่ 2 นั้นจะเชื่อมต่อจากตัว อาคารแรกไปทางด้านหลัง ซึ่งเป็นส่วนของพื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศงานหัตถกรรมใน ท้องถิ่น จากประตูทางเข้าด้านซ้ายมือจะเป็นส่วนของการจัดแสดงหุ่นจำลองของวิธีการตีมีด และ ด้านขวามือเป็นพื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองวิธีการเขียนลายผ้าและการทอผ้า ซึ่งในแต่ละส่วนนั้นได้ ออกแบบตามความเหมาะสมของพื้นที่ในตัวอาคาร และสอดคล้องตามวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน มากที่สุด โดยอุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ ต้องมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม อีกทั้งเป็น วัสดุที่หาได้ง่ายภายในท้องถิ่น

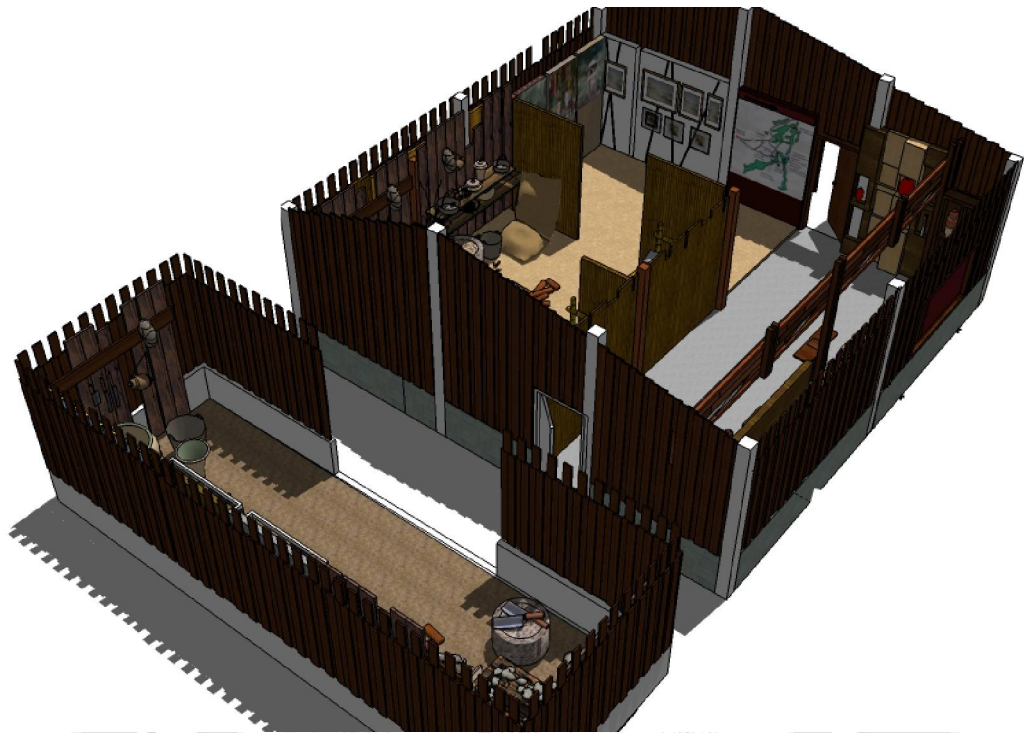
ภาพที่ 111 แปลนและตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง

ภาพที่ 112 มุมสูงด้านที่ 1 ตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง

ภาพที่ 113 มุมสูงด้านที่ 2 ตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง

ภาพที่ 114 มุมสูงด้านที่ 3 ตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง

ภาพที่ 115 มุมสูงด้านที่ 4 ตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลอง

ส่วนที่ 1 พื้นที่จัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

สำหรับพื้นที่การจัดแสดงส่วนนี้เป็นการจัดแสดงของอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ชนเผ่าม้งใช้อยู่จริงในชีวิตประจำวัน หรือเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่พบคู่ได้ยากจากชุมชนโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็น ถ้วยโถโอชาม ชุดเครื่องประดับ เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำอาหาร อุปกรณ์ทำความสะอาดบ้าน และเครื่องจักรสาน เป็นต้น โดยจัดวางเป็นหมวดหมู่ ซึ่งมีความเหมาะสมแตกต่างกันออกไปตามลักษณะการใช้งานของวัตถุศิลป และมีป้ายสื่อความหมายอธิบายถึงวัตถุศิลปแต่ละชิ้น ที่อธิบายทั้งภาษาม้ง ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ตลอดจนลักษณะการใช้งาน และที่มาของวัตถุศิลปชิ้นนั้น เพื่อสามารถสื่อความหมายให้กับคนในชุมชน นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้

ภาพที่ 116 ส่วนที่ 1 พื้นที่จัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน 1

ภาพที่ 117 ส่วนที่ 1 พื้นที่จัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน 2

ส่วนที่ 2 พื้นที่จัดแสดงภาพถ่ายกิจกรรม, ตำแหน่งที่ตั้ง และพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน

ส่วนที่ 2 นี้เป็นการจัดแสดงป้ายนิทรรศการเกี่ยวกับภาพถ่ายเก่าๆ ตั้งแต่การปลูกไผ่ฟันของชนเผ่าม้ง จนถึงวิธีการเกษตรในปัจจุบัน ภาพถ่ายการเสด็จมาเยือนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภาพถ่ายเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ พิธีกรรม เทศกาลงานประเพณีที่สำคัญของชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา เช่น งานประเพณีปีใหม่ม้ง พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผี พิธีกรรมป่าดงแซ่ง เป็นต้น ตลอดจนการจัดแสดงแผนที่ที่ตั้งของชนเผ่าม้งบ้านแม่สา สภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมโดยรอบ เส้นทางการเดินทางไปยังหมู่บ้านแม่สา รวมถึงตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยง

ภาพที่ 118 ส่วนที่ 2 พื้นที่จัดแสดงภาพถ่ายกิจกรรม, ตำแหน่งที่ตั้ง และพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน

ส่วนที่ 3 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศภายในบ้านของคนในชุมชน

โดยจำลองจากลักษณะตัวบ้านของชนเผ่าม้ง ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก คือ ประตูทางเข้า จากนั้นใกล้กับประตูหลัก จะมีเตาไฟเล็ก และแคร่ไม้ไผ่สำหรับนั่งหรือนอน เอาไว้รับแขก กลางบ้านจะมีเสาหลักหรือเสาเอก และเป็นที่ทำงานบ้าน เข้าไปในสุด ด้านซ้ายจะเป็นเตาไฟใหญ่สำหรับทำอาหารเลี้ยงแขกจำนวนมาก และเอาไว้ต้มอาหารหมู สำหรับมุมบ้านฝั่งซ้ายมักจะกั้นเป็นห้องนอนของพ่อแม่ กับลูก และบนผนังตรงข้ามกับประตูหลักจะเป็นหิ้งบูชาผี

พื้นที่ปรุงอาหารของชนเผ่าม้งมักใช้พื้นที่ของเตาไฟใหญ่ในการประกอบอาหาร ซึ่งในสวนบริเวณนี้จะจัดจำลองโดยวางอุปกรณ์เครื่องครัวต่างๆ เช่น หม้อ กระทะ ไหหนึ่งข้าว มีด จาน ชาม ททัพพี ตะหลิว เป็นต้น

สำหรับพื้นที่เก็บพืชผลการเกษตร ชาวบ้านมักจะเก็บพืชผลการเกษตรไว้บริเวณมุมใดมุมหนึ่งของตัวบ้าน โดยในส่วนนี้จะจัดวางอุปกรณ์การเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เช่น จอบ เสียม คราด ขวาน มีด เคียวเกี่ยวข้าว ครกสำหรับทำข้าวซ้อมมือ ใบพัดข้าว ที่แบกฟืน เป็นต้น

ภาพที่ 119 ส่วนที่ 3 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศภายในบ้านของคนในชุมชน
(ประตูทางเข้า)

ภาพที่ 120 ส่วนที่ 3 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศ ภายในบ้านของคนในชุมชน
(พื้นที่ปรุงอาหาร)

ภาพที่ 121 ส่วนที่ 3 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศภายในบ้านของคนในชุมชน
(พื้นที่เก็บพืชผลการเกษตร)

ส่วนที่ 4 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศงานหัตถกรรมในท้องถิ่น

บริเวณส่วนที่ 4 นี้จัดแสดงจำลองงานหัตถกรรมในท้องถิ่น โดยแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ งานหัตถกรรมการตีมีด และงานหัตถกรรมการย้อมผ้าและการเขียนผ้าลายเทียน

การจัดแสดงงานหัตถกรรมการตีมีด เป็นการจำลองกรรมวิธีการตีมีดของชนเผ่าม้ง โดยนำอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่ใช้ในการตีมีด เช่น กองถ่าน เครื่องเป่าลมเพื่อให้ความร้อน รางใส่น้ำ ฐานสำหรับตีมีด รวมทั้งการจัดแสดงมีดต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะการใช้งาน ส่วนผนังจะเป็นส่วนแสดงของป้ายสื่อความหมาย ป้ายนิทรรศการ ที่อธิบายถึงวิธีการตีมีด และเครื่องมือการตีมีด พร้อมรูปภาพประกอบ

งานหัตถกรรมการย้อมผ้าและการเขียนผ้าลายเทียน จะจัดแสดงวิธีการย้อมผ้าและขั้นตอนการเขียนผ้าลายเทียน ตั้งแต่ผ้าใยกล้วยขดตลอดจนไปถึงผ้าลายปัก รวมทั้งอุปกรณ์ที่ใช้ในการย้อมผ้า เช่น โองย้อมผ้า สมุนไพร (ฮ่อม) ที่นำมาสกัดเป็นสีย้อมผ้า และอุปกรณ์ที่ใช้ในการเขียนผ้าลายเทียน เช่น หม้อต้มสีผึ้ง ปากกาเขียนเทียน ผ้าใยกล้วย โดยในส่วนนี้จะนำต้นฮ่อมมาวาง และมีป้ายสื่อความหมายอธิบายวิธีการทำผ้าเขียนลายเทียน พร้อมรูปภาพประกอบคำบรรยาย

ภาพที่ 122 ส่วนที่ 4 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศงานหัตถกรรมในท้องถิ่น (ตีมีด)

ภาพที่ 123 ส่วนที่ 4 พื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองบรรยากาศงานหัตถกรรมในท้องถิ่น
(ย้อมผ้าและการเขียนผ้าลายเทียน)

แปลนและตำแหน่งส่วนจัดแสดง และหุ่นจำลองทั้งหมดนี้เป็นรูปแบบของการออกแบบ (Design) เพื่อเป็นแบบแผนในการจัดแสดงวัตถุศิลปภายในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา โดยยึดหลักของความเหมาะสม และสภาพที่เป็นอยู่จริงของวิถีชีวิตของชุมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา เพื่อให้ได้มาซึ่งศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านแม่สามากที่สุด และประโยชน์ในการอนุรักษ์ไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชนเผ่าม้ง และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษารเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีชนเผ่าม้ง แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ ตลอดจนคนในชุมชนสืบต่อไป

การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน(ครั้งที่ 3)

การรวบรวมวัตถุศิลปะสำหรับจัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ณ ศาลาประชาคมชุมชนแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2552

การประชุมเวทีชาวบ้านในครั้งนี้ ประชาชนมีส่วนร่วมในการรวบรวมวัตถุศิลปะต่างๆ และจัดทำบัญชีรายชื่อวัตถุศิลปะ ซึ่งนำไปสู่ขั้นตอนการดำเนินงานในการเลือกวัตถุศิลปะ เพื่อนำมาจัดวางในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง รวมทั้งการให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และข้อมูลรายละเอียดต่างๆ ของวัตถุศิลปะแต่ละชิ้น เพื่อจัดทำป้ายสื่อความหมาย ทั้งภาษาม้ง ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และระบุรายชื่อเจ้าของวัตถุศิลปะ โดยให้ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งได้สร้างและออกแบบตามความคิดเห็นของประชาชน และให้เป็นไปตามแบบแผนวิถีชีวิตของชุมชน

สำหรับการดำเนินการรวบรวมวัตถุศิลปะตามที่คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งในการจัดประชุมเวทีชาวบ้านครั้งที่ 2 นั้น ได้นำเสนอวัตถุศิลปะพร้อมกับได้จัดทำบัญชีรายชื่อวัตถุศิลปะ โดยจำแนกออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้คือ 1) วัตถุศิลปะประเภทอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถรวบรวมได้จำนวน 35 ชิ้น 2) วัตถุศิลปะประเภทเครื่องมือทางการเกษตร สามารถรวบรวมได้จำนวน 27 ชิ้น และ 3) วัตถุศิลปะประเภทวัฒนธรรมประเพณี สามารถรวบรวมได้ 17 ชิ้น นอกจากนั้นยังมีวัตถุศิลปะอื่น ๆ ที่กำลังจะรวบรวมได้ในอนาคต เนื่องจากวัตถุศิลปะบางอย่างมีราคาแพงและเป็นสิ่งหายาก จึงยังไม่ได้นำมาในครั้งนี้ หรือวัตถุศิลปะบางชนิดมีขนาดใหญ่ ดังนั้นควรให้ผู้วิจัยและนักออกแบบศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งไปถ่ายรูปเพื่อจัดทำแบบจำลองขึ้นมาจะดีกว่าการนำวัตถุศิลปะดังกล่าวมาจัดวางที่ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น

ภาพที่ 124 ตัวอย่างวัตถุศิลปะที่ได้รับจากการบริจาค

ภาพที่ 125 ผู้เข้าการประชุมเวทีชาวบ้าน เพื่อรวบรวมวัตถุดิบ

ภาพที่ 126 คณะกรรมการรวบรวมวัตถุดิบชี้แจงเกี่ยวกับวัตถุดิบที่รวบรวมมาได้

ภาพที่ 127 การจัดทำบัญชีรายชื่อวัตถุดิบ โดยมีชาวบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูล

ภาพที่ 128 ผู้ช่วยนักวิจัยสัมภาษณ์ประชาชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการออกแบบ
และสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชน

ตาราง 1 วัตถุศิลปด้านอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ลำดับที่	รายการอุปกรณ์			ลักษณะการใช้งาน	อายุการใช้งาน (ปี)	ผู้สร้าง	ผู้บริจาค
	ภาษาม้ง	คำอ่าน	ชื่อภาษาไทย				
1	-	-	เสื้อ (ชาย)	เครื่องแต่งกาย	-	-	จ้งป้อ
2	-	-	กางเกง (ชาย)	เครื่องแต่งกาย	-	-	จ้งป้อ
3	-	-	เสื้อ (หญิง)	เครื่องแต่งกาย	-	-	จ้งป้อ
4	-	-	กระโปรง (หญิง)	เครื่องแต่งกาย	-	-	จ้งป้อ
5	-	ลื้อหม่อ	หมวก	เครื่องแต่งกาย	-	-	จ้งป้อ
6	-	-	ผ้าคาดเอว	เครื่องแต่งกาย	-	-	จ้งป้อ
7	-	เตี	ผ้ากันเปื้อน	ผ้ากันเปื้อน	-	-	จ้งป้อ
8	-	สัวเจ้ง	หมวกแหลม	เครื่องแต่งกาย	-	-	จ้งป้อ
9	-	ซ้งจ่าง	ผ้าพันน่อง	เครื่องแต่งกาย	-	-	จ้งป้อ
10		เลี้ย	เสื้อ	ใช้ปู	-	-	บัวห่าง

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับที่	รายการอุปกรณ์			ลักษณะการใช้งาน	อายุการใช้งาน (ปี)	ผู้สร้าง	ผู้บริจาค
	ภาษาม้ง	คำอ่าน	ชื่อภาษาไทย				
11	-	ไป๋ล	แหวนเงินหัวแหลม	เครื่องประดับ	-	-	จิ้งป้อ
12	-	เป่า	ห้วงคล้องคอ	เครื่องประดับ	-	-	จิ้งป้อ
13	-	-	กำไลมือ	เครื่องประดับ	-	-	จิ้งป้อ
14	-	ซัวจี	ที่กรองน้ำข้าว	ใช้กรองน้ำออกจากข้าวเพื่อนำไปหุง	-	-	วินัย
15	-	จ้าง	กระด้ง	ใช้ฝัดข้าว หรือสิ่งอื่นๆ	-	-	จิ้งเน้ง
16	-	เฉ่า	กระด้งมีรู	ใช้ในการคัดแยกเมล็ดพืช	-	-	จิ้งเน้ง
17	-	-	ไม้กวาด	อุปกรณ์ทำความสะอาด	-	-	วินัย
18	-	เหล้า	ที่ตักผง	อุปกรณ์ทำความสะอาด	-	-	จิ้งเน้ง
19	-	-	ครกไม้ไผ่	ใช้ตำข้าว	-	-	วิทย์
20	-	-	ซ้อนไม้ไผ่	เครื่องครัว	-	-	จิ้งเน้ง
21	-	-	อุปกรณ์การทอผ้า	ใช้ทอผ้า	-	-	ว่างเซง
22	-	จั้งเน้ง	อานม้า	อานม้า	-	-	กล้างจ่อ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	รายการอุปกรณ์			ลักษณะการใช้งาน	อายุการใช้งาน (ปี)	ผู้สร้าง	ผู้บริจาค
	ภาษาแม่	คำอ่าน	ชื่อภาษาไทย				
23	-	จั่วจื่อ	ที่ใส่ของบนหลังม้า	ไว้แบกสัมภาระ	-	-	กล้างจ่อ
24	Toomtzhøj	ท่งซ้อ	เสียม	ใช้ขุดเสียบ้าน	15	ไฉนั้ง	ไฉนั้ง
25	-	ข้างจู่	เตาหม้อ	ใช้ในการก่อไฟ	-	-	โชติกุล
26	-	ซั่วเต้า	ขันตักน้ำ	ใช้ตักน้ำ	-	-	ไฉงหม่อ
27	-	ฉวักจื่อ	ที่ไถข้าวโพด	อุปกรณ์การเก็บเกี่ยวข้าวโพด	-	-	กล้างจ่อ
28	-	-	ไผ่หนึ่งข้าว	ใช้หนึ่งข้าว	-	-	บัวห่าง
29	-	กล้างบัว	กระบะอาหารหมู	รางใส่อาหารหมู	-	-	จั่วป้อ
30	taw	เตื่อ	ตะกร้า	ใส่ใส่ของเอนกประสงค์	-	-	
31	Tishovtxob	ไต่ห่อจื่อ	ครก	เครื่องครีว	3	ไฉนั้ง	ไฉนั้ง
32	Lumom	ลู่หม้อ	หมวก	เครื่องแต่งกาย	10	ซือมา	ไฉนั้ง
33	Zejhu	แย๊ะฮู	หินลับมีด	ใช้ลับของมีคม	4	ซือมา	ไฉนั้ง
34	Mivrag	มีจา	มีดเล็ก	ใช้แกะสลัก และเป็นอุปกรณ์ประกอบอาหาร	10	ไฉนั้ง	ไฉนั้ง
35	Ragplog	จายปอด	มีดแหลม	ใช้ตัดไม้ และเป็นอุปกรณ์ประกอบอาหาร	6	ไฉนั้ง	ไฉนั้ง

ตาราง 2 วัสดุศิลป์ด้านเครื่องมือทางการเกษตร

ลำดับที่	รายการอุปกรณ์			ลักษณะการใช้งาน	อายุการใช้งาน (ปี)	ผู้สร้าง	ผู้บริจาค
	ภาษาอัง	คำอ่าน	ชื่อภาษาไทย				
1	-	เลา	จอบใหญ่	ขุดดิน	-	-	วิทย์
2	-	เลา	จอบเล็ก	ขุดดิน	-	-	วิทย์
3	-	จิงเซาะ	เสียม	ใช้ขุดดินในลักษณะที่แคบ	-	-	วิทย์
4	-	เต้า	ขวาน	ใช้ผ่าฟัน หรือสิ่งที่ต้องการ	-	-	จิงเน้ง
5	-	เม้าจั่ว	มีดงวง	ใช้ตัดหญ้า	-	-	วิทย์
6	-	เต้ง	ตาชั่ง	ใช้ชั่งสิ่งของ	-	-	บัวห่าง
7	Rablaj	จิงหล่า	เคียว	เกี่ยวข้าว	-	-	วิทย์, ไฉนั้ง
8	-	วู้	เครื่องตัด	ตัดหญ้า	-	-	-
9	-	เชื่อแต้ง	ไม้สานหญ้าคา	ใช้สำหรับสานหญ้าทำหลังคา	-	-	จิงเน้ง
10	-	ชั้นจั่ว	ที่แบกข้าวเปลือก	ไว้ใช้แบกข้าวเปลือก	-	-	ศิลา
11	-	ไจ้จั่วปลั่ง	ใบพัดข้าว	ใช้พัดแกลบข้าวออกจากข้าวที่ดำแล้ว	-	-	ศิลา
12		ก้างจั่ว	ที่แบกฟัน	ใช้ในการแบกฟัน	-	-	จิงเน้ง
13		เก้อ	ก้วย	ใช้ใส่ของ	-	-	ศิลา

ตาราง 2 (ต่อ)

ลำดับที่	รายการอุปกรณ์			ลักษณะการใช้งาน	อายุการใช้งาน (ปี)	ผู้สร้าง	ผู้บริจาค
	ภาษาม้ง	คำอ่าน	ชื่อภาษาไทย				
14		-	มิดกริดฝืน	ใช้ในการกริดน้ำยาดอกฝืน	-	-	จ้งเน้ง
15		ถั่ว	มิดเก็บน้ำฝืน	ใช้เก็บน้ำฝืน	-	-	จ้งเน้ง
16		-	หินลับมิด	ใช้ลับมิด	-	-	วิทย์
17		จู้	ครกตำข้าว	ใช้ตำข้าว	-	-	วิชัย
18		เยะ	เครื่องโม่ข้าวโพด	ใช้ในการโม่ข้าวโพด	-	-	เซาจู้
19		มีจ่า	มิดเล็ก	ใช้ในการตัดแต่งกิ่ง	-	-	วิทย์
20		จายปอด	มิดแหลม	ใช้ในการตัดแต่งกิ่ง	-	-	วิทย์
21	Hlailuj	เลาหลู้	จอบใหญ่	ใช้ขุดดิน และถางหญ้า	12	ไม่ทราบ	ไฉนั้ง
22	Hlaumiv	เลามี	จอบเล็ก	ใช้ถางหญ้าตามซอกแครบ	31	ใช้กว่า	ไฉนั้ง
23	-	เน้ง	หน้าไม้	ใช้ล่าสัตว์	-	-	ป้อถื่อ
24	Labpuaj	ละพัวะ	คราด	ใช้เก็บหญ้าที่ตัดเสร็จตามสวน	16	ไฉนั้ง	ไฉนั้ง
25	Maumwa	เหม่าจัว	มีดวง	ใช้ตัดกิ่งไม้ และตัดหญ้า	28	ใช้กว่า	ไฉนั้ง
26	Rav	วู้	คัตเตอร์มือ	ใช้ตัดพืชผลทางการเกษตร	40	ป้างแย้ง	ไฉนั้ง
27	-	ก้อดั่ง	ไม้หาบ	เป็น ไม้หาบของ	-	-	วินัย

ตาราง 3 วัตถุศิลปด้านวัฒนธรรมประเพณี

ลำดับที่	รายการอุปกรณ์			ลักษณะการใช้งาน	อายุการใช้งาน (ปี)	ผู้สร้าง	ผู้บริจาค
	ภาษาแม่	คำอ่าน	ชื่อภาษาไทย				
1	-	แก่ง	แคน	เครื่องดนตรี ใช้เป่าแสดงในงานเทศกาลประเพณี	-	-	-
2	-	-	กลอง	เครื่องดนตรี	-	-	-
3	-	จั่งเน้ง	ซุคหมอผี	ใช้สวมใส่ในการทำพิธีกรรม	-	-	-
4	-	กั่ว	ตัวเสียงทาบ	ใช้เสียงทาบในงานพิธีกรรม	-	-	-
5	-	เซ้งจั่ง	แหล็กแหลมตอก กระดาศ	ใช้ตอกกระดาศอันเชิญในพิธี	-	-	-
6	-	จ๊ะเน้ง	กงจักรกรไกรหมอผี	ใช้ในงานทำพิธีกรรม	-	-	-
7	-	จั้งเน้ง	กระดิ่งหมอผี	ใช้ในงานทำพิธีกรรม	-	-	-
8	-	ไต่หน้าเค้	ถ้ายตั้งขันหมอผี	ใช้ในงานทำพิธีกรรม	-	-	-
9		สือเคื้อ	กระดาศอันเชิญใน พิธีทำจากกระดาศสา	ใช้ในการทำพิธีกรรม	-	-	-
10	-	คั้ง	มิดดาบ	ใช้ในการแสดงรำดาบ	-	-	-

ตาราง 3 (ต่อ)

ลำดับที่	รายการอุปกรณ์			ลักษณะการใช้งาน	อายุการใช้งาน (ปี)	ผู้สร้าง	ผู้บริจาค
	ภาษาอัง	คำอ่าน	ชื่อภาษาไทย				
11	Toj lub	ต้อลู	ลูกข่าง	อุปกรณ์การละเล่น เล่นเพื่อความสนุกสนาน และในงานประเพณีต่างๆ	-	-	วิทย์, ใญ่
12	-	ปะ	ลูกช่วง	ใช้ในการเล่นเพื่อจับกันของหนุ่มสาว	-	-	วิทย์
13	-	เคาคี	ไม้แบดมินตันม้ง	อุปกรณ์การละเล่น	-	-	จ้งเน้ง
14	-	ล้อเลื่อน	ล้อเลื่อน	อุปกรณ์การละเล่น เล่นในงานเทศกาลปี ใหม่ม้ง	-	-	ว่างเซง
15	-	จ้ง	ลิ้นทอง	เครื่องดนตรี	-	-	จ้งเน้ง
17	-	จั้น	ปี่	เครื่องดนตรี ใช้เป่าเพลงจับสาว	-	-	มนัส

ภาพแสดงหลังจากได้ดำเนินการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชน

ภาพที่ 129 ป้ายศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมเผ่าม้งบ้านแม่สลา

ภาพที่ 130 การจัดแสดงภาพถ่ายของประชาชนที่ต้อนรับการเสด็จเยี่ยมชุมชน
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 131 การจัดแสดงภาพถ่ายกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ภาพที่ 132 หุ่นจัดแสดงชุดประจำเผ่าม้ง

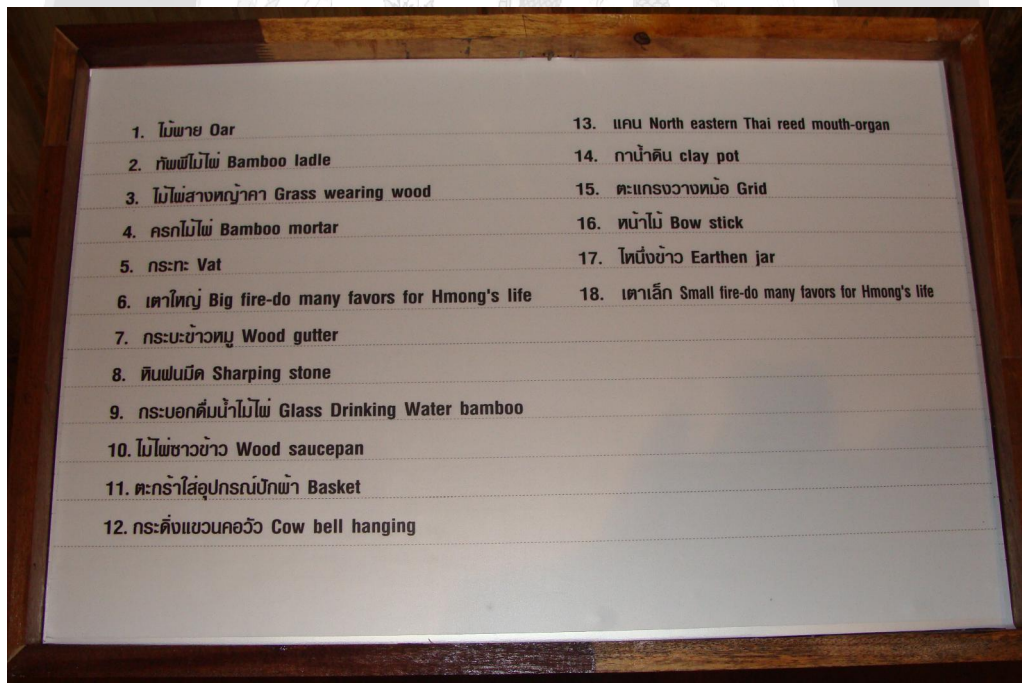
ภาพที่ 133 การจัดแสดงเครื่องเงินเผ่าม้ง

ภาพที่ 134 การจัดวางแสดงเครื่องดนตรีประจำเผ่าม้ง

ภาพที่ 135 การจัดแสดงห้องครัวของชนเผ่าม้ง

ภาพที่ 136 ป้ายสื่อความหมายภายในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนแม่สา

ภาพที่ 137 แบบจำลองภูมิประเทศชุมชนบ้านแม่สา
ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 138 แผนที่แสดงเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติบ้านแม่สา

ภาพที่ 139 การจัดแสดงเครื่องจักสาน

ภาพที่ 140 คณะผู้วิจัยและคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ตอนที่ 3

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

การประเมินระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา ในครั้งนี้ มีผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 50 ราย ที่เป็นสมาชิกเริ่มแรกของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการตามหลักของ PDCA (Plan, Do, Check, Act) โดยได้บรรยายตามรายละเอียดดังนี้

ลักษณะส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ

ผลการวิจัยในตาราง 4 พบว่า สมาชิกของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งส่วนใหญ่ (ร้อยละ 84.00) เป็นเพศชาย และมีเพศหญิงเพียง ร้อยละ 16.00 เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนเผ่าม้งมีวัฒนธรรมประเพณีที่มอบหมายให้เพศชายเป็นผู้นำครอบครัวหรือชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ(2545 : 99)ที่กล่าวว่าชนชาติเผ่าแม้ว(ม้ง)ในจังหวัดเชียงใหม่มีเพศชายมากกว่าเพศหญิง สำหรับการศึกษา นั้นพบว่า สมาชิกร้อยละ 32.00 มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา โดยสมาชิกส่วนใหญ่(ร้อยละ 68.00)ประกอบอาชีพการเกษตร รองลงมาร้อยละ 16.00 มีอาชีพรับจ้าง ซึ่งสมาชิกมากกว่าครึ่ง(ร้อยละ 56.00)มีรายได้สุทธิเฉลี่ยของครอบครัวอยู่ระหว่าง 25,001 – 50,000 บาทต่อปี โดยมีรายได้สุทธิเฉลี่ยของครอบครัวต่อปีประมาณ 60,000 บาท นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งมีอายุเฉลี่ย 39 ปี โดยมีอายุต่ำสุดเท่ากับ 21 ปี และสูงสุด 59 ปี และสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.00) มีอายุระหว่าง 36 – 55 ปี ซึ่งนับว่าเป็นช่วงอายุที่อยู่ในวัยทำงานและเป็นแรงงานของครอบครัว

ตาราง 4 จำนวนและร้อยละของประชาชนตามลักษณะส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ

ลักษณะส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ	ผู้ให้ข้อมูล (N = 50)	
	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	42	84.00
หญิง	8	16.00
การศึกษา		
ไม่ได้เรียน	12	24.00
ประถมศึกษา	16	32.00
มัธยมศึกษา	14	28.00
อนุปริญญา	6	12.00
ปริญญาตรี	2	4.00
อาชีพ		
เกษตรกร	24	68.00
รับจ้าง	8	16.00
ค้าขาย	4	8.00
ธุรกิจส่วนตัว	4	8.00

ตาราง 4 (ต่อ)

ลักษณะส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ	ผู้ให้ข้อมูล (N = 50)	
	จำนวน	ร้อยละ
อายุ (ปี)		
25 และต่ำกว่า	6	12.00
26 - 35	10	20.00
36 - 45	22	44.00
46 - 55	10	20.00
มากกว่า 55	2	4.00
$\mu = 38.96$	$\sigma = 10.12$	R = 21 - 59
รายได้สุทธิเฉลี่ยของครอบครัว (บาท/ปี)		
25,000 และต่ำกว่า	8	16.00
25,001 - 50,000	28	56.00
50,001 - 75,000	2	4.00
75,001 - 100,000	8	16.00
มากกว่า 100,000	4	8.00
$\mu = 61,920$	$\sigma = 58,276.58$	R = 20,000 - 276,000

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการวางแผน (P = plan)

การมีวัฒนธรรมชุมชนที่มาจากพื้นฐานเดียวกัน รวมทั้งการประกอบอาชีพที่อาศัยความสัมพันธ์กันในการร่วมแรงร่วมใจในการทำงานและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ภายในชุมชนฉันทะเรื้อญาติ เกิดความรักความสามัคคีของคนภายในชุมชน ดังนั้นความเป็นชนเผ่าเดียวกันจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากญาติและพี่น้อง นอกจากนี้การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน จนเกิดเป็นกลุ่มทางสังคมภายในชุมชน ดังนั้นเมื่อชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา ได้มีความคิดริเริ่มในการวางแผนเพื่อจัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนของตนเอง จึงเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืนต่อไป(ประทีป มูลภา, 2546 : 118) ดังนั้นผลการวิจัยในตาราง 5 ทำให้ทราบว่าสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่สา นั้น มีส่วนร่วมในการจัดตั้งร่างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งในระดับปานกลางเท่านั้น(ค่าคะแนนเฉลี่ยรวมเท่ากับ 2.07) โดยสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชุมชนระบุว่าพวกเขาได้มีส่วนร่วมบ้างในกิจกรรมเกี่ยวกับการตัดสินใจการสร้างศูนย์วัฒนธรรม การกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนการดำเนินการหรือแม้แต่การคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์ก็มักจะถูกกำหนดหรือได้รับข้อเสนอแนะจากคนบางกลุ่ม เช่นผู้นำชุมชนและผู้วิจัย รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ จนพวกเขาลอยตาม ทั้งนี้รวมถึงการกำหนดปัญหาตลอดจนแนวคิดในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน โดยทางพวกเขามีส่วนในการวางแผนเพียงระดับปานกลางเท่านั้น

ตาราง 5 ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนการวางแผน (plan)

ข้อความ	ระดับการมีส่วนร่วม (N=50)			ค่าคะแนนเฉลี่ย
	มาก (3)	ปานกลาง (2)	น้อย (1)	
1. ท่านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งในระดับใด	48.00	24.00	28.00	2.20
2. ในการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนดำเนินการสร้างศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งนั้น ท่านมีส่วนในการกำหนดในระดับใด	40.00	32.00	28.00	2.12
3. ท่านมีส่วนในการเลือกตั้งคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเช่นไร	40.00	28.00	32.00	2.08
4. ท่านได้เข้าร่วมกับผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่รวมทั้งนักวิจัยในการค้นหาปัญหาของชุมชนในระดับใด	40.00	20.00	40.00	2.00
5. ชุมชนบ้านแม่สาได้มีการรวบรวมความคิดและพูดคุยเกี่ยวกับการจัดทำศูนย์วัฒนธรรมโดยท่านได้เข้าร่วมในระดับใด	32.00	32.00	36.00	1.96
ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม				2.07
หมายเหตุ	ช่วงค่าคะแนนเฉลี่ย		หมายถึง	
	2.35 – 3.00		มีส่วนร่วมในระดับมาก	
	1.68 – 2.34		มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง	
	1.00 – 1.67		มีส่วนร่วมในระดับน้อย	

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการดำเนินงาน (D = do)

ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา เป็นสถานที่ที่สามารถใช้จัดแสดงวัตถุศิลปะของชนเผ่าม้ง ตลอดจนการสาธิตวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามผลการวิจัยในตาราง 6 ทำให้ทราบว่าสมาชิกของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนนั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนในระดับปานกลาง(ค่าคะแนนเฉลี่ยรวมเท่ากับ 1.92) เท่านั้น ทั้งในด้านการให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน การรวบรวมวัตถุศิลปะ การแสดงความคิดเห็นในเรื่องของการบริหารจัดการและการสร้างสื่อออกแบบศูนย์วัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งขั้นตอน วิธีการ และระยะเวลาดำเนินการนั้น ก็มีเพียงสมาชิกบางคนหรือผู้นำเท่านั้นที่มีส่วนร่วม ซึ่งอาจเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกับผู้กับผู้วิจัยหรือเจ้าหน้าที่นั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามการร่วมแรงร่วมใจของชนเผ่าในการสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชนนี้ ชี้ให้เห็นถึงการขับเคลื่อนตัวของชุมชนที่พยายามบอกเล่าเรื่องราวและแสดงความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งคล้ายคลึงกับหมู่บ้านชนเผ่าส่วนใหญ่ในประเทศไทย ซึ่งระบุในพรชัย ศักดิ์ศิริโสภณ(2550 : 78) ที่กล่าวว่าประสบการณ์อพยพจากพื้นที่เพาะปลูกของหนุ่มสาวชนเผ่า ทຍຍອຍหลังไหลเข้าสู่เมืองเพื่อไปทำงานรับจ้างหารายได้ส่งกลับมายังหมู่บ้านของตนนั้น จะนำไปสู่การขาดสะบั้นของวัฒนธรรมและวิถีชีวิต สภาพชุมชนจะเจียบเหงาเหลือแต่เด็กและคนวัยชราเหมือนดังหลายชุมชน ที่ผ่านมาในอดีตหรือแม้แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันก็ตาม ดังนั้นพิพิธภัณฑ์ชาวเขาภายในชุมชนจะเป็นทางออกอีกหนทางหนึ่ง ซึ่งแทนที่ชุมชนจะเป็นเพียงฝ่ายตั้งรับ รอให้กระแสวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ชุมชนขอเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดเส้นทางวิถีชุมชนด้วยตนเอง การสร้างแหล่งเรียนรู้ของคนหนุ่มสาว ชนเผ่าที่เป็นผู้ถูกถ่ายทอดและเป็นผู้สืบสานทางวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามไว้ และในขณะเดียวกัน ชุมชนขอมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของชุมชนในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจเพื่อให้คนหนุ่มสาวสามารถอยู่ในชุมชนอย่างมีอาชีพและมีรายได้พอที่จะพึ่งตนเอง บนรากฐานของจารีตและประเพณีที่จะสืบทอดกันต่อไป

ตาราง 6 ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนการดำเนินงาน
(do)

ข้อความ	ระดับการมีส่วนร่วม (N = 50)			ค่าคะแนน เฉลี่ย
	มาก (3)	ปานกลาง (2)	น้อย (1)	
1. การให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ชุมชนนั้น ท่านมีส่วนร่วมมากน้อยอย่างไร	28.00	48.00	24.00	2.04
2. การรวบรวมวัตถุศิลปะเพื่อนำมาจัดวางใน ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งนั้น ท่านมีส่วน ร่วมเพียงใด	32.00	32.00	36.00	1.96
3. ท่านได้เข้าร่วมประชุมเพื่อบริหารจัดการ ศูนย์อย่างไร	36.00	20.00	44.00	1.92
4. การสร้าง และออกแบบศูนย์วัฒนธรรมชุมชน เผ่าม้งนั้น ท่านมีส่วนร่วมในระดับใด	28.00	32.00	40.00	1.88
5. ท่านได้ทราบถึงขั้นตอนวิธีการ และ ระยะเวลาในการดำเนินงานจัดทำศูนย์ วัฒนธรรมชุมชนในระดับใด	16.00	48.00	36.00	1.80
ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม				1.92

หมายเหตุ	ช่วงค่าคะแนนเฉลี่ย	หมายถึง
	2.35 – 3.00	มีส่วนร่วมในระดับมาก
	1.68 – 2.34	มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง
	1.00 – 1.67	มีส่วนร่วมในระดับน้อย

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการตรวจสอบ (C = check)

สมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่สาได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรม โดยมีส่วนร่วมในระดับมาก การประเมินผลตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนรวมของชุมชน รวมทั้งสมาชิกยังมีโอกาสได้ติดตามและเสนอข้อคิดเห็นในการออกแบบ การจัดวางวัตถุประสงค์ให้เป็นไปตามประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วพบว่า สมาชิกมีส่วนร่วมในการตรวจสอบระดับกลาง(ค่าคะแนนเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.32) แต่มีคะแนนเฉลี่ยรวมค่อนข้างไปทางระดับมาก ซึ่งผลการวิจัยนี้ได้แนวคิดสนับสนุนจาก R.Chin and K.D.Benne (1976) อ้างในอนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์(2548 : 36) ที่กล่าวถึงยุทธศาสตร์และรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในรูปแบบที่อาศัยความเป็นเหตุเป็นผล(empirical rational strategies) ว่าบุคคลแต่ละคนย่อมมีเหตุผลและเตรียมตัวที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ตอบสนองความสนใจและความต้องการของตนเอง โดยบุคคลเหล่านั้นจะเข้าร่วมกระบวนการเปลี่ยนแปลง กระบวนการการมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะทำให้กลุ่มบุคคลเป้าหมายมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะทำให้กลุ่มบุคคลเป้าหมายมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มวางแผนร่วมดำเนินการ การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและให้โอกาสพวกเขาได้ติดตามและประเมินผลการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยวิธีการนี้จะมีความยั่งยืน เนื่องจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านั้น จะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบในการจัดการกิจกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความเต็มใจและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

ตาราง 7 ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนการติดตาม
ตรวจสอบ (check)

ข้อความ	ระดับการมีส่วนร่วม (N = 50)			ค่าคะแนน เฉลี่ย
	มาก (3)	ปานกลาง (2)	น้อย (1)	
1. การดำเนินการจัดทำศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ทำให้มีผลดีต่อชุมชนของท่านมากน้อยเพียงใด	76.00	16.00	8.00	2.68
2. ท่านเชื่อว่าการดำเนินงานจัดทำศูนย์วัฒนธรรม ชุมชนม้งบรรลุตามวัตถุประสงค์ร่วมของชุมชน ในระดับใด	60.00	32.00	8.00	2.52
3. เจ้าหน้าที่ และคณะผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตาม และแสดงความ คิดเห็นเกี่ยวกับศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งใน ระดับใด	60.00	32.00	8.00	2.52
4. ท่านทราบว่าผลการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน มีความก้าวหน้าในระดับใด	24.00	48.00	28.00	1.96
5. ท่านได้มีส่วนร่วมในการประเมินการดำเนินงาน ของคณะกรรมการการจัดการศูนย์วัฒนธรรม ชุมชนเผ่าม้งเช่นไร	24.00	44.00	32.00	1.96
ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม				2.32

หมายเหตุ	ช่วงค่าคะแนนเฉลี่ย	หมายถึง
	2.35 – 3.00	มีส่วนร่วมในระดับมาก
	1.68 – 2.34	มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง
	1.00 – 1.67	มีส่วนร่วมในระดับน้อย

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไข (A = act)

ผลการศึกษาในตาราง 8 ทำให้ทราบว่าสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรมด้านการปรับปรุงแก้ไข (act) ในระดับมาก โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยรวมเท่ากับ 2.43 โดยสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมระบุว่าพวกเขามีความเชื่อมั่นเกี่ยวกับกิจกรรมของศูนย์จะช่วยถ่ายทอดวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนสู่คนรุ่นใหม่ รวมทั้งนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี เนื่องจากกฎระเบียบและข้อบังคับที่สมาชิกร่วมกันกำหนดขึ้นนั้น ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนภายในชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของศูนย์วัฒนธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ในการออกแบบและตกแต่งรวมทั้งการจัดวางวัตถุศิลปต่าง ๆ ที่ได้รับบริจาคจากประชาชนภายในชุมชน จนเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเผ่าม้ง ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถมาเรียนรู้ได้จากศูนย์วัฒนธรรมแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าไม่รวบรวมไว้อาจจะสูญหายและถูกลืมไปในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับเบญจวรรณ วงศ์คำ(2546 : 132 - 134)ที่ระบุว่าวัฒนธรรมของชุมชนที่จะจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น ทำอย่างไรที่จะไม่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชนเผ่ามากเกินไปก็ควรจะรวบรวมภูมิปัญญาที่อยู่มาทำเป็นรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรือศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเช่นการจักสาน ของใช้โบราณ หรือเครื่องมือด้านการเกษตรและอาชีพ เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ว่าสมัยก่อนบรรพบุรุษมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เช่นไร จึงได้เลี้ยงพวกเขาจนเติบโตมาทุกวันนี้

ตาราง 8 ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไข (act)

ข้อความ	ระดับการมีส่วนร่วม (N = 50)			ค่าคะแนนเฉลี่ย
	มาก (3)	ปานกลาง (2)	น้อย (1)	
1. ท่านมีความเชื่อมั่นในระดับใดว่าศูนย์ วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง เป็นการถ่ายทอด วัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิตชุมชน	84.00	16.00	0.00	2.84
2. การกำหนด กฎ ระเบียบ และข้อบังคับใน การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ได้ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ กำหนดระดับใด	48.00	44.00	8.00	2.40
3. ชุมชนได้มีการวิพากษ์ และวิจารณ์จนมีการ พัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ให้ เป็นไปตามประเพณี และวิถีชีวิตชุมชน ระดับใด	44.00	52.00	4.00	2.40
4. ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งได้สร้าง และ ออกแบบตามความคิดเห็นของประชาชน ภายในชุมชนระดับใด	48.00	40.00	12.00	2.36
5. วิธีการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชน เผ่าม้ง มีการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ หรือความคิดเห็นของประชาชนในระดับใด	32.00	52.00	16.00	2.16
ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม				2.43

หมายเหตุ

ช่วงค่าคะแนนเฉลี่ย

หมายถึง

2.34 - 3.00

พึงพอใจระดับมาก

1.67 - 2.33

พึงพอใจระดับปานกลาง

1.00 - 1.66

พึงพอใจระดับน้อย

เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

การมีส่วนร่วมเป็นการทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ โดยกระทำการงานดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพคือ ถูกจังหวะและเหมาะสม รวมทั้งการทำงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกร่วมกันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมนั้นเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (teamwork) และการมีส่วนร่วมยังทำให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์และอุปสรรคมากยิ่งขึ้น เพื่อการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนานั้น ๆ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังเป็นกระบวนการปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น (วิระพล ทองมา และคณะ, 2550 : 17) ในทำนองเดียวกัน Erwin Williams ระบุในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2536 : 93) กล่าวว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา โดยการร่วมคิดตัดสินใจและแก้ไขปัญหาของตนเองด้วยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนในการแก้ปัญหาร่วมกันกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมจำเป็นสำหรับการวางแผนพัฒนาทุกขั้นตอน ซึ่งผลจากการวิจัยในตาราง 9 ทำให้ทราบว่า เมื่อเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนทั้ง 4 ขั้นตอนด้วยสถิติ F – Test (ANOVA) ในรายละเอียดของตาราง 10 นั้น พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($F - Test = 11.01^*$; $\infty \leq 0.05$) โดยเมื่อเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยสามารถอธิบายได้ว่า สมาชิกศูนย์วัฒนธรรมมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปรับปรุง (act) ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ (check) การวางแผน(plan) และการดำเนินงาน (do) ตามลำดับ ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ Franklyn Lisk (1985) อ้างในจินรัตน์ สมสืบ (2539 : 23) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้นมักจะตอบสนองต่อสิ่งที่จะเข้าไปถึงการปรับปรุงให้ได้รับผลประโยชน์ทางการผลิต การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณะให้มากที่สุด นอกจากนี้ วิมล จิโรจน์พันธุ์และคณะ (2548 : 85 - 86) กล่าวว่าเสริมว่า องค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น (involvement of local community on people participation) โดยเฉพาะการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน(planning) การปฏิบัติตามแผน(implementing) การได้รับผลประโยชน์ (sharing of benefit) และการติดตามตรวจสอบ (monitoring and evaluation) รวมทั้งการปรับปรุง(action) และการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ก่อเกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งในแง่ของการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพ

ชีวิต และ การได้รับผลตอบแทนในการที่จะกลับมารักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืนสืบต่อไป

ตาราง 9 ค่าคะแนนเฉลี่ยรวมระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชน

ขั้นตอนการบริหารจัดการศูนย์	ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม	ระดับการมีส่วนร่วม
การวางแผน (plan)	2.07	ปานกลาง
การดำเนินงาน (do)	1.92	ปานกลาง
การตรวจสอบ (check)	2.32	ปานกลาง
การปรับปรุง (act)	2.43	มาก

$$F - \text{Test} = 11.01^* ; \alpha \leq 0.05$$

ตาราง 10 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน (analysis of variance : ANOVA)

Source of Variation	SS	df	MS	F - test
B	274.78	3	91.59	11.10*
W	1,630.24	196	8.32	
T	1,905.02	199		

$$F \text{ ตาราง} = 2.60 \quad F \text{ คำนวณ} = 11.01^* \\ (0.05, 3, 196)$$

บทที่ 5

สรุปผลวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

(SUMMARY IMPLICATION AND RECOMMENDATION)

สรุปผลการวิจัย

(Summary)

การวิจัยเรื่องการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์คือ 1)พรรณนาศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ 2)พัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนด้วยการรวบรวมออกแบบและสร้างสื่อความหมายเพื่อการถ่ายทอดที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และ 3)เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง โดยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ชุมชนบ้านแม่สา ด้วยการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้อาวุโสภายในชุมชนจำนวน 12 ราย รวมทั้งมีการจัดประชุมเวทีชาวบ้าน การอภิปรายกลุ่ม การสังเกต สัมภาษณ์ สอบถาม และเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะการออกแบบและจัดวางวัตถุประสงค์ในศูนย์วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีสมาชิกเริ่มแรกจำนวน 50 ราย และการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้หลักการบริหารจัดการศูนย์ตามหลักการ PDCA จากนั้นได้สังเกตและสัมภาษณ์สมาชิกตามขั้นตอนทั้ง 4 ขั้นตอน ด้วยการวัดระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกตามแบบสัมภาษณ์ที่ได้ผ่านการทดสอบค่าความเชื่อมั่น ทั้งฉบับเท่ากับ 0.943 จากนั้นนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์แล้วถอดรหัส จัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Sciences : SPSS) โดยผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา

ชุมชนบ้านแม่สา มีการปกครองอยู่ 2 ลักษณะคือ 1)แบบทางการ โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำหมู่บ้าน และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลช่วยกันดูแลและพัฒนาชุมชน ซึ่งชุมชนแม่นั้น แบ่งออกเป็น 6 เขต หรือ 6 คุ่มนั่นเอง 2)แบบไม่เป็นทางการ เพราะชุมชนม้งยังนับถือตระกูลหรือแซ่เป็นสำคัญ ซึ่งในชุมชนแม่นี้ มีตระกูลอยู่ 4 แซ่คือ แซ่โซ้ง แซ่ท้าว แซ่ย่าง และแซ่หาง ประชาชนในชุมชนเผ่าม้งมักนับถือศาสนาอยู่ 2 ศาสนาเท่า ๆ กัน คือ ร้อยละ 50 เชื่อถือผีบรรพบุรุษและอีกร้อยละ 50 นับถือศาสนาคริสต์

ความสัมพันธ์ในครอบครัว

ครอบครัวหนึ่งจะมีชายผู้อาวุโสสูงสุดเป็นหัวหน้าและผู้นำในครอบครัว สมาชิกคนอื่นจะต้องเชื่อฟัง ในขณะที่บิดาและมารดาที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น บุตรชายทุกคนต้องอยู่กับบิดาและมารดา จะไม่สามารถแยกออกไปอยู่ต่างหาก เมื่อบุตรชายคนใดมีภรรยาจะต้องนำภรรยามาอยู่ด้วย แต่สำหรับบุตรสาวเมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องไปอยู่กับครอบครัวของสามี เมื่อบิดาและมารดาทั้งสองสิ้นชีวิตลง บรรดาลูก ๆ จึงแยกเรือนไปอยู่กันคนละหลัง บ้านเรือนหลังเดิมนั้นให้บุตรชายคนโตครอบครองต่อไป ส่วนคนที่แยกเรือนออกไปก็พาภรรยาและลูกหลานที่เป็นผู้สืบสกุลของตนติดตามไปด้วย ครอบครัวมั่งบางครอบครัวมีจำนวนสมาชิกมาก トラบใดที่บิดาและมารดายังมีชีวิตอยู่จะแยกไปอยู่ต่างหากไม่ได้ การแก้ปัญหาการแออัดภายในบ้านกระทำโดยการต่อบ้านให้กว้างขวางออกไป สมาชิกทุกคนในครอบครัวหนึ่งจะมีความสัมพันธ์ในฐานะญาติ แต่ถ้าญาติที่เป็นผู้หญิงคนใดแต่งงานแล้ว ความสัมพันธ์ในฐานะญาติก็เป็นอันสิ้นสุดลง และสตรีผู้นั้นต้องออกจากบ้านไปอยู่บ้านสามี แต่คำว่า ป้า อา พี่สาว น้องสาว และหลานสาวก็ยังเรียกกันอยู่แต่ไม่ได้แสดงถึงความเป็นญาติกัน

พิธีกรรมและความเชื่อ

ประชาชนเผ่าม้งจะมีความเชื่อในการนับถือผี โดยเชื่อว่าผีมีอยู่ 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ผีเรือนหรือผีบ้าน ประกอบด้วย ผีประตู ซึ่งเป็นผู้ปกป้องรักษาคนและสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน ผีเสาบ้าน เป็นผีเสาเรือนคั่นกลาง ซึ่งจะให้ทำมาหากินได้ดี และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับลูกหลาน ผีเตาไฟใหญ่ ซึ่งมีบุญคุณต่อชีวิตมาก ส่วน ผีเตาไฟเล็ก นั้น เป็นผู้ให้ความอบอุ่นแก่คนในบ้านให้มีความสุข เป็นต้น

2. ผีทั่วไป เช่น ผีป่า ผีจอมปลวก ผีน้ำ ผีถ้ำและผีเร่ร่อนที่หิวโหย และอดอยาก เป็นต้น

ความเชื่อในเรื่องผีและวิญญาณของชาวเผ่าม้ง สะท้อนให้เกิดความเคารพยำเกรง และไม่ประพฤติปฏิบัติในทางที่ไม่ดี หรือไม่เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ พวกเขาจะเชื่อและเคารพต่อหมอผี ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบุคคลที่ได้รับอำนาจเหนือธรรมชาติจากผี ที่เข้าไปสิงอยู่ในตัวของเขา และหมอผีมีความสามารถจะมองเห็นผีในขณะที่ตื่น และติดตามไปในที่ต่าง ๆ ได้โดยปกติ หมอผีจะมีความชำนาญและความรู้ที่คนปกติไม่มี

ประเพณีและวัฒนธรรม

ชุมชนเผ่าม้งมีประเพณีและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งในปัจจุบันยังมีการรักษาและยึดถือปฏิบัติอยู่อย่างสม่ำเสมอ

ประเพณีฉลองปีใหม่ ชาวเผ่าม้งจะถือเอาวันสุดท้าย คือ 30 ค่ำของเดือน 12 ในทุกปีเป็นวันสุดท้ายปีเก่า ซึ่งเรียกว่า “งานปีใหม่” หรือ “งานกินฟ้า” หรือ “งานกินวอ” กำหนดระยะเวลา

ระหว่าง 3-7 วัน แล้วแต่ชุมชนใหญ่หรือเล็ก โดยหมอผีประจำหมู่บ้านจะเป็นผู้กำหนดเวลา แต่โดยทั่วไปแล้วมักจะตรงกับวันตรุษจีน ชุมชนทุกหลังคาเรือนจะฆ่าไก่ราว 10 ตัว หมูตัวใหญ่ 1 ตัว แต่ถ้าเป็นหมูตัวขนาดกลางจำนวน 3 ตัว เพื่อเซ่นผีเรือนหรือดวงวิญญาณบรรพบุรุษ รวมทั้งผีฟ้า

งานกินข้าวใหม่ หลังจากเกี่ยวข้าวไร้ทั้งรวงข้าวและฟางข้าวแล้วจะนำมาเก็บไว้ในยุ้งข้าวในหมู่บ้าน ซึ่งจะจัดพิธีกินข้าวใหม่ในช่วงเดือนตุลาคม โดยจะมีการฆ่าไก่หรือหมูเพื่อเซ่นดวงวิญญาณบิดาและมารดา รวมทั้งบรรพบุรุษของตน

ประเพณีการเกิด หลังจากคลอดบุตร ถ้าเป็นเพศชายจะนำเอารกไปฝังบริเวณเสาผีบ้าน ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษหรือที่เรียกว่า เสายึดเหนี่ยววิญญาณบรรพบุรุษ แต่หากบุตรเป็นเพศหญิงก็จะนำรกไปฝังไว้ใต้เตียงนอนของพ่อและแม่เด็กนั้น ๆ ภายในเวลา 3 วันจะทำพิธีเรียกขวัญและตั้งชื่อให้เด็ก แต่ถ้าเด็กเสียชีวิตภายใน 3 วันหรือก่อนที่จะทำพิธีเรียกขวัญ ก็จะนำศพเด็กไปฝังอย่างง่าย ๆ เพราะถือว่ายังไม่เป็นคนโดยสมบูรณ์

ประเพณีการตาย เมื่อเด็กคลอดออกมาเกินระยะเวลา 3 วันและผ่านพิธีเรียกขวัญแล้ว ชาวเมืองจะถือว่าเด็กคนนั้นเป็นคนโดยสมบูรณ์ ซึ่งหากมีการตายก็จะมีพิธีจัดงานศพตามประเพณีที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา

ประเพณีการเกี่ยวสาว โดยทั่วไปแล้ว หนุ่มสาวชาวม้งจะเกี่ยวพาราสีกันในยามค่ำคืน โดยฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะไม่เกี่ยวพาราสีกันในที่สาธารณะ เพราะถือว่าเป็นการไม่ให้เกียรติผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ใหญ่ แต่การเกี่ยวพาราสีนั้นสามารถจะกระทำในเวลากลางวัน ได้ก็ต่อเมื่อถึงเทศกาลฉลองปีใหม่ ซึ่งเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวชาวม้งได้สนุกสนานรื่นเริงกันด้วยการโยนลูกช่วงพร้อมกับพูดคุยกัน แต่โดยทั่วไปเมื่อหนุ่มพึ่งพอใจสาวคนใดแล้วก็จะแอบไปหาสาวที่บ้านในตอนกลางคืน โดยรอนพ่อแม่ของหญิงสาวหลับจึงแอบไปกระซิบที่ข้างห้องนอนด้านนอก และพูดจาอ่อนหวานให้สาวที่ตนเองหลงรักออกมาพบข้างนอก และเมื่อหญิงสาวพอใจก็จะออกมาพบแล้วพากันไปพลอดรักอยู่ตามใต้ต้นไม้จั่นจิก หรือบางทีอาจอยู่กันจนสว่างใต้ผ้าห่มผืนเดียวกัน ดังนั้น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานในสังคมชาวม้ง จึงไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดประเพณีแต่อย่างกระทำภายในบริเวณบ้านเท่านั้น

ประเพณีการแต่งงาน หมายถึงการส่งผู้เฒ่าผู้แก่ไปสู่ขอ ซึ่งจะต้องกำหนดดวงเงินค่าสินสอด และเวลาที่จะนำมาชำระไปพร้อม ๆ กัน โดยทั่วไปค่าสินสอดจะเป็นเงินแดงหรือเงินรูปของพม่าหรืออินเดีย (ปัจจุบันจะใช้เงินบาทไทย) ซึ่งจะต้องใช้ประมาณ 250-400 รูป โดยเงินสินสอดนี้บิดาและมารดาของฝ่ายเจ้าสาวจะได้รับไว้แต่เพียงผู้เดียว แต่จะต้องแบ่งให้ญาติพี่น้องในสัดส่วนที่แตกต่างกันไปแล้วแต่จะเห็นสมควร ส่วนสินสมรสเมื่อเสร็จพิธีแต่งงานแล้วในวันรุ่งขึ้น บิดา

มารดาเจ้าสาวจะมอบสินสมรส เช่น วัว หมู ห่วงคอและเสื้อผ้าให้แก่คู่สมรส โดยผ่านทางเฒ่าแก่ฝ่ายชายหรืออาจจะมอบเงินสดเท่าจำนวนสิ่งของเป็นการทดแทนก็ได้ถ้าหากบ้านอยู่ไกลกัน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง

ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม(plan) ในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ยรวม 2.07) โดยได้มีส่วนในการปรึกษาหารือ และการเสนอความคิดเห็น รวมทั้งการลงมติเลือกตั้งคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรม และการกำหนดระเบียบข้อบังคับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอธิบายข้อสงสัยที่เกี่ยวกับการวางแผนการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม ส่วนในด้าน การดำเนินการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรม (do) สมาชิกระบุว่า มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ยรวม 1.92) ด้วยการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกคนอื่น โดยเฉพาะการจัดวางตำแหน่ง การรวบรวม การบริจาคหรือการให้ยืมวัตถุศิลปะที่นำมาจัดแสดงภายในศูนย์วัฒนธรรม รวมทั้งการทำป้ายสื่อความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับ สิ้นธุ์ สโรบล และคณะ (2546: 90) ระบุว่า การเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการพัฒนาและทุกกิจกรรม ซึ่งสามารถสร้างจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของ (sense of ownership) อย่างแท้จริง นอกจากนี้สมาชิกยังได้รายงานว่ามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม (check) ในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ยรวม 3.32) เช่นกัน ด้วยการติดตามความคืบหน้าของการออกแบบและตกแต่งศูนย์วัฒนธรรม การรับรู้จำนวนนักท่องเที่ยว ตลอดจนวันเวลาที่นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม การตรวจสอบภาพความเสียหายของวัตถุศิลปะที่นำมาจัดแสดง รวมถึงการดูแลความประพฤติและมารยาทของมัคคุเทศก์ ส่วนในด้านการปรับปรุงแก้ไขการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรม (act) นั้น สมาชิกรายงานว่า มีส่วนร่วมในระดับมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.43) โดยสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ และการตกแต่งทั้งภายนอกและภายในศูนย์วัฒนธรรม รวมทั้งการดูแลรักษาความสะอาด การบำรุงซ่อมแซมวัตถุศิลปะและการพัฒนาทักษะการให้ข้อมูล ความรู้ ตลอดจนมารยาทแก่มัคคุเทศก์ท้องถิ่น

เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการจัดการศูนย์วัฒนธรรมเผ่าม้ง

ผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมเผ่าม้งตามหลักการบริหารจัดการ PDCA ด้วยสถิติ F – test (ANOVA) นั้นพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ α 0.05 (F – test = 11.01*) จึงยอมรับสมมติฐานที่ระบุว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สาทั้ง 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (plan) การปฏิบัติ(do) การตรวจสอบ (check) และการปรับปรุงแก้ไข (act) มีความแตกต่างกัน

การอภิปรายผล (Implication)

ชุมชนบ้านแม่สา เป็นชุมชนชาวไทยเผ่าม้งเก่าแก่ที่มีอายุยืนยาวและราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักคือ เกษตรกรรมเพื่อยังชีพ โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำไร่หมุนเวียนแล้วพักหน้าดินให้ฟื้นตัวประมาณ 7 – 10 ปี ประชาชนอาศัยกันอยู่แบบเครือญาติ และการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียวเป็นกฎที่ต้องเคร่งครัด ซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นฐาน และให้ความสำคัญกับพิธีกรรมและความเชื่อตามประเพณีอยู่ตลอดเวลา โดยในประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่มีม้งอยู่ 2 ลักษณะ คือ ม้งน้ำเงินหรือม้งลาย ซึ่งเพศชายนิยมใช้ผ้าสีดำหรือสีน้ำเงินเข้ม เสื้อแขนยาวจรดข้อมือ ขลิบขอบข้อมือด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงิน สำหรับเพศหญิงก็เช่นเดียวกัน มักจะใส่เสื้อสีดำหรือสีน้ำเงินแขนยาว ขลิบขอบแขนด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงิน ชายเสื้อยาวจะถูกปิดทับด้วยกระโปรง เวลาสวมเสื้อด้านซ้ายและขวาจะมีการปักกลดลายหรือขลิบด้วยผ้าสีและปักกลดลายตลอดแนวที่ไหล่พื้นชายกระโปรงออกมา นอกจากนี้ยังมีการประดับเครื่องเงิน กำไลคอ กำไลข้อมือ ดุมหู รวมทั้งเหรียญเงินต่าง ๆ ประดับตามเสื้อเพื่อความสวยงามตามฐานะของบุคคลเหล่านั้น ส่วนม้งขาวนั้น เพศชายจะสวมเสื้อสั้นกว่าม้งน้ำเงิน และมีการประดับกลดลายน้อยกว่า กางเกงเป็นสีเดียวกับเสื้อแต่เป็นกางเกงแบบจีน ซึ่งจะแตกต่างจากม้งน้ำเงินอย่างชัดเจน ส่วนเพศหญิงนั้นสวมเสื้อสีน้ำเงินเข้มหรือดำคล้ายกับเสื้อผู้หญิงม้งน้ำเงิน แต่มักจะสวมกระโปรงสีขาว ซึ่งแตกต่างจากม้งน้ำเงินอย่างชัดเจน แต่ในปัจจุบันการแต่งกายตามประเพณีมักจะมีเหลือแค่ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ของชนเผ่าเท่านั้น โดยในวันปกติธรรมดาชุมชนชาวม้งมักจะแต่งกายตามยุคสมัยปัจจุบันมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับ เบญจวรรณ วงศ์คำ (2546: 172) กล่าวว่า ชุมชนเริ่มที่จะเปิดรับวิถีชีวิตหรือกระแสสังคมใหม่ที่เข้าไปโดยขาดวิจารณญาณว่าจะไรที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม แต่เมื่อใดที่ชาวม้งหันมานุ่งกางเกงยีนส์ใส่เสื้อยืด แล้วเริ่มละเลยวัฒนธรรมเพราะขาดความมั่นใจในชนเผ่า อายุที่จะใส่ชุดประจำเผ่า และอายุที่จะพูดภาษาชนเผ่า โดยเฉพาะ ยศ สันตสมบัติ (2547: 293-294) กล่าวถึงประเด็นที่มักถูกมองข้ามไปคือ การท่องเที่ยวมีผลกระทบอย่างไรต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ศักดิ์ศรีและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวเจริญเติบโตขึ้นในบริบทของกระบวนการทัศน์เรื่องการพัฒนาตามทฤษฎีทันสมัย (Modernization Theory) ซึ่งเน้นการเจริญเติบโตและการขยายตัวและมองว่าวัฒนธรรมเป็นอุปสรรคการพัฒนาไม่ใส่ใจประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบของการพัฒนา นอกจากนี้ สมัยก่อนผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเล่นดนตรีได้ทุกคน แต่ในปัจจุบันมีเฉพาะนักดนตรีพื้นเมืองเท่านั้นที่สามารถเล่นดนตรีได้ เนื่องจากเด็กและเยาวชนที่พอมัทักษะภาษาไทย ต่างทยอย

หลังไหลเข้าสู่เมือง เพื่อไปทำงานรับจ้างหารายได้ส่งกลับมายังหมู่บ้านของตน นำไปสู่การขาดสถานะของวัฒนธรรม

การสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่สา ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนและเป็นการบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ศักดิ์ศรี และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของเผ่าม้งอย่างถ่องแท้ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ซึ่งตรงกับแนวคิดของนันทยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2546: 64) ระบุว่า การมีส่วนร่วมเป็นตัวบ่งชี้ประการหนึ่งของความอยู่รอดของกลุ่ม เพราะการมีส่วนร่วม (participation) จะทำให้เกิดความเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ความเป็นเจ้าของทำให้เกิดพันธะผูกพัน (commitment) ของคนที่เข้าร่วม โดยเฉพาะการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการวางแผน (plan) การมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ (do) การมีส่วนร่วมในด้านตรวจสอบติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย (check) และการมีส่วนร่วมในด้านปรับปรุงแก้ไขงานที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ (act) บนฐานคิดที่ว่าชุมชนเป็นเจ้าของศูนย์วัฒนธรรมและเป็นผู้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรมชาวไทยเผ่าม้งเป็นฐานการผลิต และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยชนรุ่นใหม่เป็นผู้ถูกถ่ายทอดและเป็นผู้สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามไว้บนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน และจารีตประเพณีที่สืบทอดต่อไป เพื่อก่อให้เกิดการสืบสานทางวัฒนธรรมและเกิดประโยชน์ต่อชุมชน ยิ่งกว่านั้น ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่สา เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต มีการแสดงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชนเผ่า และการสาธิตการละเล่นพื้นเมือง การทอผ้าไหมกัญชง การทำผ้าเขียนเทียน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเดิมที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจ โดยเฉพาะกิจกรรมการแสดงวัฒนธรรมชาวไทยเผ่าม้ง ด้านศูนย์วัฒนธรรมชุมชนและด้านมรดกาศักดิ์ท้องถิ่น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประชาชนที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งนั้น มีระดับการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอนที่แตกต่างกัน โดยมีส่วนร่วมในระดับมากในขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไขการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรม(act) ซึ่งสอดคล้องกับศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาและกระจายสินค้าวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่(2548:12) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ(responsibility) ในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ(natural based tourism) มีการจัดการสิ่งแวดล้อม (environmental education based tourism) โดยประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ (community based tourism) ร่วมคิด ร่วมดำเนินการและร่วมได้รับผลประโยชน์และบำรุงรักษาเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชุมชนได้รายงานว่ามีส่วนร่วมขั้นตอนการวางแผน(plan) การดำเนินการ (do) และการตรวจสอบ (check) ในระดับปานกลาง ผลการวิจัยครั้งนี้ช่วย

ส่งเสริมแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1977) ที่ระบุใน สรรเสริญ ทองสมนึก (2542 : 54) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป มิใช่แค่เพียงการมีส่วนร่วมในการเข้าไปร่วมตัดสินใจ (decision making) เท่านั้น แต่ยังควรควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (implement action) เช่นการจัดการองค์กร และการกำหนดกิจกรรมเป็นต้น นอกจากนี้การตัดสินใจยังต้องเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของการแบ่งปันผลประโยชน์ (benefit) รวมทั้งการประเมินผล (evaluation) ในกิจกรรมพัฒนานั้น ๆ ด้วย

ข้อเสนอแนะ

(Recommendation)

การวิจัยเรื่องการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ นั้น สามารถได้มาซึ่งข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภายในพื้นที่และผู้ที่จะนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการศึกษาที่ลึกซึ้งต่อไปดังนี้

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ด้านการวางแผน

- คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ควรจัดการประชุมระดมความคิด (brainstorming) เพื่อระดมความคิดเห็นของสมาชิกศูนย์ทุกคน และเปิดโอกาสให้สมาชิกแต่ละคนแสดงความคิดเห็น เพื่อก่อให้เกิดพันธะสัญญาของสมาชิกศูนย์ ในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง
- คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ขาดทักษะในการคิดอัตราค่าบริการสำหรับนักท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นคณะกรรมการศูนย์ฯ ควรศึกษาวิธีการคิดอัตราค่าบริการสำหรับนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมศูนย์วัฒนธรรมของชุมชนอื่น เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบแล้วใช้เป็นแนวทางในการคิดอัตราค่าบริการสำหรับนักท่องเที่ยวในราคาที่เหมาะสม

2. ด้านการดำเนินงาน

- ประธานศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง เป็นผู้ดำเนินการประชุมเองทุกครั้ง โดยเฉพาะการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้สมาชิกทุกคนทราบ เป็นไปในลักษณะของการสั่งการ ทำให้เกิดความยุ่งยากสับสนในการดำเนินงาน ดังนั้น ประธานศูนย์วัฒนธรรมชน

เผ่าม้งควรกระจายงานให้ประธานแต่ละฝ่ายทราบ แล้วให้ประธานแต่ละฝ่ายแจ้งให้สมาชิกของตนทราบ เพื่อเป็นการกระจายอำนาจการดำเนินงาน เพื่อให้สมาชิกศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้งได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างแท้จริงทุกขั้นตอน

3. ด้านการตรวจสอบ

- เหมอญิกเป็นผู้ดูแลบัญชีรายรับ รายจ่าย ตลอดจนบัญชีวัตถุดิบของศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ดังนั้นเหมอญิกควรแสดงบัญชีรายรับ รายจ่าย ตลอดจนสรุปรายการวัตถุดิบของสมาชิกที่บริจาคหรือฝากจัดแสดง แล้วแจ้งให้สมาชิกทุกคนทราบในที่ประชุมหลัก จากการต้อนรับนักท่องเที่ยวเสร็จสิ้นลงแล้ว โดยสมาชิกทุกคนสามารถตรวจสอบความถูกต้องทางด้านบัญชีได้
- ประธานศูนย์ กรรมการและสมาชิกควรร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดการศูนย์วัฒนธรรมให้ชัดเจน กำหนดให้มีการรายงานความก้าวหน้าในการบริหารจัดการศูนย์ให้สมาชิกทราบเป็นระยะ ๆ และต่อเนื่อง รวมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลด้วย

4. ด้านการปรับปรุงแก้ไข

- มัคคุเทศก์ท้องถิ่นขาดทักษะในการให้ข้อมูล ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นประธานศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ควรจัดทำแผนพัฒนาบุคลากร สำหรับบริการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว โดยการฝึกอบรมพัฒนาทักษะมัคคุเทศก์ในการให้ข้อมูล ตลอดจนถึงมารยาทให้กับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
- เด็กและเยาวชนเริ่มละเลยชีวิต เพราะขาดความมั่นใจ และอายุที่จะใส่ชุดเผ่า อายุที่จะเล่นดนตรีพื้นบ้าน ดังนั้น สมาชิกศูนย์วัฒนธรรมควรสวมใส่ชุดประจำเผ่าเพื่อสืบสานการทอผ้าด้วยเอวแบบดั้งเดิม และควรฟื้นฟูการแสดงการเล่น ตลอดจนบทเพลงพื้นบ้านดั้งเดิมขึ้นมาใหม่ ก่อนจะสูญหายไปตามกาลเวลา

ข้อเสนอในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะกระบวนการสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น ซึ่งในการดำเนินการวิจัยได้อาศัยวิธีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยพยายามคัดแปลงให้สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชนเผ่าม้งในชุมชนนี้เท่านั้น ดังนั้น คณาจารย์ นักวิชาการ รวมทั้งนักวิจัยของ

คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้ หรือจากสถาบันอื่น สามารถนำไปเป็นแนวทางเพื่อพัฒนาวิธีการ รวมทั้งเทคนิคในการดำเนินการวิจัยให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

2. การศึกษาเกี่ยวกับศูนย์วัฒนธรรมชุมชนนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งในการจัดเตรียมแหล่งท่องเที่ยวสำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเยี่ยมชมในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกหลายองค์ประกอบที่จะทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบด้านการให้บริการที่ประทับใจ การพัฒนากิจกรรมและโปรแกรมการขายที่เหมาะสม หรือแม้แต่การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพเป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำมาเป็นประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไป

3. การศึกษาครั้งต่อไปควรมีการขยายขอบเขตของพื้นที่ชนเผ่าและเนื้อหาการวิจัยที่กว้างมากขึ้น เพื่อที่จะสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นประโยชน์ต่อบุคคลเป้าหมายหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) ให้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กฐิน ศรีมงคล. 2542. การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาการเกษตร. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กรมประชาสัมพันธ์. 2509. รายงานการสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย. พระนคร : สำนักพิมพ์ทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. 2545. ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. 2548. การสื่อสารเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- จักษ์ขาน บุรุษพัฒน์. 2538. ชาวเขา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพินิต.
- คลอสเนอร์ วิลเลียม. 2545. วัฒนธรรมไทยในช่วงการเปลี่ยนแปลง: Thai Culture in Transition. กรุงเทพมหานคร : ประชารัฐวิทย์.
- โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง. 2545. ชนเผ่าในพื้นที่โครงการหลวง. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชนงกรณ์ กุณฑลบุตร. 2547. หลักการจัดการ : องค์การและการจัดการแนวคิด การบริหารธุรกิจ ในสถานการณ์ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลลพ รัตนอมรวงศ์. 2552. สัมภาษณ์. 8 กุมภาพันธ์.
- ชินรัตน์ สมสืบ. 2539. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท : Popular Participation in Rural Development. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ณัฐวดี พิชิตศัตรูภัย. 2552. “วิถีชีวิตชาวแม่บ้านแม่สาใหม่”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=185505> (15 มกราคม 2552)
- ณัฐยา สันตะการผล. 2548. คัมภีร์ผู้จัดการ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมกมลการพิมพ์.
- เต่ง ทรงกิตติกุล. 2552. สัมภาษณ์. 10 มกราคม.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทวีศักดิ์ กรกิจดิการ. 2552. สัมภาษณ์. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน. 8 กุมภาพันธ์.
- ธานี พัทธ์ผล. 2548. การบริหารโครงการ. เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาวิทยาเขตพายัพ เชียงใหม่.

- นริศ พนกานิเด. 2552. “ดงแซ้ง, ป่าชุมชน, ป่าอนุรักษ์”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://learners.in.th/blog/hmongforest/28546?class=yuimenuitemlabel> (10 กุมภาพันธ์ 2552)
- เนตร์พัฒนา ยาวีราษ. 2546. **การจัดการสมัยใหม่ : Modern Management**. กรุงเทพมหานคร : เซ็นทรัลเอ็กเพรส.
- เน้ง ถนอมวรกุล. 2552. สัมภาษณ์. 8 กุมภาพันธ์.
- นันทิยา หุดานูวัตรและณรงค์ หุดานูวัตร. 2546. **การพัฒนาองค์กรชุมชน**. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- บวร ถนอมวรกุล. 2552. สัมภาษณ์. 8 กุมภาพันธ์.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. 2545. **ชาวเขาในไทย**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเพรส แอนด์ดีไซน์ จำกัด.
- บ้านมหา. 2552. “หน้าไม้”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.baanmaha.com/forums/qrchive/index.php/t-19997.html> (15 กุมภาพันธ์ 2552)
- เบญจวรรณ วงศ์คำ. 2546. **ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความรู้โดยอิสระ ในการประชุมประจำปีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ครั้งที่ 2 ปี 2545 (Second Conference on Research to Empower Communities, 2002)**. 28-29 พฤศจิกายน 2545 ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.
- ประทีป มุลลา. 2546. **การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง : กรณีศึกษาศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาหมู่บ้านดอยเหลื่อม ตำบลแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ประเวศน์ มหารัตนสกุล. 2546. **กลยุทธ์การบริหารค่าจ้างเงินเดือน**. กรุงเทพมหานคร : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. 2548. **มั่ง หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง เชียงใหม่.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร สุทธิชัย ออบอุ่น สหัทธยา วิเศษ จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ ฮาชันนารี. 2543. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปิยะรัตน์ ทองธานี. 2544. **การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง**. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2540. **วิธีการวิจัยทางพฤกษศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- พรชัย ศักดิ์ศิริโสภณ. 2550. **การจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยโป่ง ตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งห้วยช้าง จังหวัดลำพูน**. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- พายัพ กรกัฏฐิการ. 2552. **ตัวแทนกลุ่มเกษตรกร**. สัมภาษณ์. 10 มกราคม.
- พิชิต สุขาเจริญพงษ์. 2541. **การควบคุมคุณภาพเชิงวิศวกรรม**. กรุงเทพมหานคร : เอช.เอ็น.กรุ๊ป.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านผานกนก. 2552. **“ลักษณะการแต่งกาย”**. เอกสารประกอบการบรรยายภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านผานกนก.
- พิกุล สิทธิประเสริฐกุล. 2547. **แผนที่ ผลลัพธ์ : การสร้างการเรียนรู้และการสะท้อนกลับในงานพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- ภักดี ชมภูมิ่ง. 2512. **สถาบันผู้นำและการปกครองตัวเองของชาวเขาเผ่าแม้ว**. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มูลนิธิกระเจา โครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. 2552. **“ชนเผ่าม้ง”**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.hilltribe.org> (15 กุมภาพันธ์ 2552)
- มูลนิธิโครงการหลวง. 2552. **“แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม”**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://kanchanapisek.or.th>. (8 พฤษภาคม 2552)
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2552. **“ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านแม่ต๋ำใหม่”**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.king60.mbu.ac.th>. (9 พฤษภาคม 2552)
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2536. **เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบทหน่วยที่ 1 - 7**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2548. **เอกสารชุดฝึกอบรมทางไกล หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ยศ สันตสมบัติ. 2547. **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2534. **การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : บางกอกบล๊อค.
- รัตนา สายคณิต. 2547. **การบริหารโครงการ : แนวทางสู่ความสำเร็จ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรภัทร์ ภูเจริญ. 2543. **100 เครื่องมือนักบริหารสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย - ญี่ปุ่น)

- วรรณ วลัยวานิช. 2539. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2552. “ภาษาแม่”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.wikipedia.org/> (10 กุมภาพันธ์ 2552)
- วิชัย ภูสิริพัฒนานนท์. 2552. ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ตาน้อย. สัมภาษณ์. 10 มกราคม.
- วิชัย มั่นสมโนธรรม. 2552. สัมภาษณ์. 7 กุมภาพันธ์.
- วินัย ภูสิริพัฒนานนท์. 2552. สัมภาษณ์. 8 กุมภาพันธ์.
- วิญญู พิชญกานต์. 2545. หลักการจัดการ **Principles of Management**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตพายัพ.
- วิมล วิโรจน์พันธ์ ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ และ อุดม เขยกิจวงศ์. 2548. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว.
- วีระพล ทองมา. 2548. การจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่ : คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วีระพล ทองมา และ นวนจันทร์ ทองมา. 2551. กลยุทธ์การบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนพื้นที่สูงในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- วีระพล ทองมา นวนจันทร์ ทองมา ชัช พงษ์ศิริวัฒน์ และบรมศักดิ์ ทิพนก. 2550. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสหกรณ์การเกษตรของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรในเขตรับผิดชอบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : รายงานผลการวิจัยมูลนิธิโครงการหลวง.
- ศลิษา ภมรสติ. 2547. การจัดการดำเนินงาน. กรุงเทพมหานคร : ท็อป.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ สมชาย หิรัญกิตติ สุดา วุวรรณภิรมย์ ขวลิต ประภาวนนท์ และสมศักดิ์ วานิชยากรณ์. 2545. การบริหารการตลาดยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : วีระฟิล์มและโซเท็กซ์.
- ศุภชัย อาชีวะระบือโรด. 2547. **Practical PDCA : แก้ปัญหาและปรับปรุงงานเพื่อความสำเร็จ**. กรุงเทพมหานคร : ซีโนดีไซด์.
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ. 2531. “วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.geocities.com/monk_wpp/head.html. (4 พฤษภาคม 2552)
- ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่. 2552. “โครงการหลวงแม่สาใหม่”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.moac.go.th/builder/bhad/maesamai.php>. (15 มกราคม 2552)

- ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารระหว่างไทย-สหรัฐ. 2512. **คู่มือว่าด้วยชาวเขาเผ่ามั่ว**. พระนคร : ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหาร.
- สมยศ นาวิการ. 2545. **การบริหารแบบมีส่วนร่วม : Participative Management**. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ 1991.
- สมัย สุทธิธรรม. 2541. **สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง มั่ว**. กรุงเทพมหานคร : เลิฟแลนด์ ลิฟเพรส.
- สว่าง ชลนิตยานนท์. 2552. สัมภาษณ์. 7 กุมภาพันธ์.
- สรเสรีทอง ทองสมนึก. 2542. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน บ้านทรายทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน**. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2527. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สินธุ์ สโรบล, อุดร วงศ์ทับทิม, สุภาวิณี ทรงพรพาณิชย์, เบญจวรรณ วงศ์คำ และอนงนาฏ ปิญโญใหญ่. 2546. **การท่องเที่ยวโดยชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ**. เชียงใหม่: วนิดาเพรส.
- สุนน มาลาสิทธิ์. 2546. **การจัดการผลิต / การดำเนินงาน : Operation Management**. กรุงเทพมหานคร : เพื่องฟ้าพรินติ้ง.
- สุวัฒน์ คงแป้น. 2544. **พรานนก พรานบ้าน การพัฒนาภาคประชาชน**. กรุงเทพมหานคร. สถาบันพัฒนาองค์กรเอกชนชุมชน (องค์การมหาชน).
- สุวรรณ สุทธขจรกิจการ. 2545. **การเพิ่มประสิทธิภาพและการแก้ไขปัญหาการผลิตโปรแกรม PPPA 2000 เพื่อการส่งเสริมการทำ TMP**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย - ญี่ปุ่น).
- หน่วยงานในเครือกาญจนาภิเษกฯ. 2552. **“โครงการหลวง”**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://kanchanapisek.or.th>, (9 พฤษภาคม 2552)
- อรุณทัตย์ เจริญทรัพย์อนันต์. 2552. สัมภาษณ์. 7 กุมภาพันธ์.
- อะภัย วาณิชประดิษฐ์. 2548. **“ลือติ: พลวัตของพิธีกรรมและประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนม้ง (Thwv Tim: Dynamic of Hmong Ritual and Cultural History)”**. [ระบบออนไลน์].
- อนรรักษ์ ปัญญาวิวัฒน์. **การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณ์ : บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม**. กรุงเทพมหานคร : พิษณุไทยออฟเซต.
- อาวุธ ธนอมวรกุล. 2552. **คณะกรรมการกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรหมู่บ้านแม่สาใหม่** สัมภาษณ์. 10 มกราคม.

แบบสัมภาษณ์
การพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา
กลุ่มประวัตินุชน

สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....

บ้านเลขที่.....

เพศ..... จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....

อาชีพหลัก.....

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา.....

.....

.....

2. การปกครองและการสืบทอด.....

.....

.....

3. การสร้างบ้านเรือนและลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน.....

.....

.....

4. ลักษณะทางสังคมและความสัมพันธ์ทางครอบครัว.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์
การพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา
กลุ่ม วิธีการเกษตร

สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....

บ้านเลขที่.....

เพศ..... จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....

อาชีพหลัก.....

1. วิวัฒนาการตั้งแต่ก่อนการเกิดการเกษตรกรรมในอดีตจนถึงการทำการเกษตรในปัจจุบันนี้ ทำอะไรบ้าง และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร.....
2. จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเกษตรจากอดีตมาในปัจจุบันนั้น มีการส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านใดบ้าง.....
3. ในการทำการเกษตรในแต่ละส่วน นั้นมีเครื่องมือทางเกษตร อะไรบ้าง แล้วแต่ละชนิดมีชื่อเรียกทางชนเผ่าม้ง และชื่อเรียก ทาง ภาษาไทยว่าอย่างไร และเครื่องมือแต่ละชนิดนั้นมีวิธีการทำ วิธีการใช้ และส่วนประกอบในการทำอะไรบ้าง จงบอกมา อย่างน้อย 5 ชนิด.....
4. พืชทางเศรษฐกิจของชุมชนชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา น้อย และบ้านแม่สา นั้น มีพืชทางเศรษฐกิจอะไรบ้าง และมีความสำคัญ อย่างไรต่อชุมชน.....
5. การปศุสัตว์ (การเลี้ยงสัตว์) ของชุมชนมีอะไรบ้าง และการเลี้ยง การดูแลเป็นอย่างไรบ้าง.....
6. ความสำคัญของโครงการหลวงที่มีต่อชุมชนชาวไทยเผ่าม้งบ้านแม่สา.....

แบบสัมภาษณ์
การพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา
กลุ่ม ความเชื่อและพิธีกรรม

สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....

บ้านเลขที่.....

เพศ..... จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....

อาชีพหลัก.....

• **ความเชื่อ ศาสนา**

1. ชาวม้งมีความเชื่อด้านอะไรมากที่สุด เรียงลำดับความสำคัญ

.....
.....

2. ในชุมชนแม่สา ใครเป็นหมอผี และชาวบ้านกับหมอผีจะมีวิธีการสื่อสารกันอย่างไร

.....
.....

• **พิธีกรรมชนเผ่า**

1. พิธีกรรมที่สำคัญ

.....
.....

2. อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธี

.....
.....

แบบสัมภาษณ์
การพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่สา
กลุ่ม วัฒนธรรม ประเพณี

สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....

บ้านเลขที่.....

เพศ..... จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....

อาชีพหลัก.....

• **ขนบธรรมเนียม ประเพณี**

1. วัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญของชุมชนแม่สา มีประเพณีอะไรบ้าง และมีประวัติความเป็นมา / วัสดุอุปกรณ์/ขั้นตอนอย่างไรบ้าง
.....
2. การแสดงที่สามารถเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมและมีส่วนร่วม มีอะไรบ้าง
.....

• **ภาษา**

1. นอกจากภาษาม้งแล้วส่วนใหญ่ชาวบ้านสามารถพูดภาษาอะไรได้บ้าง
.....
2. ถ้าพูดเหล่านี้สามารถพูดเป็นภาษาม้งได้อย่างไร
- สวัสดิ์.....
- ยินดีต้อนรับ.....
- สบายดีไหม.....
- สบายดี.....
- ลา ก่อน.....

- การแต่งกาย-เครื่องประดับ/เครื่องเงิน

1. การแต่งกายของผู้ชายกับผู้หญิงมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง และส่วนใหญ่มักจะแต่งตามโอกาสใดบ้าง

.....

2. นอกจากเครื่องแต่งกายแล้ว ยังมีเครื่องประดับอะไรอีกบ้าง

.....

- งานหัตถกรรมท้องถิ่น

1. ขั้นตอนของงานหัตถกรรมท้องถิ่นดังต่อไปนี้ ว่ามีขั้นตอนกรรมวิธีในการทำและมีวัสดุอุปกรณ์ประกอบด้วยอะไรบ้าง

- การตีมีด.....

- ผ้าเขียนลายเทียน.....

- การทอผ้าใยกล้วย.....

- เครื่องจักรสาน

1. บอกชื่อของเครื่องจักรสานของชุมชนมาอย่างน้อย 5 ชนิด และแต่ละชนิดมีชื่อเรียกตามภาษาท้องถิ่น ชื่อภาษาไทย ส่วนประกอบ วิธีการทำ และวิธีใช้อย่างไรบ้าง

.....

- อุปกรณ์การเล่น

1. การเล่นพื้นบ้านของชุมชน และอุปกรณ์การเล่นมีอะไรบ้าง แต่ละชนิดมีชื่อเรียกตามภาษาท้องถิ่น ชื่อภาษาไทย วิธีการทำ และวิธีการเล่นอย่างไร

.....

- เครื่องดนตรีพื้นบ้าน

1. ชื่อเรียกตามภาษาท้องถิ่น ชื่อภาษาไทย แต่ละชนิดมีลักษณะอย่างไร เป็นเครื่องดนตรีประเภทใด มีวิธีการทำอย่างไรบ้าง

.....

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมเผ่าม้งบ้านแม่สา
ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้าง และ
พัฒนาศูนย์วัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่สาในกิจกรรมต่าง ๆ ของการสร้างและออกแบบศูนย์
วัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่สา

ตอนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคล สังคมและเศรษฐกิจของผู้ให้ข้อมูล

คำชี้แจงสำหรับผู้สัมภาษณ์: โปรดเติมข้อความลงในช่องว่าง หรือใส่เครื่องหมาย / ลงใน

☐ ตามความเป็นจริงตามที่ท่านได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. การศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา
☐ อนุปริญญา ☐ ปริญญาตรี
☐ อื่นๆ (ระบุ).....
3. อาชีพ ☐ เกษตรกรรม ☐ รับจ้าง
☐ ค้าขาย ☐ ข้าราชการ
☐ ธุรกิจส่วนตัว ☐ อื่นๆ (ระบุ).....
4. อายุปี (เกิน 6 เดือน คิดเป็น 1 ปี)
5. รายได้ของครอบครัว (สุทธิเฉลี่ย).....บาท/ปี (2551)

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนหมู่บ้านแม่สาใหม่ที่มีต่อการพัฒนา
ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

คำชี้แจง: โปรดใส่เครื่องหมาย / ลงใน ☐ ให้ตรงกับความจริง และความคิดเห็นของท่าน

มีส่วนร่วมมาก = 3 คะแนน

มีส่วนร่วมปานกลาง = 2 คะแนน

มีส่วนร่วมน้อย = 1 คะแนน

ข้อความ	การมีส่วนร่วม		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1.ขั้นตอนการวางแผน (plan) 1. ท่านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการสร้างศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งในระดับใด 2. ชุมชนบ้านแม่สาได้มีการรวบรวมความคิด และพูดคุยเกี่ยวกับการจัดทำศูนย์วัฒนธรรม โดยท่านได้เข้าร่วมในระดับใด 3. ท่านได้เข้าร่วมกับผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่รวมทั้งนักวิจัยในการค้นหาปัญหาของชุมชนในระดับใด 4. ในการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนดำเนินการสร้างศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งนั้น ท่านมีส่วนในการกำหนดในระดับใด 5. ท่านมีส่วนในการเลือกตั้งคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเช่นไร 6. 7.			
2.ขั้นตอนการดำเนินงาน (do) 1. การสร้าง และออกแบบศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งนั้น ท่านมีส่วนร่วมในระดับใด 2. ท่านได้เข้าร่วมประชุมเพื่อบริหารจัดการศูนย์อย่างไร 3. การรวบรวมวัสดุศิลป์เพื่อนำมาจัดวางในศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งนั้น ท่านมีส่วนร่วมเพียงใด			

ข้อความ	การมีส่วนร่วม		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
4. การให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ชุมชนนั้น ท่านมีส่วนร่วมมากน้อยอย่างไร 5. ท่านได้ทราบถึงขั้นตอนวิธีการ และระยะเวลาในการดำเนินงานจัดทำศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนในระดับใด 6. 7.			
3.ขั้นตอนการติดตามตรวจสอบ (check) 1. ท่านได้มีส่วนร่วมในการประเมินการดำเนินงานของคณะกรรมการการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งเช่นไร 2. ท่านทราบว่าผลการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนมีความก้าวหน้าในระดับใด 3. การดำเนินการจัดทำศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ทำให้มีผลดีต่อชุมชนของท่านมากน้อยเพียงใด 4. เจ้าหน้าที่ และคณะผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตาม และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งในระดับใด 5. ท่านเชื่อว่าการดำเนินงานจัดทำศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนม้งบรรลุตามวัตถุประสงค์ร่วมของชุมชนในระดับใด 6. 7.			
4.ขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไข (act) 1. ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งได้สร้าง และออกแบบตามความคิดเห็นของประชาชนภายในชุมชนระดับใด 2. ชุมชนได้มีการวิพากษ์ และวิจารณ์จนมีการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ให้เป็นไปตามประเพณี และวิถีชีวิตชุมชนระดับใด			

ข้อความ	การมีส่วนร่วม		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
3. วิธีการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง มีการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ หรือความคิดเห็นของประชาชนในระดับใด			
4. การกำหนด กฎ ระเบียบ และข้อบังคับในการจัดการศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดระดับใด			
5. ท่านมีความเชื่อมั่นในระดับใดว่าศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิตชุมชน			
6.			
7.			

ขอขอบคุณในความร่วมมือนำมา ณ โอกาสนี้

ตารางภาคผนวก ผลการทดสอบค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของเครื่องมือ

ขั้นตอน	ค่าความเชื่อมั่น (∞)
1. ขั้นตอนการวางแผน (plan)	
■ ท่านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งในระดับใด	0.938
■ ชุมชนบ้านแม่สาได้มีการรวบรวมความคิด และพูดคุยเกี่ยวกับการ จัดทำศูนย์วัฒนธรรม โดยท่านได้เข้าร่วมในระดับใด	0.939
■ ท่านได้เข้าร่วมกับผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่รวมทั้งนักวิจัยใน การค้นหาปัญหาของชุมชนในระดับใด	0.939
■ ในการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนดำเนินการ สร้างศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งนั้น ท่านมีส่วนใน การกำหนดในระดับใด	0.936
■ ท่านมีส่วนในการเลือกตั้งคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชนเช่นไร	0.939
2. ขั้นตอนการดำเนินงาน (do)	
■ การสร้าง และออกแบบศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง นั้น ท่านมีส่วนร่วมในระดับใด	0.938
■ ท่านได้เข้าร่วมประชุมเพื่อบริหารจัดการศูนย์อย่างไร	0.939
■ การรวบรวมวัสดุศิลป์เพื่อนำมาจัดวางในศูนย์การเรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งนั้น ท่านมีส่วนร่วมเพียงใด	0.940
■ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ชุมชนนั้น ท่านมีส่วน ร่วมมากน้อยอย่างไร	0.940
■ ท่านได้ทราบถึงขั้นตอนวิธีการ และระยะเวลาในการ ดำเนินงานจัดทำศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนในระดับใด	0.941
3. ขั้นตอนการตรวจสอบ (check)	
■ ท่านได้มีส่วนร่วมในการประเมินการดำเนินงานของ คณะกรรมการการจัดการศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้งเช่นไร	0.937

ขั้นตอน	ค่าความเชื่อมั่น (๐๐)
■ ท่านทราบว่าผลการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนมี ความก้าวหน้าในระดับใด	0.941
■ การดำเนินการจัดทำศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ทำให้มีผลดี ต่อชุมชนของท่านมากน้อยเพียงใด	0.947
■ เจ้าหน้าที่ และคณะผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนใน การติดตาม และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศูนย์วัฒนธรรม ชุมชนเผ่าม้งในระดับใด	0.940
■ ท่านเชื่อว่าการดำเนินงานจัดทำศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรม ชุมชนม้งบรรลุตามวัตถุประสงค์ร่วมของชุมชนในระดับใด	0.945
4. ขั้นตอนการปรับปรุงแก้ไข (act)	
■ ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ได้สร้าง และออกแบบ ตามความคิดเห็นของประชาชนภายในชุมชนระดับใด	0.941
■ ชุมชนได้มีการวิพากษ์ และวิจารณ์จนมีการพัฒนาศูนย์การ เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ให้เป็นไปตามประเพณี และวิถี ชีวิตชุมชนระดับใด	0.942
■ วิธีการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง มี การปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ หรือความคิดเห็นของ ประชาชนในระดับใด	0.942
■ การกำหนด กฎ ระเบียบ และข้อบังคับในการจัดการศูนย์การ เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเผ่าม้ง ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมี ส่วนร่วมในการกำหนดระดับใด	0.942
■ ท่านมีความเชื่อมั่นในระดับใดว่าศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรม ชุมชนเผ่าม้ง เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิต ชุมชน	0.945
รวมค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ = 0.943	